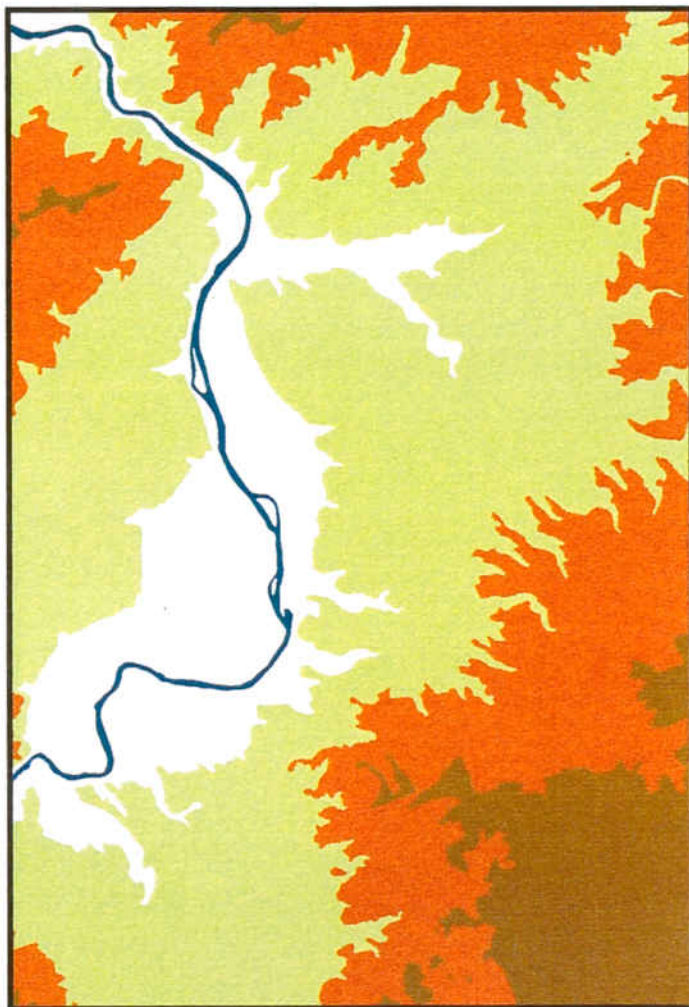

**EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT DE LA
FOIA DE MÓRA DES DEL BRONZE
FINAL A L'ANTIGUITAT TARDANA:
ANÀLISI I EVOLUCIÓ DEL TERRITORI.**

MEMÒRIA DE LLICENCIATURA

Per: Jaume NOGUERA GUILLÉN

Director: Joan SANMARTÍ GREGO

VOLUM I: TEXT

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Març de 1997

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700769386

EXCLÒS DE PRÈSTEC

ÚNICAMENT ÉS PERMÉS DE CONSULTAR
DINS LA SALA DE LECTURA

ÍNDIX:

VOLUM I:

pàgs.

Agraïments.

1. Introducció.....	1
2. Estructura del treball. La prospecció de 1988.....	3
3. Història de la investigació	7
4. El medi	10
4.1. Aspectes topogràfics.....	10
4.3. Xarxa fluvial	11
4.4. El sòl. Cultius i vegetació.....	12
4.5. El clima	15

EL REGISTRE ARQUEOLÒGIC:

5. Antecedents al Bronze Final	17
6. <i>El Bronze Final</i> (Camps d'urnes)	18
6.1. Introducció.....	18
6.2. La documentació arqueològica	20
6.2.1. Barranc de Sant Antoni 1 (fases I i II)	20
6.2.2. Barranc de Gàfols (1a fase)	21
6.2.3. Les Deveses 1.....	22
6.2.4. Necròpoli del Molar (fases IA i IB).....	23
6.2.5. El poblat del Puig Roig	24
6.2.6. Turó de la Torreta.....	24
6.2.7. Mas de Mall.....	25
7. <i>Primera Edat del Ferro</i> (camps d'urnes tardans i el contacte fenici)	25
7.1. Introducció.....	25
7.2. La documentació arqueològica	28
7.2.1. Mas de Mall.....	28
7.2.2. Roca del Sol 2.....	28
7.2.3. Els Mugrons- Barber Medina -Roca de l'Ortiga.....	28
7.2.4. Barranc de Gàfols 2.....	29
7.2.5. Barranc de Sant Antoni 1 i 2	29
7.2.6. Moleta Rodona.....	30
7.2.7. Barranc del Cònte A, Caseta del Flaquet, Sant Vicenç-Les Pedres, Mas de Boquell, Punt Km. 47, les Deveses 1	31

7.2.8. Barranc de Gàfols 1	31
7.2.9. Puig Roig	33
7.2.10. Necròpoli de la Tosseta	35
7.2.11. El Molar	35
7.2.11.1. Fase II de la necròpoli	35
7.2.11.2. Poblat	36
7.2.12. Coll del Moro de la Serra d'Almos	36
7.2.13. Coll Alt	37
8. Ibèric Antic	38
8.1. Introducció	38
8.2. La documentació arqueològica	39
8.2.1. Coll del Moro de la Serra d'Almos	39
8.2.2. Coll Alt	41
8.2.3. Barranc de Rasquera 2	42
8.2.4. Roca del Sol 2	42
9. Ibèric Ple.	42
9.1. Introducció	42
9.2. La documentació arqueològica	44
9.2.1. Castellet de Banyoles	44
9.2.2. Lo Quiquet.	46
9.2.3. Moleta Rodona	46
9.2.4. Les Deveses 2, Caseta del Flaquet, Barranc de Gàfols 2	47
9.2.5. Cementiri de Ginestar, Granges de Ginestar, Punt Km. 47, Mas d'en Serrano	47
9.2.6. Ermita de Santa Anna i el conjunt Roca de l'Ortiga, Barber Medina, els Mugrons	47
9.2.7. Turó de la Torreta, Castell de Miravet	48
10. Època tardorepublicana (Ibèric Final)	49
10.1. Introducció	49
10.2. La documentació arqueològica	50
10.2.1. Barranc de Rasquera 1	51
10.2.2. Caseta de Xevarria	51
10.2.3. Castellet de Banyoles - Mas de Molló1	51
10.2.4. Roca del Sol 2	52
10.2.5. Sant Miquel de Vinebre	53
10.2.6. El Calvari	54
10.2.7. Castell de Miravet	55

11. Alt Imperi..	55
11.1. Introducció.....	55
11.2. La documentació arqueològica	56
11.2.1. L'Aumedina	56
11.2.2. Barranc de Rasquera- Corriol de Corb	58
11.2.3. Les Pedres- Sant Vicenç.....	58
11.2.4. Les Deveses 2.....	59
11.2.5. Mas de Molló 2.....	59
11.2.6. Barranc Fondo	60
11.2.7. Mas de Giralt	60
11.2.8. Les Cases Barates	61
11.2.9. Les Planes.....	61
11.2.10. Asclines	62
12. Baix Imperi.....	64
12.1. Introducció.....	64
12.2. La documentació arqueològica	65
12.2.1. Les Pedres - Sant Vicenç.....	65
12.2.2. Les Deveses 2, Barranc Fondo i l'Aumedina	65
12.2.3. Mas de Molló 2.....	66
12.2.4. Les Cases Barates	66
12.2.5. Asclines	66

ANÀLISI ESPACIAL I EVOLUCIÓ DEL TERRITORI:

13. Introducció (metodologia i problemàtica)	68
14. Anàlisi espacial: evolució i canvis en el models de poblament	70
14.1. Bronze Final (camps d'urnes)	70
14.2. Primera Edat del Ferro (camps d'urnes tardans i el contacte fenici)	74
14.3. Ibèric Antic	80
14.4. Ibèric Ple	83
14.5. Època Tardorepublicana.....	87
14.6. Alt Imperi	91
14.7. Baix Imperi	98
15. Conclusions	104

VOLUM II:

ANNEX I: Làmines de material.

ANNEX II: Mapes.

ANNEX III: Inventari de jaciments.

AGRAÏMENTS:

No hauria estat possible realitzar aquest treball sense l'ajut inestimable d'un seguit de gent. En primer lloc, he d'agrair els consells i l'ajut del Dr. Joan Sanmartí i Grego, director d'aquesta memòria de llicenciatura, però sobretot pel fet de facilitar-me el material i la documentació que fa referència a les prospeccions desenvolupades l'any 1988. Naturalment faig extensiu aquest agraïment a la resta de components d'aquesta campanya.

Però especialment vull donar les gràcies a David Asensio, Carme Belarte, Jordi Hernández, Miquel Àngel Pintanel i Jordi Principal, els quals em van acollir ràpidament dintre de l'equip. Aquests col·legues i amics han estat una peça clau en el desenvolupament d'aquesta tesi de llicenciatura, sobretot en qüestions de metodologia i d'assessorament informàtic.

A Víctor Revilla, pel seu ajut a l'hora d'estudiar els materials d'època romana, i a Ramon Àlvarez, pels seus consells sobre dibuix de material arqueològic.

Indubtablement també a un seguit de companys del departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona, que m'han recolzat amb el seu interès i la seva amistat, i que no menciono de manera exhaustiva per por d'oblidar-me algú.

Al personal de la biblioteca de la Divisió I de la Universitat de Barcelona, els quals m'han facilitat l'accés al seu fons documental i a la seva infraestructura.

Finalment, un sincer agraïment a Loli Osorio, per ajudar-me en les correccions, i sobretot, pel seu constant suport moral.

En qualsevol cas, sóc responsable de les conclusions i de les possibles errades existents en aquest treball.

1. INTRODUCCIÓ.

Amb aquesta memòria de llicenciatura esperem continuar i al mateix temps incentivar la recerca arqueològica en aquesta zona del sud de Catalunya, àrea tradicionalment marginada en el seu desenvolupament econòmic i cultural, i on la investigació arqueològica, en aquest sentit, no ha estat cap excepció.

El treball es fonamenta, bàsicament, en la informació subministrada per les prospeccions desenvolupades en les comarques de la Ribera d'Ebre i del Baix Ebre durant l'any 1988. Durant aquesta campanya es van documentar una sèrie de jaciments localitzats en la conca d'aquest riu, des de la seva entrada a Catalunya fins a la seva desembocadura. Però també disposem de l'ajut inestimable d'un nombre relativament important d'informació arqueològica de primera mà, obtinguda gràcies a les darreres campanyes d'excavació desenvolupades en el terme de Ginestar (Ribera d'Ebre).

En un principi el tema escollit per aquesta memòria pretenia abarcar tota aquesta gran regió, per la seva indubtable importància com a corredor natural i nus de comunicacions cap a les terres de l'interior, cosa que semblava reflectida en l'abundància i distribució dels jaciments.

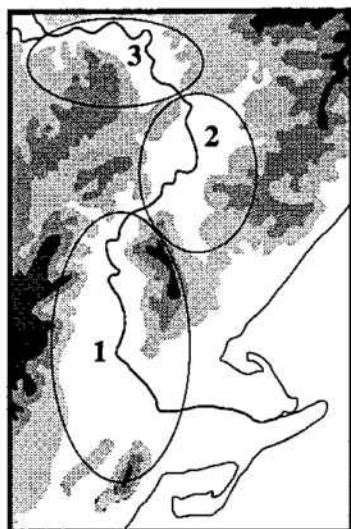
Però ràpidament ens vam adonar que probablement l'excés de pretensions pot ser un hàbit en els investigadors neòfits, ja que, a mida que es començava a processar la gran quantitat d'informació a l'abast va ser evident que era pràcticament impossible finalitzar el treball en un termini raonable de temps.

Per aquest motiu l'àrea d'estudi havia de ser sensiblement reduïda. Des d'un principi vam intentar trobar una zona que es pogués delimitar mitjançant uns criteris geogràfics clars i uniformes, i que alhora presentés un volum raonable de documentació arqueològica per tal de desenvolupar el nostre treball.

De seguida vam observar que podíem dividir el curs inferior del riu Ebre en tres àrees ben circumscrites:

Per una banda teníem la zona que va des de la desembocadura del riu Matarranya (que coincideix amb la frontera amb l'Aragó), fins als termes municipals d'Ascó-Vinebre (3). En aquesta zona l'Ebre dibuixa un ample meandre, conformant una llarga vall dins de la Serralada Prelitoral, amb unes característiques geomorfològiques comunes. Però actualment el coneixement arqueològic d'aquest territori és pràcticament nul, i en conseqüència vam preferir postergar per més endavant el seu estudi.

La segona zona amb bones perspectives per acotar mitjançant criteris geogràfics, o potser fins i tot culturals, era el territori comprés en la comarca del Baix Ebre, des de l'estret de Barrufemes, al nord, fins l'antiga desembocadura del riu a Amposta (1). Aquest és un territori molt interessant per les seves particulars característiques, i del qual disposem un volum d'informació certament significatiu. Però donada la seva superior extensió i la seva importància geogràfica i cultural, en aquest cas també vam optar per deixar per més endavant el seu estudi, amb plena coneixença que una part important de la problemàtica en l'evolució històrica del curs inferior de l'Ebre tindria aquí la seva explicació.

En conseqüència, la foia o cubeta de Móra (2), territori comprés entre l'estret de Barrufemes, al sud, i el Pas de l'Ase, al nord, apareixia com la zona d'estudi en potència, tant per les seves condicions naturals com pel major nombre d'informació arqueològica disponible, deixant per a una futura tesi doctoral l'estudi de conjunt de les tres àrees.

Una vegada decidit el marc geogràfic, calia delimitar el marc cronològic. Inicialment el nostre propòsit va ser centrar-nos en el pas del Bronze Final al Primer Ferro, període transcendent en la protohistòria i que en aquestes comarques semblava especialment interessant. Però en el moment de processar el material arqueològic (òbviamment, quasi tot ceràmic) ens vam adonar de la importància quantitativa i qualitativa d'altres períodes, sobretot d'època romana, per la qual cosa vam decidir no restringir l'abast cronològic.

D'aquesta manera, l'objectiu d'aquest treball és intentar esbrinar els canvis i l'evolució de l'estructura de poblament de la cubeta de Móra d'Ebre des del Bronze Final fins a l'Antiguitat Tardana.

Realment és un lapse de temps molt llarg, i del qual tenim un coneixement molt divers segons l'època que tractem. Tot i així, hem intentat individualitzar cada etapa per tal d'aprofundir en les causes que van provocar cada estructura concreta.

La metodologia del treball contempla l'estudi del territori en la seva vessant geogràfica, com per exemple les característiques orogràfiques, disponibilitats d'explotació econòmica, fotografies aèries, cartografia, geologia, vies de comunicació, etc.

En la vessant arqueològica s'ha analitzat la documentació aportada per les excavacions i prospeccions, tant modernes com antigues, i, sempre que ha estat possible, hem visitat els jaciments corresponents, prenent les dades necessàries per qualsevol estudi territorial, com la dispersió dels materials, superfície potencial, intervisibilitat i abast visual, descripció de l'entorn, etc.

Amb totes aquestes dades hem intentat realitzar un catàleg entenedor de materials i jaciments, però anant més enllà, l'objectiu real d'aquest treball d'investigació és aconseguir esbrinar els diferents models d'ocupació del curs inferior de l'Ebre, és a dir, realitzar un estudi diacrònic del territori que permeti caracteritzar els diferents patrons de distribució del poblament i les seves causes.

Per últim, hem de fer esment que una primera aproximació d'aquest treball ha d'aparèixer pròximament (NOGUERA, en premsa), però sens dubte aquest article caldrà ser matisat i ampliat, ja que en el moment de la seva transcripció l'estudi era en procés d'elaboració.

2. ESTRUCTURA DEL TREBALL. LA PROSPECCIÓ DE 1988.

El nucli d'aquest treball ha estat dividit, d'una manera general, en dues parts clarament diferenciades:

-Una primera part, on es recull tota la documentació disponible per a cada època, describint els materials recuperats a cada jaciment, encara que aquest sistema impliqui la repetició de determinats jaciments, on es documenten reocupacions. En aquest apartat intentem no desenvolupar cap mena d'interpretació, sinó que més aviat ens limitem a presentar tota la documentació arqueològica a l'abast (prospeccions, excavacions, cartes arqueològiques...), en relació al tema d'estudi.

-Una segona part, amb un caire totalment interpretatiu, i on s'intenta una aproximació als patrons o models d'ocupació del territori en cada període cronològic, ajudant-nos ocasionalment de petits mapes esquemàtics. En aquest apartat no només s'utilitza la informació relacionada en la primera part del treball, sinó que també s'explota

qualsevol tipus d'informació històrica i arqueològica, inclosa la procedent de zones properes. En definitiva, s'intenta explicar l'evolució de la foia de Móra en el conjunt de la dinàmica històrica del curs inferior de l'Ebre.

Per recolzar i facilitar la comprensió de tot aquest volum documental hem realitzat una sèrie d'apèndix, que es poden dividir en els següents apartats:

A) Làmines 1-39: Dibuix i inventari del material arqueològic recuperat durant les prospeccions. Aquest material normalment està molt fragmentat i rodat, cosa que dificulta molt la seva representació i, sobretot, la seva orientació. Al peu de làmina, entre parentesi, hem afegit el número que correspon a cada assentament, número que es mantindrà durant tot el treball.

B) Làmines 40-54: Una sèrie de mapes, en els quals es recull un conjunt important de dades, com la distribució de la totalitat dels assentaments, el tipus de vegetació actual, un mapa geològic, els mapes de distribució dels jaciments per a cada època, o una taula on es representa la cronologia aproximada per a cada un d'ells.

C) Làmines 55-57: En aquestes tres darreres làmines es representen isomètricament les tres zones que han aportat la major densitat de jaciments, la zona de Ginestar, la zona del Castellet de Banyoles i la zona del Pas de l'Ase, i la seva evolució i els canvis en la localització dels jaciments en èpoques successives.

D) Per últim, una sèrie de 53 fitxes d'inventari de jaciments, on es concentra i es resumeix tota la informació utilitzada, procedent tant de jaciments prospectats com dels que han estat objecte d'excavació. El mateix procés d'elaboració ha obligat a un gran esforç de síntesi i d'homogeneització dels criteris descriptius, cosa que ha beneficiat el posterior estudi de conjunt.

Per una altra part, com que aquest treball es recolza en el material recuperat durant les prospeccions de l'any 1988, primerament cal definir el mètode i les tècniques de prospecció utilitzades, tant per valorar empíricament la informació obtinguda com per facilitar les futures investigacions que puguin utilitzar aquestes mateixes dades.

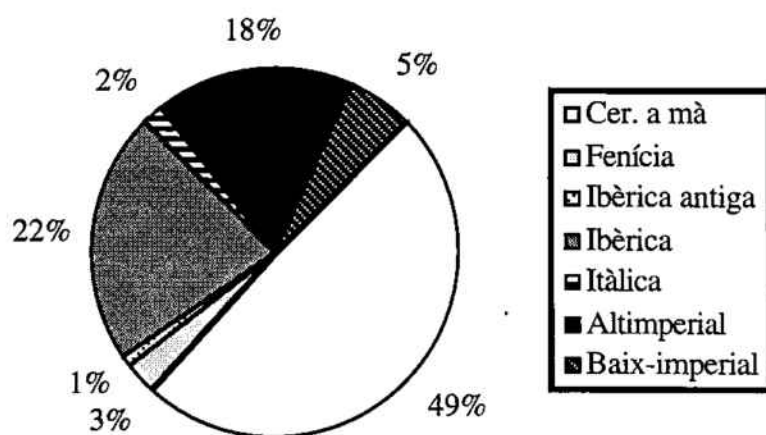
L'equip de prospecció el van constituir entre vuit i dotze persones dividides en tres o quatre grups, depenent del tipus de superfície a prospectar. Cada grup va rebre diàriament un objectiu o zona a recórrer, coordinats pels responsables del projecte. Per raons econòmiques, es va realitzar una prèvia prospecció intensiva i sistemàtica en una sèrie de zones escollides aleatòriament, per tal d'esbrinar els indrets d'ocupació preferencial en cada moment cronològic (MASCORT *et alii*, 1990: 165).

Evidentment seria desitjable un equip més nombrós i una inversió de temps superior, però és interessant senyalar que la configuració dels equips en petits grups de prospecció es va mostrar molt eficaç i dúctil en la seva aplicació a una topografia abrupta i difícil. A més, des del primer moment fou evident que era molt difícil realitzar prospeccions intensives per mitjà d'àrees de superfície regular distribuïdes aleatòriament (*quadrats* o *transects*) ja que les barreres físiques (barrancs, penyassegats, muntanyes...) ho feien pràcticament impossible.

La recollida del material es va realitzar d'una manera selectiva, és a dir, es van recollir pràcticament tots els fragments ceràmics amb forma, mentre que els informes van ser simplement contabilitzats i deixats en el mateix lloc on es van trobar, per tal de no eliminar els testimonis de l'existència de restes arqueològiques.

Un altre aspecte a tenir en compte és que la prospecció era encaminada a localitzar jaciments protohistòrics, però la mateixa metodologia va obligar a recollir tota la informació disponible. D'aquesta manera és com es van recuperar gran part dels materials corresponents a època romana o fins i tot visigòtica.

Com es pot observar a la figura inferior, una vegada comptabilitzats tots els fragments ceràmics, resulta evident una clara preponderància de la ceràmica a mà, sovint associada a un nombre molt reduït de ceràmica fenícia, i per tant, corresponent al Bronze Final - Primer Ferro. La resta de ceràmica a torn la constitueixen la ceràmica de pasta ibèrica i la ceràmica romana d'època altimperial (T.S. Itàlica, T.S. Gàl·lica, T.S. Hispànica, etc.). La resta del material, molt minoritari, correspon al material importat tardorepublicà (àmfora itàlica, vernís negre...) i a la ceràmica tardoromana.

Per últim hem de fer esment dels diferents graus d'intensitat de la prospecció, ja que, per raons diverses¹, no totes les àrees van ser estudiades amb la mateixa intensitat, com seria desitjable. Així, la zona amb un grau de prospecció més elevat és el sud de la foia de Móra, coincidint aproximadament amb el municipi de Ginestar, fins al punt que

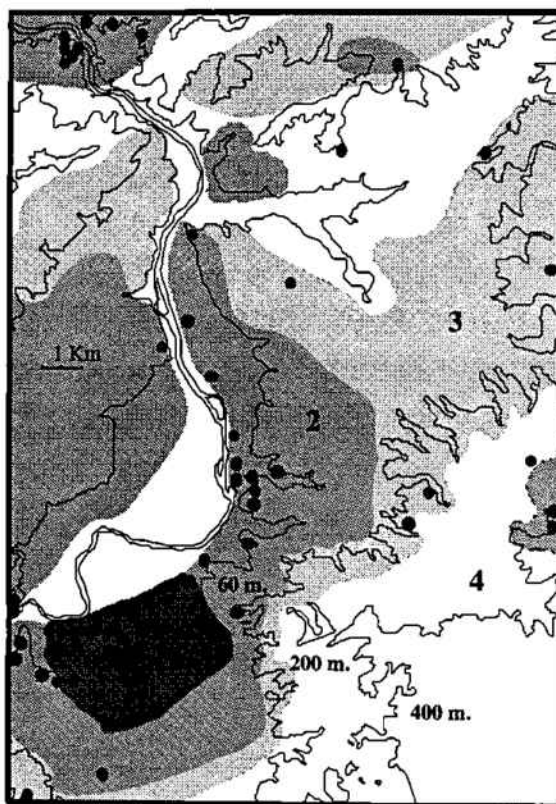
¹ Evidentment les zones planes i millor comunicades van ser ràpidament i fàcilment prospectades. En canvi les zones de relleu abrupte i d'accés difícil van exigir un gran esforç en temps i en persones, o el que és el mateix, un superior esforç econòmic.

podem assegurar que en aquesta àrea han estat localitzats quasi tots els jaciments existents, àdhuc els més reduïts. Aquest fet és conseqüència directa de les múltiples excavacions desenvolupades en aquest sector en els darrers anys, que naturalment obligaven a un coneixement previ dels voltants.

A continuació podem considerar que aproximadament tot el territori al sud de les poblacions de Móra d'Ebre i Móra la Nova situat entre les cotes de trenta i vuitanta metres d'alçada ha estat intensament prospectat, essent difícil, però no impossible, que aparegui algun altre jaciment. Hem d'afegir en aquesta categoria la zona situada al nord del Pas de l'Ase, els voltants de la població del Molar, les elevacions que tanquen la cubeta per l'est, prop de Tivissa, i també la zona immediata a la desembocadura del riu Siurana.

La resta del territori, a excepció de les zones anteriors, tindria un grau de prospecció mig, i en la qual probablement es podrien documentar altres jaciments, tot i que de molt reduïdes dimensions.

Per últim, i com es pot veure en la figura inferior, les grans elevacions muntanyoses i la plana d'inundació del riu Ebre tindrien un grau d'intensitat de prospecció baix o molt baix, en la qual la informació disponible és pràcticament nul·la i on no sabem si existeixen altres jaciments. Dintre d'aquest grup, i amb plena coneixença de la seva importància, cal incloure una part de la conca del riu Siurana, amb baixos nivells de prospecció.

Mapa on es mostren les zones de la foia de móra amb els seus diferents nivells d'intensitat de prospecció, amb la localització de la totalitat dels assentaments.

A simple vista és observable una distribució desigual del poblament, ja que aquest és concentra a la riba esquerra de l'Ebre. En principi, no pot pensar-se que aquesta concentració sigui provocada per un defecte de les prospeccions. De fet, aquesta desigual distribució dels establiments continua sent una constant actualment, ja que la majoria del nuclis municipals actuals també es concentren a la riba esquerra del riu. És difícil explicar aquesta diferent densitat de poblament, però potser cal pensar en una major superfície conreable en aquest sector, o en unes terres agrícolament més riques o més fàcilment irrigables, donada l'abundància de barrancs i rierols procedents de la Serra de Tivissa, on la pluja és més habitual.

Val a dir que la mateixa prospecció i el contacte directe amb el territori d'estudi ens ha proporcionat, en certa manera, un coneixement difícil de valorar empíricament però, creiem, totalment imprescindible en qualsevol mena d'estudi del territori. Així, per exemple, és curiós constatar la coincidència entre la localització dels jaciments del Bronze Final - Primer Ferro i la construcció de trinxeres construïdes durant la guerra civil (les quals, sovint, han afectat la seva conservació), concretament durant la batalla de l'Ebre de 1938. És evident que aquesta coincidència és conseqüència directa de la importància estratègica i del gran control del territori que tenen les terrasses fluvials sobre el riu.

En canvi, gran part dels jaciments d'època romana acostumen a trobar-se junt a restes de cases rurals o fins i tot al costat de les xarxes viàries modernes o dels nuclis de població actuals. Aquesta superposició sovint facilita la localització d'aquest tipus de jaciments, però en ocasions també provoca la seva destrucció.

3. HISTÒRIA DE LA INVESTIGACIÓ.

L'interès arqueològic per la zona començà en els anys vint, amb les recerques de l'Institut d'Estudis Catalans a la Serra de Tivissa (BOSCH GIMPERA *et alii*, 1921-1926), estudiant i documentant les pintures i els gravats rupestres del barranc de la Font Vilella (Tivissa), on es troben les coves (més aviat abrics) del Ramat, del Cingle i del Pi, totes elles amb escenes esquemàtiques de caça, realitzades pels pobladors postpaleolítics que ocuparen aquestes terres.

Però va ser Salvador Vilaseca i Anguera el gran iniciador de la investigació a la Ribera d'Ebre, amb resultats prou satisfactoris, malgrat les dificultats de la recerca en aquella època. S. Vilaseca es va centrar en l'estudi dels materials lítics prehistòrics, sobretot a la comarca del Priorat (VILASECA, 1935), però també va dedicar-se a la investigació d'hàbitats protohistòrics a la Ribera d'Ebre. Així, l'any 1939 va publicar el resultat de les excavacions de les coves de Janet i Marcó, a la serra de Tivissa (VILASECA, 1939), amb materials ceràmics del Bronze Final que amb els anys tindrien una gran importància per a l'establiment de la seqüència cronològica. Successivament va publicar una sèrie d'excavacions de poblats i necròpolis situats a la cubeta de Móra, com

són els del Molar (VILASECA, 1943), el Castellet de Banyoles (VILASECA *et alii*, 1949), el Coll del Moro de la Serra d'Almos (VILASECA, 1953b), el Coster del Plácito o Puig Roig i el Mas de Mall (VILASECA, 1954), La Tosseta de Guiamets (VILASECA, 1956), per finalment acabar amb la publicació d'una síntesi dels seus treballs (VILASECA, 1973), on, amb una gran clarividència, va construir un esquema cronològic per a la prehistòria de les comarques tarragonines que, a grans trets, és encara vàlid.

Després d'aquesta gran tasca, només un petit grup d'investigadors va continuar amb la publicació de les darreres troballes arqueològiques. Així, M. Bru va realitzar un estudi del territori de Tivissa (BRU, 1955). Per la seva part, M. Sanz es va dedicar a la investigació de la població ibèrica de la vall del riu Ebre (SANZ, 1973-1974, 1979 i 1980), mentre que C. Garola publicava els resultats de la prospecció del Turó de la Torreta, a Miravet (GAROLA, 1980).

Alhora, a finals de la dècada dels anys setanta, M. Genera començava els seus treballs de prospecció i d'excavació a les comarques del Priorat i de la Ribera d'Ebre, que van culminar amb la presentació i publicació de part de la seva tesi doctoral (GENERA, 1982), en la qual quedava recollida tota la informació disponible fins al moment, incloent-hi una part molt important proporcionada per la col·laboració dels aficionats locals, molt abundants a la comarca, els quals en alguns casos fins i tot disposen de petites col·leccions privades. També va iniciar les excavacions en el poblat del Bronze Final del Puig Roig (GENERA, 1986) i en el poblat ibèric de Sant Miquel de Vinebre (GENERA, 1978), alhora que continuava publicant els nous descobriments que es succeïen (GENERA, 1990).

Paral·lelament R. Pallarés es va dedicar a l'excavació de dos importants nuclis: el poblat ibèric del Castellet de Banyoles i el nucli romà de l'Aumedina, tots dos al terme de Tivissa (PALLARÉS, 1984; PALLARÉS *et alii*, 1987). Els treballs en el Castellet de Banyoles no van tenir continuïtat, però posteriorment V. Revilla va realitzar la seva memòria de llicenciatura amb els materials recuperats en les darreres excavacions de l'Aumedina (REVILLA, 1993).

Malgrat tota aquesta relativa activitat, encara existia un cert neguit provocat per la poca quantitat de restes arqueològiques de totes les èpoques en una via de pas tan important a l'interior de Catalunya, sobretot per l'escassa representativitat de restes arqueològiques relacionables amb el comerç o contacte fenici als voltants del segle VII a.C., més tenint en compte la seva presència a les boques de l'Ebre (MALUQUER DE MOTES, 1969). Per aquest motiu van aparèixer els primers treballs de recerca relacionats amb aquest tema (ARTEAGA *et alii*, 1978 i 1986), als quals es va afegir el descobriment i excavació de l'important nucli d'Aldovesta, a Benifallet (MASCORT *et alii*, 1987-1988). Aquestes investigacions evidenciaren que el curs del riu Ebre, com era de preveure, fou una via de pas molt important durant l'etapa de colonització i comerç fenici en el llevant de

la Península Ibèrica, com segurament ho havia estat en etapes anteriors i ho seria en èpoques posteriors.

L'any 1987 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va encarregar als Srs. A. Alaminos, M. Ojuel i V. Revilla la realització de la Carta Arqueològica de la Ribera d'Ebre, gràcies a la qual els jaciments es van documentar amb precisió i mètode, alhora que s'en van descobrir de nous (CARTA ARQUEOLÒGICA, 1987).

A causa de l'encara escàs coneixement de les poblacions del Bronze Final - Primer Ferro en el curs inferior del riu Ebre i de la gran potencialitat de la seva investigació, l'any 1988 es va iniciar un projecte de prospeccions localitzades a les comarques del Baix Ebre i de la Ribera d'Ebre, finançades per la DGICYT, projecte PB86-0479, sota la direcció del Dr. J. Padró, donant com a resultat el descobriment d'un gran nombre d'assentaments, que són la base d'aquesta memòria de llicenciatura. Els resultats de les prospeccions van ser objecte de dues publicacions (MASCORT *et alii*, 1990; ALAMINOS *et alii*, 1991) en les quals es va posar especial èmfasi en els materials del Bronze Final - Primer Ferro i època ibèrica.

També cal afegir tres petites actuacions arqueològiques d'urgència. La primera, realitzada a uns 100-150 metres de la construcció del nou enllaç de la carretera de Móra la Nova a l'Hospitalet de l'Infant, va donar com a resultat la identificació d'un assentament neolític a l'aire lliure (ESPADALER *et alii*, 1983). La segona actuació es va realitzar prop de la mateixa cruïlla, al Mas de Molló, on els sondatges identificaren una successió cronològica des de finals d'època ibèrica fins a època moderna (CODEX, 1993b). La darrera actuació es va desenvolupar en el perímetre del poblat ibèric del Castellet de Banyoles, per tal d'excavar el terreny afectat per la instal·lació de les tanques metàl·liques per protegir el jaciment, però sense cap resultat revelador (CODEX, 1993a).

A conseqüència de les prospeccions de l'any 1988 van ser descoberts, entre d'altres, els jaciments del Barranc de Gàfols, Barranc de Sant Antoni i Les Deveses (Ginestar), que han estat excavats i publicats en el decurs dels darrers anys (ASENSIO *et alii*, en premsa a; BELARTE *et alii*, 1991, 1994a i 1994b). Aquestes actuacions, en les quals he tingut l'oportunitat de participar activament, han estat les darreres realitzades a la comarca.

Finalment, cal esmentar la futura publicació d'un recent estudi sobre els materials ceràmics del Castellet de Banyoles (ASENSIO *et alii*, en premsa d). Aquesta iniciativa és molt lloable, ja que una de les feines més importants que actualment es poden realitzar és la revisió i publicació actualitzada dels grans conjunts arqueològics excavats i publicats d'antic, com per exemple el Coll del Moro de la Serra d'Almos.

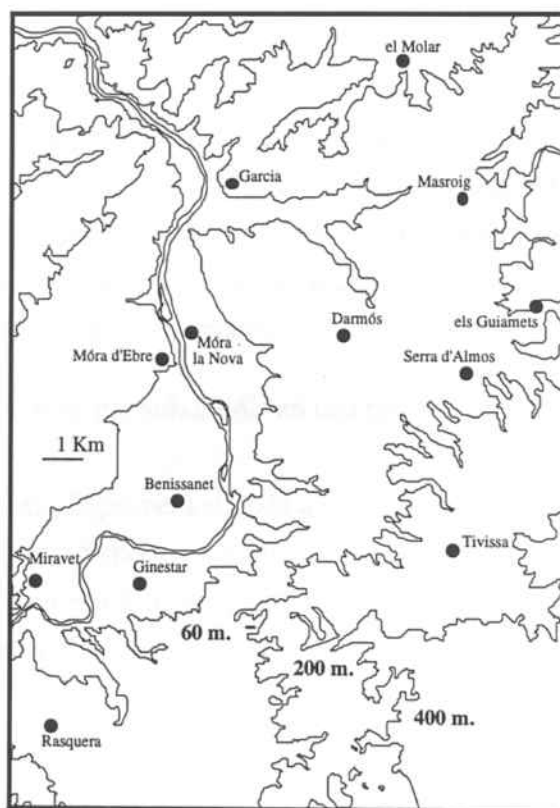
En resum, es pot dir que existeix un volum d'informació significatiu (però en cap cas suficient) per intentar contrastar-lo amb la formulació de models d'ocupació i evolució del territori, malgrat que sovint hi ha aspectes poc estudiats o desconnectats del conjunt del medi arqueològic que l'envolta, ja sigui per tractar-se d'actuacions arqueològiques

antigues, amb elements fora de context, o ja sigui per la desconexió dels grups o persones que s'han dedicat a la recerca en aquestes terres. El fet més evident és que hi ha una gran preponderància d'informació en relació al Bronze Final- Primer Ferro respecte a època ibèrica i romana. Això en part ha estat provocat pels mateixos interessos de la investigació, però, com veurem més endavant, també ha estat el mateix registre arqueològic el que ofereix un nombre superior de restes per a aquesta època.

4. EL MEDI:

4.1. ASPECTES TOPOGRÀFICS:

La foia o cubeta de Móra està situada al sud-oest de la província de Tarragona, a la comarca de la Ribera d'Ebre, per bé que també abasta al nord-est una petita part de la comarca del Priorat. Cartogràficament ocupa pràcticament la totalitat del full 471 a escala 1:50.000 editat per l'*Instituto Geográfico Nacional*. El riu Ebre la travessa de nord a sud-est, i està limitada per les comarques del Priorat, Ribera d'Ebre, Terra Alta, Baix Ebre i Baix Camp. Comprèn els municipis de Benissanet, Garcia, Ginestar, Miravet, Móra d'Ebre, Móra la Nova, Rasquera i Tivissa.

Localització dels actuals nuclis municipals de la cubeta de Móra, amb una distribució preferent a la riba esquerra del riu Ebre.

Aquest territori ocupa uns 500 Km², fàcilment delimitables orogràficament, ja que és tancat per una sèrie d'elevacions calcàries a la riba dreta de l'Ebre que en cap cas superen els 500 metres d'altitud, mentre que les alçades que el separen de la costa quasi arriben als 1.000 metres d'altitud. Així, al nord i al nord-est és tancat per les serres de Tormo i de la Torre, al sud i sud-est per les serres de Tivissa i de Cardó, mentre que al nord-est s'obre pas el riu Siurana, afluent de l'Ebre, a través de les muntanyes del Priorat. A l'extrem sud-est de la cubeta s'eixampla la plana de Burgar, d'uns 15 Km. de llargada i 5 Km. d'amplada màxima, que permet un accés directe a la costa des de la població del Perelló.

La xarxa viària terrestre, molt condicionada per aquests motius, es limita al pas pel Coll de Fatxes (Tivissa), el qual comunica Móra amb la costa passant per Vandellòs; al camí que comunica Rasquera amb el Perelló per la plana del Burgar; al camí que segueix el barranc del riu Sec per passar a la Terra Alta i, per últim, al que comunicaria amb el Priorat. Tots aquest camins es conservarien fossilitzats sota la xarxa de carreteres actual.

Evidentment l'única via ràpida a l'antiguitat era el riu Ebre, que s'obre camí per aquestes serralades pels passos de l'Ase, al nord, i de Barrufemes, al sud-oest.

4.2. ASPECTES GEOLÒGICS:

La foia o cubeta de Móra té la seva explicació geomorfològica en l'aixecament i clivellament de la Serralada Prelitoral per efecte del plegament pirinenc. Això explica la distribució dels materials geològics, ja que els materials mesozòics (triàsics i juràsics) constitueixen les dues serralades en què s'obre la Serralada Prelitoral i que delimiten la cubeta; els materials oligocènics, horitzontals o poc plegats, constitueixen la perifèria de la foia, i per últim, els materials miocènics ocupen el fons de la depressió, recoberts d'al·luvions i altres arrossegalls quaternaris.

Aquest terreny quaternari és pot subdividir en tres tipus de formacions (làm. 44):

A) Dues terrasses fluvials, la primera situada a uns 10 metres sobre l'actual nivell de l'Ebre i amb una potència d'uns 15 metres, mentre que la segona està a uns 25 metres sobre el riu, amb una potència que pot abastar els 30 metres. Estan formades per graves ben rodades, fonamentalment de composició calcària i dolomítica, encara que també existeixen pissarres, quars, etc. La matriu és sorrenca, de tamany gruixut, amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests dipòsits hi ha dipositada una capa de llims de color salmó, d'espessor variable, però que no supera els 2 metres a la primera terrassa ni els 3 metres a la segona.

B) Plana al·luvial, situada al fons de la cubeta, formada per graves soltes, amb matriu sorrenca gruixuda i llims a la part superior, amb una potència considerable.

C) Glacis d'erosió, típica superfície d'erosió en un país àrid, formada per graves cimentades per costres calcàries i llims a la part superior, desenvolupades a la base d'un relleu abrupte, com és, per exemple, la zona de la plana del Burgar, i que poden tenir una potència d'uns 2 metres.

És important observar que la plana al·luvial, fins la construcció dels embassaments a principis de segle, era periòdicament inundada pel riu Ebre, convertint-la en una terra molt fèrtil agrícolament, però gens apte per l'establiment humà permanent, a causa del perill de riuades (MORERA, 1909: 500). És per això, i pel fet que qualsevol reste arqueològic pot estar cobert per una potent capa de sedimentació, que aquesta zona no subministra cap informació de tipus material, per la qual cosa s'ha de considerar com una zona de captació de recursos.

Pel que fa a la zona del glacis d'erosió, no és gaire adient per a l'agricultura, i tampoc ho és per a l'establiment humà, ja que, en general, solament permet un cultiu de secà en unes condicions molt dures. Aquest cultiu només va iniciar-se en el segle passat amb els grans aterraments per a l'implantació de vinyes, però actualment han estat abandonats. Així i tot, existeixen determinades zones, com per exemple petites depressions, que tenen una considerable potència de llims, cosa que explica la presència d'uns pocs jaciments en aquest terreny geològic.

En canvi les terrasses fluvials, sobretot en les zones més properes al riu Ebre i coincidint amb la desembocadura de petits barrancs, conserven una certa potència de terres aptes per al cultiu, si més no de secà, però situats ben a prop de la plana al·luvial, rica en recursos (pesca, recol·lecció, agricultura de regadiu...), alhora que són indrets ben drenats i salvaguardats de les perilloses riuades. De fet, la majoria d'assentaments de la protohistòria i l'antiguitat estan situats sobre d'aquestes terrasses.

Per últim, una altra part del territori el formarien els cims de les serres que delimiten la cubeta, constituïts per materials calcaris que afloren fàcilment i que són sotmesos a una intensa erosió, i que per tant no són aptes per al cultiu, encara que actualment és conservin les restes dels aterraments agrícoles per al conreu de vinyes construïts en el segle passat.

4.3. LA XARXA FLUVIAL:

La cubeta es caracteritza pel traçat sinuós del riu Ebre, en direcció N-SO., formant grans meandres a conseqüència de l'escàs desnivell que ha de salvar (mig metre per quilòmetre). El riu té un cabal d'uns 545 m³/s, amb una amplada natural de 100 a 300

metres i una profunditat variable segons l'amplada, és a dir, superior en els congostos de l'Ase i de Barrufemes.

El cabal del riu pràcticament no varia en el seu decurs per aquestes terres, ja que l'única aportació permanent la fa el riu Siurana, amb un cabal que no arriba als 5 m³/s. La resta d'afluents, com el riu Sec, la riera de Comte i la de Capçanes, són en realitat rieres que només li aporten aigua després de les pluges. Per últim, existeixen nombrosos i profunds barrancs que desguassen en l'Ebre o en les anteriors rieres, i tot i que pràcticament mai aporten aigua, donen al paisatge una peculiar fesomia i alhora són vies de pas natural des del riu cap a les terres altes.

L'Ebre ha estat la principal via de penetració a l'interior fins fa pocs anys, en que el transport per ferrocarril, primer, i per carretera, després, ha substituït l'important tràfic fluvial que s'hi desenvolupava fins principis de segle (CARRERAS CANDI, 1940). Les mateixes restes d'àmfores i la difusió de ceràmiques importades per tota la vall de l'Ebre no fan més que corroborar la certitud que el riu Ebre va servir pel transport de persones i mercaderies en els dos sentits, tal i com ho senyalen les fonts històriques (BELTRAN, 1961).

4.4. EL SÒL. CULTIUS I VEGETACIÓ. EL PALEOAMBIENT.

La vegetació potencial principal que predominaria en el país, si l'home no hi hagués intervingut, sembla que seria un alzinar amb marfull a les muntanyes orientals, el qual es transformaria en un carrascar pobre a la cubeta de Móra i a les terres més occidentals.

El petits boscos de pi i de roure indiquen que l'ambient dels obacs més alts de la zona de Cardó i de les altres muntanyes orientals ja s'acosta molt a les condicions submediterrànies. El bosc de pi blanc ocuparia ja una extensió considerable en el paisatge natural de tota la comarca, localitzat en les parts més abruptes de les muntanyes, on una gran part de l'aigua de pluja s'escola superficialment i no penetra dins el sòl.

La majoria dels antics boscos d'alzines han estat destruïts per l'home, amb la qual cosa la pineda amb sotabosc va augmentar molt la seva superfície, de manera que en el paisatge de la primera meitat del segle actual era un dels elements preponderants, al costat dels conreus llenyosos mediterranis (vinya, olivera, etc.) i de considerables àrees desforestades i poblades únicament de brolla i garrigues. En els darrers anys, la reiteració dels incendis fa recular acusadament la pineda, i les muntanyes tendeixen a convertir-se en erms, fàcilment atacables per l'erosió, de manera que els boscos han quedat restringits a les zones altes, mentre que a les zones baixes pràcticament només es conserva en les obagues del petits barracs (làm. 43).

En el mapa agrícola actual es distingeix molt bé la zona de secà de la de regadiu. En total, actualment són conreades el 29% de les terres, aproximadament, de les quals

només un 15% són dedicades al regadiu, sobretot les zones planes a la vora del riu, conegudes com a *illes*. En el mapa topogràfic s'observa perfectament com aquestes no són més que les restes fossilitzades de les antigues lleres del riu (MAPA COMARCAL DE CATALUNYA, 1995), el qual segurament ha variat el seu llit diverses vegades des de l'antigor, sobretot abans de la regulació del seu cabal, gràcies a la construcció dels embassaments riu amunt.

Segles enrera, el principal conreu de la comarca era la vinya, que havia ocupat el 48% de les terres llaurades, però des de la fi del segle passat, en què va ser atacada per la fil·loxera, els ceps van ser substituïts per les oliveres, i posteriorment, en els terrenys de secà, pels ametllers, i en els de regadiu pels arbres fruiters. El cultiu de cereals és molt escàs.

Quant a les etapes més antigues, objecte d'aquest treball, poca cosa podem dir. Les úniques anàlisis realitzades, durant l'excavació dels jaciments del Barranc de Gàfols i del Barranc de Sant Antoni, no són suficients per reconstruir el paleoambient de la zona, però si més no es poden avançar alguns aspectes.

Pel que fa a la fase del poblat del Barranc de Gàfols, entre el 650-575 a.C. les anàlisis paleocarpològiques (CUBERO, inèdit) ens assenyalen productes agrícoles típicament mediterranis (cereals, vinya i figuera) i restes abundants d'aglans com a producte d'una intensa recol·lecció, proposant-se una possible sembra d'ordi i potser de lli durant la tardor-hivern. L'ordi i les aglans segurament van ser consumits com a farines, mentre que el lli probablement va ser aprofitat tant per a l'obtenció d'oli com per a la confecció de teixits. La figuera i la vinya són espècies de ràpid creixement, en el cas que fossin conreades, que permeten ser assecades i així ser consumides fora de temporada. En el cas concret del raïm, no existeix encara cap evidència segura de la seva producció, però sí del consum.

Quant a la fauna present en el jaciment, les anàlisis (ALBIZURI *et alii*, inèdit) indiquen un hàbitat establert de ramaders, amb una esporàdica depredació sense cap mena d'especialització. Les restes, en la seva major part, corresponen a ovicaprins, curiosament amb preponderància de les cabres sobre les ovelles, explotats per aconseguir llet, llana, pell i en menor proporció, carn. Numèricament menys importants són els porcs (tot i que podrien ser senglars) utilitzats com a font de carn, i els bovins, en molt baixa quantitat, cosa que fa difícil determinar la seva funció, malgrat que es podria pensar en una utilització com a animal per llaurar. Per últim, s'ha detectat la presència molt marginal del cavall, segurament utilitzat com a medi de transport o com a animal de tir. En qualsevol cas, el consum de carn no devia ser gaire important.

L'estudi d'una resta d'au (GARCIA, inèdit), ha permès identificar una espècie, la xixella, la qual actualment encara nidifica a la Ribera d'Ebre i que necessita d'arbres i espais oberts com a hàbitat. Pel que fa a les escasses restes malacològiques, procedents

generalment de medis fluviolacustres, però també marins, es considera la possibilitat, donada la poca quantitat existent i l'analogia amb altres jaciments del Bronze Final- Primer Ferro, d'una utilització simbòlica més que una aportació alimentària (NADAL *et alii*, inèdit). Per últim, l'estudi de les restes associades al processat de vegetals en molins barquiformes ha confirmat la mòlta de cereals i aglans per tal d'obtenir farina, i fins i tot la presència d'arrels o rizomes prèviament rostides o torrefactades (ASENSIO *et alii*, en premsa e).

L'única anàlisi practicada en el jaciment del Barranc de Sant Antoni correspon a un moment situable al voltant del segle IX a.C., i degut a la poca representativitat de les restes els resultats són merament orientatius (ASENSIO *et alii*, en premsa a). En qualsevol cas, es documenta la presència predominant d'ovicaprins, seguit de suïds i una resta atribuïble a un cérvol, que provaria l'explotació dels recursos cinegètics.

Amb unes dades tan escadusseres és pràcticament impossible reconstruir el paleoambient de la foia de Móra, però malgrat tot, sembla confirmada una superfície boscosa molt més important que l'actual, i conseqüentment, un grau d'humitat més elevat. Aquest tipus d'ecosistema segurament es correspon amb una abundància relativa d'animals salvatges i també amb un superior potencial d'espècies vegetals recol·lectables. Finalment, cal també suposar que la zona més baixa de la cubeta, o plana al·luvial, no tindria una potència de sediments tan considerable com en l'actualitat, sobretot tenint en compte que la major part dels sediments han estat aportats *a posteriori* com a conseqüència de la ràpida i profunda deforestació soferta per tota la conca del riu Ebre, directament responsable de la formació del delta, sobretot a partir del segle XIX (DUPRÉ, 1987: 33). En aquesta plana al·luvial, a l'antigor periòdicament inundada per les avingudes procedents del desglaç dels Pirineus, cal suposar un ecosistema molt diferent a l'actual, potser més propi de zones inundables o d'aiguamolls, amb una determinada presència d'espècies animals i vegetals, desconeguda actualment.

4.5. EL CLIMA.

El clima de la foia de Móra s'assembla al del litoral proper, però un mica més continental: de tendència més àrida i més fred a l'hivern. A un estiu calent i llarg el segueix un hivern fred amb una certa inversió de temperatures, amb el fons més fred que els vessants de muntanya que l'envolten, fet normal en una concavitat força tancada com és aquesta. Al centre de la cubeta les pluges són molt escasses, uns 400 mm. anuals, mentre que a les muntanyes de Tivissa puja fins a quasi 600 mm. anuals. Però, malgrat la poca pluja que es registra en el fons de la cubeta, la inversió tèrmica provoca freqüents boires (segurament encara més habituals en l'antigor per la superior extensió dels boscos), les

quals produeixen el fenomen conegut com a "pluja invisible". En definitiva, el clima de la foia es pot descriure com de caràcter subàrid força accentuat.

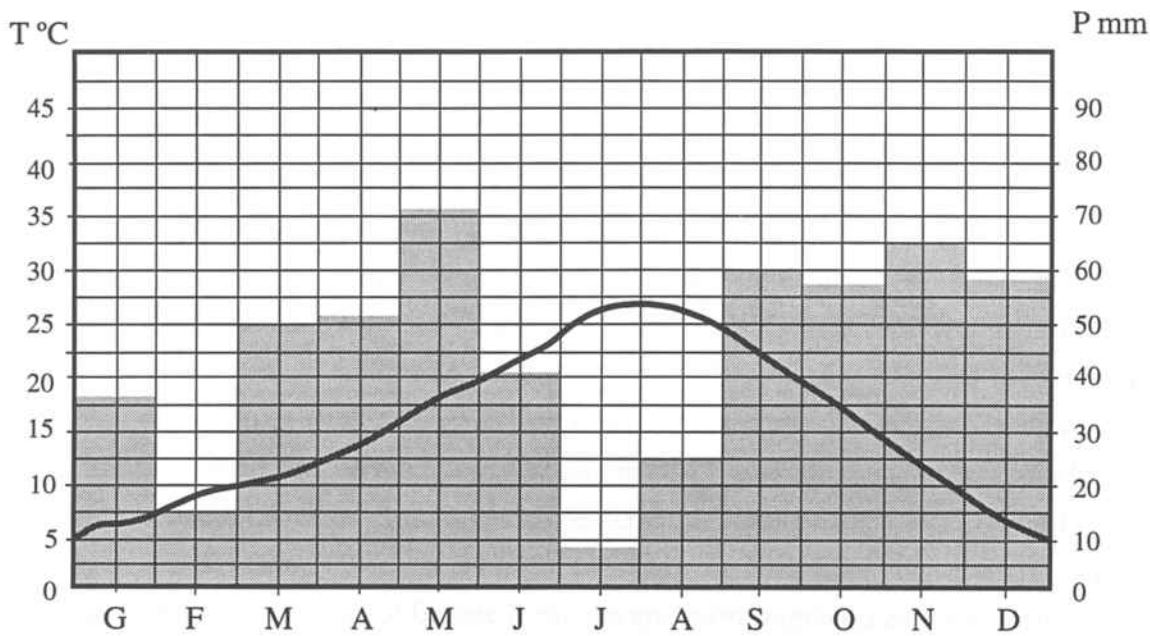

Diagrama ombrotèrmic de l'estació de Móra d'Ebre. La temperatura mitjana anual oscil·la entre els 14° i els 16°C. A uns estius calorosos i eixuts segueixen unes tardors suaus i plujoses, uns hiverns temperats i més aviat eixuts, i unes primaveres també suaus i plujoses (*Geografia Comarcal de Catalunya*, 1993: 400).

EL REGISTRE ARQUEOLÒGIC:

5. ANTECEDENTS AL BRONZE FINAL.

Poca cosa es pot dir, ja que la documentació que fa referència a aquests moments és molt escassa, principalment per la falta de projectes d'investigació que s'hi dediquin, de manera que disposem de molt pocs jaciments.

Malgrat tot, es poden considerar com a tals determinades estacions-taller descobertes per Salvador Vilaseca (VILASECA, 1953a: 255-263). Es tracta de troballes descontextualitzades, generalment sílex treballats aïllats, però a vegades associats a fragments de ceràmica a mà amb grans cordons com a decoració. Aquesta associació és l'únic indici que ens pot permetre afirmar que aquests jaciments tenen una cronologia propera a l'Edat del Bronze, com és el cas, per exemple, dels jaciments del Dipòsit i del barranc dels Buïcs (làm. 42, núms. 39 i 40), o del Mas de Mall (làm. 42, núm. 24), on al costat de materials atribuïbles al Bronze Final van aparèixer fragments ceràmics i elements lítics, com una destrat el·líptica de pedra i esclats i ascles de sílex treballades, sobretot una punta de fletxa del tipus de fulla de llorer, que podrien portar a una cronologia del Bronze Antic i Mitjà (VILASECA, 1954: 32, fig. 19).

El que sembla evident és que hi ha una concentració d'aquest tipus de restes en la conca del riu Siurana, probablement per ser prop del Montsant i de la Serra de la Llena, terrenys geològics on és fàcil aprovisionar-se de nuclis de sílex (VILASECA, 1953a: 503) i per la seva mateixa importància minera, com ho demostra la troballa, prop de la riera de Capçanes, d'un fragment de motlle de fundició de destrat tubular i un altra motlle per a la fabricació de varetes, associats a elements lítics (VILASECA, 1973: 172; làm. 70, 1 i 2), amb tota seguretat relacionables amb explotacions mineres semblants a la documentada en la Solana del Bepo, a Ulldemolins (VILASECA, 1957).

Cal afegir les troballes aportades per M. Genera (GENERA, 1982: 111), del mateix caire que les anteriors, com per exemple els sílex treballats trobats a la partida de les Pedres (Ginestar-Miravet), o un poblament més important documentat en les primeres fases del poblat del Puig Roig. Es tracta d'un hàbitat assentat en cabanes, com ho demostra l'aparició de forats de pal, sílex treballats i d'algunes ceràmiques a mà, de parets molt gruixudes i generalment mal cuites i de molins de granit que apareixen reaprofitats com a elements de construcció en la fase posterior del poblat (GENERA, 1986: 61), però sense una datació segura.

Les úniques restes anteriors al Bronze Final amb una cronologia concreta són les aparegudes prop del jaciment del Mas de Molló 1 (làm. 42, núm. 27), on es va documentar un assentament neolític a l'aire lliure, amb abundant indústria lítica, documentat mitjançant una excavació d'urgència (ESPADALER *et alii*, 1983).

La llista de restes anteriors al Bronze Final es completa amb la punta de sageta pedunculada de sílex trobada en superfície durant l'excavació del jaciment del Barranc de Gàfols, datada pels seus excavadors entre el Bronze Antic o Mitjà (ASENSIO *et alii*, en premsa b), molt similar a l'apareguda en la Moleta Rodona (GENERA *et alii*, 1978: 302, fig. 4); les ascles i fulles de sílex i les destrals de basalt recollides en superfície en el poblat del Molar (VILASECA, 1943: 38, làm.XX); les restes de sílex trobat en prospecció en els jaciments del Punt Km. 47 (làm. 36, figs. 1-12) i Barranc de Sant Antoni 1 i 2, i la troballa en prospecció d'un fragment de ceràmica epicampaniforme amb motius incisos en el Mas de Dalt, junt a ascles de sílex (làm. 30, figs. 1 i 2). És interessant destacar que l'aparició de ceràmica campaniforme és poc habitual, tractant-se sempre de fragments associats a reocupacions posteriors del Bronze Final, com és el cas del mateix Mas de Dalt, la cova del Bassot, a Capçanes (VILASECA, 1954: 29) i la cova de Marcó, a Tivissa (VILASECA, 1939: 173), dos jaciments molt propers a la foia de Móra.

Indubtablement, també s'ha de considerar la possibilitat que alguns jaciments, on només es documenta la presència de ceràmica a mà sense el fòssil-director que suposen les ceràmiques acanalades o a torn fenícies, podrien pertanyer a un horitzó anterior al Bronze Final, com podria ser el cas de la Roca del Sol 1, del Barranc de les Comes o del Barranc de les Vinyes (làm. 42, núms. 44, 4 i 5).

Finalment indicar que aquestes restes arqueològiques probablement podrien relacionar-se amb les pintures amb escenes de caça del Barranc de la Font Vilella (Tivissa) i d'altres situades per aquesta zona (BOSCH GIMPERA *et alii*, 1921).

6. EL BRONZE FINAL (Camps d'urnes). (s. XI- s. VII a.C.)

6.1. Introducció:

Aquest període cronològic, que s'inicia entorn de l'any 1.100 a.C., es defineix per l'aparició de ceràmica a mà marcada amb profunds solcs acanalats o de formes ceràmiques afins a aquest moment, i que acostumen a trobar-se associades a un nou tipus de ritual funerari, la incineració i posterior enterrament en urnes (RUIZ ZAPATERO, 1985).

Aquest canvi en els hàbits funeraris s'ha volgut veure com a producte d'una invasió de pobles centreeuropeus, en moviment des del segle XII a.C. Actualment aquesta visió invasionista tendeix a minvar, guanyant més adeptes la visió d'aculturació dels pobles autòctons del Bronze Mig per influències portades per petits grups humans que, de forma lenta però contínua, passaren pels Pirineus.

El problema principal per estudiar aquest període ha estat, i és, la divisió i atribució cronològica de les seves diferents fases evolutives, la qual cosa ha portat a una llarga i no finalitzada controvèrsia. Actualment sembla que l'esquema cronològic desenvolupat per S. Vilaseca (VILASECA, 1973: 263) s'acosta amb prou fidelitat a la realitat de les comarques

tarragonines. Obviament les darreres dades d'excavacions i datacions radiocarbòniques han permès precisar determinats aspectes. Per exemple, els poblats del primer moment dels camps d'urnes de Carretelà (Baix Segre) i de la cova del Moró en Olvena (Osca) ofereixen datacions per C-14 entorn del segle XI a.C. en estrats amb ceràmiques acanalades (MAYA, 1990: 307). Sembla bastant lògic, doncs, suposar que els primers assentaments del curs inferior de l'Ebre amb presència d'aquestes ceràmiques tenen una cronologia semblant o lleugerament posterior.

El primer moment dels camps d'urnes va ser plenament identificat a la comarca per S. Vilaseca gràcies als materials de les coves de Janet i Marcó (VILASECA, 1939), que, com la cova del Bassot a Capçanes (on es va recuperar un petit vas bicònic sense acanaladures [VILASECA, 1954: 29]), són jaciments propers a la foia de Móra. La ceràmica es caracteritza per formes bicòniques, amb vores convexes i llavis bisellats vers l'interior, absència de peus i fortes separacions entre vora i cos amb arestes internes. La decoració presenta abundants temes acanalats, com espines de peix, espigues, fulles d'acàcia, línies verticals, semicercles concèntrics, cercles a les bases, etc. (VILASECA, 1973: 270).

Malgrat el problema cronològic, aquest període disposa a la foia de Móra d'una quantitat considerable de jaciments excavats, com són determinats materials del poblat i de la necròpoli del Molar (VILASECA, 1943), de la necròpoli de la Tosseta de Guiamets (VILASECA, 1956), del poblat del Puig Roig (GENERA, 1986), del poblat del Barranc de Gàfols (BELARTE *et alii*, 1994b), l'hàbitat del Barranc de Sant Antoni (ASENSIO *et alii*, en premsa a) i l'hàbitat recentment excavat per l'equip de J. Sanmartí, i encara en estudi, de les Deveses 1.

A aquesta documentació cal afegir la troballa en prospecció de ceràmica acanalada en els jaciments del Turó de la Torreta, Miravet (GAROLA, 1980: 35) i en el Mas de Mall, Tivissa (VILASECA, 1954: 30). L'explicació que hi hagi tan pocs jaciments amb acanalats documentats en prospecció ve donada pel fet que només apareixen en excavació després d'haver extret els nivells superiors, la qual cosa permet deduir que els nivells més moderns del Bronze Final han destruït o amagat els nivells més antics, com seria el cas de l'assentament del Puig Roig, on no s'han documentat elements constructius clarament associats amb els nivells estratigràfics on es trobava la ceràmica acanalada (GENERA, 1993b: 106), i dels jaciments del Barranc de Gàfols, Barranc de Sant Antoni i les Deveses, amb acanalats documentats en excavació, però no en les prospeccions anteriors. En aquest mateix grup cal incloure el jaciment del Mas de Dalt, el qual ha lliurat gran quantitat de ceràmica a mà tipològicament característica del Bronze Final (lám. 30, figs. 3-11), però cap fragment acanalat, tot i que ocupa una posició immillorable entre les petites terrasses a tocar del riu. Per acabar, altres jaciments que segurament presenten un moment

corresponent a aquesta fase són la Moleta Rodona, les Pedres i potser el Barranc dels Buïcs, la Roca del Sol 1 i el Mas de Prades, tot i que aquests darrers són dubtosos.

La situació geogràfica de tots aquests assentaments es pot dividir en dos grups molt ben diferenciats:

-El primer correspon a un poblament situat sobre la conca del riu Siurana, com són les primeres fases del Molar, del Puig Roig i del poblat corresponent a la necròpoli de la Tosseta, tots ells excavats en part o totalment, i que amb tota probabilitat explotaven amb certa intensitat les menes de galena argentífera de les rodalies. Malauradament no coneixem ni les dimensions ni l'estructura d'aquests poblats per a aquests primers moments del Bronze Final.

-El segon grup correspon a petits assentaments situats prop del riu Ebre, generalment a la riba esquerra, sobre terrasses fluvials delimitades per petits barrancs, i que semblen posseir una economia mixta, ramadera i agrícola, amb certa tendència al seminomadisme. S'han de considerar dintre d'aquest grup els jaciments del Mas de Mall, el Turó de la Torreta, el Barranc de Sant Antoni 1, Les Deveses 1 i la primera fase del Barranc de Gàfols 1. D'aquest grup tenim indicis de les estructures d'habitació dels tres últims, com veurem a continuació.

6.2. La documentació arqueològica:

6.2.1. Barranc de Sant Antoni 1 (fases I i II): núm. 12

Dintre del territori de la cubeta de Móra, la recent excavació de l'assentament a l'aire lliure del Barranc de Sant Antoni 1 (Ginestar) ha permès documentar dues fases consecutives d'un mateix hàbitat (ASENSIO *et alii*, en premsa a). Aquest indret va ser excavat com a conseqüència del resultat de les prospeccions desenvolupades l'any 1988 (MASCORT, 1990: 172), en aparèixer abundants fragments d'àmfora fenícia.

El jaciment ocupa la punta d'un esperó constituït per la segona terrassa fluvial sobre el riu Ebre, tot just a la dreta de la desembocadura del barranc de Sant Antoni, en un terreny de conreu d'oliveres, actualment abandonat.

Es tracta de dues estructures d'habitació que es superposen amb cronologies diferents. L'habitable més antic consisteix en un recinte pseudorectangular d'uns 7,60 metres de llargada per 3,20 metres d'amplada màxima, construït mitjançant un retall a la roca i després adossant-hi murs confeccionats amb pedres de diferents mides sense treballar. L'alçat dels murs sembla que es va fer amb una mena de tàpia primitiva, ja que no s'han recuperat restes de toves ni d'argila barrejada amb elements vegetals. Destacar de

l'interior de l'habitació una llar de foc central i una estructura quadrangular adossada a l'angle nord-est, sense una funció clara.

La segona fase es situa quasi directament sobre la primera, després d'anivellar l'estrat d'enderroc, amb unes dimensions de 7,10 metres de llargada per 3,30 metres d'amplada màxima, mantenint aproximadament els mateixos límits que la precedent, excepte al costat nord-est. El tipus de construcció dels sòcols i de l'alçat és també semblant als de la fase anterior. Aquesta similitud permet deduir als autors de l'excavació que el temps passat entre les dues construccions va ser reduït.

La cronologia ceràmica de la primera fase correspon a un camps d'urnes antic, datada pels seus excavadors entorn del segle X a.C., dintre del període I de Vilaseca (1.000- 800 a.C.) i amb totes les característiques de la ceràmica acanalada de les properes coves de Janet i Marcó, ja comentades, més algunes formes no documentades amb anterioritat i que podrien explicar-se pel fet d'aparèixer en el primer hàbitat excavat a l'aire lliure d'aquesta època, com són un bol de vora reentrant, una copa o bol fondo amb nansa i vora lleugerament exvasada i dos bols oberts amb vora ressaltada i aresta interna (ASENSIO *et alii*, en premsa a).

Quant al material ceràmic de la segona fase, datada pels excavadors dintre del període III de Vilaseca (750-600 a.C.), documentat a la fase IB del Molar i fase II de la Tosseta de Guiamets (RUIZ ZAPATERO, 1985: 169, fig. 146; 172, fig. 47), es caracteritza per vasos bicònics amb acanalats horitzontals a l'espatlla, però amb la carena poc marcada i vora exvasada, i l'aparició d'una gran gerra d'emmagatzematge, amb cos bitroncocònic amb forta carena, base plana, vora exvasada i decoració de cordons digitats a l'espatlla i a les nanses. Aquestes mateixes formes es poden trobar a la primera fase del veí jaciment del Barranc de Gàfols, amb l'única diferència que en aquest van aparèixer associades a fragments de ceràmica d'importació fenícia. Malgrat això, es podrien considerar dues fases contemporànies, ja que no hem d'oblidar que encara no han aparegut les restes constructives d'on provenen els fragments ceràmics fenicis trobats en prospecció al Barranc de Sant Antoni 1.

Per últim, indicar que la fase II de la periodització de Vilaseca (800- 750 a.C.), la qual només es basava en el material de la necròpoli de les Obagues (Ulldemolins), és considerada pels autors com de molt escassa entitat, realçat pel fet d'una durada tan curta que no permet observar canvis morfològics apreciables en l'evolució de la ceràmica.

6.2.2. Barranc de Gàfols (1a fase): núm. 17

Aquest jaciment, com quasi bé tots els d'aquesta zona i cronologia, està situat sobre un extrem de la plataforma constituïda per la segona terrassa fluvial del riu Ebre, i en aquest cas, al costat dret de la desembocadura del barranc de Gàfols. Aquest poblat ha estat excavat des de l'any 1990 (BELARTE *et alii*, 1991, 1994a i 1994b).

La primera fase del Barranc de Gàfols és un descobriment recent, degut a les mateixes característiques dels hàbitats d'aquesta època, ja que per construir primer es retallaven els nivells del sòl, per després adossar-hi un sòcol fet amb pedres sense treballar. Aquest fet implica la desaparició pràcticament total dels nivells anteriors, ja que només es conserven en els carrers i en les zones no afectades pels retalls constructius de la darrera fase.

Es tracta d'una sèrie de cases, amb orientacions diferents i de nombre indeterminat per les causes esmentades anteriorment, amb la mateixa estructura que les del Barranc de Sant Antoni, amb orientacions diferents, i de les quals no es pot afirmar que fossin totes construïdes i habitades al mateix temps. Segurament es tracta d'un poblament seminòmada que va ocupar cíclicament aquesta terrassa delimitada pel riu Ebre i el barranc dels Gàfols. En relació al material ceràmic, és important destacar l'associació d'acanalats del moment final dels camps d'urnes (descrits en l'apartat dedicat a la segona fase del Barranc de Sant Antoni 1, paral·lela a la fase IB del Molar i fase II de la Tosseta) amb un fragment de nansa de doble tendó que segurament pertany a un gran *pithos* fenici, cosa que suggereix que les importacions de material fenici podrien haver arribat abans de mitjans del segle VII².

A l'igual que en el Barranc de Sant Antoni 1, no es documenta la utilització de tovots per aixecar els murs (en canvi són un element comú en l'última fase del Barranc de Gàfols), cosa que també fa pensar en un aixecament realitzat amb tàpia.

6.2.3. Les Deveses 1: núm. 13

Aquest jaciment fou excavat a finals de 1995, per la qual cosa encara està en estudi. Malgrat tot, podem presentar unes primeres dades preliminars.

Està situat en el municipi de Ginestar, i com els anteriors, sobre la segona terrassa fluvial del riu Ebre, a la punta d'una plataforma delimitada a totes dues bandes per petits barrancs. Aquest indret fou descobert durant les prospeccions desenvolupades l'any 1988, en què se li va atorgar el nom provisional de Barranc de Sant Antoni 1 (MASCORT, 1990: 166).

Aquest jaciment és interessant pel fet que disposem de les dades de dos mètodes complementaris, una primera prospecció i la posterior excavació.

Així, la prospecció va documentar l'existència d'un petit nucli del Bronze Final-Primer Ferro, a jutjar pel material recuperat, que incloïa fragments de ceràmica a mà, com bases planes i peus alts (làm. 23, figs. 8 i 9), vores exvasades (làm. 23, figs. 3-7 i 10-12) i

² De fet, sembla que molts autors ja proposen una arribada de les importacions fenícies abans de la data tradicional de fundació d'Ebusus en el 654 a.C., en alguns casos amb cronologies molt elevades.(CASTRO, 1994: 148).

fragments de paret, alguns amb decoració de grans cordons perpendiculars, pertanyents a grans vasos d'emmagatzematge (lâm. 23, figs. 1 i 2), i sobretot, fragments informes d'àmfora fenícia. Això feia pensar en un nucli semblant a la darrera fase del Barranc de Sant Antoni 1, en un moment en que les importacions colonials eren habituals.

L'excavació va donar com a resultat l'aparició de restes molt malmeses d'una cabana feta amb materials peribles, formada per una estructura de forma el·líptica delimitada pel que semblava una revora d'argila, segurament el recobriment d'un entramat fet amb material vegetal. Prop del que semblava l'entrada, orientada al riu Ebre, es situava una llar de foc que tenia com a preparació un llit de còdols i els fragments d'un vas a mà pràcticament sencer, amb la vora exvasada, perfil globular i decorat amb cordons a la carena del coll. Envoltant aquesta petita cabana es van documentar una sèrie de petites estructures de combustió de caràcter molt provisional.

El seu moment final està marcat per l'aparició de fragments informes d'àmfora fenícia, mentre que es documenta la presència d'acanalats en el seu moment inicial, fins i tot abans de la mateixa construcció de la cabana.

Així, un cop més, ens trobem amb l'evidència d'un poblament dispers i seminòmada, de escassa entitat, la qual cosa dificulta la seva detecció mitjançant mètodes de prospecció, i que només pot ser interpretat després d'una minuciosa i laboriosa excavació.

6.2.4. Necròpoli del Molar (fases IA i IB): núm. 42

La necròpoli del Molar està situada en el vessant sud-oest del turó del Calvari, ocupat pel poblat, del qual dista uns 100 metres. S'estenia per uns 250 m², ocupats per 172 urnes enterrades individualment, a uns 50 cm. de fondària.

La fase més antiga o Molar IA es data per Vilaseca i Ruiz Zapatero en el segle VIII a.C. (VILASECA, 1973: 263; RUIZ ZAPATERO, 1985: 162), caracteritzada per urnes bitroncocòniques amb carenes suaus, acanalats horitzontals, bases planes i vores convexes. Segurament la fíbula de pivot trobada fora de context és de finals d'aquest segle.

Però el grup més nombrós d'urnes, i que segurament pertany al moment més important del poblat, correspon a la fase Molar IB, caracteritzades per urnes bicòniques sense acanaladures o amb acanaladures horitzontals situades en un ampli coll i amb el peu anular, i malgrat la total absència de ceràmiques d'importació, associades als primers elements metàl·lics de ferro, fet que permet assignar-li un moment final a mitjans segle VII a.C. (RUIZ ZAPATERO, 1985: 168).

6.2.5. El poblat del Puig Roig: núm. 41

Aquest poblat va ser documentat per primer cop per S. Vilaseca, que amb el nom de Coster del Plàcito va identificar, en un turó d'uns 230 metres d'alçada i sobre un jaciment de sílex, restes de construccions, fragments de molins de granit, sílex treballats i ceràmica a mà, entre la qual un fragment de vora amb tres solcs acanalats a la cara interna del coll (VILASECA, 1954: 35, fig. 21, núm. 1 i fig. 22), tret característic de la fase antiga dels camps d'urnes.

Actualment aquest nucli ha estat excavat i publicat per M. Genera (GENERA, 1986). La fase constructiva corresponent al primer moment dels camps d'urnes antics sembla que ha estat destruïda per una fase posterior, a l'igual que en el jaciment del Barranc de Gàfols, com ho demostra el fet que les peces de ceràmica acanalada van aparèixer en els nivells inferiors, formant part de "la massa d'argila i pedres que anivella el terreny on s'assenta la nova fàbrica del poblat" (GENERA, 1993b: 106). Cal afegir que l'aparició de fragments de molí de granit reaprofitats en la construcció dels murs posteriors, o les restes de forats de pal, podrien correspondre a moments constructius d'aquesta fase. A més, una rasa reomplerta de material ceràmic exclusivament a mà, que sembla correspondre a les restes funeràries (abocades?) d'una necròpoli d'incineració, està coberta per la troballa de fragments de ceràmica fenícia i per un ganivet de ferro, que al seu torn es localitzaren sota els fonaments de construcció d'un mur de contenció a l'extrem nord del poblat (GENERA, 1993b: 110).

Per últim, algunes ceràmiques acanalades procedents de l'excavació de la part conservada del poblat semblen correspondre a la fase antiga dels camps d'urnes, com per exemple el vas amb decoracions acanalades horitzontals a la base o la combinació d'acanaladures obliqües i acanalats horitzontals (GENERA, 1993b: 149). Totes aquestes evidències permeten suposar una cronologia per aquests materials entorn dels segles X-IX a.C. (període I de Vilaseca).

6.2.6. Turó de la Torreta: núm. 52

Aquest jaciment està situat en un escarpat turó rocallós al peu del castell de Miravet i a l'entrada nord de l'estret de Barrufemes. La seva posició sembla respondre a les característiques d'un petit poblat, però no té restes constructives visibles. Fou donat a conèixer gràcies a la publicació de les prospeccions desenvolupades per C. Garola a finals dels anys setanta. Entre el material recollit destaca (deixant a part per més endavant el material ibèric, de cronologia posterior) l'abundància de ceràmica a mà, sobretot fragments pertanyents a grans vasos d'emmagatzematge amb decoració plàstica, bases planes i les vores exvasades, i en dos casos amb el llavi bisellat a l'interior (GAROLA, 1980: 42). En

aquest cas interessa destacar l'aparició de quatre fragments de ceràmica acanalada, de sílex treballats i de fragments de destrals de pedra polida. Aquest turó també va ser objecte de prospeccions l'any 1988, documentant abundant ceràmica a mà i sílex (lám. 37, figs. 5, 7 i 8), que no fan més que corroborar l'apreciació cronològica de C. Garola, que situa aquest jaciment entorn dels segles IX al VII a.C., tot i que l'absència d'àmfora fenícia podria indicar el seu final entre les acaballes del segle VIII i mitjans del segle VII a.C.

6.2.7. Mas de Mall: núm. 24

Aquest turó situat al costat del Castellet de Banyoles i actualment pràcticament destruït, fou prospectat per S. Vilaseca l'any 1945, documentant abundant fragments de ceràmica plàstica, amb cordons amb relleus horitzontals i verticals, tant digitats com incisos. També van aparèixer vores bisellades i fragments de molins de granit, i sobretot, un fragment amb acanaladures a la carena del coll (VILASECA, 1954: 30, fig. 17). Aquest material és molt semblant a l'aparegut a la segona fase del Barranc de Sant Antoni, on també va aparèixer una gran gerra a mà amb una decoració rica i complexa de cordons amb digitacions i un vas bicònic amb acanalats a l'espatlla, per la qual cosa es podria datar, a l'igual que aquest, dintre del segle VIII a.C.

7. PRIMERA EDAT DEL FERRO (camps d'urnes tardans i el contacte fenici). (s. VII- inicis s. VI a.C.)

7.1. Introducció:

Aquest apartat és una perllongació natural de l'anterior, ja que, com hem vist, l'aparició de les primeres importacions colonials fenícies es superposa directament a nivells amb ceràmiques acanalades³.

Junt amb aquesta novetat, tradicionalment l'inici de l'Edat del Ferro s'ha definit per uns trets característics, que cal matisar a causa de les peculiaritats de cada zona geogràfica, com són:

- A) L'aparició de la ceràmica a torn.
- B) L'aparició d'un urbanisme regular i planejat.
- C) L'aparició d'elements metàl·lics de ferro.
- D) La utilització de tovots per a la construcció.

³ Tant és així que, recentment, s'ha documentat en la necròpoli del Coll del Moro de Gandesa la presència de ceràmica a mà acanalada amb engalba vermella, fet que sembla confirmar la simbiosi de la tradició indígena i de les influències orientalizants (RAFEL, 1992: 99, fig. 2)

A) Actualment sembla acceptat per tothom que la ceràmica a torn va ser introduïda al nord-est peninsular a conseqüència del comerç fenici, tal com ho han demostrat, per exemple, les excavacions a l'Illa d'en Reixach o a l'enclau d'Aldovesta, per mostrar només dos extrems geogràfics (MARTIN *et alii*, 1976-78: 435; MASCORT *et alii*, 1987-88: 74).

B) Malgrat que a la conca del Segre-Cinca ja existeixen poblats, com Carretelà i Genó, amb una estructura protourbanística en una data propera al segle XI a.C. (MAYA, 1990: 318), a la zona de la foia de Móra aquests no apareixen fins el segle VII a.C., i semblen producte d'una diversitat de causes, com els contactes entre les mateixes poblacions indígenes, però sens dubte les influències del món colonial fenici van tenir un paper cabdal (BELARTE, 1995: 189).

C) Amb la introducció del ferro, l'associació és encara més evident, doncs no serà fins els primers contactes amb el món fenici que apareixeran els primers objectes d'aquest metall, i malgrat això, en petites proporcions i com a element de prestigi, sobretot en necròpolis (RUIZ ZAPATERO, 1992: 108).

D) Finalment, la utilització de tovots per a la construcció d'una manera sistemàtica també és anterior en les terres de ponent que en les del curs inferior del riu Ebre, però també en aquest cas la seva aparició en aquestes contrades sembla que podria anar lligada amb les primeres importacions fenícies (BELARTE, 1995: 187).

Cal dir que la major part de la documentació arqueològica de la cubeta de Móra d'Ebre, tant de prospecció com d'excavació, pertany a aquest horitzó cronològic del segle VII i inicis del segle VI a.C. En part, el motiu és una major intensitat de la investigació en aquest període cronològic, però també és evident que les troballes en superfície indiquen una gran abundància i dispersió d'aquests jaciments.

Efectivament, l'associació de ceràmica a mà (amb les bases, vores i decoracions típiques del Bronze Final-Primer Ferro) i ceràmica a torn fenícia amb la pasta característica de la zona del cercle de l'Estret de Gibraltar, sobretot àmfores tipus 10.1.2.1. (RAMON, 1995: 230), és la troballa en prospecció més comuna a tota la foia de Móra, la qual cosa és lògica si tenim en compte la proximitat de l'enclau d'Aldovesta (Benifallet, Baix Ebre), centre indígena de recepció i redistribució de productes fenicis, amb un gran magatzem de planta semiesfèrica on van aparèixer gran quantitat d'àmfores fenícies, la majoria T.10.1.2.1., però també algunes T.10.1.1.1. i un únic exemplar de T.2.1.1.2., amb una curta durada compresa entre el 650-575 a.C. (MASCORT *et alii*, 1991: 41).

Així, mitjançant prospecció (i quasi sempre en molt petites quantitats) tenim documentada ceràmica fenícia en els jaciments del Mas de Mall, Calvari del Molar, Coll Alt, Coll del Moro de la Serra d'Almos, Roca del Sol 2, els Mugrons-Barber Medina, Barranc de Gàfols 2, Barranc de Sant Antoni 1 i 2, Caseta del Flaquet, Sant Vicenç-Les Pedres, Barranc del Comte A, Punt Km. 47 i potser la Moleta Rodona, mentre que ha estat documentada en excavació en els jaciments del Puig Roig, Barranc de Gàfols 1 i Les Deveses 1.

Malgrat el poc pes qualitatiu de les restes recuperades, hem d'afegir a aquest llistat un nombre de "jaciments" de petites dimensions (tot i que potser s'haurien de classificar simplement com restes d'activitat humana, per la seva reduïda entitat), dels quals en sabem ben poca cosa, ja que només han lliurat material ceràmic a mà, sovint informe i molt rodat. Només podem atribuir aquests assentaments a un període de transició entre el Bronze Final i el Primer Ferro per la idèntica situació topogràfica (quasi sempre sobre la segona terrassa fluvial del riu Ebre) ocupada pels jaciments excavats d'aquest mateix període. També en ocasions hem de concloure que determinats jaciments amb segura ocupació durant el segle VII a.C. (gràcies a la presència d'àmfora fenícia) van ser ocupats en períodes anteriors, si més no esporàdicament, com ens demostra clarament el registre arqueològic. Així, podem considerar com a tals les restes documentades en el Barranc de les Comes, Barranc de les Vinyes, Mas de Boquell i Mas d'en Peles

En general, com es pot veure, augmenta el nombre total de jaciments respecte al moment anterior, malgrat que molts ja tenien una ocupació anterior documentada gràcies a la presència de ceràmica acanalada. Això sembla indicar un augment de la població, i com veurem més endavant, un procés de concentració de poblament relativament ràpid.

Les característiques generals i comunes d'aquests jaciments són:

- Petites dimensions, ja que l'àrea de dispersió de materials no arriba en cap cas als 300 m², a excepció dels poblats excavats del Molar, Puig Roig (amb una problemàtica diferent) i Barranc de Gàfols.
- Situació sobre petites terrasses fluvials sobre el riu Ebre, delimitats per barrancades. Aquesta norma es deixa de complir en els poblats situats en llocs de difícil accés i en els que estan situats sobre la conca minera del riu Siurana, en els quals sembla que prima més la visibilitat, comunicació, fàcil defensa, i sobretot, proximitat a les mines.
- Curta durada. Cap d'aquests jaciments que acabem d'esmentar perllonga la seva vida més enllà de mitjans el segle VI a.C., a excepció del Coll del Moro de la Serra d'Almos i probablement el Coll Alt, els quals s'allarguen fins el període ibèric antic.

- Concentració en una àrea reduïda. Quasi la totalitat d'aquests jaciments es situen en la zona sud-est de la foia de Móra, en la conca del riu Siurana o en llocs molt determinats de difícil accés i fàcil control del pas.

7.2. La documentació arqueològica:

7.2.1. Mas de Mall: núm. 24

En aquest petit turó, situat entre el riu Ebre i el Castellet de Banyoles, S. Vilaseca va documentar l'any 1945 les restes materials d'un poblament que cronològicament es situa entre l'edat del Bronze i l'edat del Ferro, però malgrat realitzar unes petites rases exploratòries, no va documentar cap resta constructiva (VILASECA, 1954: 33). A aquestes dades cal afegir el material documentat en les prospeccions de l'any 1988, numèricament molt escàs a causa de la destrucció quasi total del jaciment. Es tracta d'un fragment de ceràmica a mà amb la vora recta i un altre a torn de filiació indeterminada, amb la paret carenada (làm. 31, fig. 2 i 3), però el més important és un fragment de paret amb doble carena interna d'una àmfora fenícia (làm. 31, fig. 1), fragment que sembla senyalar l'últim moment d'ocupació d'aquest indret entorn del 650-575 a.C.

7.2.2. Roca del Sol 2: núm. 43

En aquesta elevació que tanca el Pas de l'Ase per l'oest, van ser recollides l'any 1973 restes que en principi semblen correspondre a un hàbitat ibèric molt romanitzat, dels segles II-I a.C., junt a materials que es podrien relacionar amb qualsevol època, com molins de granit i restes de sílex (GENERA, 1982: 105). Gràcies a les prospeccions de l'any 1987 es van identificar restes molt minses d'un poblament anterior, però prou significatives, com fragments informes d'àmfora fenícia (CARTA ARQUEOLÒGICA, 1987), mentre que en les prospeccions de 1988 es van recuperar fragments de ceràmica a mà que podrien pertànyer al mateix període cronològic (làm. 38, figs. 1-3). Aquestes restes semblen indicar, a falta de més informació, una petita ocupació entorn dels segles VII-VI a.C., que sembla confirmada per la troballa, també en prospecció, d'un fragment decorat amb pintura de color vinós de ceràmica ibèrica antiga que ens senyalaria una ocupació lleugerament posterior (làm. 38, fig. 7).

7.2.3. Els Mugrons-Barber Medina-Roca de l'Ortiga: núms. 48-50

Aquests jaciments estan situats a l'elevació que tanca el Pas de l'Ase per l'est, just al davant de la Roca del Sol, a l'altra banda del riu Ebre. Cal dir que els separen pocs

metres, fet que, junt a la similitud del seu material ceràmic, fa que siguin considerats i estudiats com un de sol.

Els treballs desenvolupats per M. Genera ja van identificar un poblament atribuïble als inicis del Bronze Final, definit per fragments de ceràmica a mà amb una decoració abundant de cordons múltiples, perpendiculars, paral·lels, etc. Més clara és la filiació de dues urnes, una troncocònica i l'altra bitroncocònica, trobades a la part superior del cim (GENERA, 1982: 73).

El material procedent de les prospeccions de 1988 és anàleg a l'anterior. Es tracta de ceràmica a mà, amb vores exvasades (l'àm. 4, figs. 3, 8; l'àm. 19, figs. 1-4; l'àm. 39, fig. 9) algunes amb incisions paral·leles en el llavi (l'àm. 4, figs. 1 i 4), vores rectes (l'àm. 4, figs. 10 i 11), vores de tapadores (l'àm. 4, fig. 9), bases planes (l'àm. 19, figs. 7-8; l'àm. 39, fig. 10) i fragments informes amb una decoració plàstica molt elaborada, que denoten un cert arcaisme (l'àm. 4, fig. 6; l'àm. 19, fig. 5). Finalment cal esmentar la troballa de dos fragments informes d'àmfora fenícia a la zona dels Mugrons, que semblen correspondre al moment final d'aquest hàbitat.

7.2.4. Barranc de Gàfols 2: núm. 16

Aquest jaciment va ser documentat gràcies a les prospeccions de l'any 1988 (MASCORT, 1990: 166). Està situat en un turó a poca distància del jaciment excavat del Barranc de Gàfols 1, a l'altra banda del barranc del mateix nom. Com la majoria de jaciments d'aquesta zona, es tracta d'un assentament de petites dimensions i de curta durada, a jutjar pel material recuperat. Hi ha una gran proporció de ceràmica a mà, amb bases planes i vores exvasades (l'àm. 20, figs. 2, 3, 5 i 6), però apareixen nombrosos fragments d'àmfora fenícia, entre els quals cal destacar una única forma, un fragment de vora amb el llavi relativament alt (l'àm. 20, fig. 4) que potser podria correspondre al tipus 10.1.1.1, amb una cronologia compresa entre el 750-650 a.C. (RAMON, 1995: 230). Evidentment la franja a finals de la primera meitat del segle VII a.C. sembla la més versemblant.

7.2.5. Barranc de Sant Antoni 1 i 2: núms. 12 i 11

A l'igual que l'anterior, aquests dos jaciments també van ser descoberts a la campanya de prospeccions de 1988. Es troben situats a banda i banda del barranc de Sant Antoni, un dels molts torrents secs tributaris de l'Ebre, sobre la plataforma que forma la segona terrassa fluvial d'aquest riu, i a 1 Km. a l'est del barranc de Gàfols. En tots dos casos es van recuperar abundants fragments de ceràmica a mà, acompanyats d'un nombre relativament important de fragments informes d'àmfora fenícia. A conseqüència d'aquestes troballes es va excavar el jaciment conegut com Barranc de Sant Antoni 1 (6.2.1.), però

malgrat constatar una fase molt interessant dels camps d'urnes antics, no es va poder identificar estratigràficament cap nivell d'ocupació relacionat amb material fenici (ASENSIO *et alii*, en premsa a).

7.2.6. Moleta Rodona: núm. 6

El poblat de la Moleta Rodona fou descobert per M. Jassans i publicat per primer cop per M. Genera. Està situat sobre una petita plataforma rocallosa pràcticament inaccessible que controla l'accés sud-est de la foia de Móra, la plana de Burgar, fet que li confereix un caràcter d'autèntica torre de guaita natural.

El formaven unes 12 habitacions de planta quadrangular (actualment quasi desaparegudes), construïdes amb pedres sense escairar procedents de la mateixa roca natural. Tenen una superfície aproximada d'uns 12 m², algunes d'elles excavades a la roca i cinc formant una bateria de cases compartint les parets mitgeres. A jutjar pel material recuperat, aquest hàbitat sembla presentar diverses fases d'ocupació.

La fase més antiga sembla correspondre al Bronze Antic- Mig, caracteritzat per un material lític de tipologia antiga, entre el qual destaca una punta de sageta pedunculada (GENERA *et alii*, 1978: 302, fig. 4) molt semblant a la recuperada en el Barranc de Gàfols (ASENSIO *et alii*, en premsa b). També són nombrosos els fragments de ceràmica a mà, de tècnica molt grollera i decorats amb abundants cordons, paral·lels i perpendiculars.

La fase més moderna sembla caracteritzar-se per un fragment de paret amb la carena poc marcada i amb acanaladures a l'espatlla (GENERA, 1982: 121) i vasos bicònics amb perfil en S, d'argila i tècnica més ben depurades (GENERA *et alii*, 1978: 302, figs. 1 i 2). Aquest material sembla respondre a les característiques de la fase III de Vilaseca (750-600 a.C.). Aquesta cronologia sembla recolzada pel tipus d'arquitectura preurbanística que presenta el poblat, amb parets mitgeres, i per la troballa en les prospeccions de 1987 de fragments informes a torn, que semblen de pasta fenícia, al costat d'uns quants fragments de ceràmica a mà, un d'ells amb la paret carenada (lám. 31, figs. 4 i 5). De fet ja s'havien documentat fragments de ceràmica a torn anteriorment, però malauradament no havien estat definits (GENERA, 1978: 301). Malgrat tot, es presenta un problema a l'hora d'atribuir les restes arquitectòniques al Bronze Final, ja que durant les prospeccions de 1988 es van recollir gran quantitat de fragments informes d'àmfora ibèrica procedents d'un clot fet per excavadors furtius, amb la qual cosa potser podria pensar-se que les edificacions, o almenys una part, podrien ser d'època ibèrica.

7.2.7. Barranc del Comte A, Caseta del Flaquet, Sant Vicenç-Les Pedres, Punt Km. 47, les Deveses 1: núms. 3, 15, 8, 9, 21 i 13

Tots aquests jaciments presenten unes característiques similars, per la qual cosa els presentem agrupats. Són assentaments de petites dimensions, delimitats per petits barrancs i que ocupen les plataformes de les terrasses fluvials de la zona sud-est de la foia de Móra, orientats en direcció al riu Ebre.

En tots els casos es van recuperar alguns fragments informes de ceràmica fenícia, acompanyats d'abundants fragments de ceràmica a mà, com per exemple a la Caseta del Flaquet (làm. 8, fig. 11), Sant Vicenç (làm. 39, figs. 2 i 8) o al Punt Km. 47 (làm. 36, fig. 13-14). En el cas de les Deveses 1, jaciment excavat actualment en estudi, els fragments d'àmfora fenícia van aparèixer en un estrat immediatament posterior a la troballa de fragments de ceràmica acanalada.

Es tracta, evidentment, d'un poblament de dimensions molt reduïdes, però amb una gran densitat a les terres properes al riu Ebre. Per la quantitat i dispersió de les troballes, sembla tractar-se de petits assentaments agraris o cabanes de pastors, sempre amb un caràcter molt eventual.

7.2.8. Barranc de Gàfols 1: núm. 17

El poblat protohistòric del Barranc de Gàfols, excavat des de l'any 1990 (BELARTE *et alii*, 1991, 1994a i 1994b), consta de dues fases. La primera fase, ja descrita anteriorment (6.2.2.), es defineix per una sèrie de cases aïllades i sense cap mena de planificació urbana. La segona i última fase, que ara tractarem més intensament, correspon a l'aixecament de un assentament planificat que va suposar un esforç col·lectiu considerable.

Es tracta de grups de cases rectangulars adosades en bateria, separats per carrers estrets rectilinis. En tots els casos la roca natural va ser retallada prèviament a la disposició de les parets, formades per un sòcol de pedra sobre el que es va aixecar una paret de toves.

L'excavació va mostrar una estratigrafia molt clara. El primer nivell el formava un estrat de terra vegetal d'uns 30 cm., sota del qual es va trobar una potent capa d'enderroc formada per les restes de les parets de toves, les quals, a conseqüència del fort incendi que sembla que va destruir el poblat, en moltes ocasions es van trobar endurides i intactes. Barrejat amb aquest potent enderroc, de fins a 40 cm. de gruix, es van recuperar nombrosos fragments ceràmics i també elements d'argila crua de difícil interpretació. Un cop retirat aquest últim nivell, apareixia una capa de cendres d'uns vuit centímetres, producte de l'incendi que va cremar el sostre i altres elements mobles de les cases. Per

últim, sota aquestes cendres, apareixien els paviments de terra batuda amb les seves corresponents llars de foc.

Entre l'enderroc van aparèixer restes d'arrebossats o revestiments de fang adossats a toves, els quals en ocasions conservaven traces de decoració pintada de color vermell formant motius aparentment geomètrics. També es va documentar el tipus de coberta existent, gràcies a les emprentes vegetals deixades sobre el fang cuit. Sembla que es combinaven capes de fang amb un entramat d'elements vegetals, sostingut tot el conjunt per bigues de fusta.

Quant al paviment, era constituït per capes de terra molt depurada, molt argilosa i compacta, dipositada sobre la roca natural o sobre una preparació de graves per anivellar les irregularitats del terreny. Aquest paviment estava retallat per una llar central, i depenent de l'habitació, amb diferents tipus de preparació (còdols, fragments ceràmics...).

Dintre de l'apartat d'infraestructures, cal destacar dos elements de caire comunitari molt importants:

En primer lloc un forn per coure aliments, de planta ovalada (110 per 95 centímetres), construït amb terra i amb un basament de pedres de dimensions variables, amb una capa refractària realitzada amb petits còdols i una volta, no conservada íntegrament, feta amb terra argilosa molt depurada.

En segon lloc, una gran cisterna excavada a la roca natural situada tancant el poblat per l'est, amb unes dimensions aproximades de divuit metres de llarg, una amplada variable entre els dos i quatre metres i una fondària d'uns dos metres. Aquestes extraordinàries dimensions impliquen un esforç i una planificació important per part de la comunitat que la va construir.

Pel que fa al material mòble, la ceràmica a mà es defineix per vasos de dimensions petites i mitjanes, amb la superfície externa brunyida i desgredant format per partícules de mica daurada, i vasos de mitjanes i grans dimensions, generalment tenalles d'emmagatzematge de perfil ovoide amb grans vores exvasades, amb capacitat entre 46 i 70 litres i absència de mica en el desgredant.

Quant a la ceràmica a torn, també es defineixen dos grans grups. El primer, numèricament poc important, el constitueixen el lot de ceràmiques fenícies arcaïques procedents de l'àrea de l'estret de Gibraltar, quasi exclusivament àmfores tipus Ramon 10.1.1.1. i 10.1.2.1. i *pithoi*, amb una cronologia entre finals del segle VII i els dos primers decennis del segle VI a.C.

El segon grup el forma un tipus de ceràmica a torn que morfològicament respon en gran part a models fenicis occidentals, però que per les característiques de la seva pasta

s'allunya d'aquestes produccions. Es tracta d'un tipus inèdit⁴, totalment absent en la fase antiga del poblat, però numèricament més important que la ceràmica fenícia del cercle de l'estret. Els darrers estudis (ASENSIO *et alii*, en premsa c) assenyalen que una petita part d'aquesta ceràmica segueix prototipus grecs i potser models relacionables amb el món tartèsic i del llevant peninsular. Finalment cal afegir que no s'ha recuperat cap fragment atribuïble a ceràmiques paleoibèriques o derivades de les ceràmiques fenícies arcaïques, es a dir, dels tipus 10.2.1.1. i 10.2.2.1., la qual cosa suggereix el final del poblat entorn del 575/550 a.C.

7.2.9. Puig Roig: núm. 41

La darrera fase d'aquest poblat, excavat per M. Genera (GENERA, 1986; 1993b), es correspon pràcticament amb l'última fase del poblat del Barranc de Gàfols, tant per les característiques del material ceràmic, com per la tecnologia constructiva.

Ocupa tota la part superior d'un turó el·líptic, amb una superfície aproximada de 1200 m², situat en un punt de fàcil defensa, a prop de les mines de la conca del riu Siurana i molt ben comunicat. L'urbanisme del poblat es caracteritza per estar dividit per un carrer central de 1,5 metres d'amplada amb cases a totes dues bandes, aliniades en bateria i compartint la paret mitgera, menys a la zona est, on només hi ha una alineació de cases, a causa de ser l'àrea més estreta. A la zona nord existeix un ample mur de contenció, amb dues parets perpendiculars com a contraforts.

Les habitacions són de planta rectangular (1,6 per 7 metres), en ocasions excavades a la roca natural, amb un sòcol de pedres de gres roig sense escairar, unides amb un morter de fang. Sobre aquests sòcols s'aixecava una paret construïda amb tovots, amb unes dimensions mitjanes de 50 cm. de llargada, 20 cm. d'amplada i 16 cm. d'alçada, molt sovint amb empremtes de dits per millorar la capacitat d'adherència de l'argamassa que els unia. Finalment, la teulada sembla que era formada per un entramat d'elements vegetals recobert per una capa de fang per conferir-li resistència.

Estratigràficament es poden diferenciar quatre capes, de composició molt similar al jaciment del Barranc de Gàfols:

- Una primera capa superficial de sediment natural.
- Una capa molt potent composta per l'enderroc de les parets de tovots, els quals, a conseqüència de l'incendi que sembla va destruir el poblat, es van endurir i van quedar conservats.

⁴ Cal dir, però, que ceràmiques molt similars han estat identificades en la necròpoli del Coll del Moro de Gandesa (RAFEL, 1992) i en el poblat de la Moleta del Remei en Alcanar, Montsià (comunicació personal del Dr. Gràcia). Probablement una revisió dels materials de jaciments excavats d'antic portaria a l'identificació en altres indrets d'aquest tipus ceràmic, o d'altres similars.

- Una capa de cendres, carbons i argiles que es correspon amb l'incendi dels materials del sostre de les habitacions.
- El paviment o sòl de les habitacions, realitzat amb terres i argiles depurades i piconades, sota de les quals a vegades existia un nivell de còdols per a anivellar les irregularitats del terreny.

L'autora no menciona l'existència de cap mena de llar en tot el poblat, però es de suposar que alguna mena d'estructures per coure aliments havien d'existir a l'interior de les habitacions.

Quant al material recuperat, cal distingir quatre tipus ben diferenciats:

- Ceràmica a mà de grans i mitjanes dimensions, sobretot grans tenalles d'emmagatzematge, de pasta poc depurada, amb abundant desgriant i que sovint contenen mica. Són habituals les decoracions amb grans cordons afegits.
- Ceràmica a mà brunyida, molt sovint amb decoració d'acanalats, alguns dels quals tenen un caire antic, dels primers moments dels Camps d'Urnas. El fet que aquestes ceràmiques hagin estat trobades en els estrats inferiors permet suposar que estarien relacionades amb els pobladors de les fases més antigues, com ja hem vist en el punt 6.2.5.
- Ceràmica a torn de procedència fenícia, sobretot àmfores de la zona de l'Estret de Gibraltar, a vegades pintades.
- Per últim, també es van recuperar formes indígenes a mà que imiten ceràmiques fenícies.

Els pocs materials metàl·lics recuperats són en la seva major part de bronze, entre els quals cal destacar una punta de fletxa amb peduncle i aletes, amb nervi central; dos destrals rectangulars amb anella, típics de la zona Segre- Baix Aragó durant els segles VIII-VII a.C. (RUIZ ZAPATERO, 1985: 923); una fíbula de doble ressort (finals segle VIII- mitjans segle VII a.C.) i altres, com botons, anelles, braçalets, etc. Només va aparèixer un estri de ferro, un ganivet, i molt deteriorat. També es van trobar restes d'activitats metal·lúrgiques, de caire domèstic, com alguns motlles de fundició i restes de gal·lena i de plom fos.

La cronologia d'aquesta darrera fase del poblat abarca els segles VIII i VII a.C., però molt probablement podria allargar-se una mica, ja que les imitacions indígenes a mà de prototipus fenicis indiquen un moment cronològicament posterior, com demostren els *oinochoai* presents en el Puig Roig i en el Barranc de Gàfols. En el primer cas es tracta de la imitació a mà d'un *oinochoé* (GENERA, 1993b: 151) molt semblant a un altre, fet a torn, aparegut en el mateix jaciment (GENERA, 1993b: 155) i també a dos exemplars més a torn apareguts en el Barranc de Gàfols (ASENSIO *et alii*, en premsa c). Cal dir, però, que segons els excavadors d'aquest darrer jaciment, aquestes ceràmiques es diferencien clarament dels models fenicis arcaics, suposant un centre de distribució i potser de producció proper a les boques de l'Ebre.

Finalment, també es pot afegir un altre exemplar de ceràmica a mà que potser també imita un tipus fenici, com és el cas d'una petita urna amb coll diferenciats, vora exvasada i dues petites nanses aplicades sobre una carena entre el coll i la panxa molt pronunciada (GENERA, 1993b: 158), que recorda les urnes d'imitació fenícia (concretament les urnes tipus Cruz del Negro) aparegudes a la tomba 184 de la necròpoli d'Agullana (PALOL, 1958: 153-158) i que és molt similar a un vas documentat en el Tossal Redó (comarca del Matarranya) amb una cronologia del segle VI a.C. (SANMARTÍ, 1979:142, fig. 5, 1).

7.2.10. Necròpoli de la Tosseta: núm. 34

La necròpoli de la Tosseta es troba situada en el terme de Guiamets (Priorat), en un lloc molt estratègic, ja que està sobre la conca fluvial i minera del riu Siurana, a uns 10 km. del riu Ebre, i en uns turons que barren l'accés directe entre el Priorat i la Ribera d'Ebre. El poblat corresponent encara no ha estat trobat, però potser cal relacionar-lo amb un breu apunt facilitat per Ll. Vilaseca en el qual es fa referència al "Pla del Curtet", jaciment a l'oest de Capçanes on es van recollir nombrosos fragments de ceràmica decorada amb relleus, i que podria estar en relació amb aquesta necròpoli, per la seva proximitat geogràfica (VILASECA, 1958: 242).

L'any 1952 la necròpoli de la Tosseta va ser pràcticament arrasada i expoliada pels agricultors que la van descobrir. Malgrat això, S. Vilaseca va poder recuperar gran part dels materials i excavar dos enterraments intactes (VILASECA, 1956: 842). A causa de l'absència d'estratigrafies els materials van ser ordenats en relació a la propera necròpoli del Molar, ja que els materials són molt semblants. Segons Ruiz Zapatero (RUIZ ZAPATERO, 1985: 171), la fase Tosseta I està poc representada i correspon a un moment avançat de la fase I del Molar, amb decoració d'acanalats horitzontals al coll i algunes decoracions incises. La fase numèricament més important, o Tosseta II, es caracteritza per urnes amb formes bicòniques amb peus alts i coll diferenciats, o per formes globulars amb la base umbilicada. En qualsevol cas, és predominant l'absència de decoració acanalada. Per últim, abunden els elements metàl·lics de bronze (fibules de doble ressort, etc.) i ja és present el ferro. Tots aquests elements suggereixen una cronologia entre el 700 i el 600 a.C.

7.2.11. El Molar: núm. 42

7.2.11.1. Fase II de la necròpoli:

La fase II de la necròpoli del Molar es caracteritza per urnes bitroncocòniques i globulars llises, amb peus alts i colls diferenciats, sense decoració acanalada, encara que

en ocasions presenten incisions. Els aixovars metàl·lics són més nombrosos que en les fases anteriors, amb fíbules de doble ressort, anelles de bronze, etc., però curiosament amb relativament pocs elements de ferro (RUIZ ZAPATERO, 1985: 170). Aquest moment de la necròpoli segurament s'ha de correspondre amb l'últim moment de vida en el poblat, datant-se a finals del segle VII o inicis del segle VI a.C.

7.2.11.2. Poblat:

El poblat del Molar ocupa la part superior del turó conegut com el Calvari, actualment en molt mal estat de conservació. En el moment de l'excavació es van documentar una sèrie d'habitacions adosades a un mur comú de grans dimensions, separades per parets mitgeres, amb portes que s'obren a un carrer central i amb un alçat de les parets realitzat amb tovots (VILASECA, 1943: 37). Aquest esquema organitzatiu de distribució de l'espai sembla el mateix que l'identificat en els poblats del Puig Roig i del Barranc de Gàfols, la qual cosa permet pensar que, com aquests, es tracta d'un poblat amb una estructura protourbanística (si més no, la fase documentada) i amb una cronologia similar, entre mitjans del segle VII a principis del segle VI a.C. Quant al material ceràmic recuperat, S. Vilaseca indica que es tracta de ceràmica que s'allunya molt de la descoberta en la necròpoli, com petits vasos sense decoració o grans tenalles d'emmagatzematge amb decoracions de cordons, incisions, mugrons, etc, material molt similar a l'aparegut en el Barranc de Gàfols, on també van aparèixer fragments de fang cuit destinat a suport de les grans tenalles d'emmagatzematge (VILASECA, 1943: 38, làm. XXI, 9).

En relació a la prospecció de l'any 1988 desenvolupada entorn del Molar, és important observar que al costat de les formes ja apuntades per Vilaseca, com vores exvasades (làm. 18, figs. 1-4), bases planes (làm. 18, figs. 9-11) o vores exvasades de segura atribució a vasos de perfil globular (làm. 18, figs. 5 i 8), apareixen abundants fragments de ceràmica a torn, no identificats per Vilaseca, dels quals només un dona una certa forma, un fragment de espatlla carenada d'àmfora fenícia (làm. 18, fig. 7). Finalment afegir que entre els fragments informes a torn d'àmfora recuperats en prospecció hi ha tres individus que podrien pertànyer al mateix tipus ceràmic documentat en el Barranc de Gàfols, que per la seva forma segueixen models fenícis però que per la seva pasta s'allunyen d'aquesta producció (ASENSIO *et alii*, en premsa c).

7.2.12. Coll del Moro de la Serra d'Almos. núm. 33

L'estudi general d'aquest poblat serà desenvolupat més endavant, en el moment de tractar la seva fase corresponent a l'ibèric antic, molt més important (veure 8.2.1), però hem de mencionar-lo en aquest capítol, corresponent a la fase final dels Camps d'Urnes o

Primer Ferro (amb final entre les acaballes del segle VII i inicis o mitjans del segle VI a.C.), per la presència, molt minsa, d'àmfora fenícia.

De fet, l'única forma de la qual es pot afirmar amb seguretat la seva adscripció com a tal és un fragment de vora, potser de T.10.1.2.1. (RAMON, 1995: 230) recuperada durant les prospeccions de 1988 (làm. 15, fig. 1), mentre que la resta del material, tant d'aquesta prospecció com de l'excavació desenvolupada per S. Vilaseca (VILASECA, 1953b), ens indica un moment immediatament posterior a la fi del jaciment del Barranc de Gàfols, entre el segon i el tercer quarts del segle VI a.C.

En aquests moments seria necessari, i fins i tot imprescindible, el reestudi dels materials exhumats per S. Vilaseca, per aconseguir delimitar l'abast cronològic d'aquest important jaciment.

7.2.113. Coll Alt. núm. 31

Aquest jaciment ocupa la part superior d'un turó situat al nord-est de la població de Tivissa, a uns 500 metres sobre el nivell del mar i amb un excel·lent control de l'accés a la cubeta de Móra des de la costa, alhora que es troba molt a prop del poblat del Coll del Moro de la Serra d'Almos, amb el qual sembla coincidir cronològicament durant uns anys. El Coll Alt només és conegut gràcies a un breu article (BARBERA *et alii*, 1976-78), on es donava notícia de la descoberta, mitjançant prospecció, d'importants i abundoses restes ceràmiques. A aquests materials cal afegir els recuperats durant les prospeccions de l'any 1987 per a l'elaboració de la carta arqueològica de la Ribera d'Ebre. En cap ocasió ha estat possible identificar qualsevol mena d'estructura.

Tenint en compte els materials d'ambdues prospeccions, i molt breument, els tipus ceràmics documentats són tres:

- En primer lloc ceràmica a mà que sens dubte pertany a les acaballes del Bronze Final i els inicis de l'Edat del Ferro, com ho demostren les formes i decoracions recuperades, com bases planes de grans gerres d'emmagatzematge (làm. 9, figs. 1-7), la gran quantitat de vores de grans gerres i urnes amb el coll alt i exvasat (làms. 11 i 12; BARBERA *et alii*, 1976-78: fig. 1, núms. 1 i 2; fig. 2, núm. 1) i tapadores i petits vasos amb el peu elevat (làm. 10, figs. 3 i 4). És important destacar la presència d'una nansa circular sobre un fragment de paret amb carena entre el coll i la panxa, molt similar a les urnes tipus Cruz del Negro (BARBERA *et alii*, 1976-78: 292, fig. 4, núm. 1). Per últim ressaltar la total absència de ceràmica a mà acanalada o de formes ceràmiques arcaïques corresponents als camps d'urnes antics.

- En segon lloc la presència de fragments de ceràmica a torn d'indubtable filiació fenícia, els més evidents dels quals són dos fragments d'àmfora fenícia, una vora del tipus

10.1.2.1. de J. Ramón (BARBERA *et alii*, 1976-78: 292, fig. 2, núm. 4) i un fragment de nansa (lám. 10, fig. 1), tots dos amb abundant desgredant esquistós.

- En tercer lloc fragments de ceràmica a torn que només van poder ser recuperats per J. Barberà i E. Sanmartí, atribuïbles, segons aquests investigadors, a l'horitzó ibèric antic (veure 8.2.2)

Com a conclusió es pot dir que ens trobem davant de l'evidència d'un jaciment, segurament un poblat, amb una cronologia compresa entre els segles VII i VI-V a.C., amb límits indefinits per totes dues bandes, malgrat que es pot assegurar que va ser abandonat en un moment indeterminat de l'ibèric antic, potser en el mateix moment que el Coll del Moro de la Serra d'Almos, per motius que actualment ens són totalment desconeguts.

8. IBÈRIC ANTIC. (1/2 segle VI a.C. - 1/2 segle V a.C.)

8.1. Introducció.

L'estudi d'aquest període es veu dificultat per la quasi total falta de documentació arqueològica, ja que a part del jaciment excavat del Coll del Moro de la Serra d'Almos, només disposem de les dades de prospecció de tres jaciments més: el Coll Alt, el Barranc de Rasquera 2 i la Roca del Sol 2, i en aquest dos últims casos és tracta només d'uns pocs fragments pintats informes.

Aquesta manca de dades contrasta amb la relativa riquesa arqueològica documentada en les boques de l'Ebre per aquest moment, ja que en una zona molt reduïda disposem de les necròpolis de l'Oriola, Mas de Mussols i Mianes, i dels assentaments de la Ferradura i la Moleta del Remei, malgrat que aquest últim sembla presentar un hiatus entre el 550-450 a.C. (GRACIA, 1993: 216). També contrasta amb la important documentació arqueològica respecte a l'ibèric antic disponible en la zona de les comarques de la Terra Alta i del Matarranya, amb jaciments com el Coll del Moro (Gandesa), Tossal Redó (Calaceit), la Gessera (Caseres), Sant Cristòfol (Maçalió), els Castellans (Calaceit) o Tossal del Moro (Pinyeres) (SANMARTÍ *et alii*, 1976-78).

Evidentment, aquest baix percentatge de jaciments datables entre el segle VI i principis del segle V a.C. potser és conseqüència d'una manca de prospecció, en part justificada pels indrets que habitualment ocupen, ja que, per exemple, els quatre jaciments de la cubeta de Móra estan situats en elevacions de molt difícil accés i amb un gran control del territori. En el cas dels jaciments anteriors de les comarques del Montsià, Baix Ebre, Terra Alta i Matarranya sembla que es repeteix el tipus d'assentament, excepció feta de les necròpolis de la desembocadura de l'Ebre, amb una problemàtica completament diferent.

La dificultat de l'accés, la gran quantitat d'arbres i matolls que creixen en aquests indrets, i el fet de estar envoltats d'altres elevacions amb les mateixes característiques en part explica la dificultat de documentar aquest tipus de jaciments, sinó és mitjançant una prospecció sistemàtica, molt costosa tant en temps com econòmicament.

Però malgrat aquesta circumstància, sembla que el pas del Bronze Final- Primer Ferro a l'Ibèric Antic es caracteritza per un procés d'abandonament dels petits jaciments que ocupaven les primeres terrasses fluvials sobre la plana al·luvial, ja que cap d'aquests documenta un sol fragment ceràmic que pugui portar a pensar en una continuïtat de poblament. Ben al contrari, sembla produir-se una concentració en determinats llocs amb una evident finalitat de control del territori, la qual cosa porta a pensar que estem en un moment important de canvis socials i econòmics.

8.2. La documentació arqueològica.

8.2.1. Coll del Moro de la Serra d'Almos. ním. 33

El Coll del Moro, turó situat al sud-est de la població de la Serra d'Almos, és un esperó de la serra de Tivissa que domina les terres del Baix Priorat i part de la Ribera d'Ebre, aprofitat pels antics habitants per construir un petit poblat que ressegueix la petita carena i part del vessant sud-oest.

Segons el seu excavador (VILASECA, 1953b), no sembla que les estructures documentades, consistents en una sèrie de petits compartiments rectangulars de 1 per 2 metres, formin part de murs d'habitatges, sinó que més aviat podrien ser dipòsits o magatzems situats sota les veritables vivendes del poblat. Dintre d'aquests departaments es van recuperar, en un únic nivell estratigràfic, grans fragments de vasos a mà decorats amb cordons digitats i fragments de ceràmica a torn, a vegades pintats amb franges vermelloses, i acompanyats ocasionalment d'objectes de bronze, com ara una fíbula de doble ressort.

A l'extrem est del poblat es va documentar un enterrament poc habitual, un túmul de pedres i terra en desordre, colocat sobre les ruïnes de dos petits departaments, en l'interior del qual es va trobar un esquelet humà envoltat d'ofrenes, i pel que sembla, amb senyals evidents d'haver sofert una certa cremació. Dintre del túmul es van diferenciar dos nivells successius. El primer era format pels materials corresponents al nivell d'abandonament del poblat, exclusivament amb grans vasos a mà decorats amb cordons. El material del segon nivell el formava l'abundant aixovar dipositat en el túmul, constituït per ceràmica a mà i a torn. Dins la ceràmica a mà és molt important destacar les imitacions de formes importades a torn, com ara una gerra globular i un *oinochoai* panxut, tot i que en aquest cas podria ser que imitessin formes gregues (VILASECA, 1953b: làm. III, figs. G i H). També cal destacar una tassa troncocònica amb la vora decorada amb mugrons,

una tapadera amb solcs acanalats i una urna de vora exvasada amb el peu elevat, amb decoració de cordons al voltant del coll i del peu, molt semblant a l'urna de la cista secundària del Mas de Flandi, a Calaceit (SANMARTÍ *et alii*, 1976-78: 163).

Les formes a torn es corresponen a ceràmiques ibèriques antigues de la segona meitat del segle VI a.C. o a àmfores, versemblantment ibèriques arcaïques, clarament influïdes per les formes fenícies de la sèrie 10.0.0.0. de J. Ramon però de les quals es diferencien clarament pel tipus de pasta⁵(VILASECA, 1953b: làm. XIV, fig. 5 i lam. XV, fig. 1). Apareix també una gran tenalla que es hereva directa dels grans *pithoi* fenicis (VILASECA, 1953b: làm. 3, fig. I). Cal destacar, per la seva importància cronològica, la troballa d'un *kylix* àtic de vernís negre del tipus C de llavi incurvat de l'Àgora d'Atenes, de finals del segle VI a principis del segle V a.C.

Entre el material metàl·lic és important ressaltar l'aparició d'elements de ferro, bàsicament ganivets afalcatats, destrals i aixades, amb una cronologia de finals del segle VI a.C. Quant als estris de bronze recuperats en el túmul hi havia anells, penjolls i sobretot una fíbula de doble ressort amb el pont quadrangular, segurament tardana, i un recipient de bronze amb decoració incisa, amb paral·lels en la tomba 14 de Grand Bassin II, de finals de segle VI a.C (RUIZ ZAPATERO, 1985: 185). L'aixovar es completava amb destrals de basalt, un ullal de porc senglar, fusaïoles i *pondera*, peces que porten a pensar que l'enterrament podria correspondre a una persona del sexe femení. Per últim, entre els materials recuperats en una excavació anterior, sense context, cal ressaltar atuells de bronze, plata i pasta vítria.

L'abundant material recollit durant les prospeccions de l'any 1988 confirma una proporció molt elevada de ceràmica feta a mà, fet habitual en els jaciments ibèrics antics. Hi ha un gran nombre de tapadores (làm. 13), entre les quals destaquen les corresponents a les figures 4 i 5, ja que segurament van ser realitzades amb algun tipus de torn lent, i també la gran tapadora de la figura 7, similar a peces aparegudes en el Puig Roig, en el Molar o en la mateixa publicació del poblat del Coll del Moro de la Serra d'Almos (VILASECA, 1953b: làm. 13, fig. 4). Apareixen també bases planes (làm. 16, figs. 3, 4 i 6) i una d'umbilicada (làm. 16, fig. 2). Quant a vores, és evident la preponderància de les exvasades, segurament en molts casos pertanyents a envasos amb perfil en S (làm. 16, fig. 1 i 5; làm. 17, figs. 1-9).

Pel que fa a la ceràmica a torn, és important senyalar que en quasi tots els casos es tracta d'una ceràmica molt poc cuïta, molt porosa i lleugera, amb una pintura de color vinós

⁵ En aquest sentit, és interessant senyalar que aquesta forma d'àmfora va ser catalogada en un estudi anterior (RAMON, 1991: 102, fig. 19), com a àmfora punicoebusitana, però l'autor ja considerava la possibilitat que es tractés d'una producció ibèrica dels segles VI i V a.C. Per últim, apuntar la similitud de l'àmfora de la figura XIV, 5 (VILASECA, 1953b) amb les T.10.2.2.1. (RAMON, 1995: 232, fig. 419), àmfores fenícies de finals del segle VI a.C., i de l'àmfora de la figura XV, 1 amb l'àmfora ibèrica arcaïca trobada a la tomba 93 de la necròpoli Martí d'Empúries, datada entre el 525-500 a.C., també en un context d'inhumació (ALMAGRO, 1953: 91).

que desapareix molt fàcilment (l'àm. 17, fig. 11), característiques generals de la ceràmica ibèrica antiga a torn. Curiosament totes les peces identificables corresponen a grans envasos d'emmagatzematge, com les grans urnes amb vores de coll de cigne, molt sovint pintades (l'àm. 14, figs. 2-5; l'àm. 15, figs. 8 i 9) o les vores i nanses d'àmfores ibèriques arcaïques, clara evolució dels tipus fenicis 10.1.2.1., però amb la pasta completament diferent (l'àm. 15, figs. 2-7), les quals es van recollir junt a una vora d'àmfora de clara filiació fenícia (l'àm. 15, fig. 1). Capítol a part mereix un gran fragment que dona el perfil quasi complet d'un morter (l'àm. 14, fig. 1), versemblantment de producció púnica (MASCORT *et alii*, 1990: 171), del qual cal senyalar un paral·lel en el poblat del Barranc del Musilló (Flix), recuperat en prospecció (SANZ, 1978: 60, fig. 16).

En definitiva, tot aquest material permet una aproximació cronològica entorn del segle VI a.C. pel túmul, amb un *terminus ante quem* marcat per la presència del *kylix* àtic (500-475 a.C.), mentre que el poblat sembla que va romandre ocupat entre la segona meitat del segle VI i potser els primers anys del segle V a.C., per la qual cosa no va existir gaire temps entre l'abandonament del poblat i l'erecció del túmul funerari. És evident la importància d'aquest poblat, ja que és un dels pocs que presenta una estratigràfia datable en el període ibèric antic, sense remocions i destruccions degudes al poblament de l'ibèric ple. A més, el poblat evidencia que els contactes comercials amb la costa, a través de l'Ebre, no s'havien trencat, com suggereixen el gran nombre de materials importats.

Actualment el jaciment està molt malmés per l'acció dels excavadors furtius, que han foradat determinats punts on sembla que encara resta un cert sediment arqueològic, per la qual cosa es recull en prospecció un gran nombre de fragments ceràmics de grans dimensions (l'àm. 14, fig. 5, recollit al costat d'un forat molt recent fet pels clandestins), sobretot en el vessant sud, cosa que fa pensar que una campanya d'excavacions encara podria obtenir resultats satisfactoris.

8.2.2. Coll Alt. núm. 31

En aquest jaciment, ja estudiat en part en el punt 7.2.13., es van documentar una sèrie de fragments ceràmics atribuïbles a l'ibèric antic. Es tracta de tres fragments de nanses bífides de doble tendó, una vora d'àmfora que imita prototipus fenicis i per últim un fragment de paret amb un broc en la part inferior de la panxa (BARBERA *et alii*, 1976-78: fig. 2, núms. 3, 5 i 6 i fig. 4, núms. 3 i 4), del qual existeixen dos exemplars sencers en el veí jaciment del Coll del Moro de la Serra d'Almos (VILASECA, 1953: l'àm. XIV, 3 i 4).

En qualsevol cas, totes aquestes primerenques ceràmiques a torn cal situar-les dintre d'un fenomen de transició en la cultura material indígena, malgrat que encara cal documentar els respectius llocs de producció.

8.2.3. Barranc de Rasquera 2. núm. 2

Aquest jaciment està situat just sobre l'entrada sud del riu Ebre a la foia de Móra, controlant l'accés per l'estret de Barrufemes. La petita plataforma de la part superior del cim és ocupada per una densa vegetació d'arbres i matolls, cosa que dificulta molt la localització del material ceràmic. Malgrat aquest fet, durant la prospecció de 1988 es va recollir un fragment que, tot i ser informe, sens dubte pertany a un vas ibèric antic, tant per les característiques de la pasta, molt porosa, lleugera, poc cuïta i que embruta al tacte, com per la decoració pintada de bandes paral·leles de color vinós (lám. 7, fig. 1). Junt amb aquest fragment es va recuperar ceràmica a mà de difícil atribució cronològica, ja que tant podria ser de l'ibèric antic com d'un moment anterior. Per últim, la prospecció també va lliurar ceràmica ibèrica a torn d'una cronologia més tardana, cosa que permet pensar en una petita perllongació.

8.2.4. Roca del Sol 2. núm. 43

En aquesta plataforma rocallosa situada en el Pas de l'Ase, a uns 210 metres sobre el riu Ebre, i que controla perfectament l'accés nord de la foia de Móra, va ser recollit durant les prospeccions de 1988 un fragment de paret d'un vas ibèric antic decorat amb pintura de color vinós, de segura filiació en aquest moment cronològic (lám. 38, fig. 7). Malauradament no va aparèixer cap més testimoni, però si tenim en compte la resta del material (ceràmica a mà i fragments informes d'àmfora fenícia) sembla lògic suposar una petita continuïtat d'ocupació durant el segle VI a.C.

9. IBÈRIC PLE (1/2 segle V- finals del segle III a.C.)

9.1. Introducció.

Aquest llarg període comprès, *a grosso modo*, entre el 450 i el 200 a.C.⁶, sembla presentar en la zona d'estudi dues fases ben diferenciades considerant la quantitat d'informació arqueològica subministrada⁷:

⁶ Un estudi sobre les diferents cronologies proposades per aquesta zona es pot consultar a GRACIA *et alii*, 1993: 214.

⁷ Val a dir que aquesta subdivisió en cap cas representa diferents nivells evolutius o canvis socioeconòmics o culturals, sinó que és el mateix estat de la investigació arqueològica, limitada pràcticament al coneixement d'un únic jaciment, el Castellet de Banyoles, el que obliga a realitzar aquest tipus de simplificació.

1- Un primer moment, marcat pel final del poblat del Coll del Moro de la Serra d'Almos (i potser del Coll Alt) a inicis del segle V⁸, i que es pot perllongar fins ben entrat el segle IV a.C gràcies al *kantharos* àtic de vernís negre documentat en el poblat ibèric del Castellet de Banyoles. Aquesta fase es caracteritza per una absència total de documentació arqueològica a la cubeta de Móra d'Ebre. Poca cosa es podria dir d'aquest període sense moure'ns en el terreny de la suposició i sempre fent referència a materials d'importació apareguts en jaciments situats més enllà de la zona d'estudi. A més, hem de tenir en compte que aquests materials es caracteritzen per ser extremadament minoritaris i moltes vegades fora de context (ARTEAGA *et alii*, 1990: 132), per la qual cosa hem de resignar-nos a pensar que la solució per aquest problema haurà de venir d'una documentació arqueològica molt més rigorosa i abundant.

Evidentment aquest esquema pot estar desfigurat per diferents motius, com per exemple pel fet que l'àrea excavada fins al moment en el Castellet de Banyoles és molt reduïda (tenint en compte la seva superfície potencial) per suposar que el jaciment no va tenir unes fases més antigues, i més encara si valorem la seva privilegiada posició sobre la plana al·luvial. També hem de tenir en compte la dificultat de datar, i consegüentment identificar, els nivells corresponents al segle V a.C., a causa de l'escassetat d'importacions (RAFEL *et alii*, 1994: 34; ARTEAGA *et alii*, 1990: 123) fet que evidencia la necessitat d'aconseguir cronologies més fiables de la ceràmica a mà de tradició hallstàtica i de les primeres produccions a torn ibèriques (GRACIA *et alii*, 1993: 229).

Quant a la informació subministrada per les zones veïnes no es pot afegir gaire cosa més, ja que, per exemple, a l'oest, el poblament de la Terra Alta en el segle V també és molt difícil d'identificar (PUCH, 1986), malgrat que es podrien catalogar com a tals els assentaments que mostren una fase ibèrica plenament consolidada i amb formes ceràmiques antigues, però amb absència total de ceràmiques d'importació. És interessant observar que aquests jaciments semblen marcar la penetració de les influències arribades des de la desembocadura del riu Ebre a través dels rius Caneletes i Algas, fet que explicaria la ràpida arribada de la ceràmica a torn a la comarca del Matarranya.

Pel que fa al nord de la foia de Móra només coneixem les restes d'un jaciment (actualment desaparegut) en el municipi de Flix (Ribera d'Ebre), uns 10 km. riu amunt. Es tracta del Barranc del Musilló, prospectat l'any 1972 per M. Sanz, en el qual es documenten ceràmiques ibèriques de mitjans o finals el segle V a.C., datació confirmada gràcies a la presència d'un fragment de ceràmica àtica de figures roges (SANZ, 1978: 69, fig. 55) i on també és important senyalar un fragment informe de quasi segura adscripció a una àmfora ebusitana del tipus 1.3.2.3. o més probablement una T.8.1.1.1. (RAMON,

⁸ De fet la cronologia del Coll del Moro podria allargar-se una mica si considerem una tardana amortització per al *kilyx* àtic, com succeix habitualment amb els materials de reconegut prestigi social.

1995: 172 i 220), suposant la seva correspondència cronològica amb la resta del material (SANZ, 1978: 65, fig. 38). Finalment, senyalar una peça (SANZ, 1978: 61, fig. 16) molt similar al morter versemblantment púnic del Coll del Moro de la Serra d'Almos (8.2.1.)

La zona immediatament al sud-oest de la foia de Móra es correspon amb el decurs del riu Ebre per l'estret de Barrufemes a la comarca del Baix Ebre, zona que també es va incloure en les prospeccions de l'any 1988. Els materials ibèrics recuperats van ser utilitzats per a la realització d'una tesi de llicenciatura recentment publicada, on també es menciona la dificultat de diferenciar aquest moment cronològic (DILOLI, 1995: 108). Per últim, i pel que fa a la zona est de la cubeta, la documentació és inexistent.

En definitiva, no hi ha actualment cap dada que permeti conèixer el tipus de poblament que va existir a la cubeta entre els darrers anys del Coll del Moro de la Serra d'Almos i l'inici del poblat del Castellet de Banyoles.

2- Un segon moment vindria definit pel període de vida del poblat ibèric del Castellet de Banyoles com a tal, entre el segon quart del segle IV a.C. i els voltants del 200 a.C., on aquest poblat representa gran part de la documentació arqueològica disponible a la foia de Móra durant l'ibèric ple. La resta de la documentació és constituïda per una sèrie d'assentaments menors (la majoria descoberts durant les darreres prospeccions) com són les Deveses 2, Caseta del Flaquet, la Moleta Rodona, Barranc de Gàfols 2, Cementiri de Ginestar, Granges de Ginestar, Punt Km. 47, lo Quiquet, Ermita de Santa Anna, Mas d'en Serrano, el conjunt Roca de l'Ortiga- Barber Medina- els Mugrons i el conjunt Castell de Miravet- Turó de la Torreta. Si bé semblen relativament nombrosos, els materials ceràmics són molt poc abundants i tenen una àrea de dispersió molt reduïda, fet que suggereix una cerat activitat agrícola o ramadera en els assentaments de plana, mentre que la resta, situats en indrets alts estratègicament situats, probablement són enclaus de control del territori.

9.2. La documentació arqueològica.

9.2.1 El Castellet de Banyoles. núm. 23

Les restes constructives documentades fins l'actualitat en el poblat ibèric del Castellet de Banyoles es troben situades a l'est d'una gran plataforma sobre el riu Ebre, en el punt on aquesta s'estreny fins arribar només a uns pocs metres d'amplada. Aquest fenòmen va ser aprofitat pels antics pobladors per construir dues torres pentagonals que controlen l'accés al poblat de manera molt efectiva, ja que és l'únic lloc per on es pot entrar (PALLARÉS, 1983-84). Aquestes dues torres, junt a part de la muralla i una sèrie de cases en bateria que s'extenen en direcció oest, són pràcticament les úniques estructures posades al descobert fins ara.

El poblat es va començar a excavar a causa dels continus descobriments de restes arqueològiques, sobretot tresors metàl·lics. Així, l'any 1912 es va descobrir un conjunt format per monedes, braçalets, arrecades, anells, etc; l'any 1925 un parell de bous de bronze i l'any 1927 un gran conjunt de plata format per quatre pàteres, onze vasets i un braçalet. Les excavacions rigoroses es van iniciar els anys 1937 i 1942-43 per part de J. de C. Serra- Ràfols, S. Vilaseca i Ll. Brull (VILASECA *et alii*, 1949), moment en que es van posar al descobert les torres i la bateria d'habitacions. Fins l'any 1978 no es van continuar les excavacions per part de R. Pallarés (PALLARÉS, 1984), el qual va realitzar uns sondejors en el centre de la plataforma i en els vessants nord i sud. La darrera actuació, d'urgència (CODEX, 1993a), sembla confirmar la impressió que el poblament es va concentrar en el perímetre de la plataforma, mentre que el centre romania desocupat.

L'estructura més notable la constitueixen les dues torres pentagonals, pràcticament bessones, aixecades aproximadament fins uns 1,70 metres amb pedres de dimensions mitjanes, sense treballar i unides mitjançant un morter de fang, per després continuar amb un mur de tovots fins una alçada indeterminada. Des de la torre sud parteix una muralla amb una longitud d'uns 60 metres, i que podria haver envoltat tot el poblat, però l'erosió dels vessants la podria haver fet desaparèixer. El traçat general del poblat ve definit per una gran zona o carrer central que comença en el mateix accés. Al sud d'aquesta zona s'obren una sèrie d'habitacions de planta rectangular adosades a la muralla, en moltes ocasions compartimentades. Aquestes estructures, a l'igual que les torres, van ser bastides amb un sòcol de pedres sense escairar fins a una alçada de mig metre, amb un aixecament posterior de tovots. Els paviments són de terra batuda i, en ocasions, de pedres planes formant un enllosat, amb llars rodones o allargades amb preparacions de còdols o de fragments ceràmics. Finalment cal afegir l'existència d'estructures de desguàs, com per exemple una clavaguera coberta que discorre fins passada la porta d'accés.

Recentment els materials ceràmics del Castellet de Banyoles han estat reestudiats (ASENSIO *et alii*, en premsa d), de forma que torna a ser palesa una cronologia general entre mitjans el segle IV a finals del II a.C., gràcies al material d'importació, *kantharos* àtic de vernís negre, àmfores púniques i grecoitàliques, però sobretot campaniana A antiga i residualment algunes peces de campaniana B i A tardanes, que marquen ja un moment de petita reocupació després de l'abandonament del poblat. Aquest abandonament, segurament va ser produït com a conseqüència dels enfrontaments de la segona guerra púnica, moment que quedà reflectit en un gran i uniforme nivell d'incendi (SERRA RÀFOLS, 1964-65). És en aquest nivell, ocupat per peces antigues de campaniana A de finals del segle III a inicis del segle II a.C., on cal situar l'últim moment de vida del poblat, i on es van recuperar també les formes ibèriques típiques de la segona meitat del segle III a.C., com els vasos bicònics pintats, els *skyphoi*, els *oinochoai*, els plats i bols de vora

reentrant, les olles globulars i els grans contenidors o *pithoi* (ASENSIO *et alii*, en premsa d). Com veurem més endavant (punt 10.2.4.), sembla que després els pobladors del Castellet de Banyoles van passar a ocupar altres indrets, prop del riu, com és el cas del Mas de Mollo 1, on s'han localitzat materials dels segles II i I a.C.

Sens dubte, aquest poblat ibèric, per la seva posició geoestratègica, per les seves potents defenses i per ser l'únic en tota la cubeta de Móra d'Ebre, devia constituir un dels més importants bastions de l'àrea ilercavona.

9.2.2. Lo Quiquet. núm. 20

Aquest jaciment, aparegut durant les darreres prospeccions, però del qual ara es dona la primera notícia, sembla un clar exemple de torre de guaita per controlar el territori, clarament subordinat a la fase final del poblat ibèric del Castellet de Banyoles. Es troba situat a uns 100 metres sobre el riu Ebre, però el que és més important, a uns 80 metres per sobre del Castellet i en un punt des del qual es domina l'accés sud de la foia de Móra, tant des del riu Ebre com des de la plana de Burgar. La dificultat del seu accés, i consegüentment del seu descobriment, suggereix que en podrien haver d'altres amb característiques similars.

En el punt més alt d'aquest abrupte esperó es van recuperar restes ceràmiques ibèriques molt malmeses i ceràmica de vernís negre campaniana A, sobretot una probable base de forma Lamboglia 27 (lám. 29, figs. 1 i 2). Aquest fet, i el final del poblat ibèric entorn de finals el segle III a principis del segle II a.C., permet datar aquesta ocupació sobre la mateixa època. Per últim, senyalar la presència de restes molt arrasades d'un sòcol de pedres sense treballar unides amb morter, però que podria ser modern.

9.2.3. La Moleta Rodona. núm. 6

En aquest jaciment (descriu ja en el punt 7.2.6.) van ser recollits, durant les prospeccions de 1988, 43 fragments informes d'àmfora ibèrica amb la típica secció sandvitx de la pasta, trobats al costat d'un forat fet per excavadors clandestins. A això cal afegir un tros de morter de calç amb fragments inclosos de ceràmica ibèrica, cosa que fa suposar que en un moment determinat existí alguna mena de construcció, que per les característiques de l'indret (un esperó rocallós a 380 metres s.n.m.) només es pot correspondre amb una torre de guaita ibèrica que controlava l'entrada a la foia de Móra per la plana de Burgar. Aquesta suposició naturalment no descarta una ocupació anterior datada en el Bronze Final- Primer Ferro (GENERA: 1982: 121).

9.2.4. Les Deveses 2, Caseta del Flaquet, Barranc de Gàfols 2. núms. 14, 15, 16

Aquest tres jaciments estan situats sobre la segona terrassa fluvial del riu Ebre, en l'actual municipi de Ginestar i a uns pocs centenars de metres un de l'altre. En tots tres casos la ceràmica es documenta en molt poca quantitat i en un radi de dispersió molt reduït i, a més, molt rodada i erosionada a causa de trobar-se en una zona actual de conreus. Així, per exemple, les formes ceràmiques recollides en el jaciment de les Deveses 2, un fragment de nansa d'àmfora ibèrica, una vora molt rodada de *kalathos* i una vora exvasada de gerra ni tan sols han pogut dibuixar-se. Pel que fa a la Caseta del Flaquet, només es van trobar cinc fragments informes de paret d'àmfora ibèrica. En canvi, en el jaciment del Barranc de Gàfols 2 es van trobar quatre fragments, un dels quals es correspon a part de la vora d'una àmfora ibèrica de boca plana (làm. 20, fig. 1).

Com es pot veure, és un poblament molt dispers i difícil de documentar, que segurament respon a les restes d'activitats agrícoles o ramaderes desenvolupades en època ibèrica (cabanes o petites granges).

9.2.5. Cementiri de Ginestar, Granges de Ginestar, Punt km. 47, Mas d'en Serrano. núms. 18, 19, 21, 35.

Aquest quatre jaciments tenen unes característiques molt similars als anteriors, ja que només es diferencien pel fet de localitzar-se sobre la primera terrassa fluvial sobre el riu Ebre. La distància entre ells també es reduïda, i com els anteriors, es troben sobre zones actualment en conreu (làm. 43).

En el cas del Cementiri de Ginestar es van recuperar 19 fragments informes ibèrics, però cap forma, mentre que en les Granges de Ginestar, a uns centenars de metres en direcció nord-est, la ceràmica recollida es corresponia amb les restes de grans envasos d'emmagatzematge ibèrics, tenalles i àmfores, entre les quals una vora d'àmfora ibèrica de boca plana (làm. 21, fig. 3). En el Punt km. 47 es van recollir 17 fragments ceràmics a torn, alguns dels quals són de segura filiació ibèrica, però cap dibuixable. Per últim, el jaciment del Mas d'en Serrano va proporcionar 35 fragments informes de clara procedència ibèrica, a més d'un fragment de molí de granit, però tampoc van aparèixer formes dibuixables.

9.2.6. Ermita de Santa Anna i el conjunt Roca de l'Ortiga- Barber Medina- els Mugrons. núms. 29, 48, 49, 50.

Les característiques d'aquests jaciments són diferents dels anteriors, ja que estan situats en llocs alts, de gran control visual i sobre importants vies de comunicació.

En el cas de l'Ermita de Santa Anna el jaciment ocupa la part superior del cim epònim, a uns 330 metres s.n.m. i a uns 200 metres per sobre el Castellet de Banyoles, dominant el camí d'accés que va des d'aquest jaciment fins a la costa a través de les muntanyes de Tivissa, cosa que li confereix les característiques pròpies d'un lloc de control del territori. Malauradament no es va poder recuperar cap mena de forma que pogués facilitar la seva adscripció cronològica, només 7 fragments informes a torn de pasta ibèrica, un d'ells amb restes molt malmeses de decoració pintada en bandes horitzontals, de color vermellós (CARTA ARQUEOLÒGICA, 1987: Ribera d'Ebre). Per la descripció, podria tractar-se d'un jaciment ibèric antic, per la qual cosa cal considerar aquest jaciment, amb les lògiques reserves, com pertanyent a l'ibèric ple.

Quant als jaciments de Roca de l'Ortiga, Barber Medina i els Mugrons són considerats com un de sol tant per la poca distància que els separa com per les seves similars característiques orogràfiques. Per època ibèrica les restes materials documentades són molt escasses i disperses, però prou representatives. A part de diversos fragments ibèrics informes, es van identificar la carena de l'esquena i la vora d'una àmfora ibèrica (làm. 19, fig. 6). Aquestes restes han de relacionar-se amb alguna mena d'assentament ibèric que controlava l'entrada del riu Ebre en el Pas de l'Ase, accés nord de la foia de Móra. De fet, existeixen referències a restes d'una estructura de pedra d'uns 28 m² de planta quadrangular en la punta de l'esperó rocallós conegut com Roca de l'Ortiga (GENERA, 1982: 78), als peus de la qual es van recollir restes d'*imbrex*, relacionables amb una etapa posterior.

9.2.7. Turó de la Torreta- Castell de Miravet. núms. 52, 53

En el jaciment del Turó de la Torreta (ja descrit en el punt 6.2.6. en relació a la seva fase del Bronze Final amb ceràmiques acanalades) es van documentar restes abundants de ceràmica ibèrica, en general fragments informes, però un donava part de la carena del coll d'una àmfora ibèrica (làm. 37, fig. 6). Les prospeccions realitzades per C. Garola també van identificar una important fase ibèrica, amb vores de grans tenalles d'emmagatzematge, vores d'urnes de coll de cigne, sovint pintades, i altres vasos a torn (GAROLA, 1980: 37). Darrerament les excavacions desenvolupades en l'interior del recinte fortificat del castell de Miravet han permès identificar materials ceràmics ibèrics en els nivells inferiors, cosa que demostra l'ocupació en època ibèrica plena d'aquest privilegiat indret que controla l'accés sud de la foia de Móra remuntant el curs del riu Ebre.

En resum, és evident la concentració del poblament i jerarquització del territori representada pel Castellet de Banyoles. El control visual de tota la plana, la fàcil defensa de la plataforma (augmentada per les fortificacions en el seu únic accés), els tresors trobats, les seves grans dimensions, etc, ho fan ben palès. A això cal afegir que no s'ha

trobat cap jaciment en prospecció de mides semblants, ni tan sols de petites dimensions, ja que només s'han documentat materials molt dispersos (i com sempre, localitzats en les primeres terrasses fluvials sobre el riu Ebre), que no fan més que corroborar la impressió de cases o cabanes relacionades amb una activitat agrària o ramadera controlada des del poblat central. Per últim, un altre tipus d'assentaments el constitueixen una sèrie de jaciments de petites dimensions situats en alçada, que només poden tenir explicació gràcies a la intervisibilitat entre ells i el Castellet de Banyoles, que reforcen aquesta explicació de punts de guaita subordinats al gran nucli de poblament.

Per altra part és interessant comparar aquest tipus de poblament de la foia de Móra durant l'ibèric ple, amb el de la mateixa època en la zona que va des del Pas de Barrufemes a Xerta (Baix Ebre), ja que els condicionants topogràfics són diferents, la qual cosa és reflecteix en el tipus d'ocupació del territori. Efectivament, el riu en aquesta zona compartimenta molt l'espai i deixa pocs terrenys aptes per al cultiu, fet que provoca un poblament més reduït i dispers situat a les cotes baixes, però units visualment gràcies a una xarxa de punts de guaita (MASCORT *et alii*, 1990: 174; DILOLI, 1995: 109).

10. ÈPOCA TARDOREPUBLICANA (Ibèric Final).

(final segle III a.C.- mitjans segle I a.C.)

10.1. Introducció.

Contràriament al que es podria suposar, el coneixement actual del poblament romà en aquesta zona (tant d'època republicana com imperial) és molt més reduït que el coneixement d'època protohistòrica. Aquesta realitat, sense cap mena de dubte, és el resultat d'una investigació que sempre ha obviat l'estudi d'aquestes fases històriques, prioritzant-ne d'altres. Així, pràcticament es pot afirmar que l'estudi de V. Revilla *Producción cerámica y economía rural en el Bajo Ebro en época romana. El alfar de l'Aumedina, Tivissa (Tarragona)*, publicat l'any 1993, és l'únic que s'ha centrat en aquest tema.

Amb anterioritat a aquesta publicació només van aparèixer breus mencions sobre l'aparició de restes d'època romana, quasi sempre d'època republicana i molt ocasionalment d'època imperial (GENERA, 1982 i 1990; MASCORT *et alii*, 1990).

Actualment, i gràcies a les prospeccions de 1987 i 1988, les restes de poblament romà s'han incrementat de forma notable, tot i que no han estat estudiats d'una forma aprofundida ni han estat publicats els seus materials ceràmics. Gràcies a aquesta relativa abundància de documentació arqueològica, i després de l'escàs nombre de jaciments coneguts d'època ibèrica plena i sobretot antiga, ens trobem amb un material arqueològic amb uns límits cronològics molt més definits que en èpoques anteriors, fet que permet

delimitar millor els períodes de vida de cada assentament i així adonar-nos de les seves diferents ocupacions.

Així, en línies generals, existeixen jaciments que semblen tenir una petita perduració des de l'ibèric ple (com el mateix Castellet de Banyoles), mentre existeixen d'altres amb una fase entre el segles II i I a.C. molt clara, com són el Barranc de Rasquera 1, Caseta de Xevarria, Mas de Molló 1, Roca del Sol 2, Sant Miquel de Vinebre, el Calvari de Móra d'Ebre i el Castell de Miravet, i que són els que estudiarem amb més deteniment en aquest apartat.

En general aquests jaciments presenten unes característiques comunes. Quasi tots tenen una clara relació amb l'explotació agrària del territori, ja que estan situats sobre les primeres terrasses fluvials sobre el riu Ebre, i molt sovint al costat al costat de petits barrancs de curs esporàdic que facilitarien les comunicacions amb les terres altes.

Per últim, cal ressaltar l'aparició de petits poblats situats en alçades, que suggereixen un moment d'inestabilitat (Roca del Sol 2, Sant Miquel de Vinebre)

En qualsevol cas, i malgrat l'evident canvi socioeconòmic que arriba amb el món romà, el material ceràmic recuperat és principalment ibèric, fet que senyala una evolució interna en aquest tipus de poblament.

10.2. La documentació arqueològica.

10.2.1. Barranc de Rasquera 1. núm. 1

Aquest assentament està situat en l'entrada sud de la cubeta de Móra, prop de l'estret de Barrufemes. Tot i que es localitza sobre una petita elevació que li permet un cert control de l'accés, combina la seva situació amb la disponibilitat d'una estreta franja de terreny al·luvial apte per al cultiu. Potser cal buscar els seus orígens en moments ibèrics anteriors, a jutjar per la presència d'àmfora ibèrica (l'àm. 5, fig. 4), d'urnes amb la vora de coll de cigne (l'àm. 5, fig. 1 i l'àm. 6, fig. 12) i sobretot de fragments informes de ceràmica campaniana A, però és evident que la majoria del material recuperat correspon a la "conversió" en un assentament agrari romanitzat, com demostra la presència de restes de *tegula* (l'àm. 6, fig. 1), ceràmica comuna oxidada romana (l'àm. 6, figs. 7 i 10) i d'àmfora romana indeterminada (l'àm. 6, fig. 6) al costat de materials ibèrics amb una cronologia tardana, com *kalathos* (l'àm. 5, fig. 6) o imitant formes campanianes (l'àm. 6, fig. 11). Al costat de tot aquest material, cal afegir la troballa de nombrosos fragments de *pithoi* o *dolia*⁹ (en qualsevol cas, grans tenalles d'emmagatzematge), que demostrin la capacitat

⁹ En aquests moments cronològics és impossible diferenciar entre determinades produccions de grans tenalles romanes o ibèriques, ja que algunes de les primeres són hereves directes de les segones.

productiva d'aquestes comunitats agràries (l'àm. 5, figs. 2, 3, 5 i 7). Per últim, el moment final d'aquest assentament en època altimperial el suggereix la presència de fragments ceràmics d'època altimperial (11.2.1.).

10.2.2. Caseta de Xevarria. núm. 10

Aquest petit enclau està situat sobre la plataforma constituïda per la segona terrassa fluvial del riu Ebre, com tants d'altres a totes les èpoques. El radi de dispersió de l'escàs material ceràmic és molt reduït, cosa que permet suposar que es tracta d'un petit assentament agrari. La ceràmica recollida, en la seva major part, correspon a fragments informes ibèrics amb la típica secció sandvitx, acompanyats de fragments informes d'àmfora itàlica i, per últim, d'un fragment de T.S. Hispànica. Malgrat no recuperar-se cap forma, sembla evident que aquestes restes es corresponen a una activitat camperola entre els segles II-I a.C., i amb alguna mena de freqüentació en època altimperial.

10.2.3. Castellet de Banyoles- Mas de Molló1. núms. 23, 27

Com hem vist abans (punt 9.2.1.), el poblat ibèric del Castellet de Banyoles sembla tenir un nivell de destrucció final entorn del 200 a.C., possiblement com a conseqüència de les lluites durant la segona guerra púnica (SERRA RÀFOLS, 1964-65: 116), però actualment sembla que determinats sectors de l'assentament van ser reocupats esporàdicament fins les acaballes del segle II a.C., com demostren els fragments de campaniana A tardans i de campaniana B (ASENSIO *et alii*, en premsa d). Sens dubte, aquest material ha de relacionar-se amb l'ocupació en època tardorepublicana de l'enclau conegut com mas de Molló, tot just al peu del vessant nord del Castellet de Banyoles, on desemboca en el riu Ebre el barranc del mateix nom.

El jaciment del Mas de Molló 1 ocupa la part nord de la plataforma constituïda per la primera terrassa fluvial (la part sud va ser ocupada en època imperial i fins i tot medieval, com veurem més endavant), i de moment, a jutjar pel material ceràmic recuperat durant les prospeccions de l'any 1988, no hi ha cap raó que permeti suposar que l'hipotètic port fluvial del poblat ibèric del Castellet de Banyoles ocupés aquest mateix lloc¹⁰.

A més d'aquestes prospeccions, disposem de la informació proporcionada pels treballs d'una excavació d'urgència realitzada com a conseqüència de l'eixamplament de la carretera que voreja el jaciment (CODEX, 1993b). El sistema utilitzat va ser el d'obrir catorze rases, de les quals només sis van donar resultats positius. Però en aquest sector nord no es van documentar restes constructives, tot i la gran abundància de ceràmica poc

¹⁰ En el mateix sentit, tampoc hi ha cap senyal en el Mas de Molló 1 que permeti suposar una destrucció similar a la que va patir el Castellet de Banyoles (PALLARÉS *et alii*, 1987: 25).

fragmentada i de "blocs lítics de clar origen exògen i extraccions de terra", que no fan més que entreveure la gran activitat del excavadors furtius, i malgrat tot, el bon estat de conservació del jaciment. En aquesta zona es van recuperar nombrosos fragments de grans tenalles d'emmagatzematge, àmfora ibèrica, *kalathoi*, ceràmica comuna pintada i ceràmica de vernís negre campaniana B.

Aquest material no es desdiu amb el material recuperat durant les prospeccions de 1988, format en la seva major part per grans fragments de ceràmica ibèrica, sobretot pertanyents a grans *pithoi*, típics de la vall de l'Ebre i idèntics als trobats en el Castellet de Banyoles (l'àm. 32, figs. 2-9; l'àm. 33, figs. 10 i 11), àmfores (l'àm. 32, fig. 1), *kalathoi* (l'àm. 33, fig. 9) i bases i vores de vaixel·la de taula i de cuina (l'àm. 33, figs. 2-7). Entre aquest conjunt cal destacar la presència d'abundants fragments d'àmfora itàlica, entre els quals una vora de Dressel 1A, i també de ceràmica de vernís negre campaniana A, sobretot una base d'una probable Lamboglia 31 (l'àm. 33, figs. 1 i 8).

En definitiva, aquest enclau cal datar-lo entre els segles II i I a.C., representant així la continuïtat cronològica de la població ibèrica que va abandonar (sembla que forçosament) el Castellet de Banyoles, però a la vegada representa un canvi en el model de poblament de la foia de Móra, abandonant el poblament concentrat i altament jerarquitzat anterior.

10.2.4. Roca del Sol 2. núm. 43

Aquest jaciment es troba a l'entrada nord de la cubeta de Móra, el Pas de l'Ase, sobre una plataforma rocallosa que controla perfectament aquest accés, fet que li atorga un caràcter eminentment defensiu i de control. Però per l'elevada dispersió dels materials ceràmics i per les característiques topogràfiques sembla tenir unes dimensions superiors a les d'una simple torre de guaita, més aviat sembla un petit hàbitat en un indret quasi inaccessible.

Malgrat la dificultat del seu accés, sembla que ha patit l'acció dels excavadors clandestins, ja que s'observen alguns forats en zones molt determinades, arribant fins i tot a buidar dues estructures d'habitació fins a la roca mare, de les quals resten a la vista els seus amples murs, construïts amb lloses disposades horitzontalment sense utilitzar morter.

Aquest assentament es va donar a conèixer per l'activitat del grup de la Femosa de Lleida, els quals van exhumar restes d'*imbrices*, *tegulae*, ceràmica ibèrica, fragments de ceràmica de vernís negre indeterminats i una moneda romana (GENERA, 1982: 105).

La recollida de material practicada l'any 1988 va proporcionar (entre el material ja mencionat en el punt 7.2.2.) abundants restes ibèriques, com una vora de *kalathos* (l'àm. 38, fig. 13), ceràmica comuna (l'àm. 38, figs. 4, 5 i 8), i àmfores (l'àm. 38, figs. 10 i 11), acompanyades de nombrosos fragments de pasta itàlica, entre els quals cal destacar una

vora de morter campanià (lám. 38, fig. 12). Tot aquest material suggereix una cronologia parcial per època republicana entorn dels segles II- I a.C.

10.2.5. Sant Miquel de Vinebre. núm. 45

El poblat de Sant Miquel de Vinebre està situat a l'entrada nord del Pas de l'Ase, sobre un turó d'uns 100 metres d'alçada que forma part dels contraforts de la Serralada Prelitoral, a poca distància de la riba esquerra del riu Ebre i a 1,5 km. al sud de la població de Vinebre.

El jaciment ocupa la part superior del cim, una plataforma d'uns 8.000 m², des d'on es domina una gran panoràmica. Ha estat excavat en una sèrie de campanyes successives, des de l'any 1977 fins a l'actualitat, per M. Genera (GENERA, 1978 i 1993a).

El traçat urbanístic és difícil de precisar, a causa de l'erosió i de les contínues remocions (agrícoles, trinxeres de la guerra civil, furtius...), i més tenint en compte que la planta general no és completa, ja que el jaciment no ha estat excavat en extensió, sinó mitjançant una sèrie de quadrícules. Malgrat tot, es pot concloure que l'assentament ressegueix la topografia de la plataforma, ocupant dos sectors situats a diferents nivells i units amb unes escales excavades directament a la roca. El conjunt forma una àrea estructurada per un carrer central que travessa el jaciment en sentit NE.-SO., amb una sèrie d'habitacions adossades a un mur que sembla envoltar el cim d'aquest puig. Les parets, de pedra i en ocasions amb grans fragments de dolia, s'aixequen directament sobre la roca natural, la qual a vegades ha estat retallada. Les pedres utilitzades no estan escairades ni unides amb cap mena de fang o morter, i se suposa un alçat posterior amb toves. Darrerament (GENERA, 1987) ha estat publicat el descobriment d'una premsa romana, amb el seu setial i barret, i d'una estructura trapezoïdal que la seva autora identifica com un dipòsit. Aquesta troballa és molt important, ja que podria senyalar els primers moments de la producció sistemàtica del vi de la zona a mitjans del segle I a.C., però com en cap moment s'indica la presència d'àmfores de la Tarraconense¹¹, fora interessant averiguar quin tipus d'envàs es va utilitzar per emmagatzemar o transportar aquest vi, àmfores ibèriques, o bé imitacions locals d'àmfores itàliques, cosa que ja s'ha documentat en altres indrets¹².

¹¹ Amb les evidents precaucions, a partir de la fotografia d'una cala en procés d'excavació (GENERA, 1993a), hem cregut identificar la part superior d'una àmfora Tarraconense o Laietana 1 de la segona meitat del segle I a.C. (MIRÓ, 1988: 63).

¹² La imitació local d'àmfores itàliques Dressel 1 és un fet conegut en altres indrets de la Tarraconense, amb pastes totalment ibèriques (COMAS et alii, 1987).

Es tracta d'un poblat ibèric tardà, com ho demostren els abundants materials d'època tardorepublicana, bàsicament vernís negre (SANMARTÍ, 1978) tipus campaniana A tardana i sobretot campaniana B (a vegades amb grafit ibèrics), acompanyats de ceràmica de parets fines.

Al costat de aquest material es documenta una massiva presència de ceràmica ibèrica a mà i a torn. La ceràmica a mà té totes les característiques d'una ceràmica de cuina, de pasta poc depurada amb abundant desgredant de quars i mica, en la majoria dels casos amb una cocción reductora molt dolenta. Quant a la ceràmica a torn, es tracta de vasos molt ben cuits, sovint pintats, entre els quals destaquen els *kalathoi*, les olles amb vores de coll de cigne, pàteres, bols, ceràmica grisa emporitana, àmfores i abundants tenalles d'emmagatzematge. Afegir la presència de quatre exemplars de gresol fragmentats, de tres figuretes antropomorfes de terracota i diverses restes de metall de ferro, bronze i plom.

Cal ressaltar les 21 monedes recuperades: 19 ibèriques, una de la seca d'Eivissa i l'altra un denari de la república romana, circulació monetària assimilable als segles II- I a.C. i totalment en concordància cronològica amb el material ceràmic (CAMPO, 1978). Però si la vida d'aquest poblat es centra en aquests dos segles, un antic estudi de M. Sanz sobre material de prospecció recuperat l'any 1976 (SANZ, 1979: 39-40) indica la probable presència d'àmfores púniques dels tipus 8.1.2.1, 12.1.1.1 i altra de la sèrie 7 de J. Ramon (RAMON, 1995), fet que permetria, amb les evidents reserves, allargar la cronologia d'inici fins a finals del segle III a.C.

Finalment és interessant indicar el descobriment d'un conjunt de ceràmiques de vernís negre i ceràmica comuna romana al peu del vessant sud-oest del turó, probable indret on es va situar la necròpoli contemporània del poblat (GENERA, 1978: 40).

10.2.6. El Calvari. núm. 51

Poca cosa es pot dir d'aquest jaciment, situat sobre una gran tall de la terrassa fluvial i tot just al costat de la població de Móra d'Ebre, ja que actualment ha desaparegut després de construir-se a sobre l'Hospital Comarcal. Només es poden recollir les observacions de M. Sanz, on apunta la troballa d'abundant ceràmica "de totes les èpoques" (molt rodada i fragmentada pel fet d'estar molt a prop del nucli urbà i enmig de terres de conreu) entre les quals molts fragments de *tegulae*, àmfores, ceràmica ibèrica pintada i petits fragments de ceràmica de vernís negre campaniana A, atorgant una cronologia provisional entorn dels segles III i II a.C. (SANZ, 1973-74: 15-16). Les prospeccions desenvolupades posteriorment només van poder recuperar uns pocs fragments ibèrics informes.

10.2.7. Castell de Miravet.

En relació a aquest enclau, només es pot indicar l'existència d'un assentament tardorepublicà que arriba com a mínim al segle I a.C., com demostra la presència de petits fragments de ceràmica de vernís negre campaniana B recuperats dintre del recinte del castell (GAROLA, 1980: 38), entre les quals una probable forma Lamboglia 1/8.

11. ALT IMPERI. (mitjans segle I a.C.- inicis segle III d.C.)

11.1. Introducció.

Pràcticament tota la documentació arqueològica corresponent a aquest moment cronològic prové dels materials recuperats durant les prospeccions de 1988. De fet, només disposem de materials contextualitzats en el jaciment de l'Aumedina, excavat molt parcialment, i que tan sols cobreixen els primers anys de l'Alt Imperi. Així, només cal observar la bibliografia per adonar-se que el curs inferior de l'Ebre representa, en qualsevol mapa de distribució de materials o jaciments d'època romana, un espai en blanc, sobretot si el comparem amb la riquesa arqueològica de les regions que l'envolten¹³.

Suposant, com sembla lògic, un procés evolutiu similar a les àrees adjacents de la Tarraconense, la població ibèrica de la foia de Móra durant el segle II i la primera meitat del segle I a.C. generalment canvia la disposició dels seus hàbitats i alhora rep una gran quantitat de productes d'importació (àmfores vinàries, vaixel·la, etc), però malgrat tot encara no ha perdut la seva "fesomia ibèrica", com demostra la persistència de la producció ceràmica local i la continuïtat de poblament en determinats indrets. És a partir de mitjans del segle I a.C. quan el fenomen conegut com romanització és més evident, degut a l'aparició d'estructures d'explotació agrària sistemàtica, les *villae*. Aquest nou sistema de producció és conseqüència de la voluntat de Roma d'exportar el seu sistema econòmic i alhora resoldre els seus problemes socials. Així, l'arribada de colons itàlics a Hispània i la redistribució de terres, acabarà amb el sistema de poblament tardorepublicà.

És el moment de la creació de noves ciutats com *Emporion* o *Caesaraugusta*, i de la potenciació d'altres, com *Dertosa*, però sobretot de *Tarraco*, que assumirà plenament la capitalitat del territori. A partir d'aquests moments la Tarraconense passa de ser un centre receptor d'importacions a ser un centre d'exportació, sobretot de vi, com demostra la

¹³ En aquest sentit, és significatiu observar els mapes de distribució de vil·les romanes (GORGES, 1979), en els quals és evident el gran nombre existent al nord de les províncies actuals de València i Tarragona, mentre que al nord de Castelló i sud de Tarragona el buit és total.

dispersió per la Mediterrània occidental i la Gàl·lia de les àmfores que envasen el vi produït a la província.

Així els fragments d'àmfores Pascual 1, Dressel 2-4, Oberaden 74 i Dressel 7-11 són a partir d'ara els fòssils-directors que marcaran l'aparició d'aquest nou tipus d'estructures agrícoles. En general aquests assentaments es defineixen per la gran quantitat de ceràmica observable en prospecció, per una dispersió d'aquest material relativament elevada (sobretot a causa de l'activitat agrària actual) i per ocupar indrets on abans quasi mai s'havien documentat ocupacions. Topogràficament ocupen les cotes més baixes de la cubeta de Móra, sense cap mena de preocupació defensiva ni de contacte visual, sempre situats molt a prop del riu Ebre i al costat de petits barrancs que faciliten la seva comunicació amb les terres que els envolten.

Els jaciments que coneixem d'època altimperial són el Barranc de Rasquera 1, Corriol de Corb, Les Pedres- Sant Vicenç, Caseta de Xevarria, Les Deveses 2, Mas de Molló 2, Barranc Fondo, l'Aumedina, Mas de Giralt, Les Cases Barates, Les Planes i Asclines.

Malauradament, la cronologia d'aquests assentaments ve donada, en gran part, per la producció amfòrica exportada. Aquesta producció desapareix en els centres receptors entre els segles I i II d.C., però no coneixem l'evolució interna d'aquests nuclis amb posterioritat, ni la fi concreta de la seva producció vinícola. Aquest problema s'agreuja si tenim en compte que alguns d'aquests jaciments perviuen en època baix-imperial, tot i que amb unes característiques diferents

11.2. La documentació arqueològica.

11.2.1. L'Aumedina. núm. 30

El jaciment de l'Aumedina està situat en els suaus vessants de la Serra de Tivissa, tot just a sobre del camí que porta fins el mar a través d'aquesta elevació i enmig d'una extensa zona molt apte per al conreu de secà. Aquest conjunt va ser objecte de dues actuacions arqueològiques: les campanyes d'excavació de 1977 i 1978 a càrrec de R. Pallarés (PALLARÉS *et alii*, 1987) i la campanya de V. Revilla l'any 1986, autor que va dedicar la seva memòria de llicenciatura a l'estudi d'aquest jaciment (REVILLA, 1993). En total van aparèixer una sèrie d'estructures molt afectades per la construcció de la carretera C-233 i per les activitats agràries. Aquestes instal·lacions formaven part d'una terrisseria romana i d'una estructura de transformació vinària o premsa, totes dues relacionables amb l'existència d'una vil·la romana dedicada a l'elaboració i distribució de vi de la Tarraconense.

El conjunt descobert era constituït per:

- Dos forns: El forn A conservava pràcticament intacta la infraestructura, gràcies a estar situada en un rebaix del terreny, però la superestructura (laboratori o càmara de cocció) havia desaparegut totalment. Així, es conservava el conducte d'alimentació o *praefurnium* i la cambra de combustió, circular, amb el seu pilar central. Cal destacar la construcció d'aquest forn mitjançant grans quantitats de fragments d'àmfora, majoritàriament Oberaden 74.

El forn B, a 15 m. al nord-est de l'anterior, estava molt mal conservat, ja que només restaven tres murs i part del paviment de la cambra de combustió. És difícil de precisar, però sembla de dimensions més reduïdes que l'anterior.

- Un abocador, situat uns 11 m. a l'oest del forn A, en el qual es van recuperar una gran quantitat de material amfòric amb defectes de cocció, sobretot Oberaden 74, però també fragments de *tegulae*, morter, ceràmica comuna, etc.

- Restes d'una instal·lació de premsat, al costat de dos grans dipòsits per emmagatzemar líquids que ocupaven una superfície rectangular de 10,5 m. per 7,8 m., delimitada per murs de pedra calcària de 0,84 m. de gruix i amb una capacitat per a uns 11.000 l. Aquestes estructures es situen a uns 25 m. del forn A, amb una superfície total d'uns 90 m², malgrat que aquesta podria ser superior, ja que durant la campanya de 1986 es van localitzar restes de dos dipòsits més. L'estructura de premsat consistia en un tipus molt comú durant l'antiguetat, que utilitzava la pressió d'una gran biga recolzada en un punt fix i amb un contrapés a l'altre extrem. Aquesta instal·lació és datada pels seus excavadors (PALLARÉS *et alii*, 1987: 30) entorn del segle III d.C., però malauradament els materials ceràmics associats (sobretot les àmfores relacionables amb aquest dipòsit) no han estat publicats.

- Altres estructures, de funció desconeguda a causa del seu estat de conservació, consistents en una zona pavimentada, i un parell d'estructures (D i E), amb senyals evidents d'haver sofert l'acció del foc, per la qual cosa el seu excavador suggereix que es podrien considerar com a restes molt degradades de petits forns.

L'enclau de l'Aumedina es va dedicar fonamentalment a la producció d'àmfores tipus Pascual 1, Dressel 2-4, Oberaden 74 i Dressel 7-11, dintre de les quals segurament s'envasava el vi produït a la zona. Alguns fragments presentaven les marques SEX DOMITI i TIBISI, amb difusió per la Gàl·lia, Itàlia i fins i tot pel *limes* germànic (REVILLA, 1993: 154). La resta del material produït el constituïen material de construcció (*tegulae* i *imbrices*), *dolia* i ceràmiques comunes oxidades, com gerres, olles, bols, etc, material que, a l'igual que les àmfores, el trobem dispers per tots els jaciments d'època romana altimperial a la cubeta de Móra.

Cronològicament, el moment àlgid d'aquest jaciment sembla situar-se entre el segle I a.C. i I d.C. (materials procedents del forn A), malgrat que es va identificar una

continuitat d'ocupació fins el segle IV d.C., gràcies al material recollit en superfície (T.S. Aretina, T.S. Hispànica, T.S. Clara D, ceràmica lucente, etc).

11.2.2. Barranc de Rasquera 1 - Corriol de Corb. núms. 1, 7

El jaciment conegut com Barranc de Rasquera ja ha estat descrit en el punt **10.2.1.**, per la qual cosa aquí només senyalem la seva perduració fins època imperial demostrada per la troballa de ceràmica de cuina africana (l'àm. 6, figs. 8 i 9), T.S. Hispànica (l'àm. 6, fig. 5), ceràmica oxidada comuna romana (l'àm. 6, figs. 7 i 10) i fragments informes de T.S. Gàl·lica. Malgrat que alguns d'aquests materials tenen una cronologia molt llarga cal pensar que en aquest cas no van més enllà del segle II d.C. Per últim, és interessant observar l'existència de restes d'un mur encofrat i reomplert de morter, amb unes característiques plenament romanes.

11.2.3. Les Pedres- Sant Vicenç. núms. 8, 9

Aquests dos jaciments, situats al sud de la cubeta, són considerats a efectes d'estudi com un de sol, ja que els materials d'època romana que es recuperen a ambdós costats de la carretera que els separa són totalment anàlegs. En primer lloc, hem de destacar la gran abundància i dispersió dels materials ceràmics, que es recuperen en un radi superior als 100 metres, sempre sobre la primera terrassa fluvial de l'Ebre en la seva intersecció amb la riera de Comte, cosa que immediatament porta a identificar aquest jaciment amb les restes d'una *villa* romana, sobretot si afegim la identificació de les restes d'un mur construït mitjançant un encofrat amb reompliment d'un morter de calç barrejat amb pedres petites sense treballar (CARTA ARQUEOLÒGICA, 1987).

Aquest assentament, ocupat esporàdicament durant el Bronze Final-Primer Ferro (7.2.7.), té la característica localització d'aquestes estructures agràries, un indret ben comunicat a través del riu Ebre i situat en zones amples i de relleu suau, ben drenat i amb una gran àrea apte per al conreu (REVILLA, 1993: 137).

Els materials ceràmics indiquen sens dubte el seu inici a finals del segle I a.C. o inicis del segle I d.C., ja que apareixen nombrosos fragments d'àmfores de la Tarraconense, com vores d'àmfores Dressel 2-4 (l'àm. 24, fig. 2) o pivots indeterminats (l'àm. 24, fig. 3 i 4), associats segurament a fragments ceràmics ibèrics tardans, com per exemple una base de pàtera o bol (l'àm. 24, fig. 7). Per últim, també es recullen abundants fragments de ceràmica comuna oxidada romana (l'àm. 39, fig. 3). Com es pot veure, tot aquest material guarda una gran similitud amb les formes produïdes en el forn de l'Aumedina.

Malgrat la crisi que sembla patir l'*ager tarraconensis* a finals del segle I i segle II d.C., amb el final de les exportacions de les seves àmfores vinàries (REVILLA, 1993:

154), la continuïtat de poblament en aquest jaciment durant l'Alt Imperi queda demostrada pels fragments ceràmics de T.S. Hispànica (làm. 24, fig. 5; làm. 25, figs. 5, 6; làm. 39, figs. 1, 5, 6 i 7) o de T.S. Africana Clara A (làm. 24, fig. 6; làm. 25, figs. 3, 4, 7, 10, 11). Un altre tipus de material, de cronologia més llarga, i per tant més indeterminat, el constitueixen els nombrosos fragments de ceràmica de cuina africana (làm. 25, figs. 1, 2, 8, 13 i 15), els quals podrien pertànyer a una fase baix-imperial, de la qual parlarem més endavant (12.2.1.).

Per la dispersió dels materials, podria ser que la part més baixa i propera al riu va estar ocupada per algun tipus de magatzem, ja que només aquí s'han recuperat els fragments de *dolia* i àmfora, mentre que a la part superior, corresponent a la zona de Sant Vicenç, no se n'ha trobat cap, cosa per una altra part lògica, si pensem en la facilitat de l'accés al transport fluvial.

11.2.4. Les Deveses 2. núm. 14

Aquest jaciment, totalment inèdit, està situat sobre la segona terrassa fluvial sobre el riu Ebre. Les seves reduïdes dimensions i la seva proximitat al gran nucli de les Pedres, suggereixen que es podria considerar un petit assentament agrari subordinat a una *villa*, amb caràcter permanent o estacional (REVILLA, 1993: 144). A part d'una fase ibèrica anterior (9.2.3.), durant les prospeccions de l'any 1988 es van recuperar algunes restes ceràmiques d'època imperial, però que no tenen uns límits cronològics gaire precisos, com ceràmica romana comuna oxidada (làm. 21, figs. 4 i 7), una base de T.S. Hispànica de forma indeterminada (làm. 21, fig. 6) i ceràmica de cuina africana que ens podria permetre allargar la cronologia fins època baix-imperial (làm. 21, fig. 5 i 8).

11.2.5. Mas de Molló 2. núm. 26

El jaciment del Mas de Molló 2 està situat al costat de la cruïlla de la carretera que mena fins la costa a través del coll de Fatxes, tot just a sobre de la primera terrassa fluvial, delimitada pel riu Ebre i per la desembocadura del barranc de Molló. Aquest enclau és clarament la continuació de l'hàbitat procedent del jaciment del Mas de Molló 1, situat a molt pocs metres al nord, el qual sembla que fou abandonat a finals del segle I a.C.

Gràcies a les excavacions d'urgència desenvolupades en aquesta zona (CODEX, 1993b; ESPADALER *et alii*, 1983) i a les prospeccions desenvolupades l'any 1987, coneixem la presència d'un assentament romà imperial dels segles I al V d.C., i que segons els seus excavadors sembla tenir el seu moment àlgid entorn dels segles II i III d.C. Les rases practicades en el sector sud de la plataforma van documentar restes de parets que semblen correspondre a una *villa*, molt malmeses per les construccions

posteriors d'època medieval i moderna, que segurament s'estenen en direcció est, ja que és on s'observa una major concentració de materials ceràmics i blocs de pedra.

Els materials altimperials recuperats es corresponen a fragments informes de T.S. Itàlica i Gàl·lica, T.S. Hispànica (làm. 34, fig. 2), T.S. Africana Clara A (làm. 34, figs. 3 i 6), comuna oxidada romana (làm. 34, figs. 4 i 5), junt a elements de tradició ibèrica tardana, com una vora de gerra de forma de coll de cigne (làm. 34, fig.7), tot i que aquest últim fragment podria haver arribat desplaçat des del Mas de Molló 1.

En definitiva, aquest jaciment té totes les característiques pròpies d'una *villa* romana, i com la resta d'assentaments semblants de la foia de Móra, ben comunicat, al costat del riu i amb abundància de terres de conreu a l'abast. Per acabar, l'assentament coneix una clara perduració en època baix-imperial, els materials de la qual seran estudiats en el punt 12.2.3.

11.2.6. Barranc Fondo. núm. 28

El Barranc Fondo està situat en un suau vessant al costat de la via de comunicació natural que enllaça la foia de Móra amb la costa, i en la qual es concentren importants assentaments romans, com l'Aumedina o el Mas de Molló. Per la dispersió, nombre total i tipus del material ceràmic no sembla un assentament de gaire entitat, per la qual cosa cal suposar-lo un assentament agrari d'època imperial subordinat a un altre de més gran, amb tota probabilitat un dels anteriors.

Els fragments ceràmics recuperats consisteixen en comuna romana oxidada, ceràmica de cuina africana, T.S. Africana Clara A i T.S. Hispànica (làm. 8, figs. 5- 9), a més de fragments indeterminats d'àmfora i de *dolia*. Aquests materials tenen una llarga cronologia, però potser cal centrar la seva vida entre els segles II i III d.C.

11.2.7. Mas de Giralt. núm. 36

El jaciment del Mas de Giralt és inèdit, ja que fou descobert durant les darreres prospeccions. Es tracta, com tants d'altres de la mateixa època, d'un petit assentament situat en una zona baixa, sobre la primera terrassa fluvial del riu Ebre, al costat de la desembocadura d'un petit barranc i en un terreny molt adient per al cultiu. Degut a la intensa activitat agrícola actual, el material ceràmic està molt fragmentat i rodat, però tot i així s'ha pogut reconèixer una vora de *kalathos* ibèric (làm. 29, fig. 6) i fragments informes de vernís negre campanià i d'àmfora itàlica, cosa que porta el seu inici a finals d'època tardorepublicana. De fet, la resta de material no desdiu la seva continuïtat fins inicis de l'Alt Imperi, com suggereix la troballa d'una vora de morter Dramont 2, de ple segle I d.C., o un fragment de base de T.S. Hispànica (làm. 29, figs. 5 i 4), junt a altres fragments informes del mateix tipus, de ceràmica oxidada comuna romana o fins i tot d'un

fragment de *tegula*. En definitiva, es pot considerar un petit assentament agrari segurament subordinat a un altre de més gran, creat com a conseqüència del nou model de poblament instaurat pels romans, amb una vida limitada entre els segles I a.C. i I d.C.

11.2.8. Les Cases Barates. núm. 37

Aquest jaciment, recollit en la Carta Arqueològica de la Ribera d'Ebre de l'any 1987, va ser documentat a conseqüència de l'expansió urbanística del poble de Móra la Nova en direcció nord-oest, en el moment de la construcció d'un nucli de vivendes conegut com "les Cases Barates". Anteriorment ja es coneixia l'existència de restes d'època romana degut a la intensa activitat agrícola d'aquest indret, ja que són uns terrenys situats en la primera terrassa fluvial i molt a prop del riu, en una zona plana i molt apte per al conreu. Aquestes mateixes característiques, una vegada més, es corresponen a la localització típica d'una *villa* romana, tot i que en aquest cas la dispersió dels materials, que ens ajudaria a esbrinar la importància de l'indret, està molt distorsionada per la intensa activitat antròpica.

Durant l'any 1988 es van recollir nombrosos fragments ceràmics que pertanyen a les restes d'un establiment romà amb una cronologia entre els segles II i V d.C., sense que de moment hagi constància d'una ocupació anterior. El material d'època altimperial consisteix en T.S. Africana Clara A, T.S. Hispànica, ceràmica comuna africana i comuna oxidada romana (lám. 22), al costat de nombrosos fragments informes d'àmfora, *dolia* i *tegula*.

11.2.9. Les Planes. núm. 38

Aquest important assentament, amb tota seguretat una *villa* romana de dimensions considerables, apareix citat per primer lloc per M. Genera, on es dona notícia de la troballa pels voltants de dues monedes ibèriques, una de la seca de *Bolskan* i una altra de la seca d'*Itirta*, en circulació en el segle I a.C. (GENERA, 1982: 110).

El jaciment es troba situat al nord-est de la cubeta de Móra, en el centre d'una gran plana entre els rius Ebre i Siurana. Aquesta extensa plataforma està coberta pel glacis d'erosió quaternari, i creuada per petites barrancades. Però en concret, el jaciment es localitza en una petita depressió de la plana, cosa que ha facilitat la sedimentació de terres i llims que cobreixen amb una potència considerable les graves típiques d'aquest terreny geològic.

Actualment aquest indret està ocupat per abundants plantacions d'arbres de secà, fet que corrobora la impressió de terres molt aptes per al cultiu, i que segurament van ser escollides per construir un important assentament agrari.

El material ceràmic recuperat durant les prospeccions de 1988 es troba molt dispers a banda i banda de la carretera que creua el jaciment, sobretot en el costat nord, i

tot i que no s'ha documentat cap resta constructiva, la gran quantitat de ceràmica, recollida en un ample radi, porta a pensar en un establiment de grans dimensions.

La cronologia d'inici del jaciment de les Planes coincideix plenament amb el moment d'apogeu de la producció vinícola de la Tarraconense en època d'August, i també amb el probable moment d'amortització de les monedes abans esmentades. Així, si és evident que aquest conjunt està estretament lligat a la producció i comercialització de vi, la seva cronologia final corrobora encara més aquesta afirmació, ja que està estretament relacionada amb el final d'aquest fenomen entorn del segle II d.C. (REVILLA, 1993).

La cronologia de finals d'època tardorepublicana és indubtable, ja que a part de les monedes, es documenten abundants fragments de ceràmica ibèrica tardana, com vores de *kalathos*, gerres i àmfores (làm. 26, fig. 2; làm. 28, figs. 5, 6 i 8) i fragments informes de ceràmica de vernís negre campaniana B. També van aparèixer molts fragments d'àmfora romana, entre els quals una vora de Dressel 7-11 (làm. 26, fig. 1), i per corroborar la gran capacitat productiva de la *villa*, nombrosos fragments de *dolia* (làm. 26, figs. 5-8). La ceràmica comuna oxidada també és molt abundant (làm. 26, fig. 4; làm. 27, figs. 4 i 6; làm. 28, figs. 1-4 i 7).

Cal ressaltar un fet poc corrent en els jaciments d'època romana a la cubeta de Móra, i és l'abundància de vaixel·la fina importada amb cronologies de finals del segle I a.C. al segle II d.C., fet que suggereix l'existència d'uns habitants que coneixien i valoraven aquesta ceràmica, sense cap mena de dubte colons itàlics amb treballadors indígenes, com demostra la presència de ceràmica ibèrica.

Així, durant el canvi d'Era són abundants els fragments de T.S. Itàlica (làm. 27, fig. 1; làm. 28, figs. 9 i 10), i durant el segle I d.C., els de T.S. Gàl·lica (làm. 27, fig. 2; làm. 28, fig. 11). Però el tipus més abundant correspon a la T.S. Hispànica (làm. 26, fig. 3; làm. 27, figs. 3, 5 i 8; làm. 28, figs. 12, 13 i 15-17), amb una cronologia general entre mitjans del segle I d.C. i el segle III d.C., però sembla que concentrada entre mitjans del segle I a mitjans del segle II d.C. Per últim, afegir la troballa de ceràmica de cuina africana (làm. 27, fig. 7; làm. 28, fig. 14), present en tots els jaciments d'època imperial, i amb una cronologia de difícil precisió.

11.2.10. Asclines. núm. 46

Aquest enclau ha d'incloure's dins l'evolució general dels jaciments que l'envolten, en especial del poblat ibèric de Sant Miquel de Vinebre, inclòs en aquest treball, i d'altres que, tot i que són molt propers, cauen fora de l'àrea d'estudi.

L'assentament ja apareix citat en el treball de recerca de M. Genera (GENERA, 1982: 71), però d'una manera molt superficial. Les prospeccions de l'any 1988 van

identificar les restes d'un assentament romà força important, amb tota seguretat una *villa* o una part molt important d'aquesta.

Els fragments ceràmics recuperats senyalen una primera ocupació en els inicis de l'Alt Imperi, sense que de moment hagi cap resta atribuïble a època ibèrica o tardorepublicana. És a dir que ens trobem, com en el cas de les Planes, amb una estructura d'explotació agrícola clarament lligada, en un principi, amb el fenomen de l'exportació del vi de la Tarraconense. La diferència rau, en aquest cas, en la seva continuïtat en època baix-imperial, fins pràcticament inicis d'època visigòtica.

El jaciment es situa tot just al peu dels Mugrons i davant del turó de Sant Miquel de Vinebre, a l'altra banda del riu Ebre i ocupant una estreta franja de terreny. La dispersió de materials és considerable, uns 1500 m², tot i que no són gaire abundants, potser pel fet d'estar sobre un pendent actualment aterrat. En els murs d'aquestes mateixes terrasses es van recuperar nombrosos fragments de morter de calç amb abundants fragments ceràmics inclosos, mentre que per la seva part M. Genera senyala el reaprofitament de carreus molt ben escairats per construir-los (GENERA, 1982: 71).

Si hem de guiar-nos per la proporció del material ceràmic, sembla que els corresponents a època baix-imperial (estudiats en el punt 12.2.5.) són relativament més nombrosos, mentre que el material altimperial és més escàs. Això pot obeir a dues raons: o bé l'assentament més antic tenia una importància o una dimensió més reduïda o bé potser el jaciment ha estat poc alterat i es recuperen, lògicament, més materials dels estrats superiors o més moderns.

Així, el primer moment ve marcat per la presència d'àmfores de la Tarraconense, tipus Pascual 1, Oberaden 74 i Dressel 2-4 (làm. 1, figs. 3, 1 i 4), mentre que la continuïtat fins inicis del segle III d.C. ve donada per la presència d'un fragment informe de T.S. Gàl·lica, de T.S. Hispànica (làm. 3, fig. 9), de T.S. Africana Clara A (làm. 2, figs. 1 i 6; làm. 3, fig. 8) i per últim de ceràmica de cuina africana (làm. 2, figs. 2 i 3; làm. 3, figs. 2 i 6).

Per finalitzar, és important senyalar la presència d'altres jaciments d'època romana, molt propers, els quals ben segur van tenir una evolució estretament relacionada amb les Asclines, tot i que encara resta desconeguda la seva concreta cronologia. Es tracta sobretot dels conjunts dels Pedruscalls- les Sebigues, i de la Fontjoana- les Raboses de la Capitana, a l'altra banda de l'Ebre, tots ells d'època imperial i apareguts en el moment de la desaparició del poblat ibèric de Sant Miquel de Vinebre. Totes aquestes evidències porten a pensar en una estructura de poblament en època romana molt complexa, més si tenim en compte les seves característiques, ja que corresponen a una necròpoli en les Raboses de la Capitana, una instal·lació de premsat a la Fontjoana amb una estela reutilitzada com a contrapés i una possible *villa* romana de certa importància als Pedruscalls- les Sebigues (GENERA, 1993a: 37; REVILLA: 1993: 141).

12. BAIX IMPERI - (inici del s. III d.C.- finals s. V d.C.) - Antiguitat Tardana.

12.1. Introducció.

Tradicionalment s'ha considerat la fi de la gran producció vinícola de la Tarraconense (marcada pel final de les exportacions i, paral·lelament, del tipus amfòric Dressel 2-4), com l'inici d'un llarg període de crisi, en el qual la documentació arqueològica i les fonts escrites pràcticament desapareixien. Així, es pensava que moltes de les explotacions agrícoles altimperials deixaven d'existir o es transformaven en grans *villae* totalment aïllades i autàrquiques, de forma que molt pocs enclaus continuaven durant el segle III d.C. Actualment, i gràcies a la investigació arqueològica, s'han identificat una sèrie d'establiments (per exemple, ROURE *et alii*, 1988) que contribueixen a matisar aquesta presumpció, ja que permeten confirmar una continuïtat en la producció agrària i artesanal, segurament dirigida a un altre tipus de mercat, més reduït i adaptat a un tipus d'organització econòmica i social diferent.

Però, malauradament, els assentaments excavats d'aquesta època continuen sent molt escassos, i si fem referència concreta a l'estat de la recerca a la foia de Móra, hem de concloure que aquesta és totalment negativa, ja que no existeix cap mena de troballa o notícia que faci esment sobre aquest període (excepció feta del material trobat en superfície durant l'excavació de l'Aumedina). Així, una vegada més, l'única referència la constitueixen els materials recuperats durant les prospeccions de l'any 1988 en jaciments com les Pedres- Sant Vicenç, les Deveses 2, Mas de Molló 2, les Cases Barates i les Asclines, a més de petites perduracions en el Barranc Fondo i l'Aumedina.

Com es pot observar, es tracta sempre d'assentaments creats a principis d'època imperial que coneixen una llarga vida, mentre que la resta de jaciments sembla que van ser definitivament abandonats, la qual cosa, en línies generals, coincideix amb l'evolució general dels assentaments rurals hispànics d'època baix-imperial (JÁRREGA, 1993). Ara bé, la gran majoria del material recuperat pertany a l'horitzó comprès entre el segle III i principis del segle V d.C., mentre que hi ha molt pocs dels segles VI i VII, cosa que fa pensar en una reducció del poblament rural en època visigòtica¹⁴, tot i que darrerament es matisa aquesta discontinuïtat de poblament (GARCÍA, 1980).

¹⁴ Cal remarcar que aquest baix percentatge podria haver estat provocat per un problema a l'hora d'identificar aquests materials tardans.

12.2. La documentació arqueològica.

12.2.1. Les Pedres- Sant Vicenç. núms. 8,9

Aquest dos jaciments (considerats com un de sol per la seva proximitat i per l'analogia dels seus materials) ja comentat en el punt **11.2.3.**, coneix una fase baix-imperial molt important, que demostra la continuïtat de poblament en aquest indret. De fet, els materials, poc nombrosos i concentrats en la seva major part a prop del riu Ebre, suggereixen un cronologia general entre els segles III i V d.C., sense cap més precisió. Com és habitual en aquests casos, es tracta de material d'importació procedent del nord d'Àfrica.

Així, hem pogut recuperar T.S. Africana Clara C (l'àm. 25, fig. 12), però sobretot T.S. Africana Clara D (l'àm. 25, fig. 14) que en algun cas ens allarga la cronologia fins el segle VI d.C. (l'àm. 39, fig. 4). A més d'aquests fragments es recuperen molts altres de ceràmica de cuina africana, amb una llarga perduració entre els segles I i V d.C. (l'àm. 25, figs. 1, 2, 13 i 15), cosa que fa difícil atribuir-los a aquest moments tardans, excepció feta d'un fragment de vora de forma Tarraco 1896, de voltants del segle V d.C. (l'àm. 25, fig. 9). Hem d'afegir la troballa d'un fragment de vora d'àmfora africana Keay XXV (l'àm. 24, fig. 1), probablement del segle IV, tipus amfòric relativament nombrós a Catalunya (KEAY, 1984: 415).

Per últim, hem de senyalar l'existència en el Museu Arqueològic de Reus d'una àmfora recuperada en el Mas de Tramuntà (JÁRREGA, 1993: 1014), a poca distància de la població de Ginestar. Es tracta d'una Keay XXXV A, reutilitzada amb finalitats funeràries a partir de mitjans del segle V d.C., la qual sens dubte ha de formar part de la necròpoli d'aquest assentament rural, per la seva proximitat geogràfica. Malauradament sembla que aquesta necròpoli va ser destruïda a principis de segle a conseqüència de la construcció de la carretera actual. Durant l'any 1988 es va desenvolupar a les rodalies, en el mas de Tramuntà, una petita excavació d'urgència provocada per l'eixamplament de la carretera, però només es va poder documentar un enterrament altmedieval, que en tot cas suggeriria la continuïtat de la necròpoli tardoromana.

12.2.2. Les Deveses 2, Barranc Fondo i l'Aumedina. núms. 14, 28, 30

Tots aquests jaciments ja han estat prou comentats en capítols anteriors, per la qual cosa ens limitem a ressaltar els indicis d'una continuació d'habitat durant l'antiguitat tardana gràcies al material de prospecció recollit durant l'any 1988.

En el cas de les Deveses 2 només podem fer esment d'un fragment de vora de ceràmica de cuina africana del segle V d.C. (l'àm. 21, fig. 5), potser relacionat amb altres que no permeten gaires delimitacions cronològiques. En tot cas, sembla clar que es tracta

d'un fenomen residual i de proporcions molt reduïdes, associat amb alguna mena d'activitat agrícola o ramadera.

Quant al Barranc Fondo, la seva atribució a moments tardans és més difícil, ja que el material tant podria correspondre a època altimperial com baix-imperial (11.2.6.). Per últim, recordar la recollida de material superficial durant les excavacions de l'Aumedina que, com a mínim, allarguen la seva datació fins el segle IV d.C. (REVILLA, 1993: 45), però en qualsevol cas no hi ha cap indicatiu del tipus d'assentament existent en aquest moment.

12.2.3. Mas de Molló 2. núm. 26

El jaciment del Mas de Molló 2 té una fase baix-imperial molt important, reconeguda gràcies a les excavacions d'urgència desenvolupades (ESPADALER *et alii*, 1983; CODEX, 1993b). Aquest fet constata la importància de l'indret com a lloc privilegiat, al costat del riu Ebre, amb terres de conreu a l'abast i molt ben comunicat, importància corroborada per la continuació de l'assentament en època medieval.

Durant les prospeccions de 1988 es va recollir un fragment de vora de T.S. Africana Clara D (l'àm. 34, fig. 1), però el material que aporta més informació és el recollit a la memòria d'excavacions, consistent en T.S. Africana A2 dels segles III i IV d.C. (l'àm. 35, figs. 3 i 4), i dues vores d'àmfores africanes Keay XLI i Keay XXV de finals del segle III a mitjans del segle IV d.C. (l'àm. 35, figs. 2 i 5). Per últim cal ressaltar l'aparició d'una vora decorada de T.S. Gris Paleocristiana de finals del segle IV al segle V d.C. (l'àm. 35, fig. 1).

12.2.4. Les Cases Barates. núm. 37

La continuïtat de poblament en aquest assentament a tocar del riu Ebre (11.2.8.) en època baix-imperial i fins i tot visigòtica està demostrada per la presència en superfície de fragments de T.S. Africana Clara D i de ceràmica de cuina romana (l'àm. 22, figs. 4 i 3) però sobretot per una vora d'àmfora africana baix-imperial Keay LXII (l'àm. 22, fig. 7) dels segles V i VI d.C., potser del tipus A, àmfora que segons Keay provenia de Tunísia i segurament contenia oli (KEAY, 1984: 347).

12.2.5. Asclines. núm. 46

Per últim, el jaciment de les Asclines, amb tota seguretat associat a altres jaciments imperials de l'altra banda del riu i molt propers (veure 11.2.10.), coneix, com aquests darrers, una clara continuïtat en època baix-imperial. De fet, pel material recollit, sembla que el seu moment d'apogeu, contràriament al que s'hauria de suposar, es data entre finals

del segle III al segle IV d.C. Així, es van recuperar nombrosos fragments de T.S. Hispànica tardans, sobretot formes 8 i Drag. 37 (làm. 2, figs. 4 i 5; làm 3, figs. 10, 12 i 13). Junt amb aquests també s'han identificat ceràmiques de cuina africanes baix-imperials (làm. 3, figs. 3 i 6) i un fragment de vora d'àmfora dels segles IV i V d.C., segurament una Keay XXIII (làm. 1, fig. 5), d'origen indeterminat (KEAY, 1984: 173). Per últim, els abundants fragments de T.S. Africana Clara D (làm. 3, figs. 1, 4, 5 i 11) permeten pensar en una perllongada ocupació, que podria arribar fins els segles VI o VII d.C., ja en plena època visigòtica.

Aquests materials es poden associar amb els recuperats a l'altra banda del riu en l'excavació de la Fontjoana (GENERA, 1990: 199; JARREGA, 1993: 1015), T.S. Africana C tardana i T.S. Africana D, amb una cronologia entre els segles IV i VI d.C., clarament associats a la reutilització d'una estela en la construcció d'una premsa, cosa que suggereix una important activitat productiva d'oli o de vi en una data molt tardana. Per últim, cal mencionar la troballa descontextualitzada a Vinebre d'una làpida amb inscripcions il·legibles en hebreu i llatí, que s'ha relacionat amb una possible presència de colons jueus de la Mediterrànea oriental (GARCÍA, 1972: 133).

ANÀLISI ESPACIAL I EVOLUCIÓ DEL TERRITORI:

13. Introducció (metodologia i problemàtica)

Aquesta segona part del treball intentarà acostar-se als diferents patrons d'assentament que van adoptar les poblacions que van ocupar la foia de Móra des de la protohistòria a l'antiguitat.

Partim de la base que l'activitat humana segueix unes determinades pautes o un cert ordre a l'hora d'organitzar-se sobre l'espai geogràfic, de manera que a partir d'un model determinat de distribució del poblament podem intentar inferir el sistema econòmic i social que el va provocar.

Un dels problemes més importants a l'hora d'intentar realitzar una anàlisi espacial ha estat, sens dubte, decidir quin mètode havíem d'utilitzar en cada moment. En qualsevol cas, hem renunciat expressament a l'aplicació dels polígons de Thiessen, ja que el nostre territori, molt accidentat i compartimentat, s'allunya massa de l'aplicació ideal d'aquest model.

D'aquesta manera, hem optat per utilitzar models de poblament que tinguin en compte els escassos factors que podem controlar mínimament, com són, per exemple, el tamany dels jaciments, les característiques del territori que ocupen, la potencialitat dels seus recursos o la distància que els separa dels seus respectius veïns.

Així, creiem més versemblant aplicar determinats conceptes de la teoria del lloc central de Christaller o dels models de distribució de poblament de Kolb i Brunner, on es presuposen distribucions jerarquitzades amb els nuclis més importants en el centre d'un gran cercle, mentre que els nuclis subordinats es localitzen en la seva perifèria.

Evidentment existeixen diferents nivells de jerarquia. El primer el conformen les ciutats, mentre que els nivells successius són ocupats per nuclis agràries gradualment més reduïts, per acabar amb les estructures rurals primàries. Indubtablement, cal considerar el nostre territori d'estudi com a una microregió, on l'escala jeràrquica té, en general, unes dimensions menors, i on els nuclis més petits o primaris són més abundants.

En ocasions hem cregut convenient distorsionar aquests cercles ideals, tenint en compte la morfologia del terreny o la facilitat de les comunicacions, per tal d'aproximar-nos a una superfície més versemblant del territori d'influència directa de determinats jaciments.

Per una altra part, desenvolupar un estudi sobre el procés evolutiu i els canvis en els diferents models d'ocupació del territori en èpoques tan diverses implica treballar amb societats i estructures econòmiques totalment diferents.

Per aquesta raó, la manera d'afrontar l'anàlisi de la societat del segle VII a.C. no pot ser la mateixa que la del segle I d.C. Així, per exemple, ens és difícil elaborar un model

aplicable a les poblacions de principis del Bronze Final, pel seu caràcter mòbil i poc estable. Segurament ho podríem fer si coneguessim tots o una part relativament important dels diferents jaciments que van ser producte de l'activitat d'un mateix grup, però no és aquest el cas.

En ocasions, l'intent d'aplicació d'un model en un període cronològic concret es veu seriosament dificultat per la manca de dades, com per exemple en els casos de l'Ibèric Antic o l'època tardoromana. Però en general, després d'una prospecció sistemàtica, l'absència de dades suggereix una manca d'ocupació. Tot i així, quan ens trobem en aquestes circumstàncies, hem optat per limitar-nos a oferir la distribució dels jaciments i una possible explicació del procés històric en el qual s'enquadren, però no ens hem arriscat a suggerir un patró d'ocupació del territori, senzillament per que fora una hipòtesi totalment impossible de contrastar.

En canvi, per determinades èpoques disposem d'un nombre de dades prou important per intentar desenvolupar models que expliquin la distribució espacial dels respectius jaciments.

Malauradament el coneixement previ de les diferents èpoques tractades és molt variable, de manera que, per exemple, el model aplicable a la societat ibèrica han tingut en compte, fonamentalment, una més que probable organització social gentilícia i jerarquitzada, la qual segurament va determinar l'aparició d'estructures de poblament subordinades a un *oppidum* o nucli central. De fet, disposem d'exemples prou nombrosos i significatius per suposar-ho així (MIRET *et alii*, 1984; BURILLO, 1988; GRACIA *et alii*, 1993). Però no disposem d'un volum mínimament significatiu d'informació que ens permeti interpretar els models des del seu vessant econòmic.

En canvi, un model aplicable a època tardorepublicana i sobretot a època altimperial disposa d'un superior volum de dades socials i sobretot econòmiques, ben entès que estem en un moment en el qual la localització dels jaciments s'explica principalment a partir de la seva potencialitat productiva i en funció de l'explotació agrícola, immersa al seu torn en un sistema econòmic i social extraordinàriament més complex.

Som conscients que el tipus d'anàlisi efectuat és limita a entendre la realitat històrica del passat en termes estrictament econòmics i, en algunes ocasions, socials, ja que estem relacionant en tot moment la possible població d'un jaciment amb la zona que versemblantment podia explotar. Queden molts aspectes sense aprofundir, com per exemple l'estructura política d'aquestes comunitats, el seu nivell cultural i tecnològic etc., els quals sens dubte també van influir decisivament en els models de distribució.

Per una altra part, els treballs de recerca que tenen com a base l'estudi del territori a partir del resultat de prospeccions arqueològiques, per molt intenses que aquestes siguin, indubtablement no poden substituir les dades obtingudes a través d'excavacions

arqueològiques modernes. Ben al contrari, ha de ser a partir d'aquestes dades quan podrem plantejar-nos un rigorós estudi espacial.

En qualsevol cas, aquest estudi evolutiu del territori de la foia de Móra és una primera aproximació al problema, de cap manera una conclusió. Entenem la utilització de l'arqueologia espacial com un medi més per tal d'aproximar-nos a la solució dels problemes arqueològics, tot i que molt sovint aquest mateix instrument ens porta davant de nous interrogants. Potser és en aquest fet on radica la seva veritable utilitat, en fer-nos veure les llacunes i els problemes bàsics de la investigació arqueològica.

14. Anàlisi espacial: evolució i canvis en el models de poblament.

14.1. Bronze Final (camps d'urnes). Làmina 47

El Bronze Final ha estat definit en les comarques meridionals de Catalunya com un període sense ruptures respecte a la tradició anterior del Bronze Mig, en gran part a causa de l'abundant presència de ceràmica acanalada en hàbitats de muntanya, sobretot en les nombroses coves de la regió (VILASECA, 1939 i 1954), tot i que ocasionalment també es documenten hàbitats d'aquest període a l'aire lliure (ROVIRA *et alii*, 1982a) fet que corrobora la sensació d'una continuïtat de l'economia tradicional, basada en la ramaderia, cosa per altra part lògica, si tenim en compte que en general es tracta d'un terreny abrupte i àrid, poc apte per al cultiu, i amb abundància de coves, abrics i profundes barrancades.

Les darreres investigacions matisen aquesta presumpció, ja que actualment es tendeix a considerar que el tipus de poblament varia en relació a una sèrie de condicionants, com poden ser les tradicions locals, l'adaptació al paisatge o fins i tot condicionants de caire econòmic (MAYA, 1993: 11). En relació a la foia de Móra, avui en dia coneixem una sèrie d'hàbitats i necròpolis, ja definits arqueològicament en els primers capítols, que semblen apuntar a un lent inici del procés de sedentarització en aquesta zona. Les seves característiques generals són les següents:

- 1) Són assentaments de reduïda superfície, ja que en cap cas semblen arribar a formar ni tan sols petits poblats, sinó que més aviat són estructures aïllades.
- 2) Estan construïts amb materials peribles, que no deixen restes fàcilment identificables o que han estat destruïdes per ocupacions posteriors. Així, només ha estat possible reconèixer forats de pal, retalls a la roca, materials reaprofitats o en algun cas estructures realitzades amb terra i matèries vegetals. En cap cas han aparegut restes de tovots, fet que advoca per la provisionalitat d'aquests enclaus.

3) Dins del repertori ceràmic gairebé no s'han documentat, allà on ha estat possible fer-ho, els grans envasos d'emmagatzematge típics del moment posterior. Així, ni en les dues fases del Barranc de Sant Antoni 1, ni en les primeres fases del Barranc de Gàfols 1, ni en el Puig Roig o en les Deveses 1, han aparegut aquestes grans peces, o en tot cas, ho han fet en una mínima proporció. Aquesta realitat defensa l'existència d'una economia no excedentària, destinada al consum propi.

4) Podem diferenciar diferents tipus de "concentració" dels assentaments. El primer estaria localitzat a la zona sud-oest de la foia de Móra, ocupant esporàdicament les terrasses fluvials pròximes al riu Ebre, i segurament amb un economia mixta agrícola i sobretot ramadera; el segon grup ocuparia posicions estratègiques al voltant de la conca del riu Siurana, els quals segurament combinarien aquesta mateixa economia mixta amb una certa explotació dels recursos miners. Pel que fa a la resta de jaciments, semblen correspondre a un cert tipus de control dels llocs de pas, ja que en moltes ocasions estan situats en indrets alts de gran visibilitat, segurament limitats a una economia basada en la ramaderia.

5) Curta durada, ja que en tots els casos semblen ocupacions esporàdiques, com suggereixen les escasses refaccions i el mateix caràcter perible dels materials constructius.

6) En determinades ocasions ha estat possible identificar reocupacions d'un mateix indret per un poblament amb les mateixes característiques. És el cas, per exemple, de la sèrie de cases amb orientacions diferents de la fase preurbanística del Barranc de Gàfols 1 o de les dues fases consecutives del Barranc de Sant Antoni 1.

És evident que totes aquestes característiques corresponen a hàbitats de caire semipermanent, amb predomini d'una economia autàrquica basada principalment en la ramaderia, no tant en l'agricultura i subsidiàriament en la caça, pesca i recolecció. Aquesta definició és correspon amb el que es coneix com a "mode domèstic de producció" (ROVIRA *et alii*, 1980), definit com un sistema econòmic no excedentari i que per tant té un sistema d'intercanvi molt limitat. Les societats que desenvolupen aquestes estructures no es defineixen per una ocupació sistemàtica del territori, ja que normalment tenen prou amb l'explotació intensiva de zones molt determinades¹⁵. És en aquest sentit com s'ha d'entendre la concentració d'hàbitats en una àrea molt concreta, ja que la baixa densitat de població no els obligava a estendre's per altres indrets. Per aquest motiu entenem que no fora lògic utilitzar, per a aquest moment cronològic, models d'ocupació de territori com els

¹⁵ Aquesta concentració "selectiva" dels assentaments en àrees molt determinades sembla una constant durant aquesta època, com es reflexa en altres conques fluvials properes (RUIZ ZAPATERO *et alii*, 1984: 48).

coneguts polígons de Thiessen o la teoria del lloc central, ja que amb tota seguretat es veurien distorsionats per aquest tipus de poblament.

Malgrat aquesta "baixada" de les terres altes, detectada també per altres autors (CASTRO, 1994: 151), no podem concloure que aquest procés sigui una novetat en aquestes terres, ja que, com hem vist abans (5), ja existia una ocupació anterior, fins i tot des d'època neolítica. A més, cal ressaltar les dificultats a l'hora d'identificar aquest moment cronològic amb la intensificació d'aquest fenomen, ja que, com hem vist, és un poblament de caire molt eventual, poc estable. Aquest fet, combinat amb la llarga durada d'aquest període (segle XI- inicis del segle VII a.C.) i les successives reocupacions d'un mateix indret, porten a pensar en petits grups de pastors que combinaven la seva tradicional activitat amb curtes estades a la plana. Així, hem de concloure que determinats assentaments poden haver estat el resultat de l'activitat d'un mateix grup en moments diferents.

El jaciment del Barranc de Sant Antoni 1 sembla exemplificar molt bé aquesta presumpció, ja que presenta una fase relativament avançada en aquest procés de sedentarització, entre els segles IX i VIII a.C., amb estructures que mostren una certa fixació en el terreny. Però a més va ser abandonat i reocupat poc temps després, possiblement pel mateix grup, ja que la disposició de la segona casa és pràcticament la mateixa que la de la primera (ASENSIO *et alii*, en premsa a).

El que sí podem afirmar és que aquests jaciments, i conseqüentment aquests grups, seran la llavor de l'important procés de sedentarització desenvolupat en els inicis de l'Edat del Ferro, ja que pràcticament tots els jaciments ocupats durant el Bronze Final ho seran durant el segle VII i inicis del VI a.C., i alguns d'ells coneixeran un desenvolupament econòmic i social que els portarà a la constitució d'estructures protourbanístiques.

Quant a les necròpolis, hem de ressaltar que els enterraments de les fases més antigues es realitzen sempre en coves, amb un nombre poc important d'urnes, com correspon a hàbitats de petits grups, mentre que els enterraments de les fases més modernes del Molar i de la Tosseta de Guiamets, corresponents al segle VIII a.C., marquen segurament els primers moments d'un poblament estable i gradualment més sedentari. Hem de tenir en compte que, si bé no apareixen importacions ceràmiques o elements de ferro, ja es documenta una mínima presència d'elements colonials (fíbula de pivot del Molar), segurament a conseqüència d'un reduït sistema d'intercanvi de bens de prestigi amb elements indígenes (RUIZ ZAPATERO, 1992: 105) amb més facilitat de contacte amb els navegants fenicis, elements que per lògica hem de suposar situats a prop de la desembocadura de l'Ebre. De qualsevol manera, aquestes necròpolis no semblen

correspondre a una societat amb un nivell de jerarquització i d'estratificació gaire avançat o complex, i menys en les seves primeres fases.

En relació a la importància de les influències procedents dels pobles dels camps d'urnes, de moment no podem definir la seva rellevància, tot i que podríem arribar a la conclusió que el relatiu augment en la freqüentació de les zones baixes podria ser conseqüència d'influències de grups amb una economia amb un caire més agrícola. Malgrat tot, les característiques mencionades anteriorment suggereixen una major preponderància del *modus vivendi* tradicional, encara que, això sí, es va produir una adaptació a un nou sistema d'enterrament, la incineració en urnes, generalment en envasos profusament decorats amb acanaladures. En definitiva, aquesta zona no va conèixer el desenvolupament d'estructures de poblament protourbanístiques fins un moment molt tardà, ben entrat el segle VIII, o fins i tot el segle VII a.C., i quan ja intervenen les influències "colonials", a diferència de la Catalunya occidental, on es documenten poblats a partir del segle XI a.C. És durant aquesta primera fase quan es localitzen a la zona sud de Catalunya les primeres influències dels camps d'urnes, identificables en coves amb abundants ceràmiques acanalades associades amb inhumacions (VILASECA, 1939), cosa que confirma un període d'assimilació entre dues tradicions.

Com a conclusió, podem considerar que el poblament detectat a la foia de Móra entre els segles XI i el segle VIII a.C. és el resultat de grups de pastors-agricultors en un lent procés de sedentarització, els quals segurament ocupen les zones baixes de la cubeta en determinades ocasions, tant per proveir-se de determinats recursos no disponibles a les zones muntanyoses (hem de pensar en determinats aliments procedents de la pesca, caça i recol·lecció, i sobretot, d'una agricultura d'autoabastament) com la itinerància a la que obliga una economia bàsicament ramadera. També hem de pensar que els assentaments localitzats a prop de la conca minera del riu Siurana són el producte de l'activitat de grups amb les mateixes característiques, tot i que en aquest cas són atrets per la possibilitat d'una incipient metal·lúrgia¹⁶, sempre, això sí, de caire domèstic. Quant al tipus d'organització social existent, no hem d'excloure un determinat grau de jerarquització (fins i tot present en grups de caçadors- recolectors contemporanis), segurament basat en estructures familiars de clans o de tribus, però en qualsevol cas sembla que no estem davant d'una societat especialment estratificada, com indiquen els enterraments o els patrons d'assentament.

¹⁶ Un recent treball senyala la concentració de la població entre els segles XIII i XI a.C. entorn de les menes de coure de les muntanyes de Prades, mentre que els jaciments coneguts dels segles XI al VII es concentren entorn de les menes de galena argentífera de la conca del Siurana (CASTRO, 1994: 153).

14.2. Primera Edat del Ferro (camps d'urnes tardans i el contacte fenici).

Làmina 48

Tradicionalment la data de fundació d'*Ebusus* (segons Diodor, en el 654 a.C.) ha estat considerada com l'inici del fenomen de protocolonització protagonitzat pel fenicis en terres del NE. peninsular, mentre que el seu sobtat final s'ha situat a finals del primer quart del segle VI a.C. Actualment aquests límits cronològics estan en revisió, ja que, si bé quasi la totalitat de les importacions documentades en aquesta zona corresponen a aquest període, es pot observar una arribada puntual de determinats materials a finals del segle VIII o durant la primera meitat del segle VII a.C. A la ja mencionada presència de fíbules de pivot, hem d'afegir, per exemple, la possibilitat d'arribada d'algunes àmfores T.10.1.1.1. i *pithoi* fenicis a la foia de Móra, més si tenim en compte que ja es documenten materials fenicis en el País Valencià en la segona meitat del segle IX a.C. (GONZÁLEZ PRATS, 1991: 112).

Centrant-nos en l'estudi de la cubeta de Móra, farem un repàs de la situació i evolució d'aquest territori durant el segle VII i inicis del segle VI a.C., un període de temps relativament breu, però molt crític, per la importància dels canvis que s'esdevindran.

L'arribada de les primeres importacions fenícies, majoritàriament àmfores T.10.1.2.1. però també algunes T.10.1.1.1., es documenta en una sèrie de petits assentaments a tocar del riu Ebre. Aquests enclaus responen a les mateixes característiques que els ocupats durant les darreres etapes corresponents al Bronze Final, és a dir, petites cabanes o cases aïllades de grups reduïts de població, situades sobre les primeres terrasses fluvials del riu Ebre, a molt poca distància una de l'altra i, pel que sembla, amb un període d'ocupació molt curt. Indubtablement es tracta d'una continuïtat del model poblacional anterior, però amb un important tret característic i diferenciador: la seva gran abundància.

Efectivament, la presència de ceràmiques fenícies (quasi en la seva totalitat àmfores) es documenta en un nombre molt important de jaciments, tot i que només es recuperen uns pocs fragments a cada un d'ells. Entre aquests hem d'incloure amb tota seguretat els jaciments del Barranc de Comte, les Pedres, Sant Vicenç, Barranc de Sant Antoni 1 i 2, Les Deveses 1, Caseta del Flaquet, Barranc de Gàfols 2, Punt Km. 47, Mas de Mall, Coll Alt, Coll del Moro de la Serra d'Almos, Puig Roig, el Molar, el grup entorn al Barber Medina, potser la Moleta Rodona i la Roca del Sol 2, i evidentment l'exemple més paradigmàtic, el Barranc de Gàfols 1 (làm. 48).

Arribats a aquest punt, podríem concloure, a l'igual que hem fet en el capítol anterior, que aquesta activitat va ser producte d'uns mateixos grups assentats cíclicament a

la plana. En part segurament és així, sobretot en els primers moments, però cal assenyalar que en qualsevol cas ara estem parlant d'un nombre molt superior de jaciments, ocupats en un lapse de temps sensiblement inferior, la qual cosa implica que aquests jaciments són conseqüència, com a mínim, d'una intensificació molt important dels hàbitats a prop del riu en una cronologia situable entre finals del segle VIII i la primera meitat del segle VII a.C. Aquest fenomen, sense cap mena de dubte, deriva de l'evolució interna de la societat protohistòrica de la zona, però també cal associar-lo amb l'arribada de les importacions fenícies, en concret de vi, envasat en les àmfores de la sèrie 10.0.0.0., possiblement de teixits (tal com suggereix la presència de fíbules), d'altres ceràmiques a torn i dels primers elements de ferro, els quals sens dubte són parcialment responsables d'aquest fenomen de "colonització" agrària de la part baixa de la cubeta¹⁷.

L'evolució concreta d'aquests petits assentaments ens és actualment desconeguda, sobretot per la seva escassa entitat i duració, però l'anàlisi de la primera fase del Barranc de Gàfols 1 ens pot permetre suposar unes característiques similars per a la resta.

Aquesta fase es defineix per un seguit de estructures d'habitació (molt arrasades per les construccions posteriors, però que segurament no són contemporànies entre elles), molt similars a les documentades en el Barranc de Sant Antoni 1 a les acaballes del Bronze Final. En superfície es van recollir diversos fragments de llavis d'àmfores T-10.1.1.1. i T-10.1.2.1., sovint molt alts (com el recuperat en prospecció en el Barranc de Gàfols 2), mentre que en excavació va aparèixer un fragment de *pithos* fenici associat a ceràmiques a mà, conjunt datat entre finals del segle VIII a principis del segle VII a.C. (ASENSIO *et alii*, en premsa c).

Evidentment hem d'afegir la documentació obtinguda en la recent excavació del nucli de les Deveses 1, on es van detectar unes precàries estructures constructives, corresponents a una petita cabana, i un seguit de llars de foc molt malmeses. Una vegada més, el registre arqueològic ens mostra que estem davant d'una població poc assentada en el terreny, a l'igual que en el període anterior. Però l'important és que els fragments de ceràmica fenícia documentats es superposen directament als nivells ocupats per ceràmica a mà amb acanaladures. Per últim, no podem oblidar que en el veí jaciment del Barranc de Sant Antoni 1 es recuperen en superfície alguns fragments d'àmfora fenícia en una àrea, com ja hem vist, ocupada durant els segles IX i VIII a.C.

Quant a la resta de la cubeta, el procés ens és menys conegut, però no es devia allunyar gaire d'aquest model. Pel que fa a la zona de la conca del riu Siurana, només sabem amb seguretat que els poblats del Molar i del Puig Roig van tenir fases

¹⁷ És interessant destacar que aquest procés té un paral·lel semblant en el sud peninsular, on, en una zona interior, lluny de les rutes comercials, l'arribada de productes fenicis també provoca l'aparició d'un gran nombre de reduïts nuclis rurals indígenes (AGUAYO *et alii*, 1995: 96)

corresponents al segle VIII a.C. i segurament anteriors, però, com ja hem vist, són mal conegudes. Molt probablement el territori que els envolta amaga encara les restes d'un poblament dispers i de poca entitat, més difícil de documentar aquí que a la plana per la mateixa orografia abrupte i boscosa del terreny. A més, cal pensar que molts d'aquests petits jaciments caldria trobar-los a prop de les explotacions de sílex i de mineral, recursos que determinen en gran part la mateixa existència d'aquests assentaments.

En relació a la resta de jaciments, en general llocs situats en alçades i amb un gran control visual, sembla que van ser gradualment abandonats en benefici de l'ocupació de la part baixa, ja que subministren un nombre molt inferior de fragments de ceràmica fenícia (o fins i tot cap), però la migradesa de la informació ens obliga a ser prudents respecte a aquesta suposició, sobretot mentre no disposem d'algun nucli excavat.

El flux comercial de materials fenicis va arribar ha ser prou important durant la segona meitat del segle VII a.C. per provocar la creació d'un nou model d'assentament en el curs inferior de l'Ebre. Es tracta del jaciment d'Aldovesta, excavat a finals dels anys vuitanta (MASCORT *et alii*, 1991)¹⁸. En aquest petit enclau, situat en el terme de Benifallet (Baix Ebre), sobre un morrot al costat d'un meandre del riu, es va documentar una peculiar estructura de magatzem d'àmfores fenícies T-10.1.1.1. i majoritàriament T-10.1.2.1. (entre les quals, probablement una produïda a Eivissa) i un exemplar de T-2.1.1.2.¹⁹, produït a la Mediterrània Central, però el que és més important, aquesta "factoria comercial" estava sota el control indígena, la qual cosa implica que la redistribució d'aquestes àmfores pel curs inferior de l'Ebre va ser una activitat controlada per un grup autòcton que tenia contactes regulars amb elements semites²⁰, probablement

¹⁸ En aquesta zona s'han localitzat un seguit de jaciments, que en part ja han estat donats a conèixer (MASCORT *et alii*, 1988 i 1990; ALAMINOS *et alii*, 1991), que podrien tenir unes característiques semblants, ja que en les prospeccions de 1988 es van recuperar un nombre relativament abundant de ceràmiques fenícies. Aquests jaciments, i d'altres situats en el curs inferior de l'Ebre, seran la base d'una futura tesi doctoral.

¹⁹ Hem d'afegir la troballa d'una altra àmfora d'aquest tipus documentada en les darreres excavacions realitzades en la Moleta del Remei (Alcanar, Montsià), que s'afegeix a la resta de materials fenicis i etruscs datats entre el 620 i el 575 a.C. (GRACIA *et alii*, 1993: 216). La presència d'aquesta àmfora centremediterrània amb la mateixa cronologia (RAMON, 1995: 178) pot suposar una pista per explicar-se la presència de materials etruscs a les boques de l'Ebre, ja que segurament marca el flux comercial fenici entre la Mediterrània Central i Occidental, com ens mostra el derelict del Bajo de la Campana (Cartagena) (ROLDAN *et alii*, 1995; RAMON, 1995: 56). Hem d'agrair sincerament al Dr. Gràcia la possibilitat de mencionar aquest material, encara en estudi.

²⁰ Aquest model, en el qual una població costanera exerceix d'intermediària comercial entre el món colonial i el món indígena de l'interior té el seu reflexe a la desembocadura del Roina durant el segle VI a.C., en una àrea i una època amb característiques molt similars (DIETLER, 1989). De fet, el control indígena de les xarxes comercials terrestres ja es present en la colonització fenícia de les costes andaluses de la mediterrània durant el segle VIII a.C. (AUBET, 1994: 280).

establerts en una comunitat mixta prop de les boques de l'Ebre (MASCORT *et alii*, 1991: 48; AUBET, 1993: 29). Amb tota probabilitat l'intercanvi amb els pobles indígenes riu amunt anava dirigit en funció d'aconseguir minerals de la conca del Siurana o metalls amortitzats, tal com demostra el dipòsit de bronzes documentat, però segurament també cal afegir altres productes difícils de detectar arqueològicament, com carn, pells, etc. (RUIZ ZAPATERO, 1983-84: 56).

Aproximadament durant la mateixa època es produeix la fundació de l'assentament de sa Caleta (Eivissa) per colons fenicis procedents de la Mediterrània occidental. L'excavació d'aquest poblat ens mostra que en gran part estava dedicat a la transformació de galena argentífera, i que quasi la totalitat de la ceràmica havia estat fabricada a la zona de l'estret de Gibraltar (RAMON, 1991: 138). És evident, sens dubte, que estem davant d'un fenomen d'expansió protagonitzat pels fenicis del sud de la península ibèrica, que tant es podien assentar en comunitats de nova planta (sa Caleta) com en comunitats mixtes (Vinarragell, Saladares, Penya Negra...). Per tant, no seria estrany que un nucli d'aquest últim tipus fos situat a l'entrada de les boques de l'Ebre per tal d'aconseguir minerals, metalls, i segurament aliments i productes de primera necessitat aconseguits de les poblacions que ocupaven les terres de la riba, però utilitzant els grups indígenes, lògicament, més propers a ells, que coneixien i possiblement controlaven els mecanismes d'intercanvi.

L'enclau d'Aldovesta va tenir una breu durada, datable entre finals del segle VII i inicis del segle VI a.C. (MASCORT *et alii*, 1991: 45), però sens dubte el seu període d'activitat va directament lligat amb un percentatge important dels nombrosos fragments d'amfora fenícia recuperats a les terrasses fluvials de la foia de Móra. Però, a la vegada, la factoria d'Aldovesta sembla anar lligada a l'evolució de la colònia d'Eivissa, ja que entorn del 575 a.C. s'abandona el poblat de sa Caleta per iniciar la colonització agrària de l'illa, és a dir, es passa d'un model precari, que depenia de l'exterior per a la seva subsistència, a un model autosuficient i plenament consolidat (RAMON, 1991: 142). A banda de la presumpta crisi de les colònies fenícies del sud peninsular, aquesta reorganització econòmica i comercial havia de tenir importants conseqüències, una de les quals podia haver estat, poc després, l'abandonament de l'enclau d'Aldovesta. Naturalment, la desaparició del nucli d'aprovisionament de materials d'importació fenicis havia de provocar una important disminució d'aquests riu amunt, la qual cosa queda ben reflectida en el registre arqueològic.

A principis del segle VI a.C. s'inicia la darrera fase del Barranc de Gàfols, caracteritzada per la construcció planificada d'un nucli protourbanístic, amb carrers rectilinis, cases rectangulars en bateria, parets aixecades mitjançant tovots, en alguns casos amb revestiments pintats i importants estructures comunitàries, com poden ser un forn o

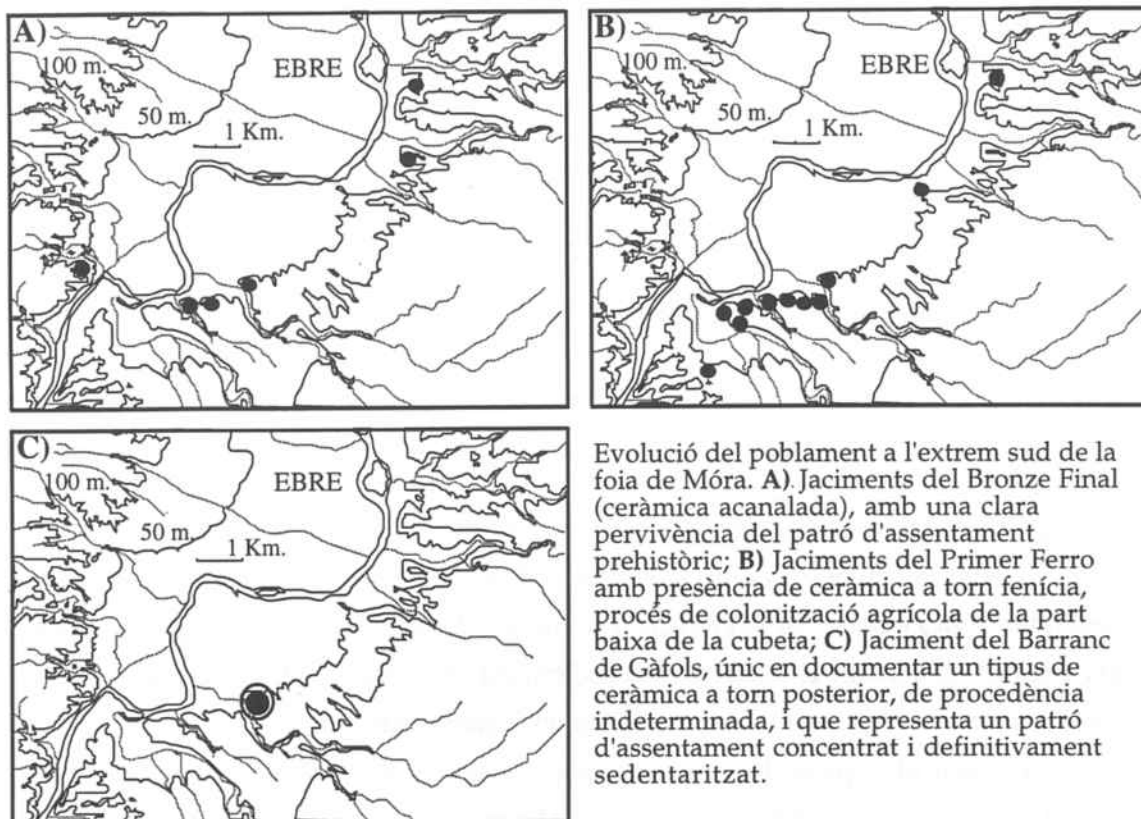
una gran cisterna. És evident, sens dubte, que el poblament de la foia de Móra en aquests moments està en procés de canvi, ja que aquest poblat representa la total sedentarització i el pas a una estructura productiva que, sense abandonar la ramaderia, dedica gran part dels seus esforços a feines agrícoles que, com suggereixen les abundants tenalles d'emmagatzematge, potser produïen un determinat excedent de producció.

Però el que és més interessant és que la ceràmica a torn procedent de la zona de l'estret de Gibraltar és present en un percentatge mínim, fins i tot residual, mentre que la resta de ceràmica a torn és una producció nova, de procedència desconeguda, caracteritzada per seguir models fenicis (tot i que es documenten algunes formes de filiació grega o indeterminada) però amb una pasta totalment diferent, i que, a més, no apareix a Aldovesta (ASENSIO *et alii*, en premsa c) i, evidentment, tampoc en els petits i nombrosos jaciments que havien documentat ceràmica fenícia, la qual cosa demostra que durant el segle VI a.C. la sedentarització estava plenament consolidada en aquesta zona.

Arribats a aquest punt, sembla que entrem en una contradicció. ¿Com és que l'última fase del Barranc de Gàfols, definida pel seu desenvolupament urbanístic i econòmic, apareix en el moment de la fi o disminució del contacte amb el món colonial fenici? Ens sembla que la resposta ha de venir, en gran part, lligada a la procedència d'aquestes noves ceràmiques.

Si suposem una interrupció o reestructuració momentània del comerç fenici, també podem suposar que les zones que havien establert contacte anteriorment tendeixen a suplir amb una producció pròpia la falta de subministrament. Aquest fenomen es documenta en altres indrets com Vinarragell, Penya Negra o Alt de Benimaquia, i un procés semblant es devia desenvolupar en l'enclau, encara desconegut, que des de les boques de l'Ebre havia permès, en un principi, l'arribada de les importacions fenícies durant el segle VII. L'existència d'aquest nucli amb aquesta datació és suggerida pel fet que la fabricació d'aquestes imitacions a torn requereix un coneixement previ tant de les formes a reproduir com de les tècniques necessàries, condicions que només podien complir els propis semites, o indígenes amb un perllongat contacte amb grups o comunitats fenícies (MALUQUER, 1987: 30).

En conseqüència, sembla que si la influència colonial fenícia va provocar el gradual procés de concentració de població, el pas definitiu d'una economia autàrquica a una altra d'excedentària sembla que potser caldria associar-lo amb un increment del contacte i dels intercanvis entre el món costaner i el de l'interior, en un moment que tradicionalment s'ha interpretat com l'inici de la iberització.

En canvi, malgrat que desconeixem la data d'inici de la darrera fase constructiva dels poblats del Puig Roig i del Molar, sembla que en aquests casos el procés d'erecció d'estructures protourbanístiques podria associar-se més directament amb el contacte amb els productes importats fenicis, i també segurament a la proximitat i potencialitat productiva de les mines de galena argentífera de la conca del Siurana, cosa que també podria explicar el major tamany i importància d'aquests jaciments. Tot i així, podem incloure en aquest procés determinades ceràmiques a torn recuperades en prospecció en el Molar, les quals semblen imitar morfològicament àmfores fenícies, però amb la pasta totalment diferent. Quant al Puig Roig, sembla que el seu moment final és una mica anterior a l'última fase del Barranc de Gàfols, ja que, segons sembla, no s'ha documentat el nou tipus ceràmic a torn present en el Barranc de Gàfols, tot i que sí que es documenten imitacions indígenes a mà de prototipus fenicis tardans, fet que podria interpretar-se com una carència d'aquests mateixos prototipus.

Aquest intens període de reestructuració del poblament (i hem de suposar que també de reestructuració econòmica i social), acaba d'una manera sobtada. Els tres assentaments que conviuen durant els inicis del segle VI a.C., el Barranc de Gàfols, el Puig Roig i el Molar (i potser també el poblament corresponent a la darrera fase de la Tosseta de Guiamets) són repentinament abandonats, i d'una manera violenta, ja que un incendi els

va destruir completament²¹, i no van tornar a ser reocupats. De fet, no es tornarà a documentar cap resta arqueològica a la part baixa de la cubeta de Móra fins els primers indicis d'ocupació del poblat ibèric del Castellet de Banyoles, ja a principis del segle IV a.C.

En concret, les úniques restes posteriors a aquesta època (8.1.) es localitzen en jaciments situats, significativament, en turons enmig d'una zona muntanyosa i amb un gran control dels accessos a la cubeta. Són, sens dubte, petits hàbitats amb preocupacions defensives, estratègicament situats, que suggereixen un període d'inestabilitat i que mostren un canvi ràpid i brusc en l'estructura de poblament, i per aquest mateix motiu, difícil d'explicar, més tenint en compte les escasses dades a l'abast.

Una interpretació sorgida d'un recent estudi de la necròpoli del Molar (CASTRO, 1994) posa de manifest una distribució desigual de la riquesa, o el que és igual, un accés diferenciats als excedents procedents de les activitats de producció i intercanvi minerometal·lúrgics. Segons l'autor, les tombes amb un aixovar més ric no coincideixen amb les que van necessitar una inversió de temps més important, per la qual cosa se'ns mostra una contradicció interna dins d'aquesta comunitat. D'aquesta manera aquesta contradicció seria el principi d'un canvi i desplaçament del poder envers els especialistes, el qual augmentarà amb l'aparició de les eines agrícoles de ferro i tindrà la seva eclosió amb una nova reestructuració del poder i una nova gestió del territori en època ibèrica.

14.3. Ibèric Antic. Làmina 49

L'inici d'aquest període a mitjans del segle VI a.C. es defineix per l'aparició de la primera producció a torn indígena o ceràmica ibèrica antiga, caracteritzada per la seva pasta lleugera i porosa i, sovint, per una pintura de color vinós que desapareix fàcilment. Però, com ja hem vist, aquestes peculiaritats es corresponen també amb el nou tipus ceràmic aparegut en el Barranc de Gàfols, tot i que es distingeixen clarament. Un dels trets diferenciadors entre els dos tipus radica en que mentre una segueix els criteris morfològics de les ceràmiques colonials, la ceràmica ibèrica antiga desenvolupa aquests mateixos criteris i fins i tot crea formes noves (com per exemple l'urna d'orelletes).

És evident que els orígens de la ceràmica ibèrica antiga s'han de cercar a principis del segle VI a.C., ja que, a part del Barranc de Gàfols, s'ha detectat l'arribada de ceràmica a torn que no pot ser qualificada com a fenícia ni com ibèrica antiga en el poblat de la Moleta del Remei (Alcanar), en la necròpoli del Coll del Moro (Gandesa) i possiblement

²¹ En el cas del Molar, no està gens clar que hi hagués un incendi, tot i que la presència de tovots de fang, elements de molt difícil conservació si no són cremats, permet suposar-ho.

en jaciments situats a l'àrea de les comarques interiors de la Terra Alta i Matarranya (SANMARTÍ, 1979: 138; SANMARTÍ *et alii*, 1976-78).

Les darreres excavacions en el poblat de la Moleta del Remei han permés documentar, a part de l'àmfora fenícia centremediterrània del primer quart del segle VI a.C. ja mencionada, un conjunt ceràmic a torn que es diferencia clarament de les produccions fenícies, tot i seguir el seus models, però dissortadament el jaciment sembla presentar un hiatus d'ocupació durant els anys següents.

En canvi, les excavacions en la necròpoli del Coll del Móro de Gandesa han posat de manifest la continuïtat entre l'horitzó fenici, la fase d'arribada d'un nou tipus ceràmic de procedència encara desconeguda²² i la presència, a mitjans del segle VI a.C., d'urnes de tancament hermètic pròpies de l'ibèric antic (RAFEL, 1992: 102). Aquesta seqüència sembla que queda confirmada a l'àrea de la costa gràcies a les necròpolis de Mas de Mussols (Tortosa), de l'Oriola (Amposta) i de Mianes (Santa Barbara).

La primera necròpoli, amb una cronologia entre el 575 i el 475 a.C., enllaça directament amb el final del poblat de la Ferradura i segurament amb l'últim moment del Barranc de Gàfols, tot i que cal ser prudents i tenir en compte una petit *decalage* cronològic entre els materials costaners i els de l'interior. La presència d'escarabeus, d'una ampolla fenícia i d'un *arybalos* grec i de la seva imitació indígena, ens indiquen un moment situable en ple segle VI. La combinació d'urnes d'orelletes amb una gran varietat d'urnes de diferents tipus, ens confirmen que el ritual funerari encara no està fermament establert (MALUQUER, 1987), mentre que ja està plenament consolidat en la necròpoli de l'Oriola entorn dels anys 550-400 a.C. amb uns materials similars, però sense importacions colonials (ESTEVE, 1974) i en la necròpoli de Mianes, amb una cronologia ja del segle V a.C., caracteritzada per una gran uniformitat morfològica en les urnes, i on les fíbules de doble ressort pràcticament ja no es documenten.

Aquesta petita disgresió fora de la zona d'estudi revela un fet evident: l'escassa informació disponible a la foia de Móra per a aquest període cronològic, ja que actualment només coneixem a la cubeta, a part del Coll del Moro de la Serra d'Almos, les minses restes presents en el Coll Alt, Barranc de Rasquera 2 i la Roca del Sol 2 (lám. 49). Però si més no ens ha servit per fer palesa l'existència ben documentada d'aquestes fases en les comarques del voltant, amb la qual cosa hem de concloure que aquest dèficit potser és conseqüència d'un problema en la localització dels poblats d'aquest moment, suposadament situats en indrets poc accessibles.

²² Fins que no es realitzi una anàlisi de les pastes d'aquests conjunts ceràmics a torn, no podrem concloure un mateix origen per a totes elles. En qualsevol cas, sí que semblen respondre al mateix fenomen de difusió.

Les restes dels jaciments del Barranc de Rasquera 2 i de la Roca del Sol 2 es limiten a fragments informes de ceràmica ibèrica antiga pintada, ja comentats, mentre que en el cas del Coll Alt sembla que es pot suposar una duració entre finals del segle VII i inicis del segle V a.C., ja que es va recuperar una vora d'àmfora fenícia i un fragment d'un vas amb un broc a la part inferior de la panxa, idèntic a dos altres documentats en el veí jaciment del Coll del Moro de la Serra d'Almos.

En qualsevol cas, sembla evident un canvi en el model de distribució del poblament, ja que tots aquests jaciments es caracteritzen per estar situats en llocs alts i estratègics, amb un gran control del territori, mentre que no es documenta cap resta atribuïble a l'ibèric antic a qualsevol de les terrasses fluvials que havien registrat una concentració de població uns anys abans.

El Coll del Moro de la Serra d'Almos està situat en un indret des del qual és fàcil controlar tant l'accés a la foia de Móra des de la costa passant per Tivissa, com gran part de la part baixa de la conca del riu Siurana. Aquest fet, i la mateixa disposició del poblat en el punt més alt d'un estret esperó rocallós, abonen la idea d'un poblat eminentment defensiu, amb un important grau de control del territori. Aquest control o jerarquització del territori, per lògica, sembla implicar una certa estructuració social, en la qual hi hauria un poder més centralitzat que en etapes anteriors, que a més disposaria d'una elit de guerrers. Aquesta suposició sembla corroborada per diversos elements, com la gran quantitat d'armament de ferro amortitzat en les necròpolis del curs inferior de l'Ebre, per l'aparició d'estructures de defensa amb nous sistemes poliorcètics desconeguts abans a la zona (Coll del Moro de Gandesa, Tossal de Moro de Pinyeres...) o pels nombrosos elements de prestigi recuperats en l'excavació del túmul de la Serra d'Almos construït sobre les restes abandonades d'aquest mateix poblat.

Tot i que defensem una profunda reestructuració social en aquests primers moments, aquesta "crisi" no influeix en el comerç d'intercanvi iniciat segles abans. Entre les restes del poblat són molt nombrosos els objectes de bronze, ferro, argent, pasta de vidre, àmbre i petxines de *cardium*, i evidentment el mateix *kylix* àtic, conjunt de materials que demostren la continuïtat dels contactes amb les poblacions costaneres, tot i que l'origen d'aquests materials ja no és semita, sinó grec.

Així, l'existència d'un hiata cronològic entre finals del segle VI i principis del segle V a.C., sembla provocat per un procés de reorganització en el qual desapareixen uns nuclis, n'apareixen d'altres i uns quants (la Moleta del Remei, Tossal del Moro de Pinyeres...) potser són abandonats temporalment. Un jaciment clau per entendre aquest procés és el Coll del Moro de Gandesa, on sembla documentar-se, tot i que amb problemes (RAFEL, 1993: 68), una continuïtat entre les darreres fases de les necròpolis i

el començament del poblat, amb un horitzó caracteritzat per la preponderància de les ceràmiques a mà, en moltes ocasions imitant formes fenícies i ibèriques, cosa que indica que es tractava de productes foranis. En aquest sentit, cal recollir una proposta que interpreta tots aquests trascendentals canvis com a producte de l'arribada de nous pobladors procedents de l'àrea costanera, fortament influïts pels anys de contacte directe amb el món colonial, i que van "renovar" el poblament de la zona, aportant un ús generalitzat del ferro, de la ceràmica a torn, de nous sistemes d'urbanisme, etc. (ARTEAGA *et alii*, 1990: 156).

La fase final del poblat del Coll del Moro de la Serra d'Almos coincideix aproximadament amb l'inici del poblat del Coll del Moro de Gandesa; per tant, tot i no disposar de cap resta a la foia de Móra entre l'inici del segle V a.C. i les primeres restes documentades en el Castellet de Banyoles entorn del segle IV a.C., hem de suposar que el poblament continuà amb la mateixa tònica d'ocupar indrets alts, molt difícils de documentar en prospecció, o bé existeix una fase més antiga, encara per documentar, en el poblat ibèric del Castellet de Banyoles.

Per finalitzar, el que és evident és que estem teoritzant a partir d'un registre arqueològic molt pobre, i que per tant no ens permet contrastar totes aquestes hipòtesis. Així, fins que no es localitzin i s'excavin un nombre suficient de nuclis corresponents a aquesta època (sobretot els situats en les proximitats de les boques de l'Ebre) no podrem avançar en la investigació.

14.4. Ibèric Ple. Làmina 50

Aquest període està perfectament representat a la foia de Móra pel poblat del Castellet de Banyoles, com a mínim a partir de mitjans del segle IV a.C., gràcies a la presència d'un *kantharos* àtic de vernís negre (PALLARÉS *et alii*, 1987: 23). És difícil afirmar l'existència d'una ocupació anterior, per altra part ja proposada (VILASECA *et alii*, 1949: 53), però semblaria lògic suposar que l'indret més estratègic i privilegiat de tota la cubeta de Móra ja hauria estat regularment concorregut. A més, hem de considerar que la construcció d'unes estructures defensives del caire de les del Castellet²³, amb dues torres pentagonals i l'estructura d'un *epikampion* de filiació grega (PALLARÉS *et alii*, 1987: 21), ha de respondre a les necessitats defensives d'una important població en procés de desenvolupament, i per tant, assentada amb anterioritat.

²³ Tot i que s'havia proposat una datació propera al segle IV a.C. per la presència d'un fragment àtic de figures roges en el reompliment d'una clavaguera associada a les torres defensives (PALLARÉS, 1984: 157) les torres pentagonals al món grec sembla que no són anteriors al s. III a.C.

Només coneixem una petita part de l'estructura urbana del poblat, ja que tan sols es va excavar la part sud adjacent a l'accés, amb una superfície d'uns 1200 m², mentre que la superfície total de la plataforma és aproximadament d'uns 42.000 m². Els treballs desenvolupats semblen definir aquesta estructura com una sèrie d'hàbitats adosats, de planta rectangular, agrupats en barris que ressegueixen el perímetre de la plataforma, deixant un gran espai central buit o plaça "pública"²⁴. Aquesta disposició sembla confirmada pel resultat de l'excavació d'urgència desenvolupada darrerament (CODEX, 1993a), ja que les rases efectuades en el centre de la plataforma van donar resultat negatiu²⁵, tot i que cal ser prudents davant de la poca fiabilitat d'aquest sistema d'excavació.

En qualsevol cas, estem parlant d'un hàbitat de grans dimensions, protegit per unes potents defenses i situat en el punt central de la cubeta, dominant tant el riu com les planes adjacents. És ben evident que en aquest indret estava situada la seu d'un poder altament jerarquitzat, tal com demostren els importants tresors recuperats o la mateixa construcció d'un sistema defensiu aliè als coneixements indígenes dels segles IV i III a.C.

Les intenses prospeccions desenvolupades no han aconseguit documentar cap altre assentament de l'ibèric ple, ni tan sols de dimensions més reduïdes, però sí han aconseguit identificar unes restes molt escadusseres (a vegades, hem de confesar, pràcticament menyspreables) recuperades en dos tipus de localitzacions ben diferenciades.

En el primer cas es tracta de fragments ceràmics dispersos, apareguts sobre les primeres terrasses fluvials del riu Ebre, que sens dubte ens parlen d'una activitat agrícola o ramadera desenvolupada en aquesta zona, però que en cap cas van donar lloc a un establiment important, sinó que més aviat són restes de petites cabanes de pastors o agricultors. Podem incloure dintre d'aquesta categoria els "jaciments" de les Deveses 2, Caseta del Flaquet, Barranc de Gàfols 2, Cementiri de Ginestar, Granges de Ginestar o Mas d'en Serrano.

En el segon cas es tracta de jaciments situats a major distància del Castellet de Banyoles, però sempre localitzats sobre turons o alçades de fàcil defensa i amb un gran

²⁴ Aquest fet va ser corroborat pel mateix autor, mitjançant una ampliació a escala 1:500 d'una fotografia aèria de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, on fins i tot va entreveure l'existència d'un gran edifici rectangular a l'oest, orientat cap a l'espai central (PALLARÉS, 1984: 12).

²⁵ Aquest fet pot ser interessant a l'hora d'aportar un factor de correcció en els càlculs realitzats per esbrinar el nombre total de pobladors del Castellet, ja que, seguint sempre el mateix raonament (GRACIA *et alii*, 1993: 242), si suposem que en aquesta plataforma de 42.000 m² només es va ocupar la zona perimetral, a raó d'una o dues filades de cases perpendiculars a la muralla, amb una mitja de 7 per 5 metres cadascuna, habitades per uns 5 habitants, podria parlar-se, sempre a tall d'hipòtesi, que l'àrea urbana del Castellet ocupava uns 6.706 o 13.412 m², amb la qual cosa resulten aproximadament uns 1.000 o 2.000 habitants.

domini visual de tota la plana, i el que és més interessant, del Castellet de Banyoles. Així, malgrat la poca representativitat de la documentació, sembla configurar-se una xarxa de punts de guaita que té com a base indrets com la Moleta Rodona, l'ermita de Santa Anna, el conjunt al voltant dels Mugrons i el conjunt Castell de Miravet - Turó de la Torreta, totalment supeditats al poblat central del Castellet de Banyoles.

Aquesta estructura de població està mal representada al nord de la foia de Móra, concretament als voltants de la conca del Siurana i zones adjacents, on no es documenten aquests petits assentaments, segurament a causa d'una prospecció defectuosa, dificultada en gran part per les mateixes característiques del terreny. A això hem d'afegir la nul·la documentació referent a la més que probable existència d'explotacions mineres ibèriques aprofitant les menes de galena argentífera d'aquesta zona, cosa que podem suposar anava en benefici dels pobladors del Castellet, donada l'abundància de plata i plom entre els tresors apareguts (mineralogia pròpia de la regió).

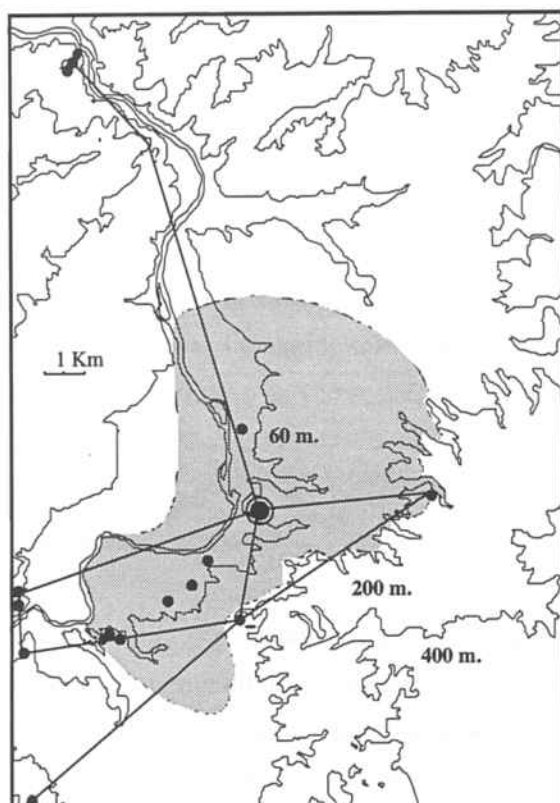
En un modest intent d'anàlisi del territori, fora lògic suposar que la zona de captació del Castellet de Banyoles, entesa com l'àrea global de la qual obtindrien tota mena de recursos (FERNANDEZ MARTÍNEZ *et alii*, 1984) i paral·lelitzable amb el seu abast visual efectiu, ha de coincidir amb el conjunt de la vall formada per la foia de Móra, donada la seva posició central i les característiques morfològiques de la cubeta.

Quant al territori d'explotació, en aquest cas entès com la zona accessible habitual dels seus ocupants, és una àrea que ha estat calculada entorn d'un radi de 6 km. per a hàbitats agrícoles mediterranis, factor que hem corregit degut a una important distorsió topogràfica, a la probable variació del curs del riu i al tipus de sòl, afegint mig hora més de camí per a cada 300 metres d'altitud, i utilitzant el mapa geològic per veure les terres potencialment més aptes per al conreu. Una vegada realitzats aquests càlculs, els límits de la zona d'explotació engloben els petits jaciments de plana esmentats, cosa que permet suggerir que aquests últims són producte de la directa activitat agrícola del Castellet, sense que de moment poguem suposar l'existència d'hàbitats secundaris.

Quant als enclaus de control del territori, la seva intervisibilitat posa en evidència la interconnexió entre ells, la mateixa jerarquia del poblat central i alhora reafirma la impressió de delimitar el seu territori de captació i probable àrea de control polític-militar.

Aquest patró d'assentament, amb un poblat situat estratègicament sobre el riu Ebre i amb una xarxa de punts de guaita subordinats, té el seu reflex riu avall, on el poblat del Castellet de la Roca Roja, durant la mateixa època (PRINCIPAL, 1996: 315), desenvolupa una funció similar, tot i que en aquest cas la compartimentació de l'estreta vall va provocar

l'aparició de nuclis agraris subordinats de dimensions superiors als documentats a la zona d'estudi (MASCORT *et alii*, 1990: 174).

Localització dels jaciments de l'Ibèric Ple en la foia de Móra, amb indicació de la visibilitat entre la xarxa de punts de guaita i el Castell de Banyoles, i la seva probable àrea d'explotació.

Evidentment, el que sembla marcar la diferència entre les diverses estructures de poblament documentades en el curs inferior de l'Ebre és, bàsicament, el factor topogràfic. Així, una àrea, que amb tota probabilitat també va pertànyer a la ilercavònia ibèrica com és la zona compresa entre els rius Matarranya i Algars, va conèixer igualment una estructura de poblament centralitzada i fortament jerarquitzada, però en aquest cas existeixen una sèrie de nuclis secundaris d'una relativa importància, però eminentment defensius, potser com a resposta a una situació fronterera (SANMARTÍ, 1984).

Malauradament queda una zona, al nord de la foia de Móra, sense cap mena de documentació arqueològica i on, per tant, no podem aplicar cap patró o model. Aquest buit pot ser provocat per diversos motius, sens dubte el més important dels quals és la dificultat de desenvolupar una prospecció en aquesta àrea tan abrupta. Però també és possible que la part més oriental estigués sota la influència o control de poblats ibèrics situats en el límit de la zona d'estudi. Ens referim als poblats ibèrics de la Serra de l'Espasa (Capçanes) i de la Miloquera (Marçà), i tot i que en el primer cas sembla tractar-se d'un poblament ibèric tardà, d'època tardorepublicana (VILASECA, 1958), el segon, totalment inèdit, sembla correspondre a l'ibèric ple o és fins i tot més antic.

La desaparició d'aquest sistema de poblament va directament lligada a la fi del poblat ibèric del Castellet de Banyoles, datada a les acaballes del segle III a.C. (PRINCIPAL, 1996: 311), tal i com ja havia indicat Serra Ràfols (SERRA RÀFOLS, 1964-65). Així, i seguint a aquest darrer autor, l'excavació del poblat va permetre documentar un únic nivell de destrucció i abandonament, totalment assimilable amb els esdeveniments provocats pels combats de la segona guerra púnica descrits en les fonts escrites, tot i que sembla que determinats sectors podrien haver estat reocupats esporàdicament fins a finals del segle II a.C. (ASENSIO *et alii*, en premsa d).

La fi d'aquesta estructura centralitzada i la implantació de nous sistemes d'explotació del territori va representar l'abandonament progressiu dels petits establiments associats, malgrat que el canvi definitiu no es va produir fins una data avançada del segle I a.C.:

14.5. Època tardorepublicana. Làmina 51

A finals del segle III a.C., i com a conseqüència de la derrota cartaginesa en la segona guerra púnica, el nord-est peninsular va quedar sota el control romà. Així, els anys transcorreguts entre els segles II i I a.C. tradicionalment s'han vist com un moment de ruptura amb la fase anterior de l'ibèric ple, recolzant-se en l'abandonament de gran part dels hàbitats situats en alt i fortificats, i la creació d'altres de nous situats en zones baixes i sense preocupacions defensives. Dintre d'aquesta generalització, podria parlar-se de l'existència d'una romanització mai interrompuda, però dividida en dues fases clarament diferenciades:

- Un primer moment datable entre principis del segle II i mitjans del segle I a.C., en el qual és corrent que els grans centres ibèrics s'abandonin, pacífica o violentament, com és el cas del Castellet de Banyoles, mentre que els assentaments agrícoles es mantenen o fins i tot són potenciats. D'aquesta manera el projecte d'administració romà (si es que va existir en aquesta primera fase) es limita a aprofitar les estructures econòmiques anteriors, però eliminant les "ciutadelles" ibèriques, i, amb elles, probablement, l'elit política i militar de la societat ibèrica, o, almenys, una part d'aquesta. La població indígena pateix, sens dubte, una transformació profunda de les seves estructures, de manera que les diferències amb la generació immediatament precedent són inqüestionables. Ara bé, es tracta d'una societat en transformació, però perfectament reconeixible a nivell d'assentaments, tradicions artesanals i constructives i cultura material.

- Un segon moment, a partir del segle I a.C., quan els romans inicien un nou model d'explotació del territori, i on, ara definitivament, els antics assentaments ibèrics són abandonats per donar pas a les explotacions agràries tipus *villae*. Evidentment, és un

moment de canvi en el qual la Tarraconense trenca el monopoli italià i passa a produir i exportar la seva producció vinícola. En aquesta segona fase les accions per part de l'agent colonitzador romà són molt més planificades i "agressives", de manera que, en molt poc temps, pràcticament tot vestigi de la cultura ibèrica indígena esdevindrà esborrat.

En un principi, l'arribada dels romans potser no va suposar la destrucció definitiva de les estructures econòmiques indígenes, probablement a causa de la poca importància numèrica dels ocupants i del fet que no existia una política definida d'ocupació. Així, les ciutats romanes d'*Emporion*, *Dertosa*, *Celsa*, *Caesaraugusta*, *Baetulo*, *Ilduro* o *Barcino* van ser fundades molt tardanament, més de cent anys després de la seva arribada.

En resum, es pot dir que en època tardorepublicana no va existir una política d'ocupació per part dels romans, sinó que més aviat es van limitar a conservar el *status quo* anterior, o més ben dit, a conservar aquelles estructures autòctones de les quals podien treure algun profit, però eliminant aquelles altres que poguessin posar en perill la governabilitat del territori. Aquest fet explicaria la ràpida desaparició dels hàbitats fortificats ibèrics, en els quals es trobaven les classes dirigents de la societat ibèrica, i l'increment dels hàbitats agrícoles situats en les planes (hàbitats que, en més o menys importància, ja existien en èpoques anteriors), alhora que alguns centres ibèrics subsistien, ja sigui per la seva importància econòmica, per ser un lloc estratègic de comunicacions i comerç, etc. (KEAY, 1990).

El fet que els romans en el primer moment no tinguessin una política definida d'explotació del territori es podria explicar per la seva poca experiència en l'administració de territoris tan extensos i allunyants de la península itàlica, i pels greus conflictes interns de caire polític, econòmic i social que van patir des de mitjans el segle II a.C. fins a l'adveniment de l'Imperi, conflictes que en molts casos van exportar a les seves conquestes i que van afectar directament la nostra zona d'estudi (guerres sertorianes, lluites entre Pompeu i Cèsar...). En el moment que aquests conflictes disminueixen i existeix la necessitat de recaptar impostos i d'aconseguir terres per a l'implantació dels veterans és quan Roma comença a desenvolupar una política que la portarà a instaurar en els seus territoris còpies del seu model d'administració i explotació, i és quan començaran a aparèixer les ciutats de nova planta i les veritables vil·les romanes, en el sentit estricte de la paraula. És així com es poden explicar els 100-150 anys que passaren des de l'arribada dels romans fins a aquesta materialització a nivell arqueològic de la romanització, ja dins del segle I a.C., produïda sense traumes i amb rapidesa.

Aquesta llarga disgressió sobre el fenomen general que representen els primers anys de domini romà ens és útil per intentar contrastar aquests supòsits a la nostra zona d'estudi. Per això, hem de tenir en compte que, en línies generals, l'atribució de determinats jaciments a època tardorepublicana ve donada pel fet d'una preponderància de materials

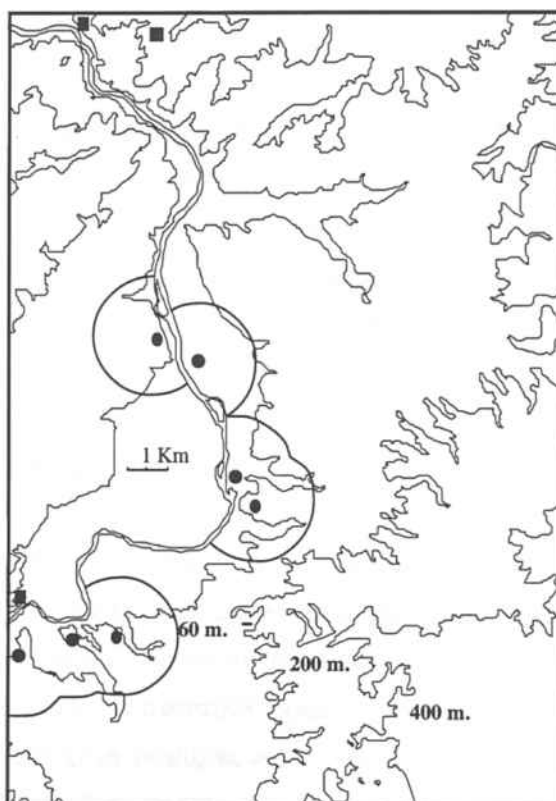
ibèrics associats a una progressiva abundor de materials importats itàlics (bàsicament ceràmica campaniana tardana i àmfores republicanes), i en qualsevol cas, de la inexistència de *terra sigillata*.

Així, el gran poblat ibèric i centre neuràlgic del territori de la fase anterior, el Castellet de Banyoles, és abandonat violentament. Per lògica hem de creure que la seva població es va dispersar, ocupant els nous assentaments agraris documentats a la part baixa. En línies generals, aquests enclaus iberoromans ocupen una superfície superior als petits nuclis anteriors, ja que en aquest cas conjuguen les funcions d'hàbitats i d'estructures d'explotació, segurament amb un caire similar a les posteriors vil·les d'època imperial, tot i que a una escala inferior. Podem incloure dintre d'aquest grup els jaciments del Barranc de Rasquera 1, la Caseta de Xevarria, les Deveses 2, el Calvari de Móra d'Ebre i el Mas de Molló 1 (lâm. 51).

Aquest darrer assentament simbolitza, d'una manera fefaent, la continuïtat i alhora el canvi en el nou model de poblament. Sens dubte va ser ocupat per una part dels antics pobladors del Castellet, situat a pocs metres de distància, però sempre prop d'un important nus de comunicacions, ja que està just sobre el camí que du fins la costa i molt a prop del riu, a través del qual segurament va desenvolupar una certa intensitat comercial, com demostren les abundants restes de *dolia* recuperades. Fins i tot és molt probable que davant seu existís un gual que enllaçaria amb els camins de la Terra Alta, a través del barranc del riu Sec. Finalment, les ocupacions posteriors detectades en la plataforma del Castellet de Banyoles podrien respondre tant a una petita reocupació agrícola, com a la fugida d'una part de la població assentada a la plana cercant refugi en moments insegurs o perillosos.

Malauradament no coneixem l'estructura de cap d'aquests nuclis agrícoles iberoromans, però a inicis del segle I a.C. sens dubte no s'allunyen gaire del model d'explotació agrícola representat pel nucli de l'Olivet d'en Pujol (Alt Empordà), on s'ha documentat un magatzem de *dolia*, amb presència d'abundant ceràmica ibèrica i itàlica (CASAS, 1989: 44). Aquest mateix tipus de restes són les que apareixen en gran part dels jaciments contemporanis de la foia, la qual cosa indica una producció excedentària, tot i que no definitivament estructurada. En qualsevol cas, hem de pensar en un procés de substitució gradual de la tradicional agricultura camperola ibèrica vers el mode de producció romà tipus *villae*, ja que havia de transcòrrer un temps fins aconseguir la seva implantació definitiva (PREVOSTI *et alii*, 1987: 91). En el moment en què les estructures indígenes van perdre el seu sentit socioeconòmic, van desaparèixer, com és el cas del poblat de la Serra de l'Espasa (Capçanes), amb una ocupació ibèrica molt tardana, com suggereix la presència de ceràmica campaniana B i C, morters i àmfores itàliques Dressel 1C (VILASECA, 1958: làms. V i VIII).

Paral·lelament a aquesta dispersió per la plana, es desenvolupa un altre tipus d'ocupació amb unes característiques totalment diferents. Es tracta d'assentaments, fins i tot petits poblats, situats en elevacions estratègiques, amb un gran control visual de la part baixa de la cubeta i dels accessos a aquesta. Sens dubte són indrets ocupats per una població indígena que conserva moltes de les seves tradicions, però, a jutjar pel material ceràmic documentat, molt romanitzada. En aquest altre grup podem incloure els jaciments de Sant Miquel de Vinebre, la Roca del Sol 2, les darreres fases de reocupació del Castellet de Banyoles i el Castell de Miravet. Fins i tot en el primer cas ens trobem amb una disposició típicament ibèrica, combinada amb la presència d'una premsa i un dipòsit relacionats amb la producció de vi (potser envasat en àmfores del tipus Tarraconense o Laietana 1), conjunt que defineix molt bé aquests primers moments de simbiosi dels dos móns.

Localització dels assentaments d'època tardorepublicana, amb àrees d'explotació teòriques de 1,5 km. Els quadrats representen jaciments en alt.

Aquesta dualitat en la distribució del poblament és la resposta, per una part, a nous criteris d'explotació del territori, amb assentaments agraris distribuïts d'una manera més regular, i que ocasionalment seran la llavor de posteriors vil·les imperials, com és el cas, per exemple, del Mas de Molló 1.

Però per una altra part ens trobem amb una sèrie d'hàbitats situats en alçades, que, tot i que no semblen revestir un caràcter militar, mostren unes evidents preocupacions defensives. És probable que aquests jaciments siguin conseqüència directa dels greus

enfrontaments i destruccions produïts a la vall de l'Ebre durant els anys 82-72 a.C., provocats per les lluites entre els partidaris de Sertori i de Pompeu.

Aquesta crisi sembla reconeixible uns quilòmetres riu amunt, a la vall mitjana de l'Ebre, on una sèrie d'importants assentaments iberoromans són abandonats, mentre que apareixien altres de nous situats en alçades, proposant-se una funció militar com a lloc fronterer i com a futura plataforma d'expansió (BURILLO, 1991: 41). Però el període d'inestabilitat va continuar durant uns anys amb la prolongació dels conflictes, aquest cop entre els partidaris del mateix Pompeu i de Cèsar, fins la victòria d'aquest darrer a la batalla d'*Ilerda* l'any 49 a.C. El mateix Cèsar²⁶ ens indica el grau de romanització d'aquestes contrades, a l'observar el gran nombre de colons itàlics que ocupaven aquestes terres. A la fi de la guerra civil, el seu nombre es va veure incrementat a conseqüència del posterior repartiment de terres entre els soldats bel·ligerants.

La fi dels conflictes senyala el punt de partida de l'estructuració definitiva del territori, seguint els patrons d'explotació agrícoles romans. Aquestes estructures estaran subordinades administrativament i econòmicament a l'aparició dels nous centres urbans o a la promoció de nuclis anteriors. Aquest últim sembla el cas de *Dertosa*, que va rebre el títol de *municipium* en època de Cèsar, tal i com mostra l'encunyació d'*asos* i *semis* a mitjans del segle I a.C., mentre que la seva promoció a *colonia* va ser molt ràpida, ja en època d'August o Tiberi (PONS, 1976: 183), cosa que demostra la important activitat comercial que es desenvolupava en el curs inferior de l'Ebre.

14.6. Alt Imperi. Làmina 52

Com hem vist, durant època tardorepublicana s'origina un procés gradual de colonització agrícola de l'*ager tarraconensis*, en el qual està inclòs la foia de Móra. Però la veritable expansió econòmica i comercial no es produirà fins la segona meitat del segle I a.C. Si durant l'època anterior els materials àmforics republicans (àmfores grecoitàliques i Dressel 1) apareixien en gran nombre, acompanyats de la vaixel·la de vernís negre campaniana, a partir d'aquests moments serà la producció vinícola d'aquesta zona la que s'exportarà, principalment al sud de la Gàl·lia i al *limes* germànic, i també, en menor quantitat, a Itàlia.

Aquest fenomen és conseqüència directa de la implantació d'un nou model d'explotació agrícola, basat en una estructura de producció amb una finalitat clarament excedentària: la *villa*. Les seves característiques responen a grans extensions de terreny conreades i administrades a partir d'un conjunt arquitectònic dividit en sectors especialitzats segons la seva funció. D'aquesta manera, es podien dividir en una *pars*

²⁶ *De Bello Civile*, I, 51.

urbana, o vivenda del propietari o *dominus*, una *pars rustica*, àrea destinada a la cuina, estables i a la vivenda dels treballadors i/o esclaus i per últim una *pars fructuaria* o àrea d'emmagatzematge i transformació dels productes. Evidentment aquestes són unes característiques molt generals, que van variar en relació al tipus d'explotació, de la seva importància o fins i tot de les diferents èpoques. Així, durant l'Alt Imperi era habitual que les *villae* estiguessin administrades per un capatàs o *vilicus*, mentre que el propietari vivia a la ciutat i tan sols hi tornava per residir durant curtes temporades. Però a part d'aquestes grans explotacions també van existir estructures agrícoles més modestes, en mans de petits propietaris, les dimensions de les quals depenien tant del tipus de repartiment o centuriació, com de les característiques del terreny.

En el cas de la foia de Móra és evident que la disposició i el tamany dels establiments agrícoles es van veure condicionats per una sèrie de factors predeterminants, com per exemple el mateix curs del riu Ebre, en actuar com a eix vertebrador del territori i de les seves comunicacions. Però el principal condicionant el constitueix la mateixa orografia d'aquesta part de la conca, ja que la proximitat de les muntanyes només permet el cultiu extensiu en uns llocs molt determinats, com són les terrasses fluvials adjacents a l'Ebre, solcades per petites barrancades. D'aquesta manera, podem suposar que aquest terreny no va permetre la implantació de grans *villae*, sinó que més aviat hem de pensar en l'existència d'explotacions de mitjanes i petites dimensions, més apropiades i adaptables a un territori compartimentat.

Sens dubte el curs del riu Ebre va tenir un paper trascendental en la recepció i comercialització dels productes agraris produïts en la seva conca. Es podia circular en totes dues direccions mitjançant grans embarcacions de poc calat (CARRERAS CANDI, 1940), fins arribar al port de *Dertosa*, on la mercaderia devia ser emmagatzemada o carregada directament en vaixells apropiats per a la navegació marítima²⁷. Aquests mateixos vaixells podien remuntar l'Ebre sense gaire dificultat, ja que la part final del riu entre Tortosa i Amposta antigament era ocupada per un llarg estuari, tal i com semblen indicar la distribució de les troballes arqueològiques (IZQUIERDO, 1990: 198), essent el delta una formació posterior. Amb tota probabilitat, aquesta estructura de comunicacions ja devia existir anteriorment, però sens dubte els romans la van potenciar i millorar.

D'aquesta manera, a través de l'Ebre va passar una part important de la producció vinícola produïda a la Tarraconense, principalment en direcció als ports del sud de la Gàl·lia, envasada en les àmfores Pascual 1, Dressel 2-4, Oberaden 74 i Dressel 7-11, tipus recuperats en les excavacions dels dos únics forns documentats fins aquests moments en el curs baix del riu, a l'Aumedina, Tivissa (REVILLA, 1993) i al Mas del Catxorro, Benifallet (IZQUIERDO, 1993).

²⁷ La dualitat de la navegació marítima i fluvial és perfectament contrastable en els *asos* i *semis* encunyats a Dertosa en el segle I a.C., on en el revers es va representar un vaixell de mar i en el revers una barca de riu (VILLARONGA, 1979: 250).

Aquesta eclosió sens dubte està relacionada amb el conjunt de reformes de caire polític, administratiu i econòmic promogudes per August. Aquest emperador va reorganitzar profundament la província, instaurant la seva capital a *Tarraco*, alhora que fundava un gran nombre de colònies i promocionava altres nuclis urbans, potser la mateixa *Dertosa* (PONS, 1976: 183). Aquestes reformes van comportar importants canvis en les zones rurals, ja que la fundació d'aquests nous nuclis i la conseqüent arribada de més colons itàlics implicava el repartiment de terres i la reestructuració de l'espai agrícola (MIRÓ, 1988: 260), tot i que no hem d'oblidar que aquestes transformacions ja s'havien gestat anys enrera.

La reorganització d'amplis territoris provincials i la seva centuriació en època d'August potser es poden explicar a partir de la necessitat de l'Estat romà d'obtenir àrees d'abastament en un moment en què la política romana protagonitza un fenomen extraordinàriament expansiu i necessita d'importants bases de proveïment, tant per a la població romana com per als exèrcits fronterers (REVILLA, 1993: 169).

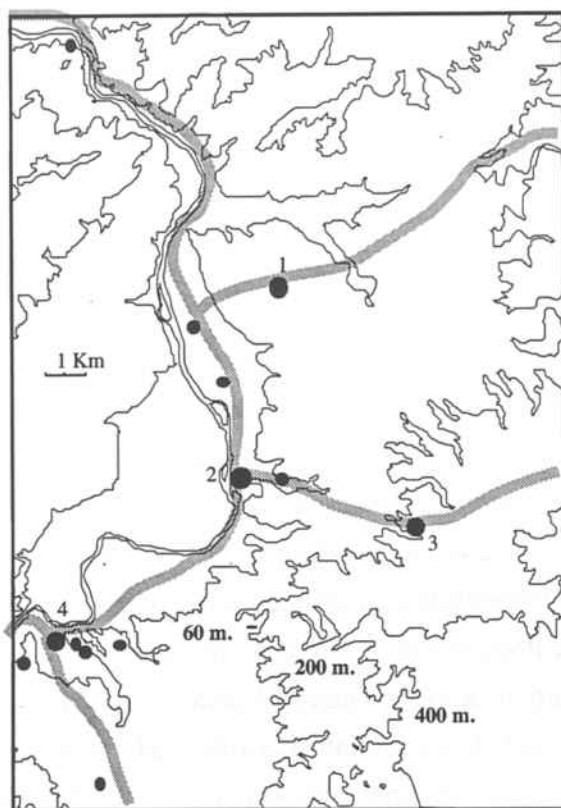
Aquest període d'intensificació de la producció agrícola que va des de mitjans del segle I a.C. fins al segle I d.C. sembla perfectament representat a la foia de Móra, on disposem d'un gran nombre de jaciments, quasi tots documentats mitjançant prospecció.

Aquests assentaments es caracteritzen per estar situats a la part més baixa de la cubeta, prop de les terres més aptes per al conreu i generalment al costat de l'aiguabarreig de petites barrancades en el riu Ebre. No mostren cap mena de preocupació defensiva, de manera que no s'ha recuperat ni un sol fragment ceràmic d'època altimperial en cap turó o elevació. Però el que és més important, aquests jaciments pràcticament mai s'estableixen en indrets ocupats anteriorment; és, sens dubte, una ocupació de nova planta. Fins i tot podríem dir que existeix una voluntat prèvia per no fer-ho, com per exemple en el cas dels jaciments del Mas de Molló 1 i 2, on els assentaments d'època tardorepublicana i imperial estan separats per uns pocs metres.

Determinats jaciments proporcionen un gran nombre de materials ceràmics, amb àrees de dispersió molt elevades, de tal forma que llurs grans dimensions potencials ens permeten catalogar aquests nuclis com a centres agraris importants, potser vil·les d'una certa rellevància, ja que, a més, moltes han permès documentar fins i tot restes constructives.

Així, creiem que els jaciments de les Pedres, l'Aumedina, el Mas de Molló 2 i les Planes conformen una xarxa d'establiments agrícoles o vil·les altimperials distribuïda regularment en el fons de la cubeta, i a més conscientment establertes sobre les vies de comunicació més importants de la foia de Móra.

Aquest comportament demostra una planificació prèvia de l'espai per part de l'administració romana, i a jutjar pel material ceràmic, desenvolupada en un curt termini de temps.

Localització dels assentaments altimperials sobre la xarxa viària de la foia de Móra, comunicant amb el Priorat (núm. 1, les Planes) i amb la costa a través de la Serra de Tivissa (núm. 3, l'Aumedina i núm. 2, Mas de Molló 2) i la plana de Burgar (núm. 4, les Pedres).

Aquesta jerarquització dels jaciments altimperials es confirma pel fet de recuperar un volum sensiblement inferior de materials ceràmics en la resta de nuclis, i a més, en un radi de dispersió menor. Es tracta de nuclis molt propers als grans establiments i pràcticament sempre situats a tocar del riu Ebre. Això ens fa pensar en establiments subsidiaris o en petites granges, però en tot cas semblen més importants que els anteriors enclaus d'època tardorepublicana. Incloem dintre d'aquest segon grup els jaciments de Barranc de Rasquera 1, Corriol de Corb, Sant Vicenç, Caseta de Xevarria, les Deveses 2, Barranc Fondo, Mas de Giralt i les Cases Barates (làm. 52).

En conseqüència, podem proposar un sistema d'explotació del territori clarament planificat, basat en una sèrie de *villae*, de dimensions encara desconegudes, envoltades d'altres petits enclaus agraris subordinats, i sempre amb el riu Ebre com a eix vertebrador.

Si tracem unes circumferències amb un radi d'uns 3 km. entorn d'aquests establiments superiors²⁸ es configuren unes àrees en les quals queden inclosos la totalitat

²⁸ Aquest és un límit totalment teòric del seu territori d'explotació, i que a més no té en compte els límits imposats pels condicionats topogràfics (rius, barrancades, forts desnivells, etc.). Tot i així ens ha semblat coherent, ja que és la meitat de la mitjana de la distància entre els quatre nuclis, igual a 3,3 km.

d'aquests petits jaciments i, al mateix temps, la majoria de les terres potencialment més aptes per al cultiu, com són la plana al·luvial i les terrasses fluvials, alhora que queden fora els terrenys més abruptes i inhòspits.

D'aquesta manera es configuren unes àrees amb una superfície al voltant de les 2.800 Ha. Aquesta xifra potser és una mica elevada, però hem de tenir en compte que el tipus d'explotació rural ideal per a Columel·la es podria situar entre les 500 i 1.500 Ha, a partir de les quals es convertia en el latifundi que ell mateix criticava (MARTIN, 1971: 350). Així, podríem suposar que en el nostre cas estariem davant de latifundis de dimensions molt reduïdes.

Evidentment aquest és un esquema difícil de demostrar fins que no s'excavin alguns d'aquests nuclis altimperials. Malgrat tot, sembla que aquesta relació entre vil·les i petits assentaments agraris és especialment patent en el cas del jaciment de les Pedres. En aquest establiment es van recuperar moltes ceràmiques altimperials en un ample radi, en el centre del qual encara avui en dia són observables restes molt malmeses d'estructures d'hàbitat d'època romana. La seva situació és emblemàtica, ja que ocupa la part superior d'una terrassa quaternària, sobre la confluència del barranc de la riera de Comte amb el riu Ebre. Per últim, està rodejat per altres petits assentaments que, per raons de distància, no semblen dependre d'un altre establiment superior.

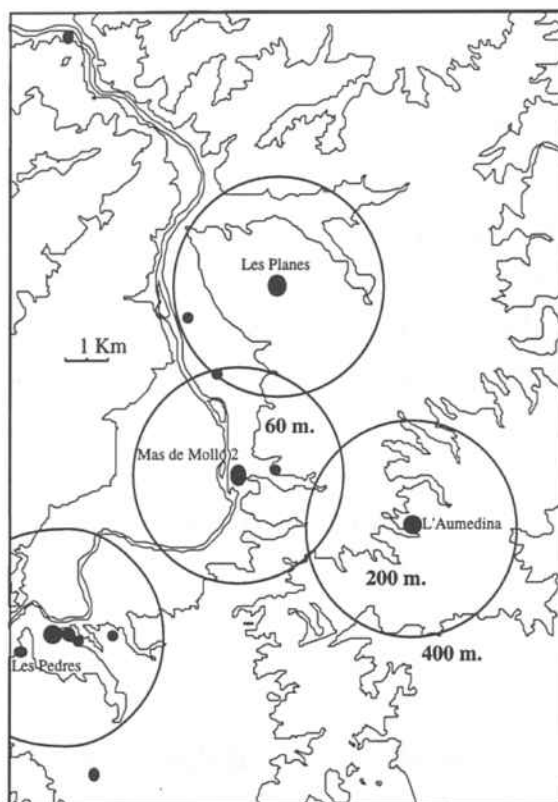
Els exemples dels nuclis de les Planes i del Mas de Molló 2 responen a unes característiques similars, tot i que en aquests casos és més difícil atribuir-los uns determinats enclaus subordinats.

En el cas del jaciment de les Asclines, és evident que orienta la seva àrea d'explotació en direcció a la vall situada entre Ascó i Vinebre, fora de l'àrea d'estudi, però és interessant constatar que molt a prop d'aquest establiment se'n localitzen d'altres (GENERA, 1993a), amb funcions diverses, com una necròpoli, estructures de processament de vi i una més que probable vil·la, cosa que suposaria que ens trobem davant d'un important *fundus*, amb una sèrie d'estructures agrícoles subsidiàries.

Finalment, hem de ressaltar les peculiaritats del jaciment de l'Aumedina, pel fet que sembla repetir l'esquema anterior, però a una escala més gran. Aquest assentament és l'únic que ha estat excavat, documentant una sèrie d'estructures que posen en relleu un enclavament dedicat a la producció, emmagatzematge i potser la posterior comercialització del vi produït a la zona. Però la seva diferència rau en el fet que és l'únic enclau documentat que s'allunya clarament de les ribes del riu Ebre. De fet, la seva disposició respon a un desig evident de controlar la via de pas entre la costa i la foia de Móra, via des de la qual es pot accedir fàcilment a les terres de la riba esquerra de l'Ebre, on estan situats tota la resta de jaciments altimperials. Així, aquesta concreta localització sembla respondre a la necessitat d'estar prop de la seva "clientela" potencial, la resta de centres agrícoles de la plana, tal i com suggereix la seva reduïda i poc variada producció, amb articles de baixa

qualitat, difícils de transportar i que responen a una limitada i discontinua demanda (REVILLA, 1993: 130).

Un altre possibilitat seria que l'Aumedina fos una part més de l'estructura d'un *fundus*, dedicat a la producció de l'*instrumentum* necessari per al funcionament de la resta de granges de la propietat (REVILLA, 1993: 144). En qualsevol cas, estem davant d'una disposició intencionada i clarament centralitzada, amb la resta de assentaments agraris situats radialment.

Probable patró d'assentament de la foia de Móra durant els segles I a.C. i I d.C.

D'aquesta manera, tant per les característiques del territori, com per l'estructura productiva, el patró de producció sembla caracteritzar-se per l'existència de petits i mitjans propietaris, a l'igual que va succeir en altres zones de la Tarraconense (PREVOSTI, 1981: 280). Però com hem vist, és difícil determinar si es tracta de propietats individuals, o d'un *fundus* amb diferents establiments.

Durant l'Alt Imperi va ser habitual que els propietaris d'una certa importància visquessin a les ciutats, en el nostre cas a *Dertosa* o a *Tarraco*, on es podien dedicar a la seva promoció social i política. De fet, els noms d'alguns d'aquests personatges ens han arribat inscrits sobre àmfores, però en l'estat actual de la investigació és molt difícil establir si aquests noms fan referència a la propietat del vi envasat o a la producció del material amfòric, o a tots dos (REVILLA, 1993: 150).

La fi d'aquest sistema econòmic és mal coneguda, principalment per l'absència de fonts escrites i de documentació arqueològica que faci esment a l'última fase de l'Alt Imperi a la província de la Tarraconense entre els segles II i III d.C.

La diversitat de tallers i estructures de producció apareguts en els llocs de rebuda d'aquest comerç, sobretot en l'eix dels rius Roïne i Saona, ruta d'abastament dels exèrcits romans del *limes* germànic, indica que aquesta estructura de producció i exportació vinícola no va ser mai objecte de monopoli, sinó de l'activitat de centres poc importants. És dintre d'aquest fenomen d'expansió militar romana com s'explica l'aparició de les àmfores vinàries de la Tarraconense en els *oppida* de la Gàl·lia i en els campaments romans del *limes*, però sempre amb una presència quantivament molt inferior en comparació a altres exportacions.

Aquesta estructura econòmica va patir la competència directa, ja des del segle I d.C., de la producció vinícola gàl·lica, que va ocupar els seus mateixos mercats, primer a la pròpia Gàl·lia i al *limes* germànic, i després, ja en el segle II d.C., a Itàlia, on es documenten les darreres importacions de vi del nord-est peninsular (REVILLA, 1993: 174).

Però resta el dubte de si la fi de les exportacions en època flàvia va representar alhora la interrupció de la producció de vi. En aquest sentit s'ha intentat veure una explicació en l'edicta de Domicià de finals del segle I d.C., pel qual s'instava les províncies a reduir la seva producció vinícola en benefici d'una major producció de cereals, necessaris per alimentar les masses urbanes de l'Imperi, però actualment es dubta molt del real seguiment de l'edicta.

En qualsevol cas, la fi del segle II i els inicis del segle III d.C senyalen l'inici d'un període de crisi en l'administració romana, i el pas al Baix Imperi. Entre altres fets, es produeix una desconfiança general en el sistema monetar, totalment desvirtuat a causa d'una enorme inflació provocada per les nombroses despeses estatals, relacionades en gran part amb el sosteniment de les fronteres romanes. Paral·lelament l'aristocràcia municipal va despreocupar-se de la seva promoció a les ciutats i va deixar d'invertir en projectes públics, reorientant les seves inversions cap a projectes privats o traslladant-se a grans propietats rurals.

Aquesta crisi generalitzada va afectar directament les ciutats, però també les zones rurals. Molts dels senzills assentaments agraris van desaparèixer en produir-se un cert fenomen de concentració parcel·l·lària, que va desembocar en la creació de grans vil·les rústiques amb luxoses àrees residencials²⁹. Paral·lelament sembla que es va incrementar la població rural, mentre que moltes ciutats (sobretot les creades a finals d'època tardorepublicana, com *Celsa* o *Baetulo*), van entrar en un lent declivi.

²⁹ Aquest procés va ser més habitual en zones planes i extenses, com la plana de Lleida, i no tant en zones estretes i compartimentades com la costa laietana i el curs inferior de l'Ebre

En qualsevol cas, la documentació arqueològica demostra la continuïtat de la producció d'oli, vi i cereals en moltes de les vil·les de la Tarraconense, però en canvi encara no han estat reconeguts arqueològicament els envasos que el transportaven (BELTRAN, 1987: 64). Així, s'ha proposat que el transport de vi a partir d'inicis del segle III d.C. es realitzava mitjançant *dolia* o un altre tipus d'envàs, de difícil conservació arqueològica, cosa que explicaria la desaparició general de la producció amfòrica. En canvi, una altra teoria proposa que l'explicació podria estar en la fi de les exportacions del món rural en direcció a les ciutats, ja que degut a l'augment de la població en el camp, la seva producció estaria destinada a l'autoconsum, mentre que les ciutats haurien d'importar aquests productes d'ultramar, bàsicament del nord d'Àfrica (KEAY, 1987a: 385).

Quant al curs inferior de l'Ebre, hem de ressaltar que curiosament totes les vil·les mínimament excavades (Casa Blanca, Barrugat, Mas del Catxorro) han proporcionat evidències de continuïtat durant els segles III i IV d.C., tot i que no es coneixen llurs característiques. A més, les darreres excavacions a la *Dertosa* romana també han pogut identificar nivells atribuïbles a les darreres fases de l'Alt Imperi (ANUARI, 1993: 53-66).

Aquesta continuïtat encaixa amb el registre arqueològic de la foia de Móra, de manera que molts dels jaciments que havien conegut el seu apogeu en època augustal mostren indicis de continuïtat durant les darreres fases de l'Alt Imperi, i fins i tot alguns continuen fins el Baix Imperi.

Així, el nucli format per les Pedres, Sant Vicenç i Caseta de Xevarria, i els assentaments de l'Aumedina, les Deveses 2, el Mas de Molló 1, el Barranc Fondo, les Cases Barates i les Asclines, demostren sense cap mena de dubte una certa activitat durant els segles II i III d.C., gràcies a la presència de T.S. Hispànica, T.S. Africana A i ceràmica comuna africana. L'aparició de ceràmica importada africana implica l'existència d'algun tipus d'intercanvi comercial, probablement amb *Dertosa* com a intermediària, però en aquests moments és difícil determinar si es produïa vi, oli o cereals, o tots tres productes, ja que no existeixen fonts escrites o arqueològiques que ens ho confirmin.

Evidentment, és molt difícil entreveure quin tipus d'estructura agrària existia mitjançant aquestes dades tan escadusseres. En tot cas, l'abandonament de determinats nuclis, com el Barranc de Rasquera 1, el Mas de Giralt i les Planes, ens permet parlar d'una petita reorganització del territori, però creiem que en cap cas podem parlar de ruptura.

14.7. Baix Imperi. Làmina 53

Durant molt de temps s'havia considerat que els anys del Baix Imperi a la *Diocesis Hispaniarum* representaven un moment de decadència i desintegració del món romà. En

gran part aquesta suposició era basada en les fonts historiogràfiques³⁰, que descrivien aquests anys com un període de crisi i d'inseguretat, provocat per les contínues invasions germàniques. Les escasses dades a l'abast expliquen les dificultats i les diferents interpretacions en el moment de descriure la societat baix-imperial, sobretot a l'hora de valorar més o menys la seva decadència. Però en general, la tradicional crisi del *modus vivendi* romà, fenomen que es venia desenvolupant des del segle II d.C., es definia com un llarg, continu i gradual declivi de les estructures anteriors.

Actualment, sense abandonar completament aquesta presumpció, no es pensa en un procés de total decadència o destrucció, sinó més aviat en profundes transformacions socials i econòmiques, que van conferir al món baix-imperial una personalitat diferent a la del període anterior. Així, és descrit més com un procés evolutiu cap a una nova concepció de l'Estat, sobretot a partir d'un canvi de mentalitat de les elits municipals (ARCE, 1982: 100).

En contrast amb les fonts historiogràfiques, el registre arqueològic, tot i que és format per un conjunt de materials pobres i no gaire significatius, gradualment ens va proporcionant uns indicis que ens permeten afirmar una certa continuïtat de l'estructura socioeconòmica romana.

Desgraciadament aquesta estructura ens és pràcticament desconeguda, sobretot pel que fa a les zones rurals, ja que en moltes ocasions només s'han excavat les parts residencials de les grans i sumptuoses *villae* dels latifundistes, de les quals, a vegades, tan sols coneixem els seus rics mosaics. Però no sabem quin tipus de productes comercialitzaven, i ni tan sols si arribaven a fer-ho. Tampoc coneixem quina relació mantenien amb les ciutats.

En general es pensa que el món agrícola tardoromà no tenia una economia especialment excedentària. Fins i tot s'ha proposat que la població rural podia haver augmentat a causa d'un progressiu abandonament de les ciutats. D'aquesta manera, l'increment del consum a les zones rurals, en procés de reconversió a grans propietats, podria haver limitat la seva producció a l'autoabastament (KEAY, 1987a: 386).

Però la situació de desconeixement és especialment greu en el cas de les explotacions agrícoles d'un caire més modest, com són les que semblen aparèixer a la foia de Móra.

Gradualment la zona del curs inferior de l'Ebre està subministrant una documentació arqueològica més abundant, documentació que fa pensar que les transformacions van afectar més el mode i la intensitat de la producció, però no tant a les estructures en si mateixes, les quals mostren una clara continuïtat des de l'Alt Imperi a l'Antiguitat Tardana.

³⁰ Per exemple, Orosi, *Hist.* VII, 41, 2.

Així, les darreres investigacions confirmen un considerable poblament rural en aquesta zona, localitzat en indrets com Casa Blanca, Barrugat i Mas del Catxorro (Baix Ebre), importants *villae* en els moments anteriors. Però també es comença a excavar en el casc urbà de Tortosa, ciutat que durant el Baix Imperi, tot i la crisi, devia continuar monopolitzant el comerç marítim i fluvial d'aquesta zona, comerç ratificat per la troballa a la península itàlica, en contextos del segle IV d.C., de marbre original de les canteres de jaspi properes a Tortosa (GENERA, 1993a: 46; JÁRREGA, 1993: 1004).

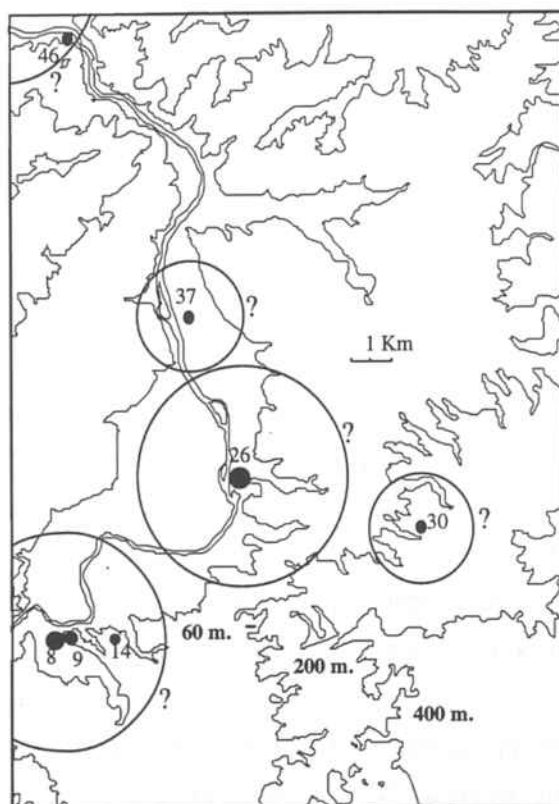
Així, en el Mas del Catxorro (Benifallet) va existir una fase molt important entre el segle IV i inicis del segle VI d.C., potser tant com la fase altimperial, a jutjar pel nombre d'àmfores nord-africanes, sigillades africanes C, D i E, sigillades grises estampades, sigillades hispàniques tardanes, ceràmica africana de cuina, etc. Aquesta perduració de les estructures altimperials podria estendre's a la vil·la de Barrugat, amb una cronologia entorn del segle V o principis del segle VI d.C., i a la de Casa Blanca, on sembla que es va produir una ampliació de la vil·la en el segle IV d.C., amb materials superficials que abasten el segle V d.C. (GENERA *et alii*, 1987: 88).

Com es pot veure, és simptomàtic que en totes les estructures agrícoles altimperials que han estat objecte d'una mínima excavació (inclosa l'Aumedina) hagin estat recuperats materials baix-imperials, tot i que en cap d'elles ha estat possible relacionar-los amb contextos estratigràfics clars. Llavors, hem de pensar que bastants establiments rurals van continuar, i, malgrat desconèixer les seves concretes característiques, semblen fer-ho amb unes estructures més pobres.

Els pocs materials baix-imperials recollits en la cubeta de Móra no permeten aprofundir gaire en l'estudi del món tardoromà, però, una vegada més, totes les localitzacions coincideixen sempre amb assentaments anteriors altimperials. És a dir, que no hi ha cap jaciment nou.

En qualsevol cas, aquests materials tardans es van recuperar sempre en una àrea de dispersió més reduïda i amb una proporció sensiblement inferior. Com a excepció hem de mencionar el jaciment de les Asclines, que sembla tenir el seu apogeu entorn del segle IV, perllongant-se fins i tot als segles VI o VII d.C., en plena època visigòtica. Aquest enclau tardoromà riu amunt podria tenir la seva explicació en la presència de colons jueus orientals, si hem de fer cas d'una làpida amb una inscripció en llatí i hebreu, recuperada a l'altra banda del riu, a Vinebre.

Creiem poder afirmar l'abandonament a principis del Baix Imperi de determinats establiments, com la Caseta de Xevarria o el Barranc Fondo. Tot i que només els coneixem per llurs materials superficials, les seves potencials dimensions no permeten suposar que anteriorment fossin enclaus importants. Potser podríem parlar d'un procés d'abandonament de les propietats de dimensions més reduïdes, o d'un certa concentració agrària, però això és només una hipòtesi.

Proposta de patró de poblament durant època baix-imperial. Només podem suposar un territori d'explotació similar al d'època altimperial en als assentaments de les Pedres i Mas de Molló 2, i una reducció del nombre de nuclis i de la seva importància.

Els materials baix-imperials es recuperen en els jaciments de les Pedres, Sant Vicenç, les Deveses 2, Mas de Molló 2, les Cases Barates i les Asclines (lâm. 53). Aquests establiments mostren una *facies* ceràmica característica, amb un gran nombre de materials procedents del nord d'Àfrica, en una proporció molt similar als materials africans de la ciutat de *Tarraco* (AQUILUÉ, 1992: 29) cosa que evidencia un idèntic circuit comercial.

L'arribada de materials africans durant tota l'època tardoromana i fins i tot en època visigòtica a les àrees rurals de la Tarraconense sembla negar l'existència d'una economia rural autàrquica i la teoria d'un trencament de relacions entre el medi rural i les ciutats (KEAY, 1987a: 385). Sens dubte els productes africans (oli, vi, vaixella...) devien arribar primer a ciutats com *Dertosa*, per després ser distribuïts en els nuclis rurals, però malauradament no coneixem quins productes s'intercanviaven, ben entès que el sistema monetar estava pràcticament en desús³¹. Una aproximació ens la proporcionen les vil·les amb fases tardoromanes excavades a l'Empordà, com l'edifici "A" de la ciutadella de

³¹ La presència de monedes baix-imperials en establiments rurals s'ha explicat a partir de la seva única utilització com a pagament dels impostos, i no a través de transaccions comercials (KEAY, 1987a: 386).

Roses (NIETO, 1993) o Vilauba (ROURE *et alii*, 1988) on es mostren productes molt diversos, com salaons, oli, vi, i fins i tot cavalls. En tot cas, és segura la producció d'oli o vi en l'entorn del jaciment de les Asclines a finals del segle V o començaments del segle VI d.C., tal com demostra la presència d'una premsa a l'altra banda del riu (GENERA, 1993a: 37), i on també està assegurada la presència de materials ceràmics nord-africans fins el segle VII d.C.

De moment no hem pogut identificar a la foia de Móra un tipus de poblament que altres autors han descrit com a característic del segle V d.C. En primer lloc l'ocupació eventual de coves, a causa de períodes d'inseguretat o de penúria econòmica, probablement provocades per les incursions bàrbares de principis del segle V d.C, o potser per una intensificació de la ramaderia i de l'explotació del bosc, utilitzant-se com a refugi de pastors i de bosquetans (CASAS *et alii*, 1995: 144). El segon tipus de poblament és el documentat en hàbitats en alt, sobretot a la veïna comarca de la Terra Alta, però aquest sembla repondre a unes característiques concretes, actualment desconegudes (JÁRREGA, 1993: 1172).

També hem de puntualitzar que no s'ha recuperat cap fragment d'àmfora o de ceràmica fina de producció oriental a la cubeta de Móra, quan aquest va ser un producte habitual a partir de la segona meitat del segle V a la Mediterrània occidental (BONIFAY, 1986: 301). Aquesta absència pot ser provocada per la dificultat d'aquests materials per remuntar el riu, o en la simple dificultat a l'hora d'identificar-los.

En part, aquests productes han d'associar-se amb la presència de comerciants orientals jueus, els *naucleroi*, testimoniats en el curs inferior de l'Ebre en el segle VI d.C, gràcies a dues inscripcions (una a Tortosa i l'altre a Vinebre) escrites en hebreu, llatí i grec (GARCIA, 1972: 133).

La ciutat de *Dertosa* va ser ocupada pels visigots en el segle VI d.C., probablement com a conseqüència d'una revolta d'una part de la noblesa autòctona. En tot cas en el segle VII d.C. es segura la presència de dos bisbes, un catòlic i hispanoromà, l'altre arrià i got, la qual cosa confirma l'existència d'una elit visigoda amb una important població hispanoromana (JÁRREGA, 1993: 1005).

El segle VI i la primera meitat del segle VII d.C., en plena època visigòtica, ens són pràcticament desconeguts, però en contra del que es podria pensar pels greus esdeveniments polítics i socials d'aquests moments, els contactes comercials entre el nord d'Àfrica i la ciutat de Tarraco no s'aturen, i podem dir que tampoc amb les zones rurals, amb tota probabilitat amb les ciutats com a intermediàries. La presència de les formes més tardanes de T.S. Africana D demostra, fins al segle VII d.C., la continuïtat dels contactes entre el regne visigot de la Tarraconense i el nord d'Àfrica, tot i les successives ocupacions vàndala i bizantina (AQUILUÉ, 1992: 29).

Els darrers moments de l'antiguitat tardana són especialment foscos i desconeguts. És el moment en què es passa de l'estructura de vil·la romana a l'estructura de l'Alta Edat Mitja, amb *mansi* i petites aldees. Si les fonts escrites són escasses i poc segures, la informació arqueològica tampoc no és gaire brillant, ja que pràcticament no tenim nivells arqueològics d'aquests moments, i conseqüentment els materials ceràmics corresponents a aquest període (ceràmiques de cocció reductora) no estan quasi estudiats (CASAS *et alii*, 1995: 144).

En gran part aquestes dades tan migrades són producte de la falta de projectes científics que es dediquin al pas del món tardoromà al món altmedieval. Però un estudi aprofundit de les poques dades arqueològiques i una reinterpretació de les fonts permeten pensar en una certa continuïtat de la vida i de la producció rural, com a mínim fins al segle VII d.C. (GARCÍA, 1980: 305; GODOY *et alii*, 1987: 440). De fet, la recerca intensiva en territoris reduïts, com és el Maresme (PREVOSTI, 1980: 298), ha permès identificar, tot i que amb dificultats, l'existència d'un fenomen evident de perduració, on moltes de les actuals cases rurals més importants documenten materials tardoromans, altmedievals i moderns sense solució de continuïtat.

Quant a la foia de Móra, uns pocs indicis ens fan pensar en aquesta perduració de l'estructura de poblament rural. Determinats fragments de T. S. Africana D del segle VII d.C. han estat recuperats precisament en establiments que també han documentat materials altmedievals. Així, les excavacions d'urgència desenvolupades en el Mas de Molló 2 (CODEX, 1993b) van permetre identificar estructures romanes afectades per construccions posteriors medievals, mentre que coneixem la notícia de la destrucció d'una necròpoli de finals del segle V d.C. prop del jaciment de les Pedres (JÁRREGA, 1993: 1014). Excavacions de salvament desenvolupades posteriorment no van poder documentar-la, però en canvi es va posar al descobert una zona d'enterraments altmedievals. Curiosament, en tots dos enclavaments encara avui en dia es situen dues grans masies, i en el cas del Mas de Molló, actualment habitada.

15. Conclusions.

Com a epíleg d'aquest treball, realitzarem una breu síntesi de l'evolució i els models de distribució de la població de la foia de Móra des del Bronze Final fins a l'Antiguitat Tardana. Aquesta síntesi no és res més que una recapitulació del segon apartat d'aquesta memòria de llicenciatura, dedicat a l'anàlisi i evolució del territori.

En aquest apartat ha quedat ben palés que la foia de Móra va ser una àrea perifèrica, una zona de pas que no va arribar a desenvolupar estructures urbanes d'una certa importància, excepte potser en el cas de l'*oppidum* ibèric del Castellet de Banyoles.

La transcendència d'aquest territori en el decurs de la història segurament no prové tant de la seua potencialitat agrícola (com hem vist, no gaire elevada) com del fet d'ocupar una posició immillorable en el control de les comunicacions entre les terres costaneres i les de l'interior, sobretot a partir del control de l'accés al riu Ebre.

Els pobladors prehistòrics que ocupaven aquestes terres a finals del primer mil·lenni abans de la nostra Era van desenvolupar un model econòmic i de distribució del poblament molt similar al de períodes anteriors. Eren pobles seminòmades, amb una base econòmica ramadera, que segurament es desplaçaven estacionalment o durant curtes temporades des de les elevacions que envolten la foia de Móra fins a la part baixa de la cubeta. Així, les estructures d'hàbitat es caracteritzen per llur reduït tamany, dispersió i caràcter perible, mentre que la cultura material confirma una economia limitada a l'autoconsum i gens excedentària.

Durant els segles IX i VIII a.C., aproximadament, les parts baixes de la cubeta van ser lleugerament més freqüentades. Segurament estem davant d'un procés gradual de sedentarització, potser provocat pels contactes amb pobles amb una estructura econòmica basada en l'agricultura. Però, en qualsevol cas, les primeres estructures protourbanístiques planejades, documentades en els jaciments del Puig Roig i del Molar, cal sens dubte associar-les amb l'explotació dels recursos minerometal·lúrgics de la conca del riu Siurana. En l'estat actual de la investigació és molt difícil concretar el moment de llur darrera i més important fase constructiva, però creiem que es devia produir ben avançat el segle VII a.C.

Evidentment proposar aquesta cronologia relativament tardana implica relacionar aquest canvi en els patrons de poblament amb la intensificació i regulació de l'arribada de productes de filiació fenícia.

De fet, aquests productes potser ja havien arribat abans d'una forma esporàdica, a través de les xarxes d'intercanvi comercial indígenes. Desconeixem completament l'entitat i les característiques d'aquestes xarxes, però sens dubte van ser potenciades per elements autòctons que tenien un estret contacte amb el món colonial fenici, o si més no, amb les

seves produccions. Aquest fet s'evidencia en la construcció i posterior explotació per mans indígenes de la factoria comercial d'Aldovesta (Baix Ebre).

És a partir de la creació d'aquest nucli comercial com es pot explicar el sorgiment a la foia de Móra d'un nombre molt abundant de petits assentaments, sempre situats sobre la segona terrassa fluvial de l'Ebre. Són enclavaments que no difereixen gaire del model anterior de poblament, és a dir, ocupacions cícliques i esporàdiques, de reduïdes dimensions i molt propers entre ells. L'única diferència és que gràcies a la presència constant de ceràmica fenícia podem atorgar un marge cronològic molt més estret per a aquests jaciments, de manera que en aquests moments sí que es pot suposar una intensificació del procés de colonització de la part baixa de la cubeta, tot i que encara no es pot parlar d'una sedentarització completa i definitiva.

Sens dubte aquests grups de població, junt als que existien al voltant de la conca minera del Siurana, van protagonitzar un cert comerç, a escala regional, amb poblacions indígenes situades prop de la desembocadura de l'Ebre. Aquestes poblacions van controlar les relacions d'intercanvi amb el món de l'interior, de manera que és probable que els comerciants fenicis en aquesta etapa protocolonial, no remuntessin mai el curs de l'Ebre.

A principis del segle VI a.C., en el moment que minva la influència comercial fenícia, sembla que es produeix un fenomen de substitució, certament significatiu. L'aparició d'un nou tipus ceràmic a torn, que imita fidelment les formes importades, permet suposar que aquesta substitució va ser protagonitzada per un agent que coneixia els modes de producció colonials. La imitació a mà d'aquests mateixos models, documentada en jaciments de la foia de Móra, confirma que estem en un moment en que les importacions han deixat d'arribar, però que en canvi existeix una demanda potencial. En qualsevol cas, l'agent que va reproduir a torn les ceràmiques fenícies no va ser la població indígena de l'interior. Llavors, si el mateix element fenici estava en un període de reestructuració comercial, cal pensar que aquest fenomen el va protagonitzar una població indígena amb un important grau d'aculturació.

També en aquest mateix moment cal datar l'última i més important fase de l'assentament del Barranc de Gàfols, on aquesta ceràmica és clarament majoritària entre la producció vascular a torn. De fet, aquest material no apareix en cap dels abundants i petits jaciments situats anteriorment sobre les terrasses fluvials de l'Ebre.

En tot cas, el superior tamany del poblat dels Gàfols, la seva estructura protourbanística, el tipus de material recuperat i el fet de ser l'únic en el sector sud de la foia de Móra impliquen una clara i definitiva concentració del poblament, ja definitivament sedentaritzat. Evidentment estem davant d'un procés d'evolució interna dels pobles que ocupaven la cubeta, però sembla clar que dintre d'aquesta evolució la influència directa de les poblacions indígenes de la franja costanera va tenir un paper destacat.

Malauradament desconeixem totalment la continuació d'aquest procés durant el període Ibèric Antic, a causa de la falta de documentació arqueològica. En qualsevol cas,

podem suposar un llarg període de canvis, tant a nivell cultural com en la distribució del poblament. Així, durant aquesta etapa no es documenta cap assentament en la part baixa de la foia de Móra, mentre que els pocs jaciments coneguts es situen en indrets alts, gairebé inaccesibles i amb un gran domini visual. D'aquesta manera, tot i basar-se en un argument *ex-silentio*, podem concloure que es va produir un desplaçament ràpid i brusc de la població per traslladar-se a nous enclavaments, situats en alçades, ja sigui com a mesura de protecció en un moment d'instabilitat o ja sigui per un procés de reorganització política i social, o molt probablement per una combinació de totes dues causes.

En qualsevol cas, durant el fosc període que va des de la segona meitat del segle VI fins al segle V a.C. es va anar configurant un model d'organització social plenament jerarquitzat. És així com s'explica que a inicis o mitjans del segle IV a.C. es documenti un poblat de la importància i dimensions del Castellet de Banyoles³².

Aquest enclau representa la culminació del procés de concentració del poblament, ja que és l'únic poblat ibèric documentat a la foia de Móra. Malgrat tot, s'han identificat una sèrie d'ocupacions en un radi de 5 km al voltant del poblat (superfície probable del seu territori d'explotació), amb unes característiques que impedeixen definir-los com a hàbitats. Els escassos materials es recuperen en un radi de dispersió molt petit, cosa que fa pensar que més aviat caldria identificar-los com el producte de l'activitat dels pobladors del Castellet en les zones potencialment més aptes per al conreu.

D'aquesta manera, podem suposar que aquest radi de 5 km. es correspon amb el territori d'explotació del Castellet (entès com la superfície d'on s'obté el subministrament regular de l'hàbitat), mentre que probablement el seu territori de captació es correspon amb el conjunt de la vall formada per la cubeta.

El model de poblament durant l'Ibèric Ple sens dubte és el reflex d'una societat jerarquitzada. La quantitat i qualitat dels tresors trobats en el Castellet de Banyoles o les seves potents defenses sintonitzen perfectament amb la seva concreta disposició en el centre de la cubeta, controlant l'Ebre i tot el territori al seu voltant des d'un dels indrets més privilegiats per aconseguir-ho. Si això no fos suficient, disposa d'una sèrie de petits enclaus subordinats situats en llocs alts i estratègicament distribuïts, sens dubte una xarxa de punts de guaita.

En definitiva, aquest patró de poblament, és, indubtablement, producte d'una clara i ferma voluntat de fer palés el control i direcció del territori des de l'*oppidum* ibèric del Castellet.

Evidentment l'arribada dels romans després de la segona guerra púnica i el conseqüent canvi de poder va representar l'abandonament generalitzat dels anteriors centres de control ibèrics, tot i que una part de la resta d'hàbitats va continuar, sobretot les

³² Actualment no es pot afirmar una ocupació anterior, però resta la incògnita de si la concentració de poblament ja s'havia produït en aquest poblat durant el segle V a.C.

estructures agrícoles. Així, el poblat del Castellet s'abandona a principis del segle III a.C., tot i que s'han documentat residuals freqüentacions fins a finals del segle II a.C., però sembla que una part important de la població es va traslladar a un proper nucli de plana a tocar de l'Ebre, el Mas de Molló 1. De fet, aquesta mateixa dualitat permet afirmar que durant època tardorepublicana van coexistir dos patrons de distribució del poblament ben diferenciats.

Per una part es documenta una sèrie de jaciments situats en les zones més baixes de la cubeta, pel que sembla sense preocupacions defensives, i on s'han recuperat un nombre de materials ceràmics relativament important, en tot cas amb una dispersió superior a l'etapa de l'Ibèric Ple. Aquest fet suggereix que aquests nuclis molt probablement eren petits establiments agrícoles immersos en un gradual procés de romanització, i que possiblement van ser la llavor de les posteriors vil·les altimperial. Però per una altra part es documenten una sèrie d'hàbitats, fins i tot petits poblats com els de Sant Miquel de Vinebre o la Roca del Sol 2, situats en alçades importants i amb evidents preocupacions defensives.

Probablement aquesta dicotomia en el patró poblacional va ser conseqüència directa dels perllongats períodes d'inestabilitat que va patir el curs inferior de l'Ebre durant el segle I a.C., primer amb les guerres sertorianes, i més tard, amb els enfrontaments de la guerra civil entre Cèsar i els partidaris de Pompeu.

Però en tot cas, el procés definitiu de romanització no es produeix fins a finals del segle I a.C., en època d'August. És el moment en què es procedeix a la reorganització del territori per a la seva regulada i planificada explotació, creant establiments agraris de nova planta o *villae*, dedicats en gran part a la producció del vi envasat en les àmfores Dressel 2-4, Pascual 1, Dressel 7-11 o Oberaden 74, fabricades en centres terrissaires autòctons com el de l'Aumedina.

La distribució del poblament a la cubeta de Móra va ser radicalment transformada a partir de la reestructuració del territori causada per l'aparició de les *villae*. Significativament cap dels assentaments de època tardorepublicana va ser reocupat, sinó que, ben al contrari, va existir una voluntat expressa per abandonar-los.

Creiem poder identificar com a establiments agrícoles importants o probables *villae* els jaciments de les Pedres, Mas de Molló 2, les Planes i l'Aumedina, els quals han proporcionat una considerable quantitat i dispersió de materials ceràmics altimperial. Per una altra part s'han documentat una sèrie de assentaments més petits, normalment a tocar d'aquestes *villae*, per als quals suposem una funció agrícola subordinada a aquests establiments superiors.

Així, estem en posició de proposar una distribució planificada i ordenada per a aquestes vil·les altimperial, ja que en tots els casos llur localització respon sempre a indrets ben drenats, a tocar del riu Ebre, molt ben comunicats i amb les terres potencialment més aptes per al conreu a l'abast. Però a més estan situades a una distància

força regular les unes de les altres, cosa que permet suggerir que el seu territori d'explotació potencial abarcaria, aproximadament, un radi d'uns 3 km. al voltant de cadascun d'aquests nuclis.

Curiosament, l'únic establiment important allunyat del riu Ebre és l'enclau de l'Aumedina, però malgrat tot, situat en un indret des d'on es pot accedir fàcilment a la resta de nuclis de la cubeta. En aquest jaciment s'ha documentat una terrisseria dedicada a la fabricació de l'*instrumentum* ceràmic necessari per al desenvolupament de feines agrícoles. Així, aquesta *villa* tant podria representar el nucli central d'un *fundus*, com un establiment agrícola més, especialitzat en la fabricació dels estris necessaris per al funcionament de la resta de nuclis de la zona.

La importància i la mateixa duració d'aquest fenomen productiu estan intimament relacionades amb l'aparició d'aquestes àmfores en el *limes* germànic i en els *oppida* gals que jalonen la seva ruta d'arribada. Així, l'exportació del vi de la Tarraconense sembla que va anar lligada al proveïment de les zones frontereres en una etapa de gran expansionisme romà. Però sembla que en el moment que els centres vinícoles gals van estar en condicions de substituir la producció de la Tarraconense, la seva exportació va anar disminuint gradualment fins a la seva fi en el segle II d.C.

En qualsevol cas, la fi d'aquest fenomen no va significar la desaparició generalitzada d'aquests nuclis agrícoles, ja que en molts d'ells s'han recuperat materials corresponents al segle III d.C, de manera que no podem parlar d'un moment de ruptura, però sí d'una petita reorganització del territori.

Dissortadament, a causa de l'escassa documentació arqueològica, no coneixem les particularitats de l'estructura rural durant el Baix Imperi. Però la característica més evident durant aquesta etapa és una considerable continuïtat en la distribució dels jaciments, tot i que el nombre de materials recuperats i la seva dispersió és sensiblement inferior respecte a època altimperial.

Aquesta continuïtat dels nuclis creats en època altimperial és també una constant en les vil·les conegudes en la comarca del Baix Ebre, ja que en tots els casos en que s'han desenvolupat excavacions s'ha confirmat una certa presència de materials imperials tardans, tot i que generalment sense contextos estratigràfics clars.

Podem pensar, en conseqüència, que el poblament d'època baix-imperial es defineix per una perduració de les anteriors estructures, tot i que semblen més pobres i reduïdes. En definitiva, la crisi va afectar més el mode i la intensitat de la producció, però no tant a les estructures en si mateixes.

L'abundància de materials importats africans fins a una data tan tardana com el segle VII d.C, permet negar qualsevol mena de ruptura de relacions entre el NE. peninsular i el nord d'Àfrica, tot i la inestabilitat provocada en aquesta zona per les successives dominacions vàndala i bisantina. Al mateix temps, es confirma la continuïtat

de relacions entre el món rural i el món urbà, a on amb tota probabilitat arribaven en primer lloc aquestes importacions.

En definitiva, com a colofó podem dir que l'estructura rural implantada pels romans es va anar degradant d'una manera progressiva, però sense perdre totalment la seva coherència. És així com podem explicar la llarga perduració dels jaciments més importants durant l'antiguitat tardana. Fins i tot els indrets on es van establir aquests mateixos jaciments són ocupats actualment per grans cases de pagès, cosa que en definitiva confirma el tradicionalisme i l'immobilisme propi de les àrees rurals.

BIBLIOGRAFIA

AGUAROD, C. (1991): *Ceràmica romana importada de cocina en la Tarraconense*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991.

AGUAROD, C. (1995): "La ceràmica comùn de producció local/regional e importada. Estado de la cuestió en el valle del Ebro". *Ceràmica comuna romana d'època Alto-imperial a la Península Ibèrica. Estat de la qüestió*. Monografies Emporitanes VIII; pp. 129-153.

AGUAYO, P., GARRIDO, O., PADIAL, B. (1995): "Una ruta terrestre alternativa al paso del estrecho en época orientalizante: constatación arqueológica". *Actas del II Congreso Internacional "El Estrecho de Gibraltar"*; pp. 85-97. Ceuta, 1990.

ALAMINOS, A., OJUEL, M., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1991): "Algunas observaciones sobre el comercio colonial en la costa central y meridional de Catalunya en época arcaica". *La presencia de material etrusco en la Península Ibérica, Universitat de Barcelona*; pp. 275-294.

ALBIZURI, S., NADAL, J. (Inèdit): "Estudi arqueozoològic de les restes faunístiques recuperades al jaciment del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre)".

ALMAGRO, M. (1953): Las necrópolis de Ampurias, I-II. *Monografías Ampuritanas, III*.

ANUARI D'INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES A CATALUNYA (1993): *Època romana i Antiguitat tardana, campanyes 1982-1989*. Generalitat de Catalunya; Barcelona, 1993.

AQUILUÉ, X. (1992): "Comentaris entorn a la presència de les ceràmiques de producció africana a Tàrraco". *Miscel·lània Arqueològica a Josep M. Recasens*. Tarragona, 1992; pp. 25- 33.

ARCE, J. (1982): *El último siglo de la España romana: 284-409*. Madrid, 1982.

ARTEAGA, O., PADRÓ, J., SANMARTÍ, E. (1978): "El factor fenici a les costes catalanes y del Golf de Lió". *2n Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*; pp. 129-135.

ARTEAGA, O., PADRÓ, J., SANMARTÍ, E. (1986): "La expansión fenicia por las costas de Cataluña y del Languedoc", en DEL OLMO y AUBET ed. *Los fenicios en la Península Ibérica*, vol. II; pp. 303-314.

ARTEAGA, O., PADRÓ, J., SANMARTÍ, E. (1990): "El poblado ibèric del Tossal del Moro de Pinyeres (Batea, Terra Alta, Tarragona)" *Monografies Arqueològiques*, 7. Diputació de Barcelona; 1990.

ASENSIO, D., BELARTE, M^aC., FERRER, C., NOGUERA, J., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (en premsa, a): "El jaciment del Barranc de Sant Antoni (Ginestar, Ribera d'Ebre)". *Primera Taula Rodona de Sant Feliu de Codines*, 1994. *Gala*, 3.

ASENSIO, D., BELARTE, M^aC., FERRER, C., NOGUERA, J., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (en premsa, b): "El poblament de les comarques del curs inferior de l'Ebre durant el Bronze Final i la Primera Edat del Ferro". *Primera Taula Rodona de Sant Feliu de Codines*, 1994. *Gala*, 3.

ASENSIO, D., BELARTE, M^aC., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (en premsa, c): "Las cerámicas fenicias y de tipo fenicio del yacimiento del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre, Tarragona)", *IV Congreso Internacional de Estudios fenicios y púnicos*. Cádiz, 1995.

ASENSIO, D., CELA, X., FERRER, C. (en premsa, d): "Els materials ceràmics del poblament ibèric del Castellet de Banyoles (Tivissa). Col·lecció Salvador Vilaseca de Reus". *Pyrenae*, 27.

ASENSIO, D., BELARTE, M^aC., FERRER, C., JUAN, J., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (en premsa, e): "Análisis funcional y espacial de los molinos a vaivén de la edad del hierro del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre, Cataluña)", *Table Ronde Moudre et Broyer dans la Préhistoire et l'Antiquité* (actes), Clermond-Ferrand, 1995.

AUBET, M.E. (1993): "El comerç fenici i les comunitats del ferro a Catalunya", *El poblament ibèric a Catalunya, Laietania*, 8 ; pp. 23-40.

AUBET, M.E. (1994): *Tiro y las colonias fenicias de Occidente*. Barcelona, Ed. Crítica, 1994.

BARBERA, J., SANMARTÍ, E. (1976-1978): "Nota acerca del poblado protohistórico del Coll Alt (Tivissa, Ribera d'Ebre, Tarragona)", *Ampurias*, 38-40 ; pp.289-294.

BELARTE, M^aC., MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1991): "El yacimiento del Barranc dels Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre): Un modelo protohistórico de colonización agrícola", *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, 13 ; pp. 55-67.

BELARTE, M^aC. (1993): "Arquitectura domèstica al Bronze Final i Primera Edat del Ferro a Catalunya: habitacions construïdes amb materials duradors: estat de la qüestió", *Pyrenae*, 24 ; pp. 115-140.

BELARTE, M^aC., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1994a): "El asentamiento protohistórico del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre, Tarragona)", *1ª Congreso de Arqueología Peninsular* . Porto, 1993; pp. 231-247.

BELARTE, M^aC., MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1994b): "L'assentament protohistòric del barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre)"; *Tribuna d'Arqueologia 1992-1993* ; pp. 63-72.

BELARTE, M^aC. (1995): *Arquitectura domèstica a Catalunya durant la protohistòria*. Tesi Doctoral microfitxada, Universitat de Barcelona, 1995.

BELTRAN, A. (1961): "El río Ebro en la antigüedad clásica". *Caesaraugusta*, 17-18 ; pp. 65-79.

BELTRAN, M. (1980): "El comercio del aceite en el valle del Ebro a finales de la República y comienzos del Imperio romano". *Producción y comercio del aceite en la antigüedad. Primer Congreso Internacional*; pp. 187-224.

BELTRAN, M. (1987): "El comercio del vino antiguo en el Valle del Ebro". *Col·loqui d'Arqueologia Romana. El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al mediterrani occidental*; pp. 51-74.

BONIFAY, M. (1986): "Observations sur les amphores tardives à Marseille d'après les fouilles de la Bourse (1980-1984)", *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 19; pp.269-305.

BOSCH GIMPERA, P., COLOMINAS, J. (1921-1926): "Exploració de la Serra de Tivissa". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII; pp. 3-19.

BRU, M. (1955): *Fulls d'Història de la vil·la de Tivissa i del seu territori antic*. Tarragona.

BURILLO, F. (1988): "Apuntes sobre la localización e identificación de las ciudades de época ibérica en el valle medio del Ebro", *Arqueología Espacial*, 12; pp. 173-195.

BURILLO, F. (1991): "The evolution of Iberian and Roman towns in the middle Ebro valley", *Roman Landscapes. Archaeological survey in the mediterranean region*. BARKER & LLOYD ed.; pp. 37-46.

CAMPO, M. (1978): "Material numismático del poblado de Sant Miquel de Vinebre". *Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, 1978, fasc. 141-144; pp. 49-54.

CARRERAS CANDI, F. (1940): *La navegación en el río Ebro. Notas históricas*. Barcelona.

CARTA ARQUEOLÒGICA (1987): Ribera d'Ebre. Arxiu d'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Servei d'Arqueologia. Realitzada l'any 1987.

CASAS, J. (1989): *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos, dos establiments agrícoles d'època romana a Viladamat (campanyes de 1982 a 1988)*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica, núm. 10.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J.M^a., TREMOLEDA, J. (1995): *El món rural d'època romana a Catalunya (l'exemple del nord-est)*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica núm. 15.

CASTRO, P. (1994): *La sociedad de los Campos de Urnas en el nordeste de la Península Ibérica. La necrópolis de El Calvari (El Molar, Priorat, Tarragona)*. BAR International Series, 592.

CODEX (1993a): "Campanya de delimitacions arqueològiques en el Castellet de Banyoles, Tivissa (Ribera d'Ebre)", memòria inèdita, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

CODEX (1993b): "Campanya de delimitacions arqueològiques en el Molló (Móra la Nova, Ribera d'Ebre)", memòria inèdita, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

COMAS, M., MARTIN, A., MATAMOROS, D., MIRÓ, J. (1987): "Un tipus d'àmfora Dressel 1 de producció laietana". *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana. De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*, Granollers, 1987; pp. 372-378.

CUBERO, C. (Inèdit): "Estudi paleocarpològic del jaciment del Barranc de Gàfols".

DEDET, B., PY, M. (1975): "Classification de la céramique non tournée protohistorique du Languedoc méditerranéen"; *Revue Archéologique Narbonnaise*, suppl. 4.

DIETLER, M. (1989): "Greeks, Etruscans, and thirsty barbarians: Early Iron Age interaction in the Rhone Basin of France", *Centre and Periphery, comparative studies in archaeology*, T.C. CHAMPION ed.; pp. 137-141.

DILOLI, J. (1995): "Anàlisi del poblament en època ibèrica al curs inferior de l'Ebre (Baix Ebre-Montsià)", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 5; pp. 99-124.

DUPRÉ, N. (1987): "Evolution de la ligne de rivage à l'embouchure de l'Ebre (Espagne)", *Déplacements des lignes de rivage en Méditerranée d'après les données de l'archéologie. Colloque International du CNRS*, 1985; pp. 25-34.

ENCICLOPEDIA DELL'ARTE ANTICA CLASSICA E ORIENTALE (1985a): *I, Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo, Medio e Tardo Impero*. Roma, 1985.

ENCICLOPEDIA DELL'ARTE ANTICA CLASSICA E ORIENTALE (1985b): *II, Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo, Tardo Ellenismo e Primo Impero*. Roma, 1985.

ESPADALER, M., PALANQUES, LL., SOLIES, J.M., VILALTA, M. (1983): "Informe de les excavacions d'urgència al jaciment del Molló (Móra la Nova, Ribera d'Ebre", memòria d'excavacions inèdita.

ESTEVE, F. (1974): La necrópolis ibérica de la Oriola cerca de Amposta (Tarragona). *Estudios Ibéricos*, 5. Instituto de Estudios Ibéricos y de Etnología Valenciana.

FERNÁNDEZ MARTÍNEZ, V.M., RUIZ ZAPATERO, G. (1984): "El análisis de territorios arqueológicos: Una introducción crítica". *Arqueología Espacial*, 1; pp. 55-71.

GARCÍA, L.A. (1972): "Colonias de comerciantes orientales en la Península Ibérica, s. V-VII", *Habis*, 3; pp. 127-154.

GARCÍA, L.A. (1980): "Continuidad o discontinuidad de la producción oleícola hispana durante la Antigüedad Tardía (ss. V-VII)". *Producción y comercio del aceite en la antigüedad. Primer Congreso Internacional*; pp. 301-309.

GARCIA, L. (Inèdit): "Determinació d'una resta d'au del jaciment del Barranc de Gàfols (Ginestar, Ribera d'Ebre)".

GAROLA, C. (1980): "El Turó de la Torreta (Miravet, Ribera d'Ebre)", *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, V-2; pp. 23-44.

GENERA, M., JASSANS, M.S. (1978): "Nuevas aportaciones a la arqueología de la Ribera d'Ebre: Rasquera". *Cuadernos de Arqueología Castellonenses*, 5; pp. 293-303.

GENERA, M. (1978): "El poblado ibérico de Sant Miquel de Vinebre". *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, època IV, fasc. 141-144; pp. 17-42.

GENERA, M. (1982): "Inventari arqueològic de la Ribera d'Ebre". *Fonaments*, 3; pp. 47-134.

GENERA, M. (1986): "Els pobles dels Camps d'Urnès al sud de Catalunya: l'establiment del Puig Roig (el Masroig, Priorat)", *Tribuna d'Arqueologia* 1985-1986; pp. 53-62.

GENERA, M., ARBELOA, J. (1987a): "L'estat actual de la investigació arqueològica sobre la Dertosa romana i la seva àrea d'influència", *Tribuna d'Arqueologia*, 1986-1987; pp. 81-90.

GENERA, M. (1987b): "Notícia preliminar sobre la troballa d'una premsa a Sant Miquel de Vinebre". I *Col·loqui d'Arqueologia Romana; El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al mediterrani occidental*; pp. 233-237.

GENERA, M. (1990): "Les últimes descobertes en el Pas de l'Ase". 8è *Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*; Puigcerdà, 1988; pp. 197-201.

GENERA, M. (1993a): *Vinebre: els primers establiments del riberal. Recerques arqueològiques*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona, 1993.

GENERA, M. (1993b): *Protohistòria del Priorat. El poblat del Puig Roig del Roget, el Masroig (el Priorat)*. Ajuntament de Masroig, 1993.

GODOY, C., VILELLA, V. (1987): "Consideracions sobre la vitivinicultura en època visigòtica". I *Col·loqui d'Arqueologia Romana; El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al mediterrani occidental*; pp. 438-443.

GONZÁLEZ PRATS, A. (1991): "La presencia fenícia en el levante peninsular y su influencia en las comunidades fenicias". I-IV Jornadas de Arqueología Fenicio-Púnica, Ibiza 1986-89. *Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 24; pp. 109-118.

GORGES, J-G. (1979): *Les villes hispano-romaines. Inventaire et problématique archéologiques*. Paris, 1979.

GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA, 7: Baix Ebre, Montsià, Terra Alta, Matarranya, Ribera d'Ebre (1993); Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

GRACIA, F., MUNILLA, G. (1993): "Estructuración cronocupacional del poblamiento ibérico en las comarcas del Ebro". *El poblament ibèric a Catalunya, Laietania*, 8; pp. 209-255.

GRACIA, F. (1995a): "Comercio del vino y estructuras de intercambio en el N.E. de la Península Ibérica y Languedoc-Rosellón entre los siglos VII-V a.C.". *Arqueologia del vino. Los orígenes del vino en occidente. Jerez de la Frontera*, 1995; pp. 298-331.

GRACIA, F. (1995b): "Consideraciones sobre la estructura de los intercambios comerciales en la cultura ibérica", *Verdolay*, 7; pp. 177-185.

HAYES, J.W. (1972): *Late Roman Pottery*. London: British School at Rome, 1972.

IZQUIERDO, P. (1990): "Liasions entre navigation maritime et fluviale en Tarraconaise: les exemples de *Les Sorres* et *Dertosa*", *El comercio marítimo romano en el Mediterráneo occidental*, PACT, 27; pp. 189-199.

IZQUIERDO, P. (1993): "Un nou centre productor d'àmfores a la vall de l'Ebre, el Mas del Catxorro de Benifallet"; *Homenatge a Miquel Tarradell*; pp. 753-760.

JÀRREGA, R. (1993): *Poblamiento y economía en la costa este de la Tarraconense en época tardorromana (siglos IV-VI)*. Universitat Autònoma de Barcelona, Tesi Doctoral microfitxada.

KEAY, S.J. (1984): *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence*. B.A.R. International Series, 196 (I, II).

KEAY, S.J. (1987a): "La importación de vino y aceite en la Tarraconense Oriental en la antigüedad". *I Col·loqui d'Arqueologia Romana; El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al mediterrani occidental*, pp. 383-395.

KEAY, S.J. (1987b): "The impact of the foundation of Tarraco upon the indigenous settlement pattern of the Ager Tarraconensis". *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana; De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*, Granollers, 1987; pp. 53-58.

KEAY, S.J. (1990): "Processes in the Development of the Coastal Communities of Hispania Citerior in the Republican Period", *The Early Roman Empire in the West*, BLAGG & MILLETT ed.; pp. 120-150.

KEAY, S.J. (1991): "The Ager Tarraconensis in the late Empire: a model for the economic relationship of town and country in eastern Spain?", *Roman Landscapes. Archaeological survey in the mediterranean region*. BARKER & LLOYD ed.; pp.79-87.

MALUQUER DE MOTES, J. (1969): "Los fenicios en Cataluña. Tartessos y sus problemas". *V Symposium de Prehistoria Peninsular, Jerez de la Frontera, 1968*. Barcelona, 1969.

MALUQUER DE MOTES, J. (1987): *Catalunya. Baix Ebre*. Programa de Investigaciones Protohistóricas; Barcelona: Institut d'Arqueologia i Prehistòria, 1987.

MAPA COMARCAL DE CATALUNYA (1995): Ribera d'Ebre, 1: 50.000, núm. 30. Generalitat de Catalunya, Institut Cartogràfic de Catalunya.

MAPA DE CULTIVOS Y APROVECHAMIENTOS (1989): "Hoja 471, Móra d'Ebre (Tarragona), escala 1: 50.000". Madrid: Ministerio de Agricultura Pesca y Alimentación, 1989.

MAPA GEOLÓGICO DE ESPAÑA (1981): "Hoja 471, Mora de Ebro, escala 1: 50.000". Madrid: Instituto Geológico y Minero de España, 1981.

MAPA TOPOGRÁFICO DE ESPAÑA (1952): "Hoja 471, Mora de Ebro: escala 1: 50.000". Madrid: Instituto Geográfico y Catastral, 1952.

MAPA TOPOGRÀFIC DE ESPAÑA (1965): "Hoja 471, Mora de Ebro: Cuarto I (Mora la Nueva), escala 1: 25.000". *Cartografía Militar de España*. Madrid: Servicio Geográfico del Ejército, 1965.

MAPA TOPOGRÀFIC DE ESPAÑA (1965): "Hoja 471, Mora de Ebro: Cuarto II (Tivissa), escala 1: 25.000". *Cartografía Militar de España*. Madrid: Servicio Geográfico del Ejército, 1965.

MAPA TOPOGRÀFIC DE ESPAÑA (1965): "Hoja 471, Mora de Ebro: Cuarto III (Benisanet), escala 1: 25.000". *Cartografía Militar de España*. Madrid: Servicio Geográfico del Ejército, 1965.

MAPA TOPOGRÀFIC DE ESPAÑA (1965): "Hoja 471, Mora de Ebro: Cuarto IV (Mora de Ebro), escala 1: 25.000". *Cartografía Militar de España*. Madrid: Servicio Geográfico del Ejército, 1965.

MARTIN, R. (1971): *Recherches sobre les agronomes latins et leurs conceptions économiques et sociales*. París, 1971.

MARTÍN, A., SANMARTÍ, E. (1976-1978): "Aportación de las excavaciones de la 'Illa d'en Reixach' al conocimiento del fenómeno de la iberización en el norte de Catalunya", *Simposi Internacional. Els Orígens del Món Ibèric. Ampurias*, 38-40; pp. 431-448.

MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1987-1988): "L'establiment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet, Baix Ebre). Un punt clau del comerç fenici a la Catalunya meridional". *Tribuna d'Arqueologia 1987-1988*; pp. 69-76.

MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1988): "Noves dades sobre el comerç fenici a Catalunya", *7è Col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, 1986; pp. 185-199.

MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1990): "Noves aportacions sobre el poblament protohistòric a les comarques del curs inferior de l'Ebre. Els resultats de la campanya de prospecció desenvolupada l'any 1988". *La romanització del Pirineu. 8è Col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, 1988, pp; 165-174.

MASCORT, M.T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1991): *El jaciment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet) i el comerç fenici arcaic a la Catalunya meridional*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1991.

MAYA, J.L. (1990): "Los campos de urnas", *Historia de España*, vol. I. Barcelona: Planeta, 1990; pp. 295-377.

MAYA, J.L. (1993): "En torno al origen del mundo ibérico catalán: problemas de sustrato", *El poblament ibèric a Catalunya. Laietania*, 8; pp. 9-19.

MIRET, M., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1984): "Distribución espacial de nucleos ibéricos: Un ejemplo en litoral catalán", *Arqueología Espacial*, 4; pp. 173-186.

MIRET, M., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1991): "From indigenous structures to the Roman world: models for the occupation of central coastal of Catalunya", *Roman Landscapes. Archaeological survey in the mediterranean region*. BARKER & LLOYD ed.; pp. 47-53.

MIRÓ, J. (1988): *La producción de ánforas romanas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino de la Tarraconense (siglos I a.C.-I d.C.)*. B.A.R. International Series, 473.

MORERA, E. (1909): *Geografia General de Catalunya. Provincia de Tarragona*. Barcelona, 1909.

NADAL, J., ESTRADA, A. (Inèdit): "Informe sobre la fauna malacològica del jaciment del Barranc de Gàfols".

NIETO, J. (1993): *El edificio "A" de la ciudadela de Roses. (La Terra Sigillata Africana)*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica núm. 14.

NOGUERA, J. (en premsa): "L'evolució del poblament a la foia de Móra des del Bronze Final fins l'època romana". *L'Arqueologia del Territori, anàlisi dels models d'ocupació i transformació del medi a l'antiguitat a la Catalunya meridional i àrees col·lindants*. Tarragona, 1996. *Citerior*, 2.

PALLARÉS, R. (1982): "L'Aumedina, Tivissa". *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*; pp. 352-353.

PALLARÉS, R. (1983-84): "El sistema defensivo frontal del Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre", *Pyrenae*, 19-20; pp. 133-126.

PALLARÉS, R. (1984): *El poblamiento ibérico de las comarcas de Tarragona (el Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre)*. Tesi Doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1984.

PALLARES, R., GRÀCIA, F., MUNILLA, G. (1987): "El desarrollo del comercio del vino en el curso inferior del Ebro entre los siglos IV a.C. y III d.C."; *I Col·loqui d'Arqueologia Romana; El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al mediterrani occidental*; pp.17-31.

PALOL, P. (1958): *La necrópolis hallstättica de Agullana*. Bibliotheca Praehistorica Hispana, vol. I, Madrid.

PAZ, J.A. (1991): *Cerámica de mesa romana de los siglos III al VI d.C. en la provincia de Zaragoza*; Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1991.

PONS, J. (1976): *Estudio de la estructura social de Dertosa y Aeso en el Alto Imperio a través de la epigrafía*. Memòria de Llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona.

PREVOSTI, M. (1981): *Cronologia i poblament a l'àrea rural de Baetulo*. Monografies Badalonines, 3.

PREVOSTI, M., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. (1987): "Algunes hipòtesis sobre els objectius i estratègies de la colonització romana a la costa central de Catalunya". *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana; De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*, Granollers, 1987; pp. 85-96.

PRINCIPAL, J. (1996): *Les importacions de vaixel·la fina de vernís negre a la Catalunya sud i occidental durant el segle III a.e.: comerç i dinàmica d'adquisició en les societats indígenes*. Tesi Doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.

PUCH, E. (1986): *El poblamiento ibérico y romano en la Terra Alta*. Memòria de Llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona.

PY, M. (1993): Dicocer. Dictionnaire des Céramiques Antiques (VIIème s.av.n.è.- VIIème s.de n.è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan). *Lattara*, 6.

RAFEL, N. (1992): "Produccions ceràmiques orientalizants a la necròpolis del Coll del Moro de Gandesa". *Miscel·lània Arqueològica a Josep M. Recasens*; pp. 97-104.

RAFEL, N. (1993): "Necròpolis del Coll del Moro (Gandesa, Terra Alta). Campanyes del 1984 al 1987". *Excavacions Arqueològiques a Catalunya*, 12; Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

RAFEL, N.; BLASCO, M.; PUIG, F. (1994): "El Coll del Moro, un recinte ibèric fortificat. Campanyes 1982-83 (Gandesa, Terra Alta)". *Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, 8; Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

RAMON, J. (1991): "Las ánforas púnicas de Ibiza". *Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 23.

RAMON, J. (1995): *Las ánforas fenicio-púnicas del mediterráneo central y occidental*. Col·lecció Instrumenta, 2, Publicacions de la Universitat de Barcelona.

REVILLA, V. (1993): *Producción cerámica y economía rural en el bajo Ebro en época romana. El alfar de l'Aumedina, Tivissa (Tarragona)*. Col·lecció Instrumenta, 1. Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1993.

RIGOIR, J. (1968): "Les sigillées paléochrétiennes grises et orangées". *Gallia*, XXVI, 1; pp. 177-244.

ROLDAN, B., MARTÍN, M., PÉREZ, M^aA. (1995): "El yacimiento submarino del Bajo de la Campana", *Cuadernos de arqueología marítima*, 3; pp. 11-61.

ROURE, A., CASTANYER, P., NOLLA, J.M^a., KEAY, S., TARRÚS, J. (1988): *La vil·la romana de Vilauba (Camós), estudi d'un assentament rural (campanyes de 1979-85)*. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica, núm. 8.

ROVIRA, J., SANTACANA, J. (1980): "Reflexiones sobre 'economía' prehistórica aplicada a los grupos culturales del este peninsular: el modo doméstico de producción". *Informació Arqueològica*, 33-34; pp. 48-52.

ROVIRA, J., SANTACANA, J. (1982a): *El yacimiento de La Mussara (Tarragona). Un modelo de asentamiento pastoril en el Bronce Final de Cataluña*. Monografies Arqueològiques, 2.

ROVIRA, J., SANTACANA, J. (1982b): "Protourbanismo y asentamientos de la edad del bronce en Cataluña. Ensayo de tipología y distribución geográfica". *Informació Arqueològica*, 38; pp. 26-35.

ROVIRA, J., SANTACANA, J. (1984): "El modelo de despoblación/concentración en la zona de el Baix Segre (Depresión del Ebro)", *Arqueología Espacial*, 2; pp. 75-92.

RUIZ ZAPATERO, G. (1983-84): "El comercio protocolonial y los orígenes de la iberización". *Kalathos*, 3-4; pp. 51-70.

RUIZ ZAPATERO, G., FERNÁNDEZ MARTÍNEZ, V.M. (1984): "Patrones de asentamiento en el Bajo Aragón protohistórico". *Arqueología Espacial*, 4; pp. 43-63.

RUIZ ZAPATERO, G. (1985): *Los Campos de Urnas del N.E. de la Península Ibérica*. Madrid, Universidad Complutense.

RUIZ ZAPATERO, G. (1988): "La prospección arqueológica en España: Pasado, presente y futuro", *Arqueología Espacial*, 12; pp. 33-47.

RUIZ ZAPATERO, G. (1992): "Comercio protohistórico e innovación tecnológica: la difusión de la metalurgia del hierro y el torno del alfarero en el NE. de Iberia", *Gala*, 1; pp. 103-116.

RUIZ ZAPATERO, G., FERNÁNDEZ MARTÍNEZ, V.M. (1993): "Prospección de superficie, técnicas de muestreo y recogida de información", *Inventarios y Cartas Arqueológicas, homenaje a Blas Taracena*, Soria, 1991; pp. 87-98.

SANMARTÍ, E. (1973): "Materiales cerámicos griegos y etruscos en las comarcas meridionales de Cataluña". *Ampurias*, 35; pp. 221-234.

SANMARTÍ, E. (1975): "Las cerámicas finas de importación de los poblados prerromanos del Bajo Aragón (comarca del Matarranya)". *Cuadernos de Arqueología Castellonense*, 2; pp. 87-127.

SANMARTÍ, E., PADRÓ, J. (1976-1978): "Ensayo de aproximación al fenómeno de la iberización en las comarcas meridionales de Cataluña". *Simposi Internacional. Els Orígens del Món Ibèric. Ampurias*, 38-40; pp. 157-176.

SANMARTÍ, E. (1978): "La ceràmica de barniz negro del poblado de Sant Miquel de Vinebre". *Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*; fasc. 141-144; pp. 43-47.

SANMARTÍ, E. (1979): "Les cultures protohistòriques de la comarca del Matarranya: un estat de la qüestió". *Fonaments*, 1; pp. 121-149.

SANMARTÍ, E. (1984): "Observaciones acerca del poblado ibérico de San Antonio de Calaceite en relación a su funcionalidad rectora en el poblamiento de su área de influencia", *Arqueología Espacial*, 4; pp.161-171.

SANMARTÍ, J. (1991): "El comercio fenicio y púnico en Cataluña". I-IV Jornadas de Arqueología Fenicio-Púnica, Ibiza 1986-89. *Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 24; pp. 119-136.

SANZ, M. (1973-1974): "Población ibérica del valle del Ebro", *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, 1973-74; pp. 11-22.

SANZ, M. (1978): "Población ibérica del valle del Ebre (II). El yacimiento del barranco del Musilló (Flix)". *Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, 1978, fasc. 141-144; pp. 55-72.

SANZ, M. (1979): "Población ibérica del valle del Ebro (III). Aportación al estudio del Oppidum ibérico de Sant Miquel de Vinebre", *Butlletí de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, 1979; pp. 11-42.

SANZ, M. (1980): "Población ibérica del valle del Ebro (IV). Santa Madrona-1 (Ribarroja de Ebro)", *Butlletí Arqueològic de Tarragona*, V-2. 1980; pp. 69-106.

SERRA RÀFOLS, J. de C. (1964-65): "La destrucción del poblado ibérico del Castellet de Banyoles, de Tivissa (Bajo Ebro)". *Ampurias*, XXVI-XXVII; pp. 105-134.

VILASECA, S. (1935): *La indústria del sílex a Catalunya. Les estacions tallers del Priorat i extensions*. Reus, 1935.

VILASECA, S. (1939): "Dos nuevas cuevas prehistóricas de Tivissa", *Ampurias*, I; pp. 159-185.

VILASECA, S. (1943): *El poblado y necrópolis prehistórica de Molà (Tarragona)*. Acta Arqueológica Hispánica, I.

VILASECA, S., SERRA RÀFOLS, J.C., BRULL, LL. (1949): "Excavaciones del Plan Nacional en el Castellet de Banyoles de Tivissa (Tarragona)". *Informes y Memorias de la Comisión General de Excavaciones Arqueológicas*, 20. Madrid, 1949.

VILASECA, S. (1953a): *Las industrias del sílex tarraconenses*. Madrid: Instituto Rodrigo Caro, CSIC, 1953.

VILASECA, S. (1953b): *Coll del Moro. Poblado y túmulo posthallstáticos en Serra de Almors, término de Tivissa (Bajo Priorato)*. Valencia: Instituto de Estudios Ibéricos y Etnología Valenciana, 1953.

VILASECA, S. (1954): *Nuevos yacimientos tarraconenses de cerámica acanalada*. Tarragona: Instituto de Estudios Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1954.

VILASECA, S. (1956): "El campo de urnas de la Tosseta (Guiamets)", *IV Congreso Internacional de Prehistoria y Protohistoria*. Madrid, 1954; pp. 841-856.

VILASECA, S. (1957): "Una explotación minera prehistórica. La Solana del Bepo de Ulldemolins (Provincia de Tarragona)". *IV Congreso Arqueológico Nacional, Burgos, 1955*. Zaragoza, 1957; pp. 135-139.

VILASECA, L. (1958): *El poblado ibérico de la Serra de l'Espasa, Capsanes. Materiales arqueológicos*. Reus: Instituto de Estudios Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1958.

VILASECA, S. (1973): *Reus y su entorno en la prehistoria*. Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1973.

VILLARONGA, L. (1979): *Numismática antigua de Hispania*. Barcelona, 1987.

**EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT DE LA
FOIA DE MÓRA DES DEL BRONZE
FINAL A L'ANTIGUITAT TARDANA:
ANÀLISI I EVOLUCIÓ DEL TERRITORI.**

MEMÒRIA DE LLICENCIATURA

Per: Jaume NOGUERA GUILLÉN

Director: Joan SANMARTÍ GREGO

[Handwritten signature]

VOLUM II: LÀMINES

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700769387

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Març de 1997

EXCLÒS DE PRÈSTEC
UNICAMENT ES POT CONSULTAR
DINS LA SALA DE LECTURA

ÍNDIX DE LÀMINES

ANNEX I: Làmines de material

- Làmines 1-3:** Asclines.
Làmina 4: Barber Medina.
Làmines 5-6: Barranc de Rasquera 1.
Làmina 7: Barranc de Rasquera 2.
Làmina 8: Barranc de Comte, Barranc Fondo, Caseta del Flaquet.
Làmines 9-12: Coll Alt.
Làmines 13-17: Coll del Moro de la Serra d'Almos.
Làmina 18: El Molar.
Làmina 19: Els Mugrons.
Làmina 20: Barranc de Gàfols 2.
Làmina 21: Corriol de Corb, Granges de Ginestar, les Deveses 2.
Làmina 22: Les Cases Barates.
Làmina 23: Les Deveses 1.
Làmines 24-25: Les Pedres.
Làmines 26-28: Les Planes.
Làmina 29: Lo Quiquet, Mas d'en Peles, Mas de Giralt.
Làmina 30: Mas de Dalt.
Làmina 31: Mas de Mall, Moleta Rodona, Mas de Prades.
Làmines 32-33: Mas de Molló 1.
Làmines 34-35: Mas de Molló 2.
Làmina 36: Punt km. 47
Làmina 37: Roca del Sol 1, Turó de la Torreta.
Làmina 38: Roca del Sol 2.
Làmina 39: Sant Vicenç, Roca de l'Ortiga.

ANNEX II: Mapes

- Làmina 40:** Fotografia satel.lit del curs inferior de l'Ebre.
Làmina 41: Ampliació de la fotografia satel.lit de la làmina 40.
Làmina 42: Localització de la totalitat de jaciments.
Làmina 43: Mapa de distribució del tipus de vegetació actual.
Làmina 44: Mapa geològic.
Làmina 45: Ampliació de la zona sud de la cubeta, amb direcció dels talls topogràfics..
Làmina 46: Situació dels jaciments durant èpoques diferents sobre els talls topogràfics de la zona sud de la cubeta.
Làmina 47: Mapa de localització dels jaciments corresponents al Bronze Final.
Làmina 48: Mapa de localització dels jaciments corresponents al Primer Ferro.
Làmina 49: Mapa de localització dels jaciments corresponents a l'Ibèric Antic.
Làmina 50: Mapa de localització dels jaciments corresponents a l'Ibèric Ple.
Làmina 51: Mapa de localització dels jaciments corresponents a l'època tardo-republicana.
Làmina 52: Mapa de localització dels jaciments corresponents a l'època altimperial.
Làmina 53: Mapa de localització dels jaciments corresponents a l'època baix-imperial.
Làmina 54: Esquema cronològic dels jaciments.
Làmina 55: Situació dels jaciments sobre l'aixecament isomètric de la zona de Ginestar, durant el Bronze Final-Primer Ferro, Ibèric Ple, època imperial romana.
Làmina 56: Distribució del poblament sobre l'aixecament isomètric de la zona del Castellet de Banyoles durant el Bronze Final-Primer Ferro, Ibèric Ple, època tardorepublicana, època imperial romana.
Làmina 57: Situació dels jaciments sobre l'aixecament isomètric de la zona del Pas de l'Ase, durant el Bronze Final-Primer Ferro, època tardorepublicana i època imperial romana.

ANNEX III: Inventari de jaciments

Número de fitxa:

1. Barranc de Rasquera 1 (Miravet)
2. Barranc de Rasquera 2 (Miravet)
3. Barranc del Comte A (Rasquera)
4. Barranc de Comes A-B (Rasquera)
5. Barranc de Vinyes A-B (Rasquera)
6. Moleta Rodona (Rasquera)
7. Corriol de Corb (Rasquera)
8. Les Pedres (Ginestar)
9. Sant Vicenç (Ginestar)
10. Caseta de Xevarría (Ginestar)
11. Barranc de S. Antoni 2 (Ginestar)
12. Barranc de S. Antoni 1 (Ginestar)
13. Les Deveses 1 (Ginestar)
14. Les Deveses 2 (Ginestar)
15. Caseta del Flaquet (Ginestar)
16. Barranc de Gàfols 2 (Ginestar)
17. Barranc de Gàfols 1 (Ginestar)
18. Cementiri de Ginestar (Ginestar)
19. Granges de Ginestar (Ginestar)
20. Lo Quiquet (Tivissa)
21. Punt Km 47 (Ginestar)
22. Mas de Dalt (Tivissa)
23. Castellet de Banyoles (Tivissa)
24. Mas de Mall (Tivissa)
25. Mas de Boquell (Tivissa)
26. Mas de Molló 2 (Móra la Nova)
27. Mas de Molló 1 (Móra la Nova)
28. Barranc Fondo (Tivissa)
29. Ermita de Santa Anna (Tivissa)
30. L'Aumedina (Tivissa)
31. Coll Alt (Tivissa)
32. Mas d'en Peles (Tivissa)
33. Coll del Moro (Tivissa)
34. La Tosseta (Guiamets)
35. Mas d'en Serrano (Móra la Nova)
36. Mas de Giralt (Móra la Nova)
37. Les Cases Barates (Móra la Nova)
38. Les Planes (Móra la Nova)
39. Jaciment del Dipòsit (Garcia)
40. Barranc dels Buïcs (Garcia)
41. Puig Roig (Masroig)
42. El Molar (Molar)
43. Roca del Sol 2 (Garcia)
44. Roca del Sol 1 (Garcia)
45. Sant Miquel de Vinebre (Vinebre)
46. Asclines (Ascó)
47. Mas de Prades (Ascó)
48. Roca de l'Ortiga (Ascó)
49. Barber Medina (Ascó)
50. Els Mugrons (Ascó)
51. El Calvari (Móra d'Ebre)
52. Turó de la Torreta (Miravet)
53. Castell de Miravet (Miravet)

ANNEX I

LÀMINES DE MATERIAL

LÀMINA 1. ASCLINES (núm. 46):

Figura 1- Fragment de vora molt rodada d'àmfora romana, forma Oberaden 74. Crono. principis del s. I d.C.

Figura 2- Fragment de nansa d'àmfora romana indeterminada.

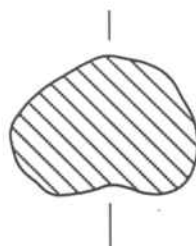
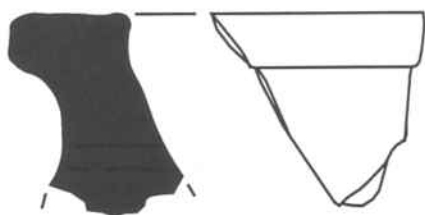
Figura 3- Fragment de vora d'àmfora romana, forma Pascual 1. Crono. 1/2 s. I a.C.- 1r quart s. I d.C.

Figura 4- Fragment de vora d'àmfora romana, forma Dressel 2-4. Crono. fi s. I a.C.- s. I d.C.

Figura 5- Fragment de vora d'àmfora romana Keay XXIII. Crono. principis del s. IV a 1a 1/2 s. V d.C.

Figura 6- Fragment de vora de morter de ceràmica oxidada comuna romana.

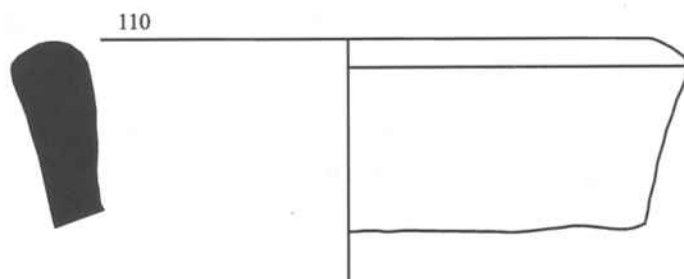
1

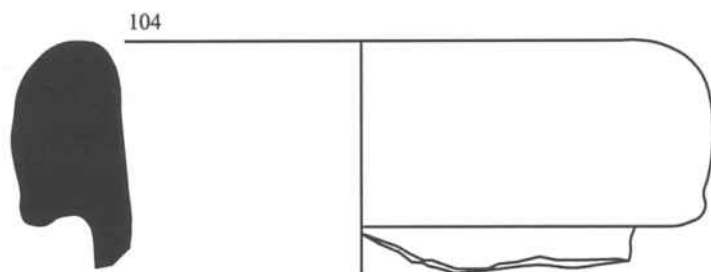
2

3

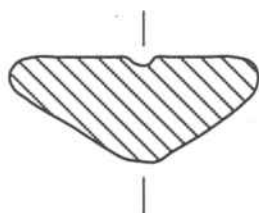

4

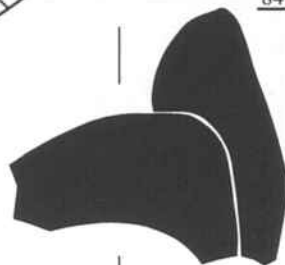

5 cm

5

84

6

240

LÀMINA 2. ASCLINES (núm. 46):

Figura 1- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, forma Lamb. 1B. Crono. 150-200 d.C.

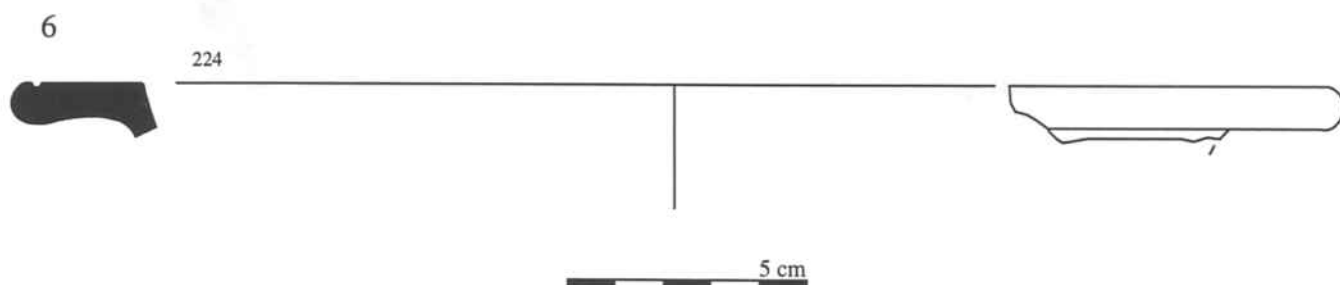
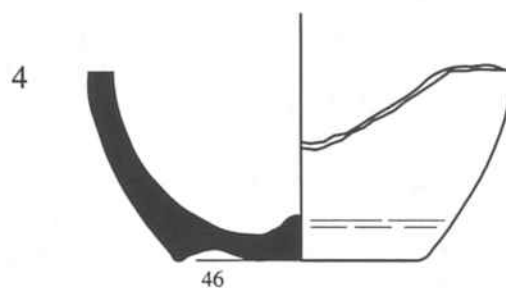
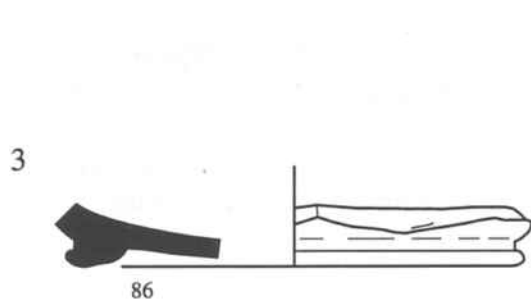
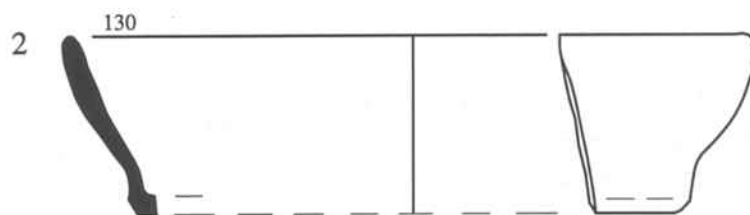
Figura 2- Fragment de vora amb arrencament de la base d'un bol de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10B. Restes d'engalba de color ataronjat. Crono. s. I d.C.- 250 d.C.

Figura 3- Fragment de base de ceràmica comuna africana. Pasta de color ataronjat-vermell, d'aspecte laminat, ben depurada.

Figura 4- Fragment de base sense peu marcat d'una gerra de T. S. Hispànica tardana, segles III-IV d.C.

Figura 5- Fragment de vora de T. S. Hispànica tardana, forma Drag. 37. Crono. finals s. III d.C. a principis s. V d.C.

Figura 6- Fragment de vora de T. S. Africana A, forma Lamb. 23. Crono. 150-200 d.C.

LÀMINA 3. ASCLINES (núm. 46):

Figura 1- Fragment de vora de ceràmica T. S. Africana Clara D, forma Hayes 61A. Pasta ataronjada, fina, lleugerament granulosa, amb engalba del mateix color, poc espessa i opàca. Crono. 325-400 d.C.

Figura 2- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10B, amb engalba de color ataronjat. Crono. s. I d.C.- 250 d.C.

Figura 3- Fragment de vora de tapadera de ceràmica de cuina africana, forma Ostia III, 170. Pasta ataronjada, amb la vora fumada. Crono. 1a 1/2 s.III- s. IV d.C.

Figura 4- Fragment de vora de ceràmica T. S. Africana Clara D, forma Hayes 73 A. Pasta ataronjada fina, lleugerament granulosa, amb engalba del mateix color, poc espessa i opàca. Crono. 420-475 d.C.

Figura 5- Fragment de vora de T. S. Africana Clara D, forma Atlante XLVI, 9. Pasta ataronjada fina, lleugerament granulosa, amb engalba del mateix color, poc espessa i opàca. Crono. segles VI-VII d.C.

Figura 6- Fragment de vora de ceràmica comuna africana. Pasta de color ataronjat-vermell, d'aspecte laminat, ben depurada.

Figura 7- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana forma Lamb. 9A, amb engalba ataronjada. Crono. 150 d.C.- inicis del s. V d.C.

Figura 8- Fragment de base de ceràmica T. S. Africana Clara A.

Figura 9- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37.

Figura 10- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma 8, tardana. Crono. segles III-IV d.C.

Figura 11- Fragment de vora exvasada de T. S. Africana Clara D, forma Hayes 91. Pasta ataronjada fina, lleugerament granulosa, amb engalba del mateix color, poc espessa i opàca. Crono. 350-450 d.C.

Figura 12- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37, tardana. Crono. finals s. III d.C. a principis s. V d.C.

Figura 13- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma 8, tardana. Crono. segles III-IV d.C.

LÀMINA 4. BARBER MEDINA

(núm. 49):

Figura 1- Fragment de vora de gerra a mà, amb el llavi exvasat semblant als tipus anomenats de "coll de cigne". Pasta molt cuita, quasi negra, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 2- Fragment de vora exvasada d'un vas fet a mà, amb un apèndix ceràmic adossat al llavi arrodonit. Pasta cuita, de color vermell fosc, amb abundant desgredant calcari.

Figura 3- Fragment de vora exvasada a mà, amb al llavi arrodonit. Per la seva forma i orientació podria pertànyer a un vas amb perfil en S. Pasta de cocció reductora, color marró fosc, amb desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 4- Fragment de vora exvasada amb petites excisions obliqües al llavi. Pasta molt cuita, de color gris, amb abundants partícules calcàries de dimensions diverses.

Figura 5- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb un motiu decoratiu horitzontal adossat a la part externa. Pasta cuita, de color gris fosc, amb abundant i gruixut desgredant calcari.

Figura 6- Fragment del que podria ser part de la paret d'un gran vas, amb forts relleus decoratius horitzontals. També podria tractar-se d'un fragment d'algun element mòble. Argila molt cuita, de color gris fosc, i amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 7- Fragment de paret d'un gran vas amb l'empremta circular deixada per l'aplicació d'una nansa. Paret gruixuda, pasta reduïda de color gris fosc, amb desgredant calcari i petits fragments de mica daurada.

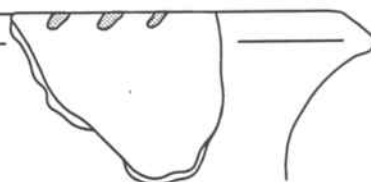
Figura 8- Fragment de vora exvasada a mà, amb el llavi arrodonit, del que sembla un vas de perfil en S. Argila reduïda, de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari.

Figura 9- Fragment de vora amb el llavi arrodonit d'una tapadora feta a mà. Argila cuita, de color marró fosc i abundant desgredant calcari.

Figura 10- Fragment de vora recta i vertical d'un vas a mà, amb el llavi arrodonit i lleugerament bisellat a la part externa. Argila cuita, de color marró fosc i abundant desgredant calcari de diverses mides.

Figura 11- Fragment de vora vertical d'una gran gerra feta a mà, amb el llavi exvasat. Pasta cuita, però presenta diferents tonalitats fosques a causa de diferents temperatures de cocció. Abundant desgredant calcari i amb alguns petits fragments de desgredant de mica daurada.

1 170

2

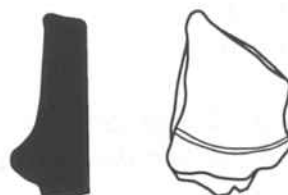
3

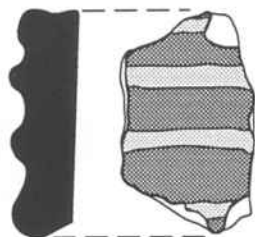
4

5

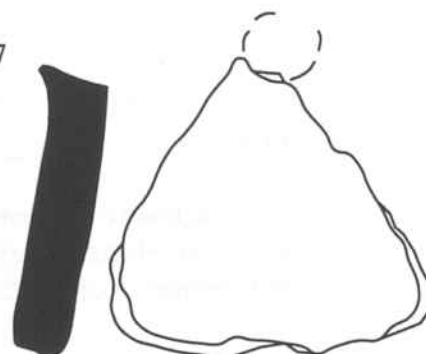

6

5 cm

7

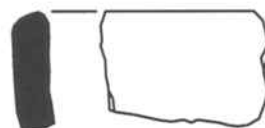
8

9

10

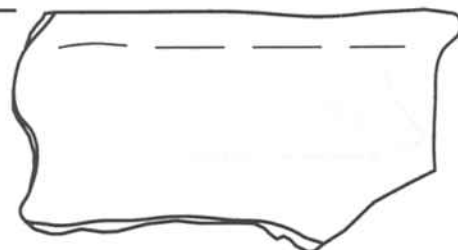

11

370

5 cm

LÀMINA 5. BARRANC DE RASQUERA 1 (núm. 1):

Figura 1- Fragment de vora exvasada de perfil arrodonit de ceràmica ibèrica del tipus "coll de cigne". Argila de color ataronjat-beige, ben depurada, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 2- Fragment de vora de un gran contenidor ibèric, amb el llavi pla i que pràcticament és una continuació de la paret. Pasta dura, de color ataronjat clar, amb desgredant calcari molt fi.

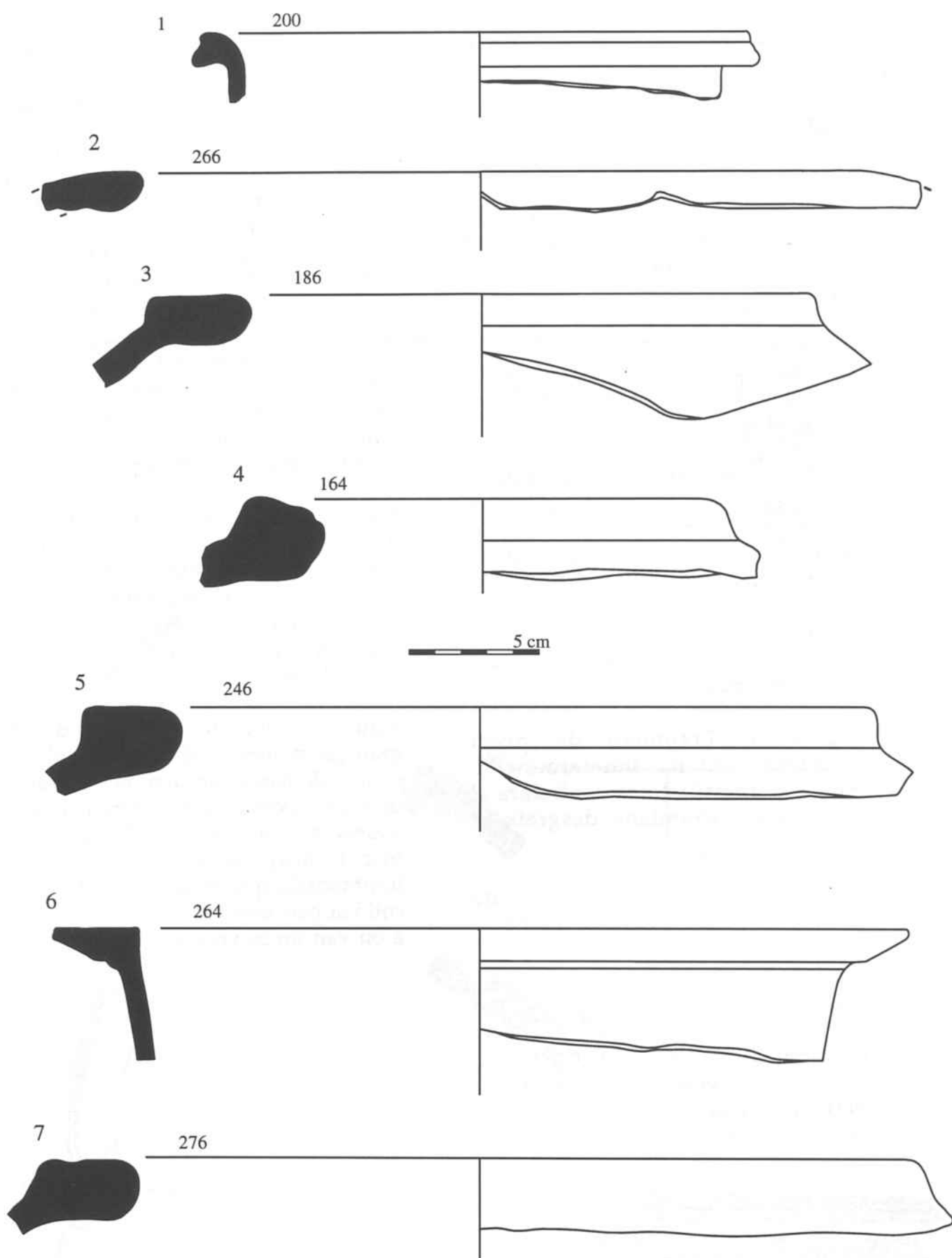
Figura 3- Fragment de vora d'un gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre. Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 4- Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana. Argila dura, de color ataronjat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 5- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre. Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 6- Fragment de vora de *kalathos* ibèric, amb el llavi exvasat, pla i gruixut, amb ressalt extern a la part inferior. Sembla del tipus més modern. Pasta oxidant, de color ataronjat clar, ben depurada, però que embruta al tacte.

Figura 7- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre. Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

**LÀMINA 6. BARRANC DE
RASQUERA 1 (núm. 1):**

Figura 1- Fragment de *tegula* romana.

Figura 2- Fragment de nansa, de pasta ben depurada, amb desgredant calcari molt fi, molt ben cuita. Color ataronjat-rosat.

Figura 3- Fragment de nansa, de pasta ben depurada, amb desgredant calcari molt fi, molt ben cuita. Color ataronjat-rosat.

Figura 4- Fragment de nansa, de pasta ben depurada, amb desgredant calcari molt fi, molt ben cuita. Color ataronjat-rosat. Conserva restes de la paret del vas.

Figura 5- Fragment de base de Terra Sigillata Hispànica, forma indeterminada.

Figura 6- Fragment de pivot d'àmfora romana indeterminada. Argila ataronjada fosca, molt dura al tacte, amb abundant desgredant calcari molt fi.

Figura 7- Fragment de vora de ceràmica oxidada comuna romana.

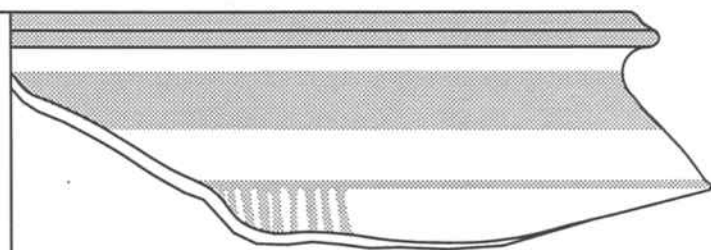
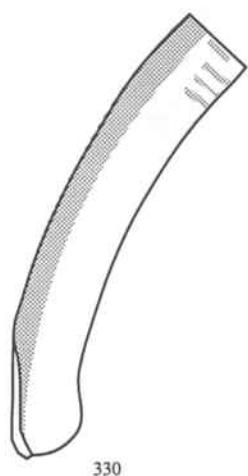
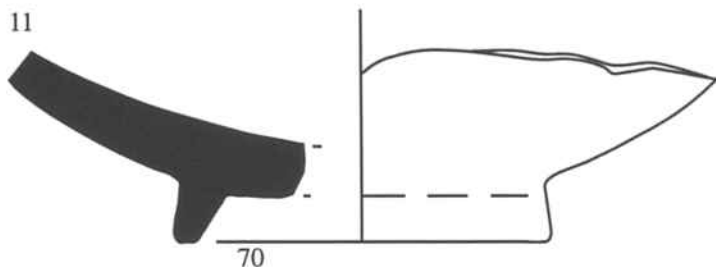
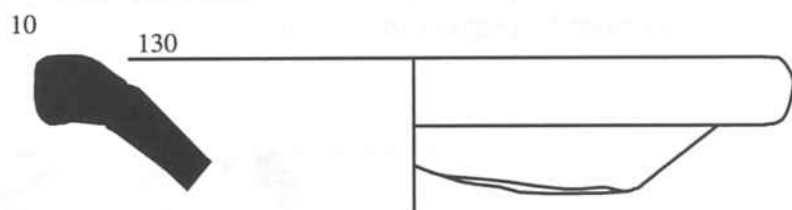
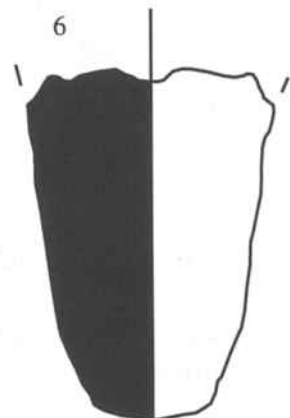
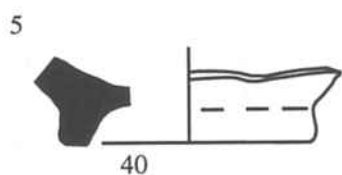
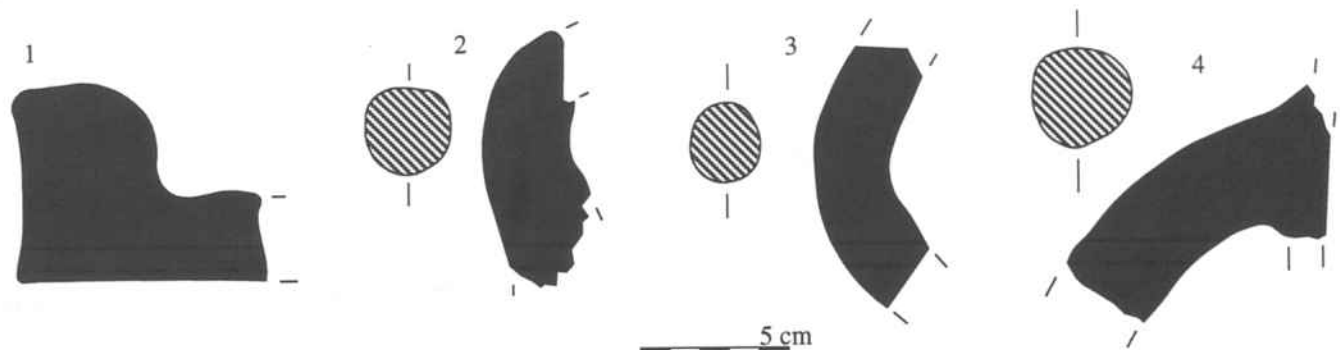
Figura 8- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia III, 332. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

Figura 9- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia II, 302. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

Figura 10- Fragment de vora de ceràmica de cuina oxidada romana, amb el llavi exvasat i engruixit. Pasta oxidada ben depurada, de color ataronjat fosc, dura al tacte.

Figura 11- Fragment de base d'un bol o d'una pàtera ibèrica, a imitació campaniana, de pasta oxidada, color ataronjat rosat i desgredant calcari molt fi, amb restes de pintura molt malmesa a l'interior, de color vermell fosc.

Figura 12- Fragment de vora d'una gran gerra ibèrica del tipus "coll de cigne", de pasta ben depurada i dura, de cocció oxidant, color ataronjat clar. Restes de pintura de color vermell fosc (vinós) en forma de bandes horitzontals que recorren el llavi, el coll i la part superior de la panxa, cap a on van línies verticals.

LÀMINA 6. BARRANC DE RASQUERA 1 (1)

LÀMINA 7. BARRANC DE RASQUERA 2 (núm. 2):

Figura 1- Fragment de paret de ceràmica ibèrica antiga, amb restes de bandes pintades horitzontals de color vermell fosc. Argila ben depurada, però pasta poc cuïta, que embruta al tacte.

Figura 2- Fragment de nansa de secció arrodonida, pasta oxidada de color ataronjat, argila ben depurada. Podria pertànyer a un element vascular ibèric.

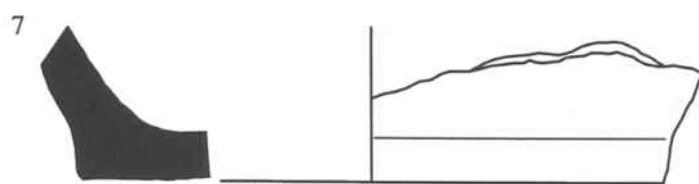
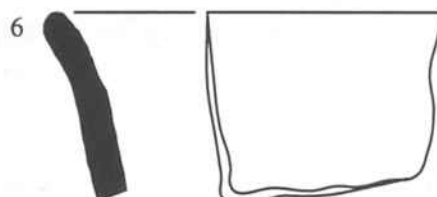
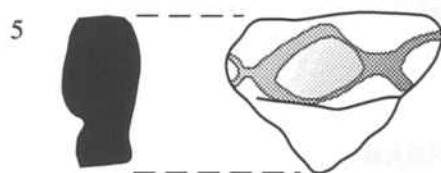
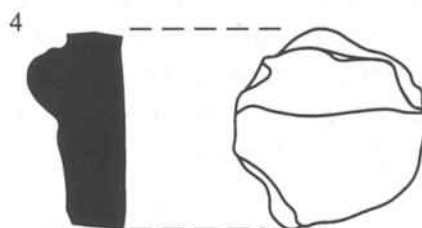
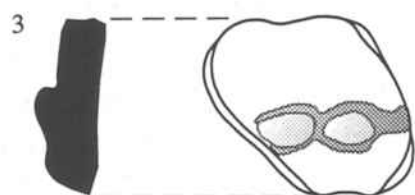
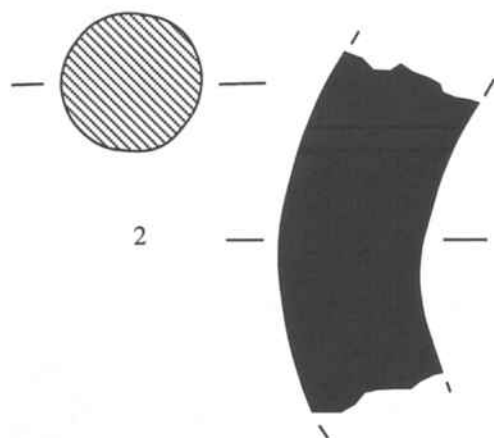
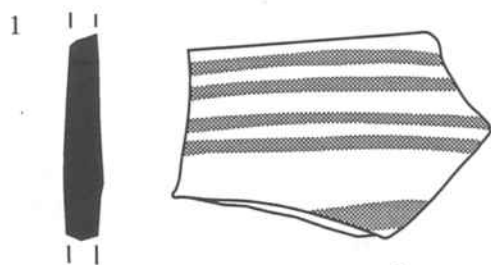
Figura 3- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb restes de la decoració d'un cordó imprès. Pasta reductora, de color gris fosc, amb abundós i gruixut desgredant calcari.

Figura 4- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb restes d'un cordó imprès sense decoració de digitacions. Pasta gris fosca, amb abundant desgredant calcari.

Figura 5- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb restes d'un cordó imprès. Pasta de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 6- Fragment de vora amb el llavi arrodonit i lleugerament exvasat d'un vas fet a mà. Argila de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 7- Fragment de base plana d'un vas a mà. Pasta de color gris, amb abundant desgredant calcari de mida gran i mitjana, i algunes petites partícules de mica daurada.

110

LÀMINA 8 (núm. 3):

BARRANC DEL COMTE A:

Figura 1- Fragment de base d'un vas fet a mà. Pasta de color gris fosc i abundant desgreixant calcari de diverses mides.

Figura 2- Fragment de base d'un vas a mà. Pasta de color gris fosc i abundant desgreixant calcari de mides diverses.

Figura 3- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb decoració de cordons impresa. Argila poc depurada, de color gris fosc i amb abundant desgreixant calcari.

Figura 4- Fragment de paret carenada d'un vas fet a mà, segurament de perfil en S, amb decoració de cordons impresos. Argila grisenca molt poc depurada i amb abundant desgreixant calcari de mides diverses.

BARRANC FONDO (núm. 28):

Figura 5- Fragment de vora exvasada de ceràmica romana comuna oxidada.

Figura 6- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10A. Restes d'engalba de color ataronjat, tipus A2. Crono. principis s. I- s. V d.C.

Figura 7- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10A. Restes d'engalba de color ataronjat, tipus A2. Crono. principis s. I- s. V d.C.

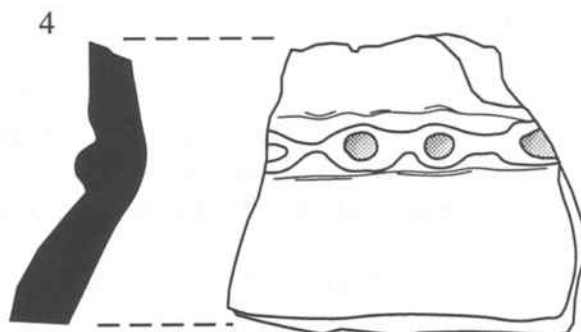
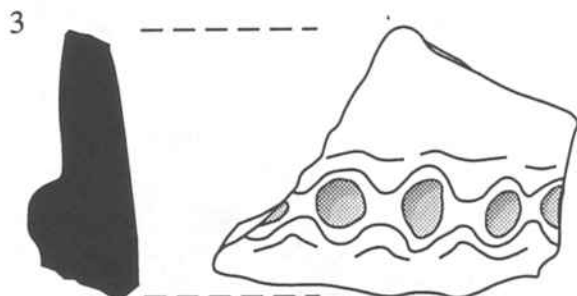
Figura 8- Fragment de base de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

Figura 9- Fragment de vora de T. S. Hispànica, possible forma 8. segles I-IV d.C.

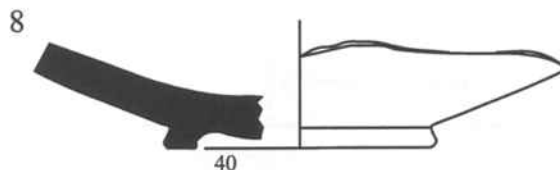
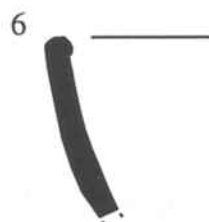
CASETA DEL FLAQUET (núm. 15):

Figura 10- Fragment de vora d'una petita gerra ibèrica, amb el llavi exvasat. Argila de color ataronjat clar, ben depurada, molt poc cuita i embruta al tacte.

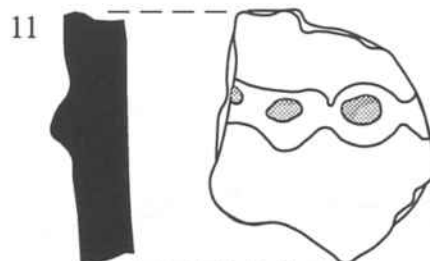
Figura 11- Fragment de paret d'un vas fet a mà decorat amb cordons impresos. Pasta grisenca, amb abundant i gruixut desgreixant calcari.

BARRANC DEL COMTE (3)

BARRANC FONDO (28)

CASETA DEL FLAQUET (15)

LÀMINA 9. COLL ALT (núm. 31):

Figura 1- Fragment de base de ceràmica a mà, amb pasta de color gris poc depurada i abundant desgreixant calcari.

Figura 2- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Argila de color gris molt poc depurada, amb abundant desgreixant calcari de mides diverses.

Figura 3- Fragment de base plana de ceràmica feta a mà, amb la paret exvasada i lleugerament convexa. Pasta de color marronós, amb abundant desgreixant calcari de diverses mides.

Figura 4- Fragment de base d'un gran vas fet a mà, possiblement un gran contenidor de base plana. Pasta molt poc depurada, de color marró fosc, amb abundant i groller desgreixant calcari i fragments de mica daurada de diverses mides.

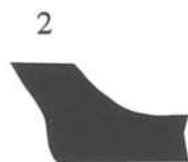
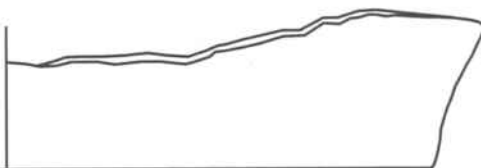
Figura 5- Fragment de base d'una ceràmica feta a mà, amb la pasta de color gris i molt desgreixant calcari de mida mitjana i gran.

Figura 6- Fragment de paret amb arrencament de la base d'un vas fet a mà. Pasta gris molt fosca, quasi negra, amb abundant desgreixant calcari de diverses mides i partícules de mica daurada de mida mitjana.

Figura 7- Fragment d'una base de ceràmica a mà. Pasta gris fosca, amb abundant desgreixant calcari, de mida mitjana.

160

226

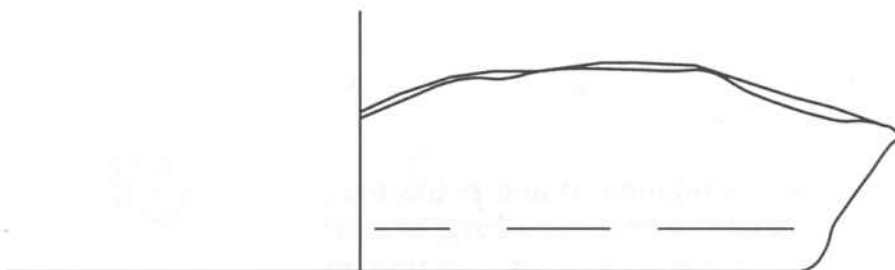
164

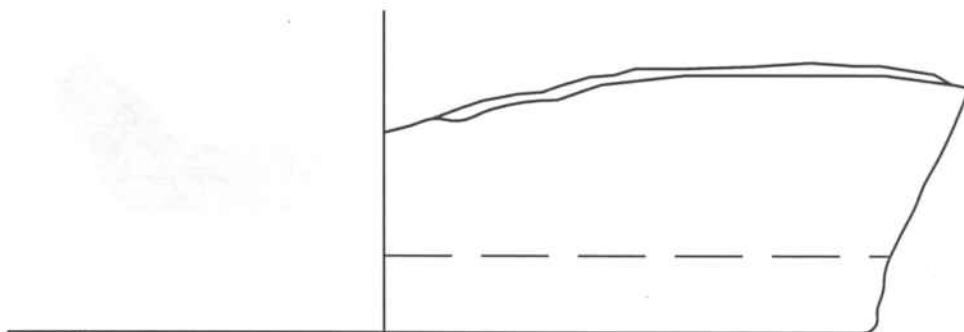
216

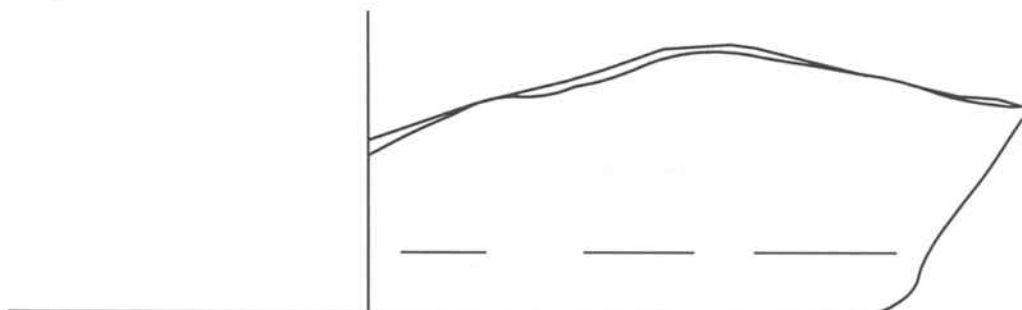
170

190

190

LÀMINA 10. COLL ALT (núm. 31):

Figura 1- Fragment de nansa d'àmfora fenícia, de secció rodona. Pasta dura, de color marronós a l'interior i gris a l'exterior, amb abundant desgredant de petites partícules d'esquist negre.

Figura 2- Fragment de nansa de ceràmica feta a mà, de secció rodona. Argila grisa, amb abundant desgredant calcari.

Figura 3- Fragment del que sembla l'agafador buit d'una tapadora de ceràmica a mà. Argila de color gris, poc depurada, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

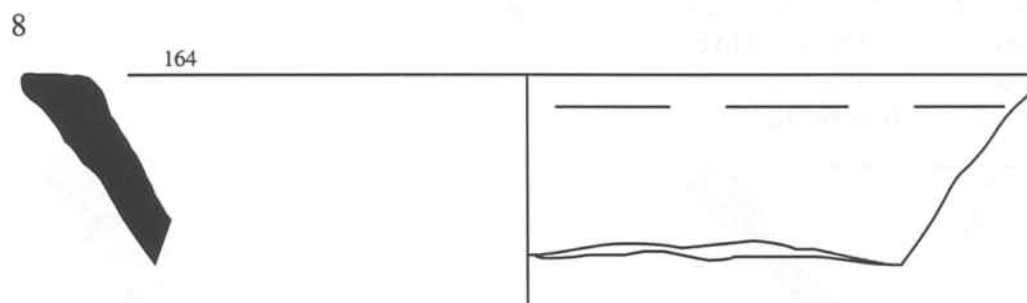
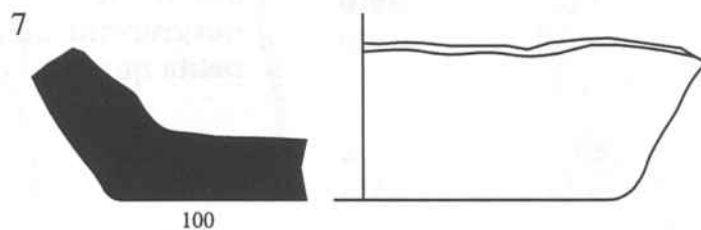
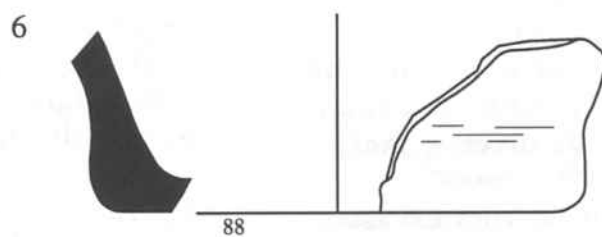
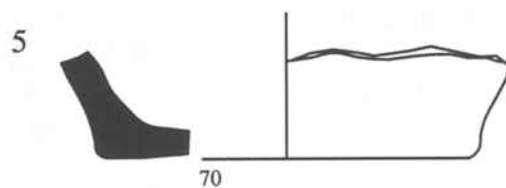
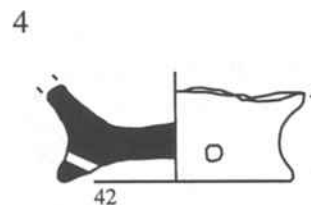
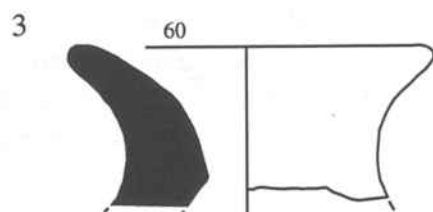
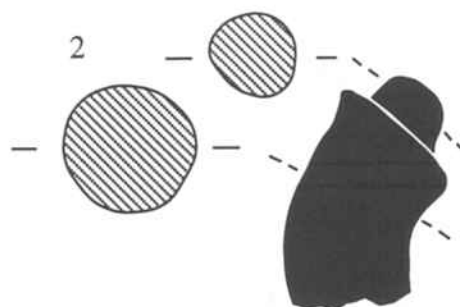
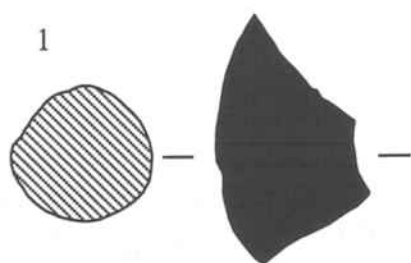
Figura 4- Base d'un petit vas fet a mà, amb el peu elevat, on es situa un petit forat realitzat abans de la cocció, segurament per poder penjar-ho. Argila gris, amb desgredant calcari de mida petita.

Figura 5- Fragment d'una petita base d'un vas fet a mà, amb l'argila molt cuita, de color quasi negre i abundant desgredant calcari, i en menor quantitat, mica daurada.

Figura 6- Fragment de base plana de ceràmica feta a mà, amb la paret lleugerament exvasada i còncaua, amb el perfil arrodonit. Argila grisenc, amb abundant desgredant calcari de mida petita.

Figura 7- Fragment de base plana de ceràmica a mà, molt gruixuda. Pasta gris molt fosca, quasi negra, amb abundant desgredant calcari de totes les mides i partícules de mica daurada de mida mitjana.

Figura 8- Fragment de vora exvasada amb el llavi marcat, engruixit i pla, que podria pertànyer a un vas de perfil en S. Argila gris, amb abundant desgredant calcari.

LÀMINA 11. COLL ALT (núm. 31):

Figura 1- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi engruixit. Argila de color marronós, relativament ben depurada, amb abundant desgredixant calcari de petites dimensions.

Figura 2- Fragment de vora lleugerament exvasada amb el llavi també lleugerament exvasat. Pasta poc depurada, de color grisenc, amb abundant desgredixant calcari de diverses mides.

Figura 3- Fragment de vora lleugerament exvasada amb el llavi pla i recte. Pasta de color gris fosc, amb abundant desgredixant calcari de mida mitjana.

Figura 4- Fragment de vora lleugerament exvasada amb el llavi també lleugerament exvasat i arrodonit. Pasta poc depurada, de color marró fosc, amb abundant desgredixant calcari de diverses mides.

Figura 5- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi engruixit a la part interna. Argila poc depurada, de color gris, amb abundant desgredixant calcari de dimensions diverses.

Figura 6- Fragment de vora lleugerament exvasada amb el llavi també lleugerament exvasat i arrodonit. Pasta poc depurada, de color marronós, amb abundant desgredixant calcari de diverses mides i petits fragments de mica daurada.

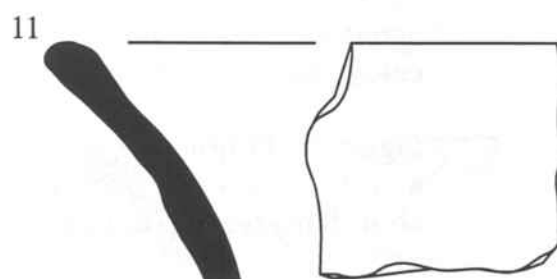
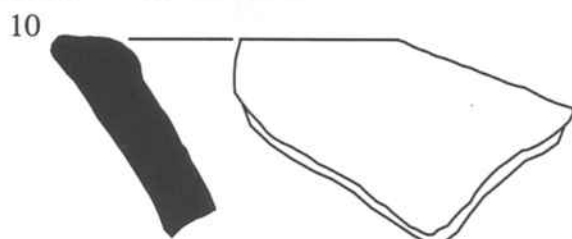
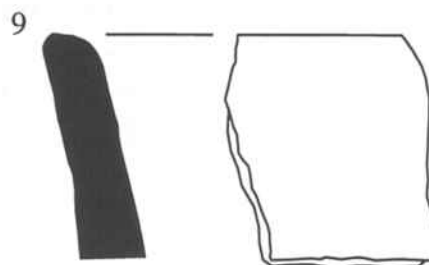
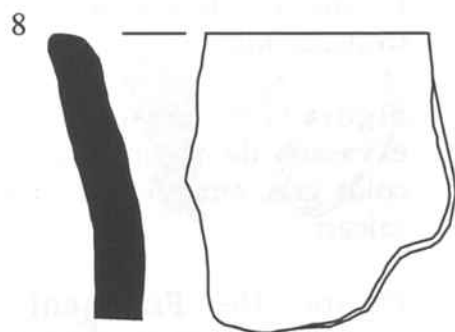
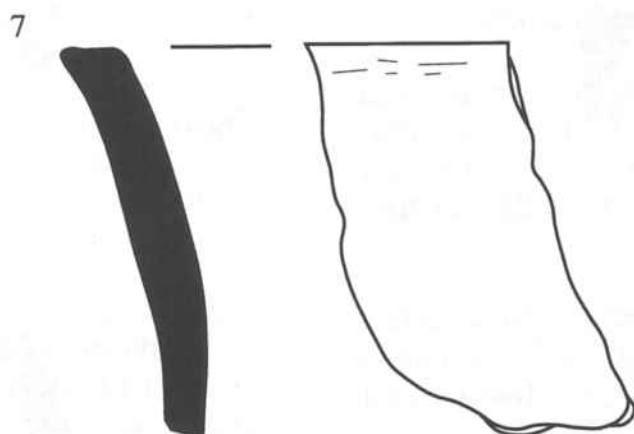
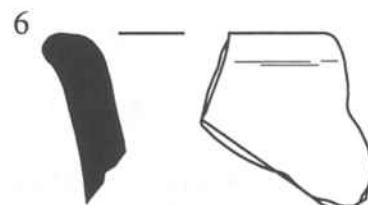
Figura 7- Fragment de vora exvasada feta a mà, segurament d'un vas de perfil en S, amb el llavi marcat. Pasta de color marronós fosc, amb desgredixant calcari abundant i una petita quantitat de mica daurada.

Figura 8- Fragment de vora lleugerament exvasada d'un vas fet a mà, amb el perfil en S. Pasta gris, poc depurada, amb abundant desgredixant calcari i petits fragments de mica daurada.

Figura 9- Fragment de vora lleugerament exvasada d'un vas fet a mà. Pasta grisa, amb abundant desgredixant calcari.

Figura 10- Fragment de vora exvasada amb el llavi reentrant d'un vas a mà, probablement amb el perfil en S. Argila gris fosca, quasi negra, amb desgredixant calcari i de mica daurada de mida petita.

Figura 11- Fragment de vora exvasada amb el llavi arrodonit, que segurament pertany a un vas de perfil en S. Pasta grisa, amb desgredixant calcari abundant i una petita quantitat de mica daurada.

LÀMINA 12. COLL ALT (núm. 31):

Figura 1- Fragment de base plana de ceràmica feta a mà, amb la paret bastant exvasada, molt erosionada. Argila molt fosca, quasi negra, amb molt desgredixant calcari i de mica daurada, de totes les mides.

Figura 2- Fragment de base plana de ceràmica feta a mà, amb el fons molt prim i amb un petit ressalt extern. Pasta molt reduïda, de color gris fosc, amb abundant desgredixant calcari.

Figura 3- Fragment de base plana feta a mà. Argila de color marró fosc, abundant desgredixant calcari.

Figura 4- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi exvasat. Argila de color gris fosc, amb molt desgredixant calcari de petites dimensions.

Figura 5- Fragment de vora recta a mà, amb el llavi inclinat cap a l'interior. Pasta gris fosca, amb desgredixant calcari abundant.

Figura 6- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Argila de color marró fosc, amb desgredixant calcari de mida mitjana.

Figura 7- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi engruixit. Pasta de color gris, amb abundant desgredixant calcari de petites dimensions.

Figura 8- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Pasta grisenca i desgredixant calcari de mides diverses.

Figura 9- Fragment de vora exvasada a mà. Pasta de color gris, amb abundant desgredixant calcari.

Figura 10- Fragment de vora exvasada de ceràmica feta a mà, molt erosionada. Pasta de color gris, amb abundant desgredixant calcari i petites partícules de mica daurada.

Figura 11- Fragment de vora recta de ceràmica feta a mà, amb el llavi aixecat i marcat. Argila gris i amb abundant desgredixant calcari de diverses mides.

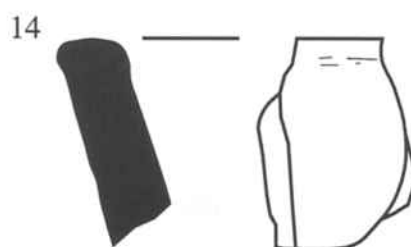
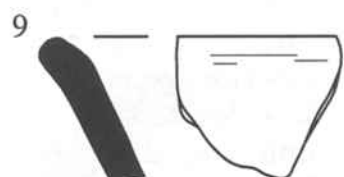
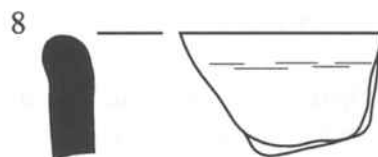
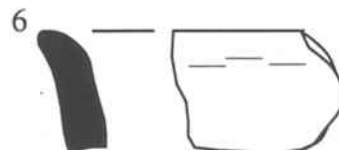
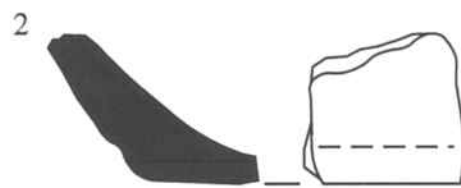
Figura 12- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi pla. Pasta de color marró, amb desgredixant calcari abundant, de mida petita.

Figura 13- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Argila de color gris, amb desgredixant calcari de mida mitjana.

Figura 14- Fragment de vora exvasada de ceràmica feta a mà, amb la paret i el llavi engruixits. Pasta de color gris fosc, amb abundant desgredixant calcari de diverses mides i mica daurada de petites dimensions.

Figura 15- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Pasta de color gris, amb abundant desgredixant calcari.

Figura 16- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi lleugerament exvasat. Pasta de color gris fosc, amb abundant desgredixant calcari de mides diverses.

**LÀMINA 13. COLL DEL MORO DE
LA SERRA D'ALMOS (núm. 33):**

Figura 1- Fragment de vora de tapadora de ceràmica a mà, amb el llavi engruixit i amb acanaladures concèntriques a la part superior, incises abans de la cocció. Pasta de color molt fosc, negre, amb abundant desgredant calcari, de mida petita.

Figura 2- Fragment de tapadora de ceràmica a mà, amb el llavi bisellat i marcat, Pasta de color marró, amb el nucli una mica més fosc, amb abundant desgredant calcari de mida mitjana.

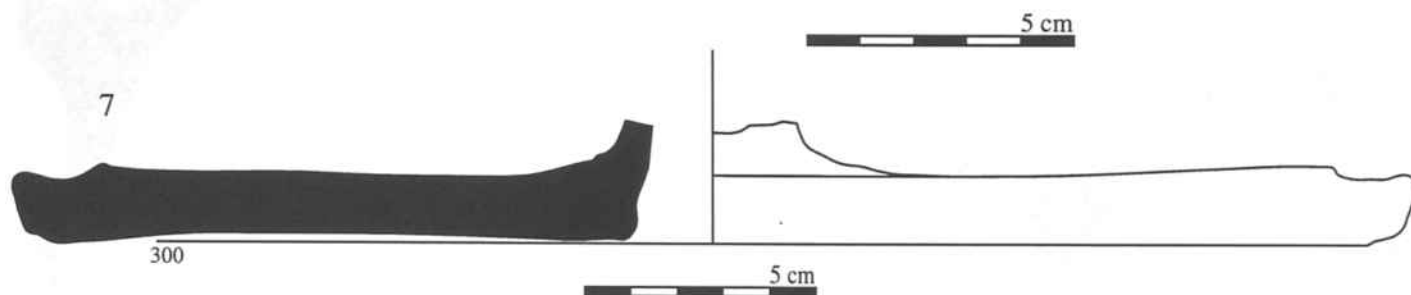
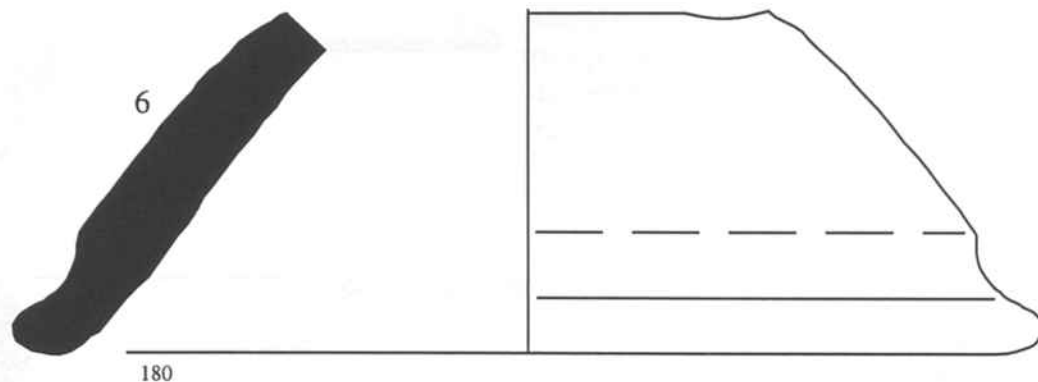
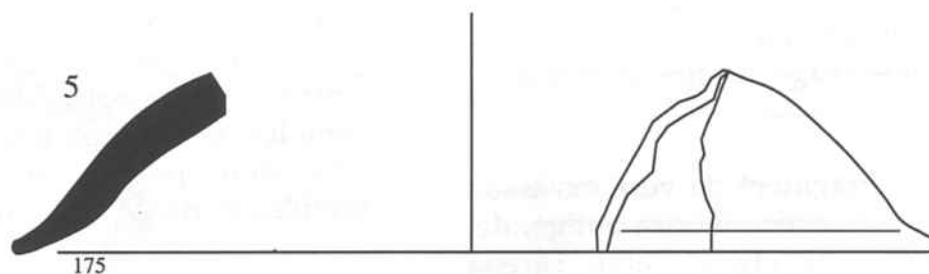
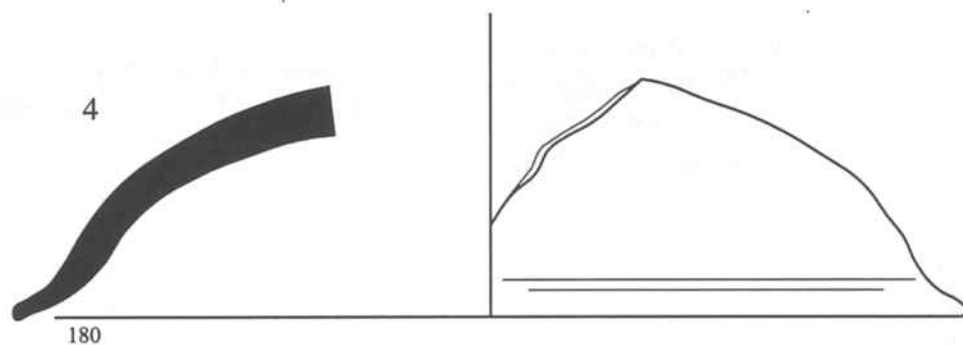
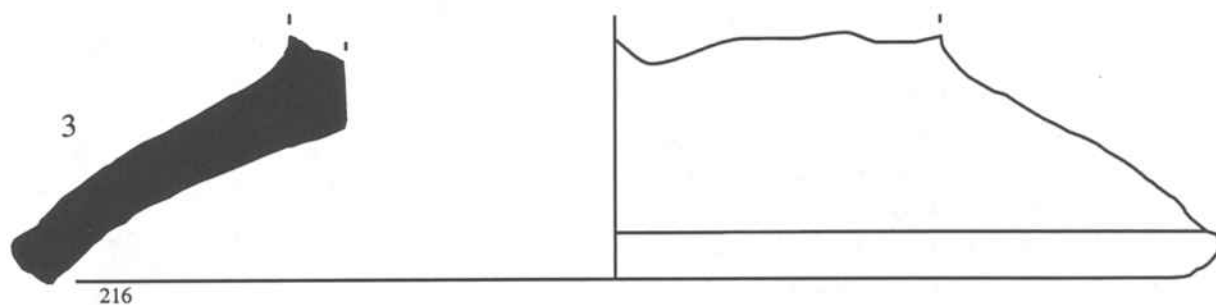
Figura 3- Fragment de tapadora de ceràmica a mà, amb el llavi bisellat. Nucli gris i superfície de color marró fosc, amb abundant desgredant calcari molt fi.

Figura 4- Fragment de ceràmica a mà que dona quasi el perfil complet d'una tapadora, amb el llavi lleugerament exvasat i marcat. Superfície interna i externa molt ben allisada, quasi brunyida. Pasta de color marró, amb el nucli gris fosc. Abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 5- Fragment de vora de tapadora de ceràmica a mà que podria pertànyer a la mateixa peça anterior, ja que també té la superfície interna i externa molt ben allisada, quasi brunyida. Pasta de color marró, amb el nucli gris fosc. Abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 6- Fragment que quasi dona la forma sencera d'una tapadora de ceràmica a mà, amb la paret molt engruixida i el llavi marcat, arrodonit i exvasat. Nucli de color gris, superfície marronosa, desgredant calcari fi.

Figura 7- Fragment d'una gran tapadora plana de ceràmica a mà trencada en múltiples fragments, amb una acanaladura en la part superior, vorejant-la. Pasta reductora, de color negre, molt poc depurada, amb abundant desgredant calcari. Superfície externa brunyida.

LÀMINA 13. COLL DEL MORO DE LA SERRA D'ALMOS (33)

LÀMINA 14. COLL DEL MORO DE LA SERRA D'ALMOS (núm. 33):

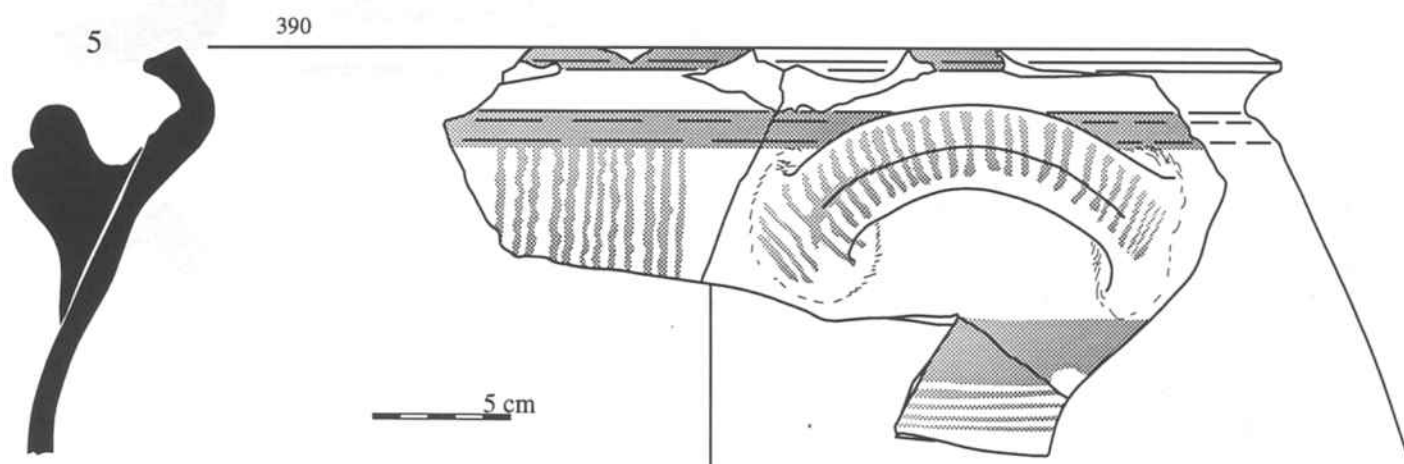
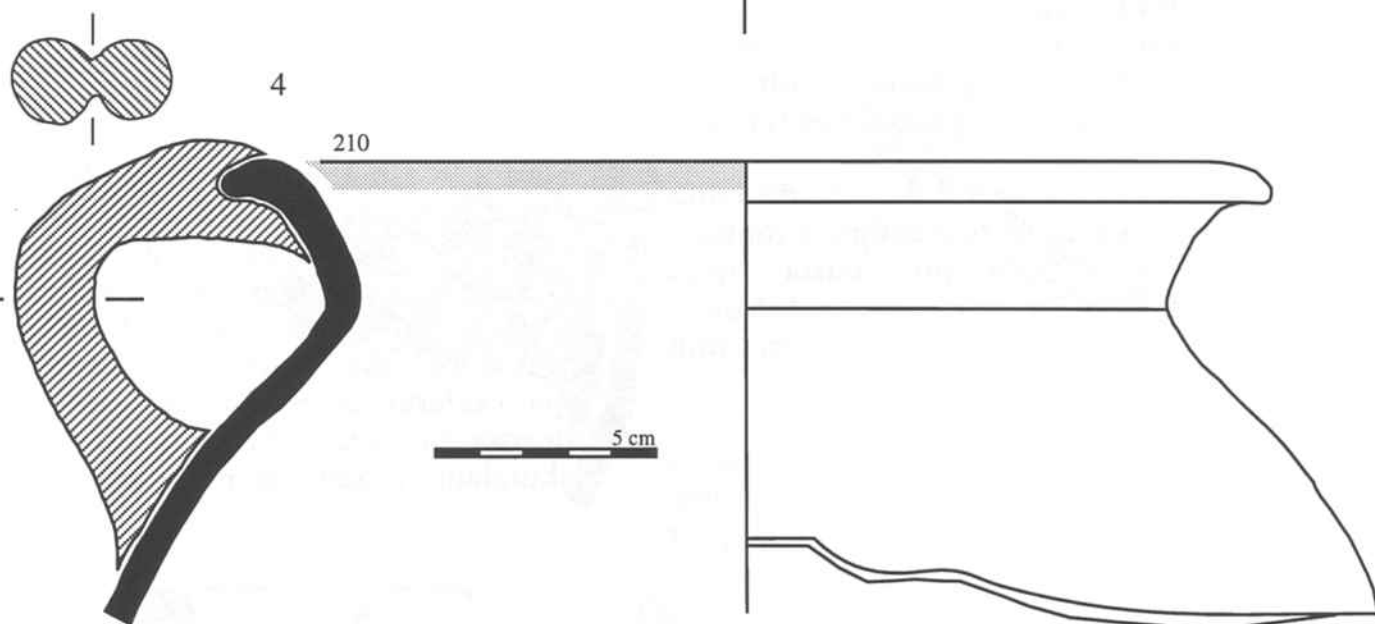
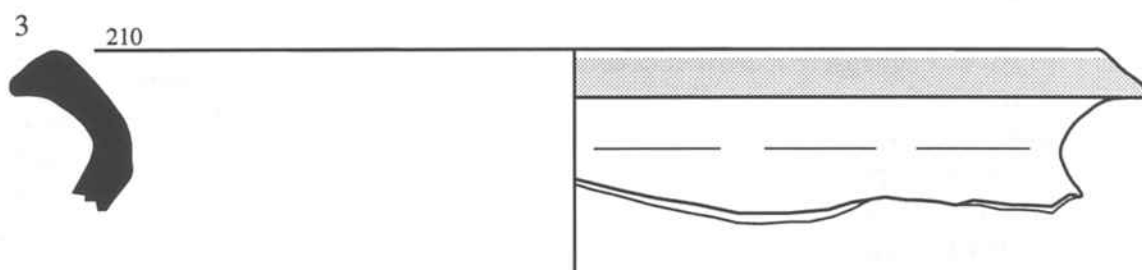
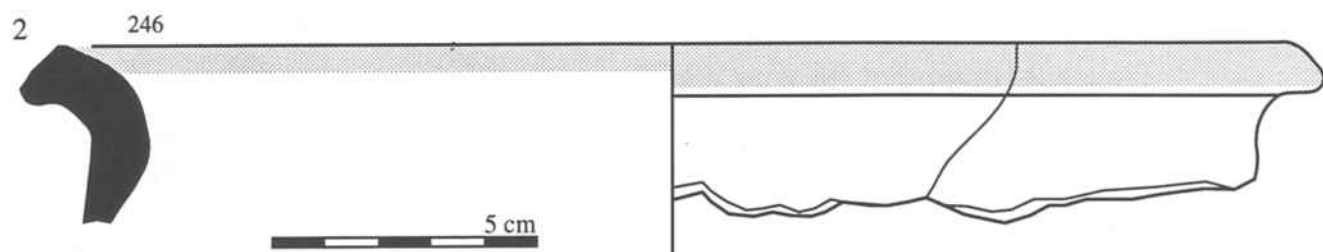
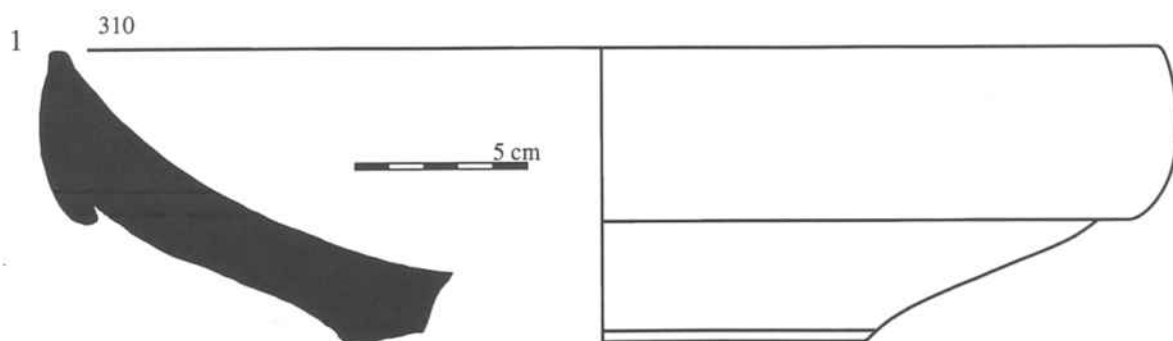
Figura 1- Fragment de ceràmica a torn que dona el perfil complet d'un morter, versemblantment de producció púnica. Argila color gris a l'interior i taronja amarronat a l'exterior. Pasta rugosa, amb grans vacúols i que conté partícules de quars. Sòlida engalba de color gris verdós clar que cobreix la superfície externa i també, parcialment, la interna.

Figura 2- Fragment de vora exvasada a torn de ceràmica ibèrica antiga, del tipus "coll de cigne", amb carena entre el coll i la panxa, amb el llavi també exvasat. Pasta molt porosa i degradada, amb abundant desgredant esquistós i calcari, poc cuïta. Color marró clar a l'exterior, amb el nucli de color gris. Restes de pintura a les dos cares del llavi, de color vinós. Superfície rugosa, no embruta al tacte.

Figura 3- Fragment de vora exvasada a torn de ceràmica ibèrica antiga, del tipus "coll de cigne", amb carena entre el coll i la panxa i amb el llavi exvasat. Pasta dura, lleugera, oxidada, de color taronja clar, amb abundant desgredant calcari fi. Restes de pintura de color vinós a la part superior del llavi.

Figura 4- Fragment de vora exvasada de ceràmica a torn ibèrica antiga, pertanyent a una gran gerra del tipus "coll de cigne", amb una nansa bífida que surt de la mateixa vora i es dirigeix a la part superior de la panxa. Restes molt malmeses de pintura de color vermell vinós a la part interna de la vora. Pasta oxidada de color groc-ataronjat, porosa, que embruta al tacte.

Figura 5- Tres fragments que donen gran part del perfil de la part superior d'una gran gerra a torn ibèrica antiga, del tipus "coll de cigne". Forta carena al coll i nansa bífida horitzontal i lleugerament elevada. Pintura de color vinós fosc al llavi i en bandes horitzontals i verticals a tota la paret externa. Argila ataronjada clara, molt porosa, oxidada, que embruta al tacte. Entre el material informe que completa el lot de la prospecció hi ha uns deu petits fragments que semblen pertànyer a la mateixa peça.

LÀMINA 14. COLL DEL MORO DE LA SERRA D'ALMOS (33)

LÀMINA 15. COLL DEL MORO DE LA SERRA D'ALMOS (núm. 33):

Figura 1- Fragment de vora d'àmfora fenícia, amb el llavi recte i elevat. Pasta de color gris, dura al tacte, amb abundant desgredant esquistós de color negre.

Figura 2- Fragment de vora d'àmfora de ceràmica ibèrica antiga, a imitació fenícia. Pasta poc cuita tipus 'sandwich' de color vermell fosc a l'interior i gris a l'exterior, amb desgredant calcari.

Figura 3- Fragment a torn d'una vora d'àmfora de ceràmica ibèrica antiga, que segueix els models de l'àmfora fenícia, però amb la pasta completament diferent, ja que presenta aspecte 'sandwich' de color vermell fosc a l'interior i gris a l'exterior. Desgredant calcari i sorrenc, però cap partícula esquistosa.

Figura 4- Fragment de vora d'àmfora de ceràmica ibèrica antiga, a imitació fenícia. Pasta poc cuita tipus 'sandwich' de color vermell fosc a l'interior i gris a l'exterior, amb desgredant calcari i sorrenc.

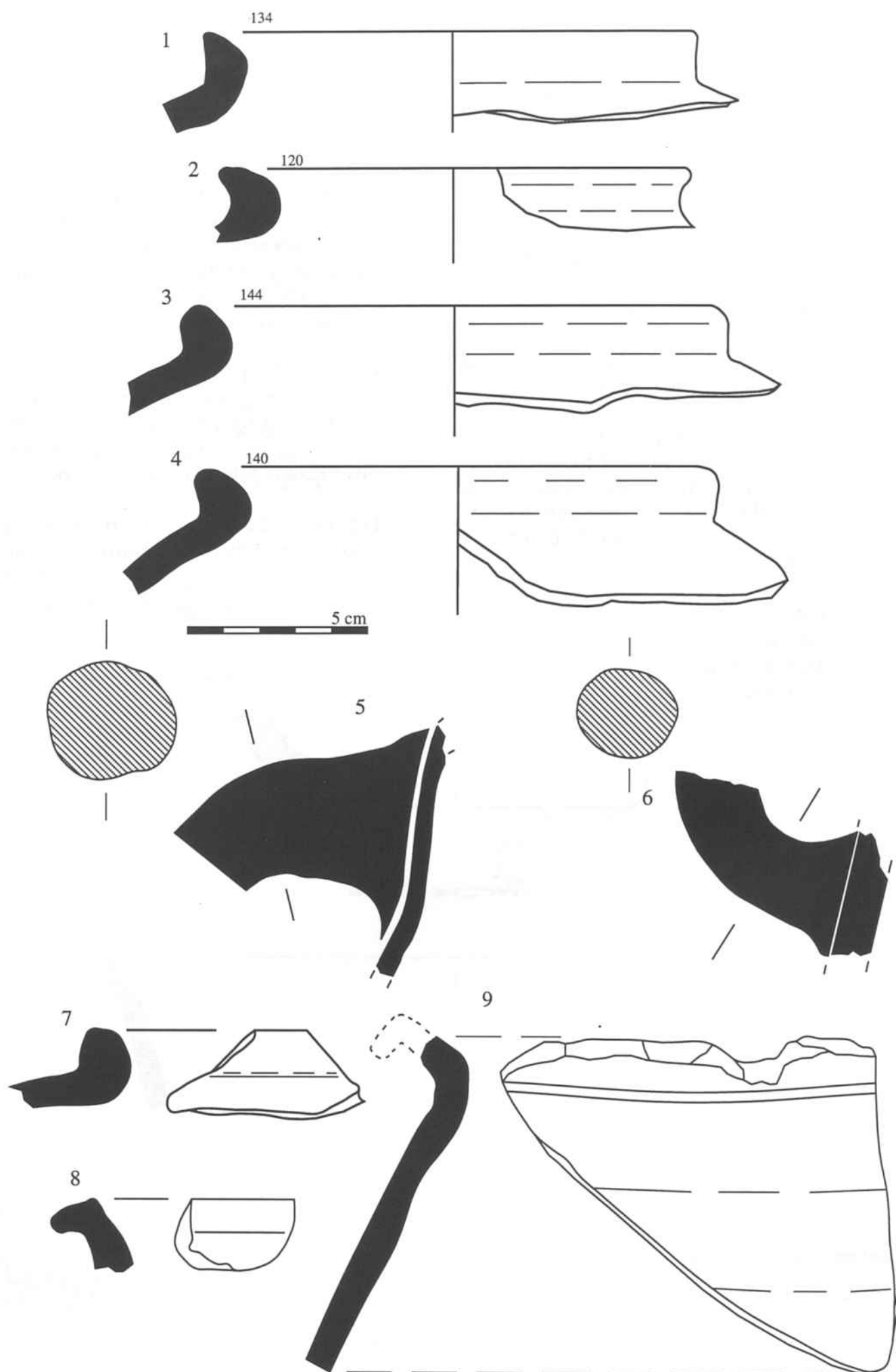
Figura 5- Fragment de nansa d'àmfora a imitació de les àmfores fenícies, de secció circular i amb part de la paret carenada. Pasta de color marró, amb desgredant calcari i sorrenc.

Figura 6- Fragment de nansa amb part de la paret d'un vas a torn, probablement d'una àmfora ibèrica. Argila poc cuita i porosa, de color marró, amb abundant i fi desgredant calcari.

Figura 7- Fragment de vora d'àmfora de ceràmica ibèrica antiga, a imitació fenícia. Pasta poc cuita de color vermell fosc, amb desgredant calcari i sorrenc.

Figura 8- Fragment de vora exvasada de ceràmica ibèrica antiga, del tipus "coll de cigne", amb carena entre el coll i la panxa i el llavi exvasat. Pasta molt porosa i degradada, amb abundant desgredant esquistós i calcari, poc cuita. Superfície rugosa, no embruta al tacte.

Figura 9- Gran fragment de paret a torn, amb arrencament d'una vora exvasada però sense llavi, d'una gerra ibèrica antiga del tipus "coll de cigne". L'interior del vas és de color vermellós, el nucli gris fosc, mentre que l'exterior és gris-groguenc. Pasta porosa que embruta al tacte, amb abundant i fi desgredant calcari.

LÀMINA 15. COLL DEL MORO DE LA SERRA D'ALMOS (33)

**LÀMINA 16. COLL DEL MORO DE
LA SERRA D'ALMOS (núm. 33):**

Figura 1- Fragment de vora exvasada amb el llavi marcat d'una petita gerra de ceràmica a mà amb possible perfil en S. Pasta depurada, superfície de color beige-taronja, nucli gris. Superfície interna excel·lentment allisada, quasi brunyida, superfície externa degradada. Desgreixant calcari de petites dimensions.

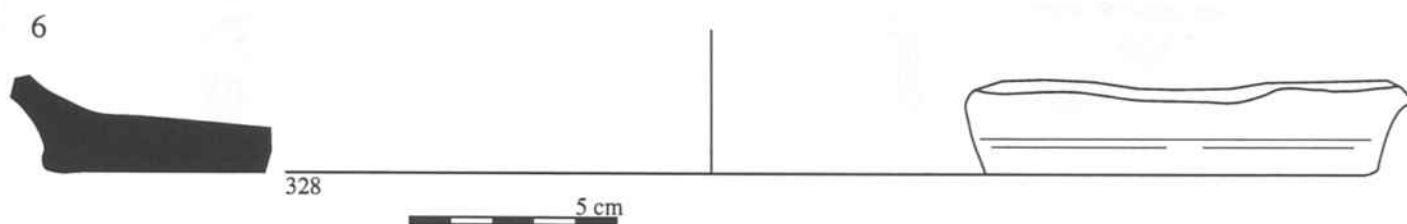
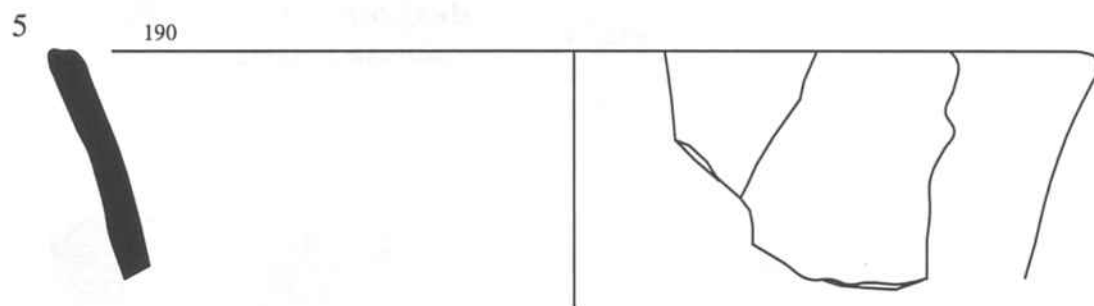
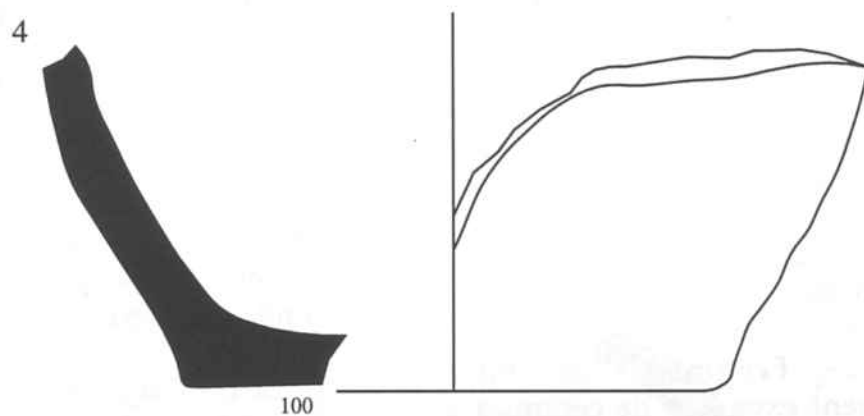
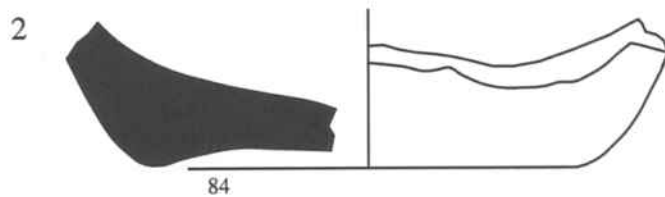
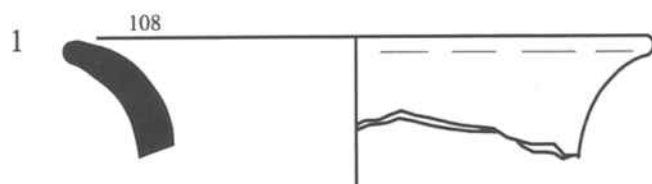
Figura 2- Fragment de base de ceràmica a mà amb el fons umbilicat, de perfil arrodonit. Pasta molt reduïda, de color negre, amb abundant desgreixant calcari de diverses mides.

Figura 3- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Argila de color gris, amb abundant desgreixant calcari de mides diverses.

Figura 4- Gran fragment de base i paret convexa d'una gerra de ceràmica a mà. Argila de color marró fosc, amb abundant desgreixant calcari de diverses mides i partícules de mica daurada.

Figura 5- Fragment de vora exvasada d'una gerra de ceràmica a mà, segurament de perfil en S. Argila de color marró fosc, amb abundant desgreixant calcari de diverses mides.

Figura 6- Fragment de base plana d'un gran vas de ceràmica a mà. Argila de color gris, amb abundant desgreixant calcari de dimensions diverses.

**LÀMINA 17. COLL DEL MORO DE
LA SERRA D'ALMOS (núm. 33):**

Figura 1- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi lleugerament marcat. Argila grisenca, amb desgredant calcari de diverses mides.

Figura 2- Fragment de vora recta amb el llavi lleugerament exvasat, pasta de color marronós, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 3- Fragment petit d'una vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Argila gris, amb el nucli una mica més fosc. Desgredant calcari, de petites dimensions.

Figura 4- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Argila de color marró fosc, amb partícules de desgredant calcari i de mica daurada, de mida petita.

Figura 5- Fragment de vora lleugerament exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi marcat. Argila de color gris i petits fragments de desgredant calcari.

Figura 6- Fragment de vora exvasada a mà, amb el llavi arrodonit. Pasta poc depurada, de color gris, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

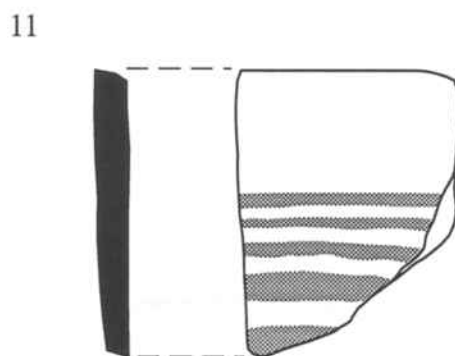
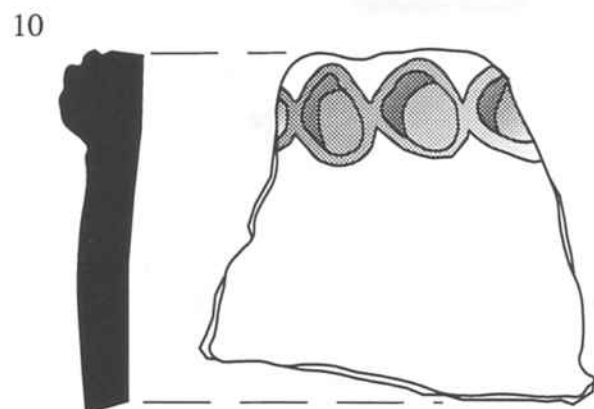
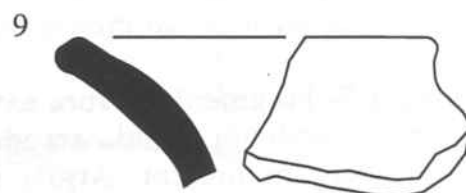
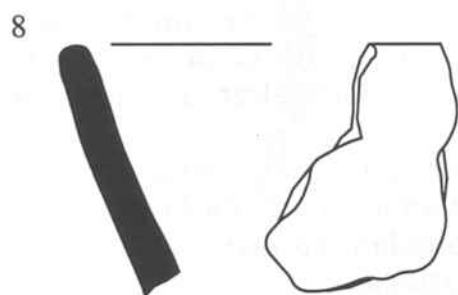
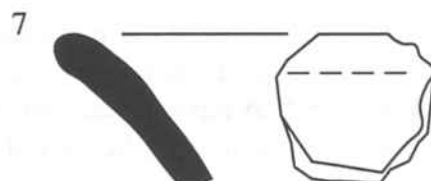
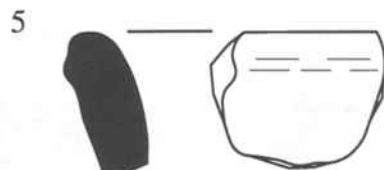
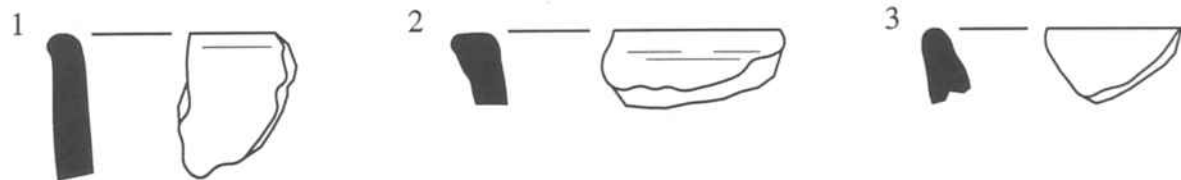
Figura 7- Fragment de vora exvasada a mà, amb el llavi arrodonit. Pasta poc depurada, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 8- Fragment a mà de vora exvasada i lleugerament convexa, amb el llavi arrodonit. Pasta de color marró fosc a l'exterior i gris a l'interior, desgredant calcari abundant.

Figura 9- Fragment d'una vora exvasada de ceràmica feta a mà. Pasta de color gris, poc depurada, amb abundant desgredant calcari de mida mitjana.

Figura 10- Fragment de paret de ceràmica a mà, amb restes de la decoració d'un cordó imprés. Pasta de color marró fosc, poc depurada, i amb abundant desgredant calcari.

Figura 11- Fragment informe de paret de ceràmica ibèrica antiga, a torn, amb restes de pintura de color vinós en bandes paral·leles. Pasta de color ataronjat clar, amb abundant desgredant calcari. Poc cuïta, embruta al tacte.

LÀMINA 18. EL MOLAR (núm. 42):

Figura 1- Fragment de vora exvasada de ceràmica feta a mà, amb el llavi marcat i també exvasat. Pasta molt cuïta, de color negre, amb abundant desgrediant calcari de mides diverses i fragments de mica daurada.

Figura 2- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi exvasat horitzontalment. Argila de color gris, amb desgrediant calcari de mida petita.

Figura 3- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi lleugerament exvasat horitzontalment. Argila de color gris, amb desgrediant calcari de mides diverses.

Figura 4- Fragment de vora lleugerament exvasada i perfil còncau, amb el llavi marcat i arrodonit. Argila marró, amb desgrediant calcari abundant i fi.

Figura 5- Fragment de vora exvasada a mà, amb el llavi arrodonit i lleugerament marcat. Argila marró, amb desgrediant calcari abundant i fi.

Figura 6- Fragment de peu anular de ceràmica a mà. Argila de color gris fosc, amb abundant desgrediant calcari de petites dimensions.

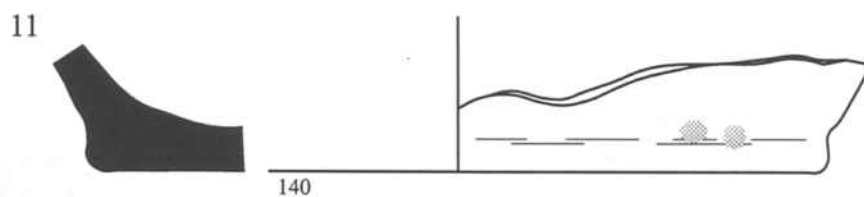
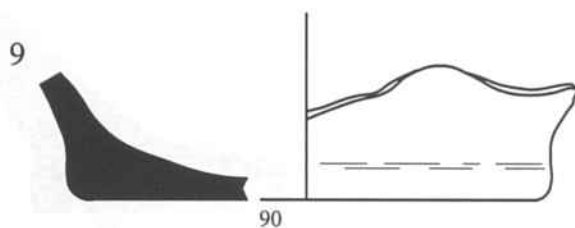
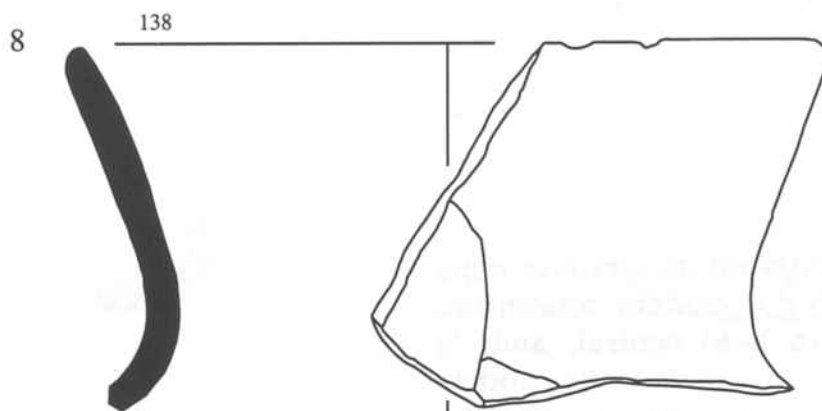
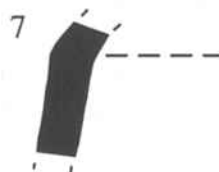
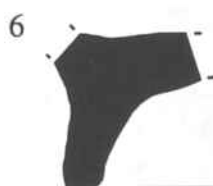
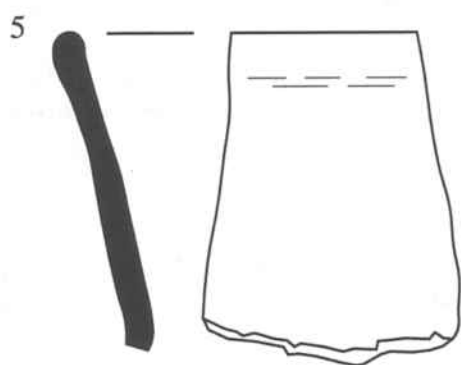
Figura 7- Fragment de carena de l'espatlla d'una àmfora fenícia. Pasta bicroma, exterior marronós i nucli de color gris, amb abundant desgrediant esquistós.

Figura 8- Tres fragments de ceràmica a mà que permeten reconstruir la vora, el coll i l'arrencament de la panxa d'una gerra de perfil en S. Vora exvasada, amb el llavi arrodonit i la paret còncaua. Argila marró, amb desgrediant calcari abundant i fi.

Figura 9- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Pasta de color marró, amb el nucli de color gris fosc. Desgrediant calcari amb partícules de mica daurada.

Figura 10- Fragment de base lleugerament umbilicada de ceràmica a mà, i arrencament de paret convexa. Argila de color gris, amb desgrediant calcari de mida petita.

Figura 11- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Pasta gris fosca, amb abundant desgrediant calcari de mida mitjana.

LÀMINA 19. ELS MUGRONS

(núm. 50):

Figura 1- Fragment exvasat de vora de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Argila reduïda, de color marró fosc, amb el nucli de color gris. Abundant desgredant calcari, de petites dimensions.

Figura 2- Fragment exvasat de vora de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Argila reduïda, de color gris, amb abundant desgredant calcari.

Figura 3- Fragment exvasat de vora de ceràmica a mà. Pasta de color marronós, amb abundant desgredant calcari de dimensions mitjanes.

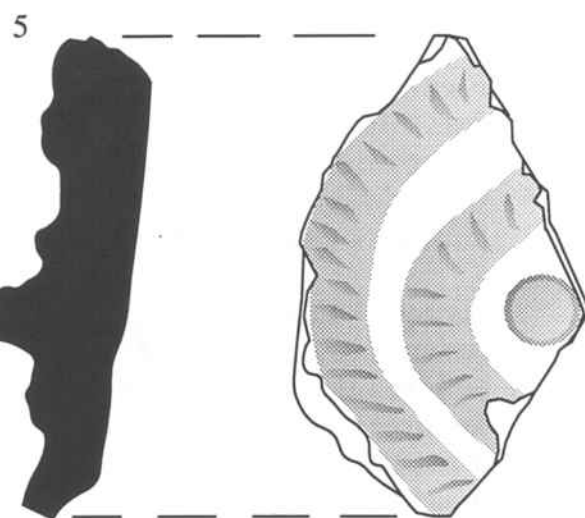
Figura 4- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Pasta reduïda, de color fosc, amb abundant desgredant calcari molt groller.

Figura 5- Fragment de ceràmica a mà decorat amb dos cordons concèntrics aplicats i un botó central, amb la paret molt gruixuda, que podria pertànyer a un element moble o a un vas molt decorat.

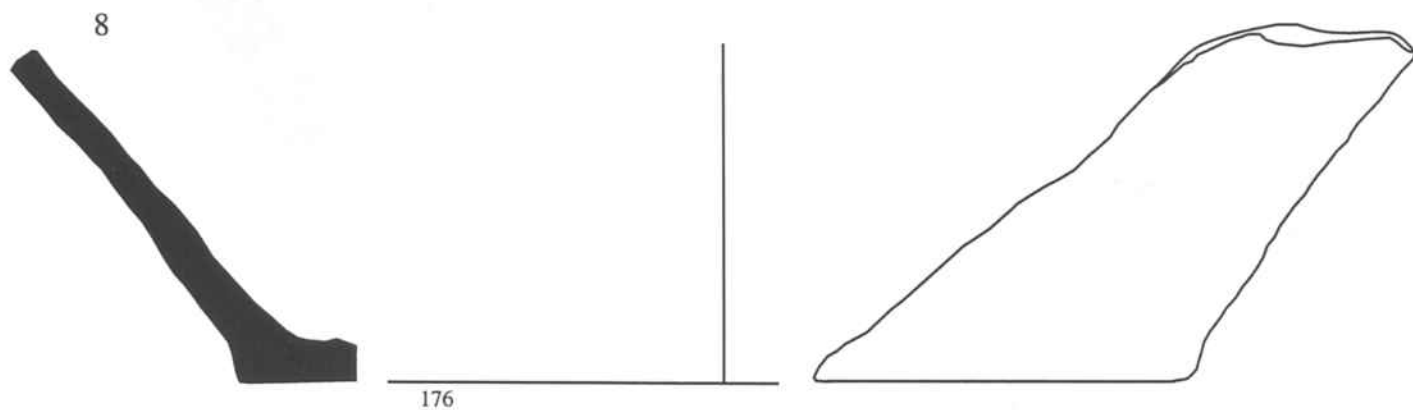
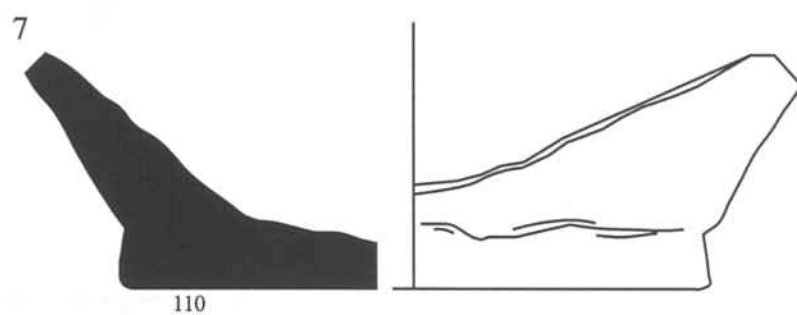
Figura 6- Fragment de vora d'una àmfora ibèrica de boca plana. Pasta oxidada, de color vermellós, ben depurada, amb les empremses del torn molt marcades.

Figura 7- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Pasta marronosa, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 8- Fragment de base plana d'una gran gerra de ceràmica a mà, amb les parets exvasades. Argila de color gris, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

5 cm

**LÀMINA 20. BARRANC DE
GÀFOLS 2 (núm. 16):**

Figura 1- Fragment de vora d'una àmfora ibèrica de boca plana, de pasta oxidada de color ataronjat, amb desgredant calcari molt fi.

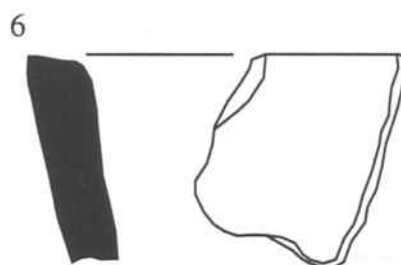
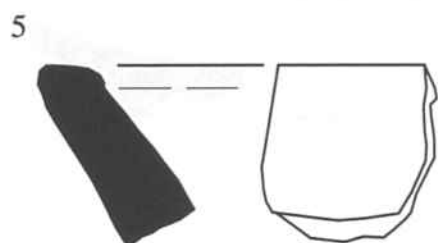
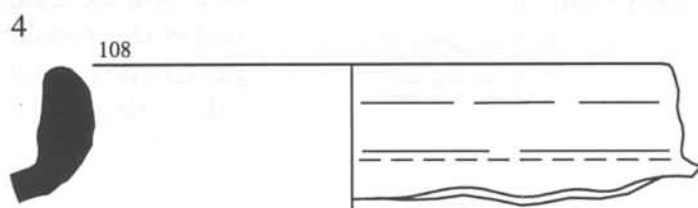
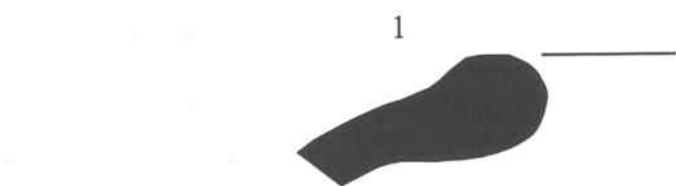
Figura 2- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Pasta molt cuita i desgredada, de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari.

Figura 3- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Argila de color marró, amb el nucli més fosc, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions i fragments de mica daurada.

Figura 4- Fragment de vora d'una àmfora fenícia, amb el llavi recte i relativament alt. Argila de color marronós, amb el nucli gris i partícules esquistoses com a desgredant. Podria correspondre al tipus 10.1.1.1, amb una cronologia compresa entre el 750-650 a.C.

Figura 5- Fragment de vora exvasada amb el llavi lleugerament inclinat a l'interior i paret gruixuda. Pasta de color marró, amb abundant desgredant calcari.

Figura 6- Fragment de vora lleugerament exvasada a mà, amb el llavi bisellat. Pasta reduïda, de color quasi negre, amb desgredant calcari abundant, de mida mitjana.

LÀMINA 21.

CORRIOL DE CORB (núm. 7):

Figura 1- Fragment de paret a torn d'un vas decorat de Terra Sigillata Hispànica, forma Drag. 29. Crono. s. I d.C.

Figura 2- Fragments de vora d'un gran contenidor o *dolia*, amb el llavi horitzontal, realçat i girat a l'interior, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre. Pasta dura, ben cuïta i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgreixant calcari molt fi.

GRANGES DE GINESTAR

(núm. 19):

Figura 3- Fragment de vora d'una àmfora ibèrica de boca plana, de pasta oxidada de color ataronjat, amb desgreixant calcari molt fi.

LES DEVESES 2 (núm. 14):

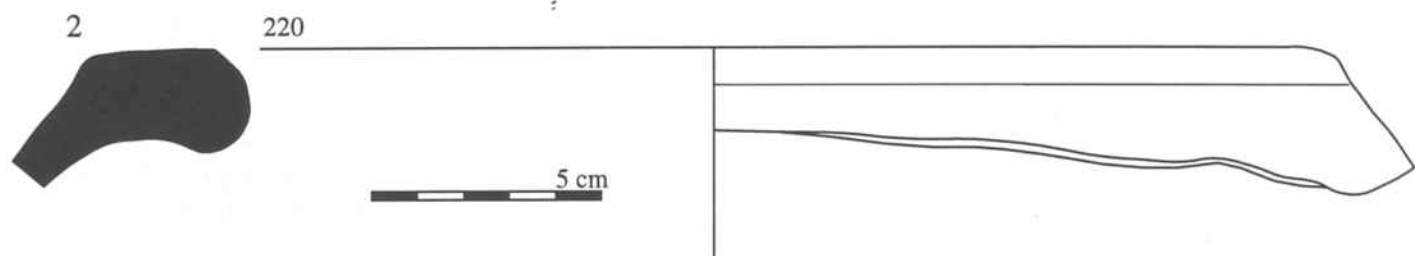
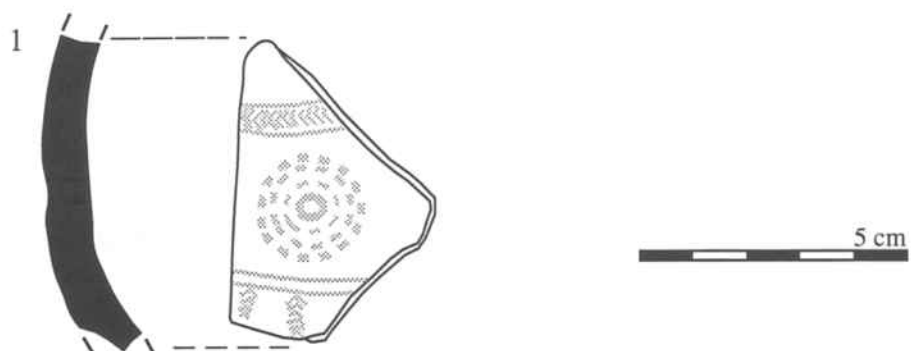
Figura 4- Fragment de vora exvasada a torn, molt rodada, d'una gerra de ceràmica comuna romana. Pasta ataronjada molt depurada.

Figura 5- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia IV, 1. Crono. 2n 1/4 s. V d.C.

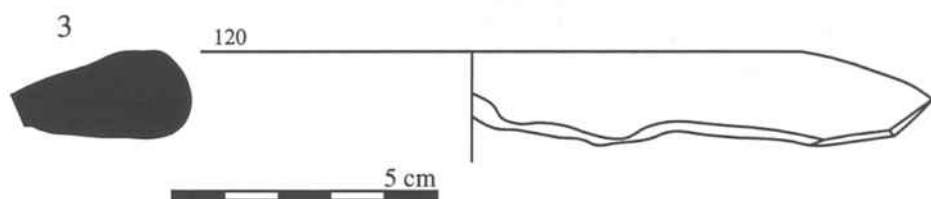
Figura 6- Fragment de base de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 7- Fragment de vora de gerra de ceràmica comuna oxidada romana, amb el llavi motllurat. Pasta ataronjada fosca, dura i ben depurada.

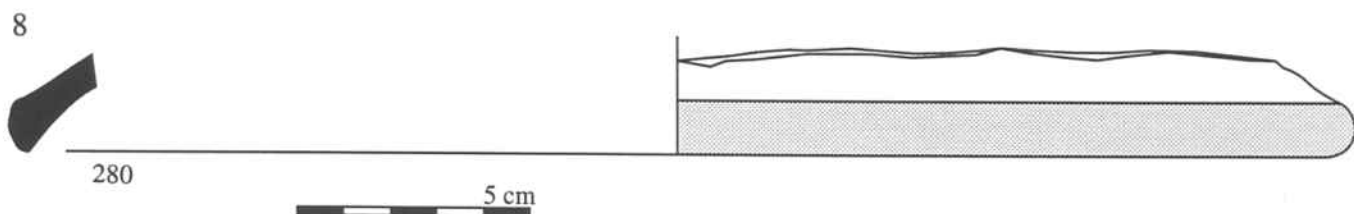
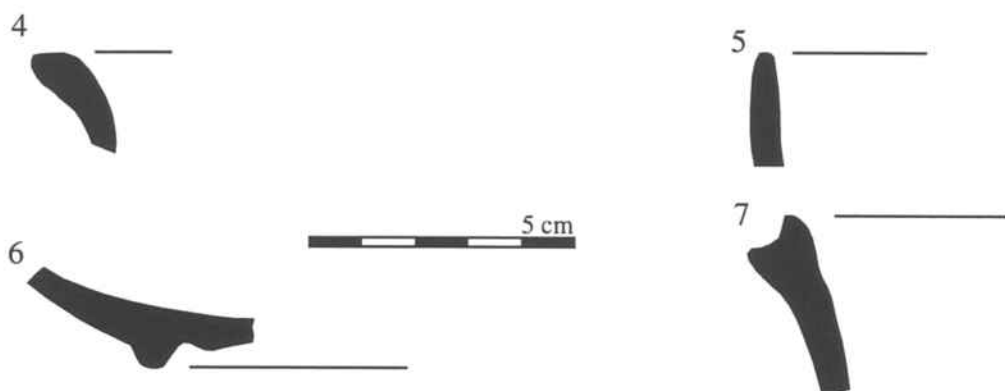
Figura 8- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia III, 332. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

CORRIOL DE CORB (7)

GRANGES DE GINESTAR (19)

LES DEVESES 2 (14)

LÀMINA 22. LES CASES BARATES

(núm. 37):

Figura 1- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, possible Lamb. 3b1. Crono. 150-200 d.C.

Figura 2- Fragment de vora exvasada de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 3- Fragment de vora de ceràmica comuna africana, forma Ostia III, 267B. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. 1a 1/2 s. II-inicis s. V d.C.

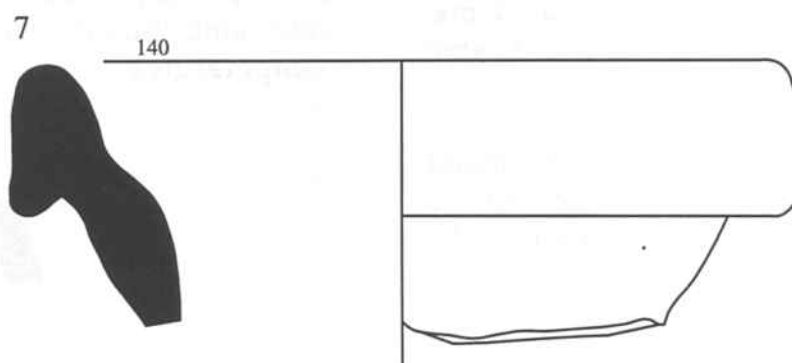
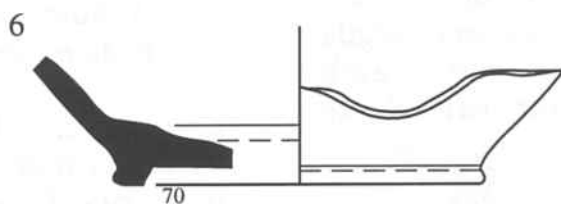
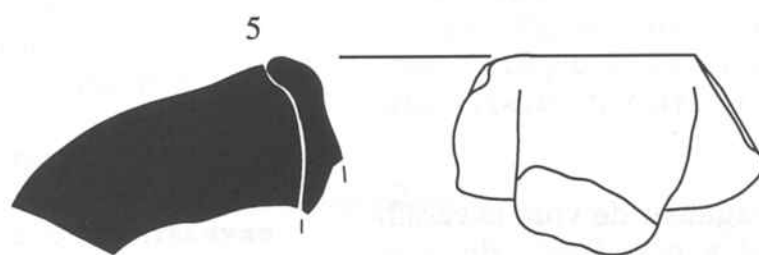
Figura 4- Fragment de vora molt erosionada de T. S. Africana Clara D, forma indeterminada.

Figura 5- Fragment de vora amb arrencament de nansa d'una gerra romana de ceràmica comuna oxidada.

Figura 6- Fragment de base de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 7- Fragment de vora d'una àmfora romana baix-imperial, forma Keay LXII. Crono. 2n 1/4 del s. V- 1/2 s. VI d.C.

Figura 8- Fragment de vora de bol de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

LÀMINA 23. LES DEVESES 1

(núm. 13):

Figura 1- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb restes de decoració d'un cordó imprès. Argila grisenca i poc depurada, amb abundant desgredant calcari.

Figura 2- Fragment de paret d'un vas fet a mà, amb restes de decoració de dos cordons impresos convergents. Argila grisenca i poc depurada amb abundant i gruixut desgredant calcari.

Figura 3- Fragment de vora exvasada d'un vas fet a mà. Argila de color marronós, amb el nucli una mica més fosc, amb desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 4- Fragment de vora lleugerament exvasada amb el llavi bisellat d'una ceràmica a mà. Argila grisenca i poc depurada, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 5- Fragment de vora exvasada amb el llavi bisellat d'un vas a mà. Argila grisenca i poc depurada, amb abundant desgredant calcari.

Figura 6- Fragment de vora exvasada amb el llavi bisellat d'una ceràmica a mà. Argila grisenca i poc depurada, amb abundant desgredant calcari.

Figura 7- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi marcat. Pasta molt cuïta, de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

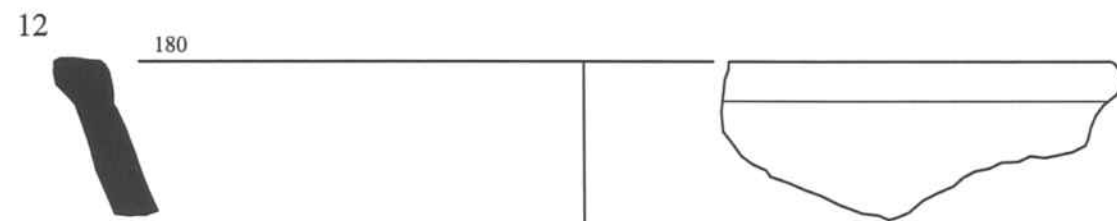
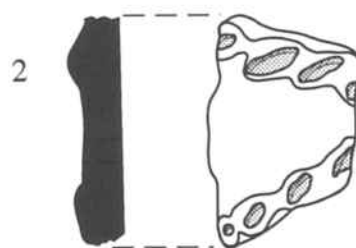
Figura 8- Fragment de base plana d'un vas a mà. Pasta de color gris, amb desgredant calcari de mides petita i mitja, i amb petits fragments de desgredant de mica daurada.

Figura 9- Fragment de peu anular de ceràmica a mà. Argila de color gris fosc, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 10- Fragment de vora d'un vas fet a mà, amb el llavi pla, prim i exvasat. Argila grisenca i poc depurada, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 11- Fragment de vora vertical d'un vas a mà, amb el llavi engruït. Argila molt poc depurada, de color gris i amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

Figura 12- Fragment de vora exvasada d'un vas fet a mà, amb el llavi pla i lleugerament exvasat. Pasta poc depurada, de color gris molt fosc, amb indicis d'haver sofert altes temperatures.

LÀMINA 24. LES PEDRES (núm. 8):

Figura 1- Fragment de vora d'àmfora romana, forma Keay XXV. Crono. segle IV d.C.

Figura 2- Fragment de vora d'àmfora romana, forma Dressel 2-4. Crono. fi s. I a.C.- s. I d.C.

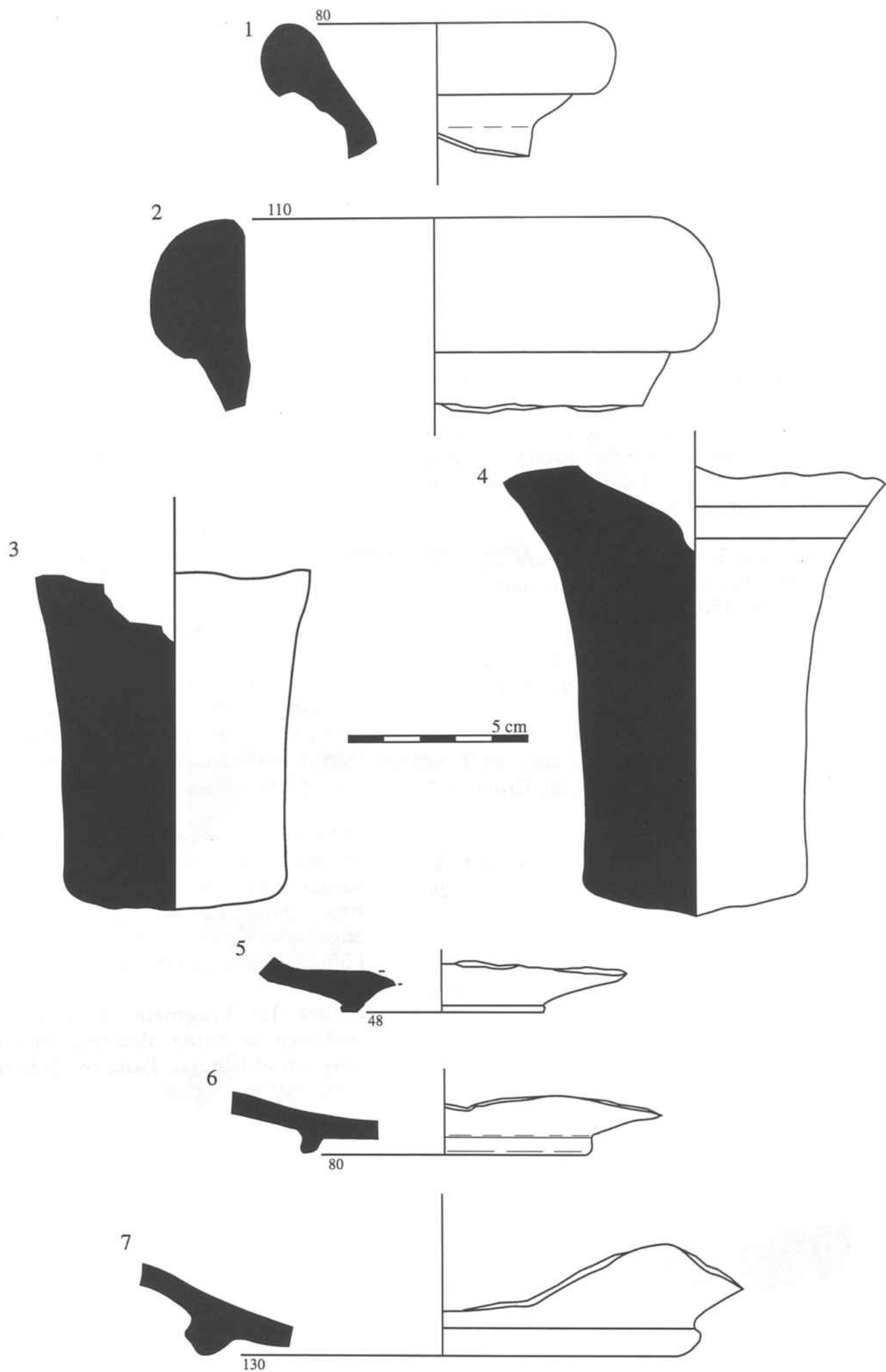
Figura 3- Fragment de pivot d'àmfora romana indeterminada.

Figura 4- Fragment de pivot d'àmfora romana indeterminada.

Figura 5- Fragment de base de T. S. Hispànica, forma Drag. 15-17. Crono. s. II-III d.C.

Figura 6- Fragment de base de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

Figura 7- Fragment de base d'una pàtera o bol de ceràmica ibèrica. Pasta de color taronja clar, dura i ben depurada, amb abundant desgreixant calcari.

LÀMINA 24. LES PEDRES (8)

LÀMINA 25. LES PEDRES (núm. 8):

Figura 1- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia II, 302. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

Figura 2- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia III, 332. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

Figura 3- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, forma Lamb. 3b. Crono. 150-200 d.C.

Figura 4- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, forma Lamb. 3b. Crono. 150-200 d.C.

Figura 5- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 29. Crono. s. I d.C.

Figura 6- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37. Crono. 2a 1/2 s. I d.C.

Figura 7- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

Figura 8- Fragment de vora d'un bol de ceràmica de cuina africana, forma indeterminada.

Figura 9- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana baiximperial, amb la paret externa fumada, forma Tarraco 1896. Cronologia voltants del segle V d.C.

Figura 10- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, possible Lamb. 3b. Crono. 150-200 d.C.

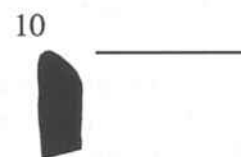
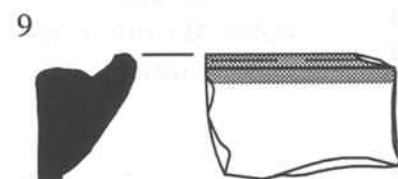
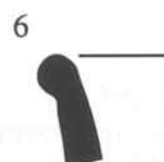
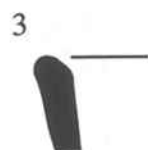
Figura 11- Fragment de base d'un bol de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

Figura 12- Fragment de vora bisellada de plat de T. S. Africana Clara C Lamb. 40 bis. Crono. 230/240- 325 d.C.

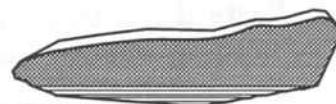
Figura 13- Fragment de vora de tapadora de ceràmica de cuina africana, forma Ostia III, 332. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat, amb restes del recobriment fumat típic a la part externa del llavi. Crono. inicis s. I d.C.- finals s. V d.C.

Figura 14- Fragment de vora exvasada de T. S. Africana Clara D, forma Hayes 67. Pasta ataronjada fina, lleugerament granulosa, amb engalba del mateix color, poc espessa i opaca. Crono. 360-470 d.C.

Figura 15- Fragment de base de ceràmica de cuina africana, amb el fons estriat i fumat. Pasta oxidada de color ataronjat-rosat.

200

LÀMINA 26. LES PLANES

(núm. 38):

Figura 1- Fragment de vora d'àmfora romana, forma Dressel 7-11. Crono. 25 a.C.- 100 d.C.

Figura 2- Fragment de vora de *kalathos* ibèric, amb una estria a la cara interna del llavi. Pasta ataronjada-beige, dura i ben depurada, però amb abundant desgredant calcari molt fi.

Figura 3- Fragment decorat d'una vora exvasada horitzontalment d'un bol de T. S. Hispànica amb nanses, forma 4. Crono. 1a 1/2 s. I- 1/2 s. II d.C.

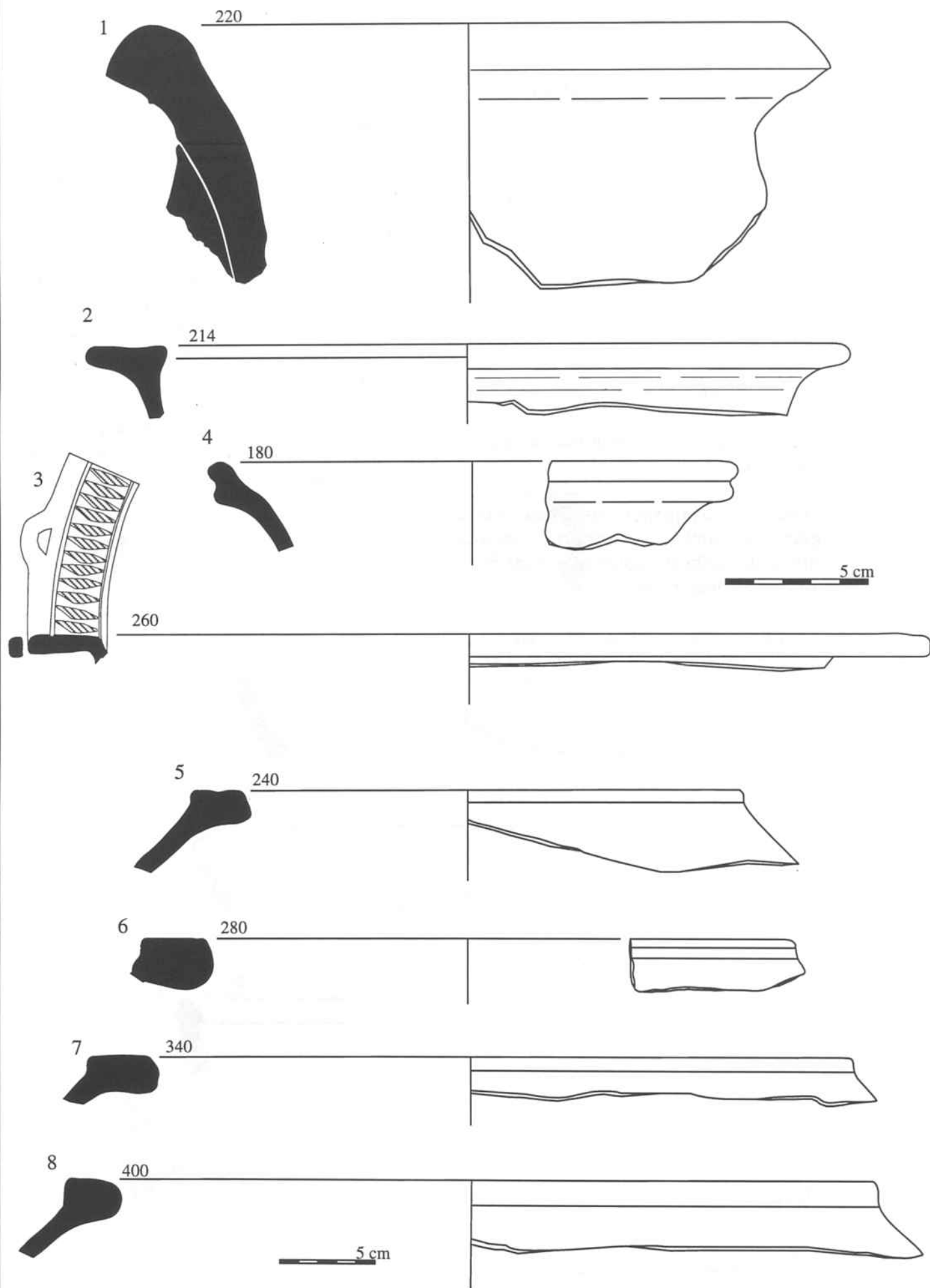
Figura 4- Fragment de vora de gerra de ceràmica comuna romana, oxidada, amb el llavi motllurat.

Figura 5- Fragment de vora de gran contenidor o *dolia*, amb el llavi horitzontal aixecat i gruixut, separat de la paret per una motllura, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 6- Fragment de vora de gran contenidor o *dolia*, amb el llavi horitzontal aixecat i gruixut, separat de la paret per una motllura, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 7- Fragment de vora de gran contenidor o *dolia*, amb el llavi horitzontal aixecat i gruixut, separat de la paret per una motllura, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 8- Fragment de vora de gran contenidor o *dolia*, amb el llavi horitzontal aixecat i gruixut, separat de la paret per una motllura, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

LÀMINA 27. LES PLANES

(núm. 38):

Figura 1- Fragment de vora decorada de T. S. Gàl·lica, forma Drag. 24/25. Crono. 15-40 d.C.

Figura 2- Fragment de vora decorada de T. S. Itàlica, una possible forma 29-32a de Goudineau. Crono. 15 a.C.-15 d.C.

Figura 3- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 35, decorada amb la tècnica de barbotina. 2a 1/2 s. I d.C.- finals s. II d.C.

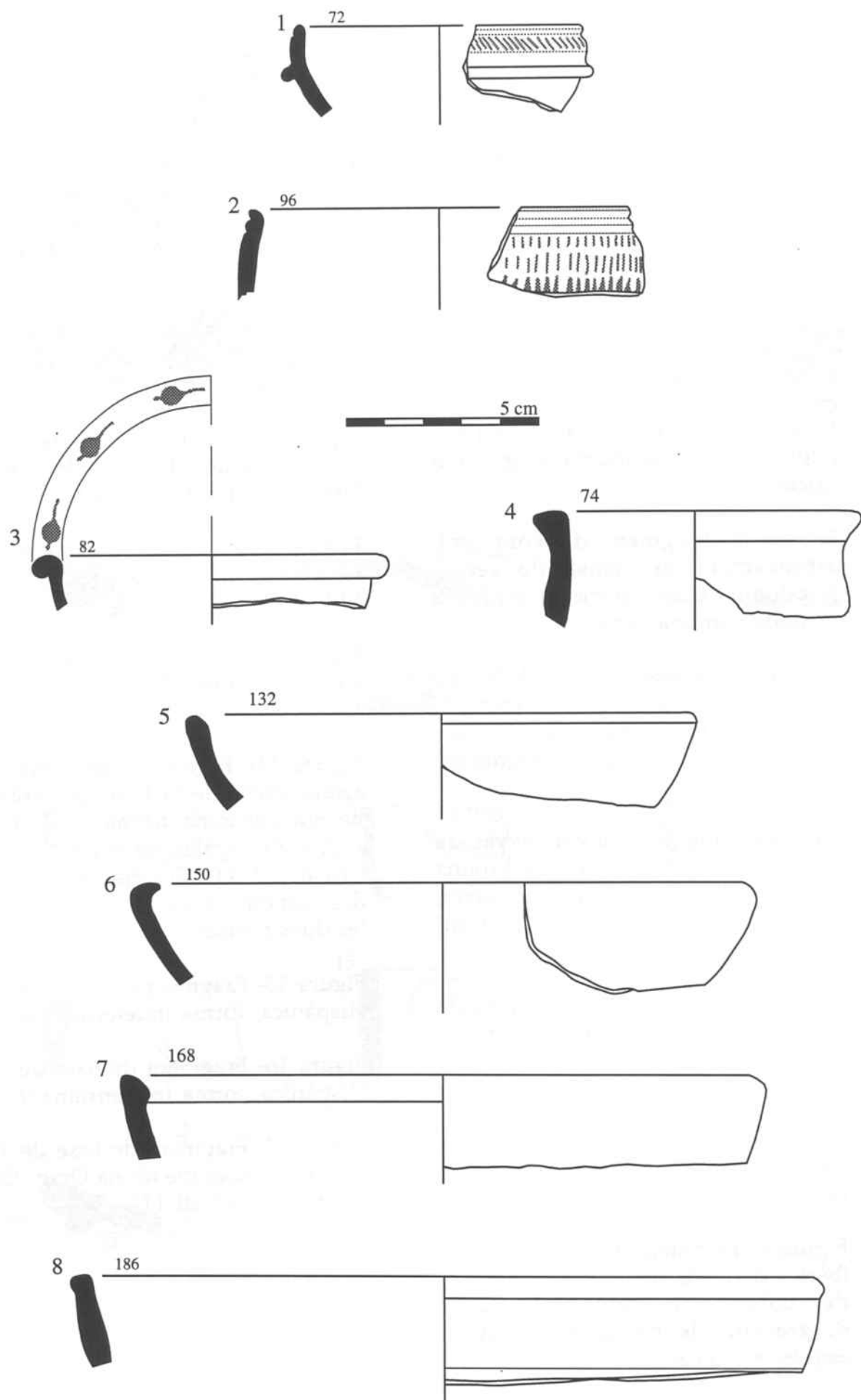
Figura 4- Fragment de vora d'una gerra de ceràmica oxidada comuna romana. Pasta de color ataronjat fosc, molt ben depurada.

Figura 5- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma 73. Crono. 1/2 s. II- s. III d.C.

Figura 6- Fragment de vora reentrant d'un bol de ceràmica oxidada comuna romana.

Figura 7- Fragment de vora de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10A, amb restes d'engalba ataronjada del tipus A2. Crono. principis s. I- s. V d.C.

Figura 8- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37. Crono. 2a 1/2 segle I d.C.

LÀMINA 27. LES PLANES (38)

LÀMINA 28. LES PLANES

(núm. 38):

Figura 1- Fragment de vora amb arrencament de nansa de secció arrodonida d'una gerra de ceràmica oxidada comuna romana. Pasta ataronjada clara, ben depurada i cuïta, amb desgreixant calcari abundant.

Figura 2- Fragment de nansa de ceràmica comuna oxidada romana. Pasta de color taronja clar, dura i ben depurada, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 3- Fragment de vora amb arrencament de nansa de secció arrodonida d'una gerra de ceràmica oxidada comuna romana.

Figura 4- Fragment de nansa bífida de ceràmica comuna oxidada romana. Pasta de color taronja, dura i ben depurada, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 5- Fragment de vora exvasada amb el llavi arrodonit d'un bol o una gerra ibèrica. Pasta ataronjada clara, molt ben depurada i amb desgreixant calcari molt abundant.

Figura 6- Fragment de vora exvasada amb el llavi penjant d'un plat ibèric. Pasta de color beige-ataronjat, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 7- Fragment de vora d'un vas de ceràmica oxidada comuna romana.

Figura 8- Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana. Pasta reduïda, de color gris, amb abundant desgreixant de petites dimensions, esquistós i calcari.

Figura 9- Fragment de vora decorada de T. S. Itàlica, possible forma Goudineau 31 o semblant a les formes XXII de l'Atlante. Cronologia entorn al canvi d'era.

Figura 10- Fragment a torn de vora de T. S. Itàlica forma C-2B-48 de Goudineau.

Figura 11- Fragment de paret decorada d'una T. S. Gàl·lica, forma Drag. 37a. Crono. 60-100 d.C.

Figura 12- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37. Crono. 2a 1/2 s. I d.C.

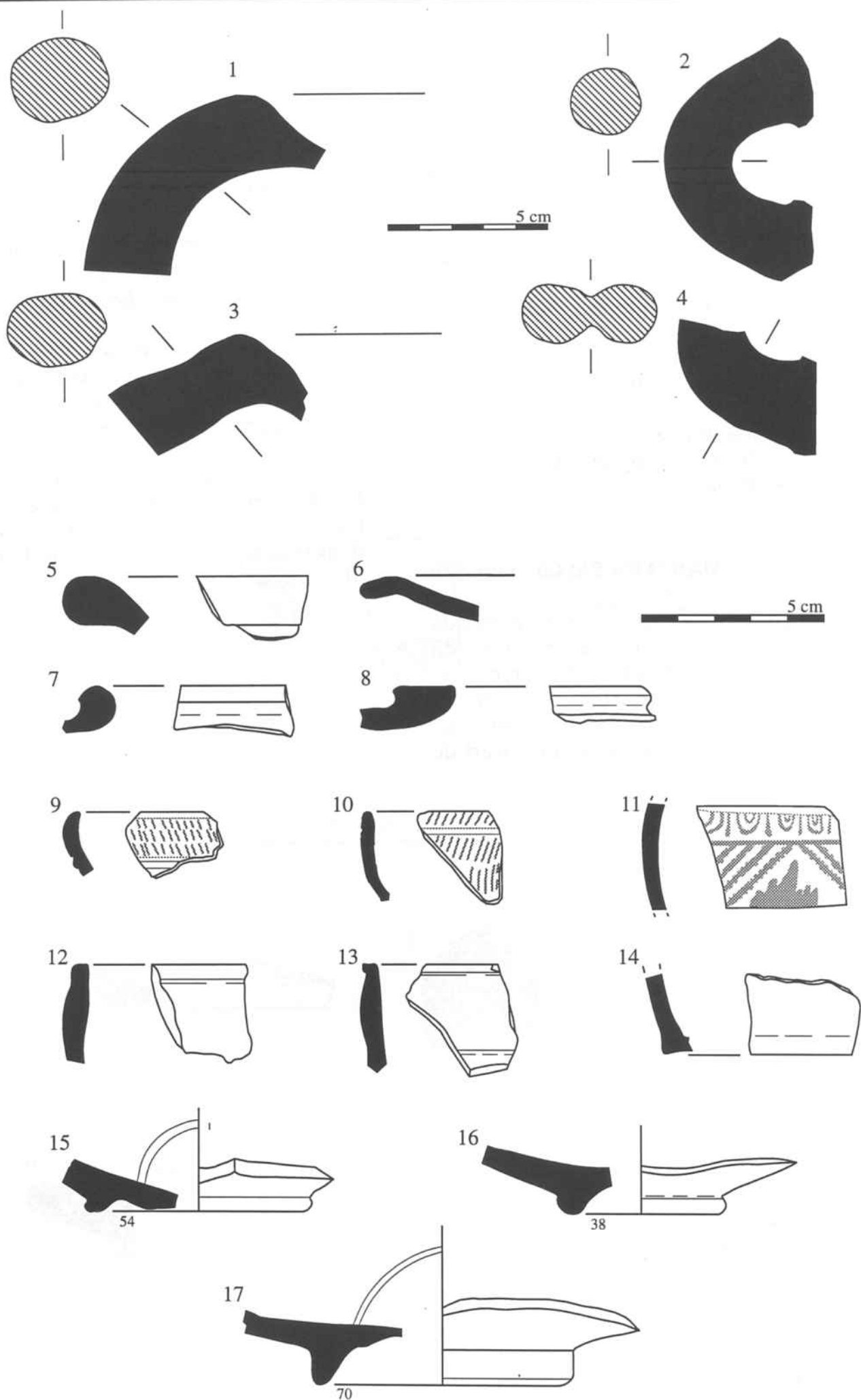
Figura 13- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 37. Crono. 2a 1/2 s. I d.C.

Figura 14- Fragment de paret amb arrencament de la base de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10A o 10B, amb engalba de color ataronjat. Crono. s. I d.C. fins els segles III o V d.C., segons es tracti d'una o altra de les dues formes.

Figura 15- Fragment de base de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 16- Fragment de base de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 17- Fragment de base de T. S. Hispànica, possible forma Drag. 15-17. Crono. segles II-III d.C.

LÀMINA 29.

LO QUIQUET (núm. 20):

Figura 1- Fragment d'una petita vora de ceràmica ibèrica, de pasta oxidada i color ataronjat, molt ben depurada, amb desgreixant calcari molt fi.

Figura 2- Fragment de base d'un bol de Campaniana A, de forma indeterminada, tot i que podria tractarse d'una forma Lamb. 27 (300 a.C.- 50 a.C.) o bé una Lamb. 8 (150 a.C.- 100 a.C.).

MAS D'EN PELES (núm. 32):

Figura 3- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb un cordó horitzontal aplicat a la carena del coll, segurament d'un vas amb el perfil en S. Pasta de color marró fosc, amb abundant desgreixant calcari de petites dimensions.

MAS DE GIRALT (núm. 36):

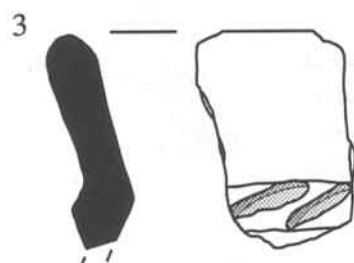
Figura 4- Fragment de base, molt rodada, de T. S. Hispànica. Pasta ataronjada fosca, molt ben depurada.

Figura 5- Fragment de vora de morter itàlic, forma Dramont D2 de la fase 1, de pasta oxidada, color ataronjat fosc. Crono. segle I d.C.

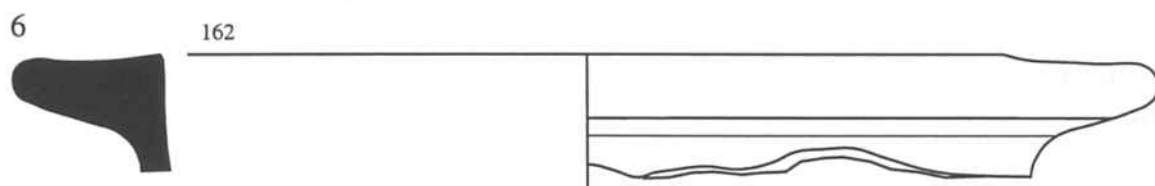
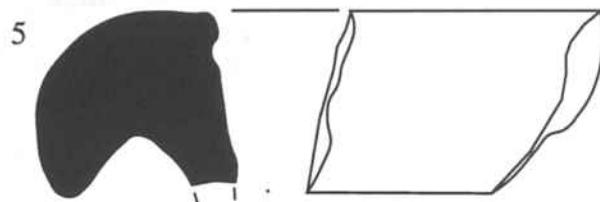
Figura 6- Fragment de vora de *kalathos* ibèric, de pasta groguenca, molt poc cuïta, amb abundant desgreixant calcari de petites dimensions.

LO QUIQUET (20)

MAS D'EN PELES (32)

MAS DE GIRALT (36)

LÀMINA 30. MAS DE DALT

(núm. 22):

Figura 1- Sílex treballat de color blanquinós, ascla (amb retocs marginals?).

Figura 2- Fragment de paret de ceràmica a mà, amb la part exterior decorada amb línies incises paral·leles horitzontals i verticals, pertanyent a un vas de ceràmica epicampaniforme. Argila de color gris fosc, amb desgredant calcari i de mica daurada de mitjanes dimensions.

Figura 3- Fragment d'una base plana de ceràmica a mà. Argila de color marró, amb el nucli més fosc. Desgredant calcari de dimensions diverses.

Figura 4- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi lleugerament marcat. Abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 5- Fragment d'una base plana de ceràmica a mà. Pasta de color gris, amb desgredant calcari i de mica daurada de mides diverses.

Figura 6- Fragment de vora exvasada de ceràmica feta a mà, de pasta gris i desgredant calcari de mida petita.

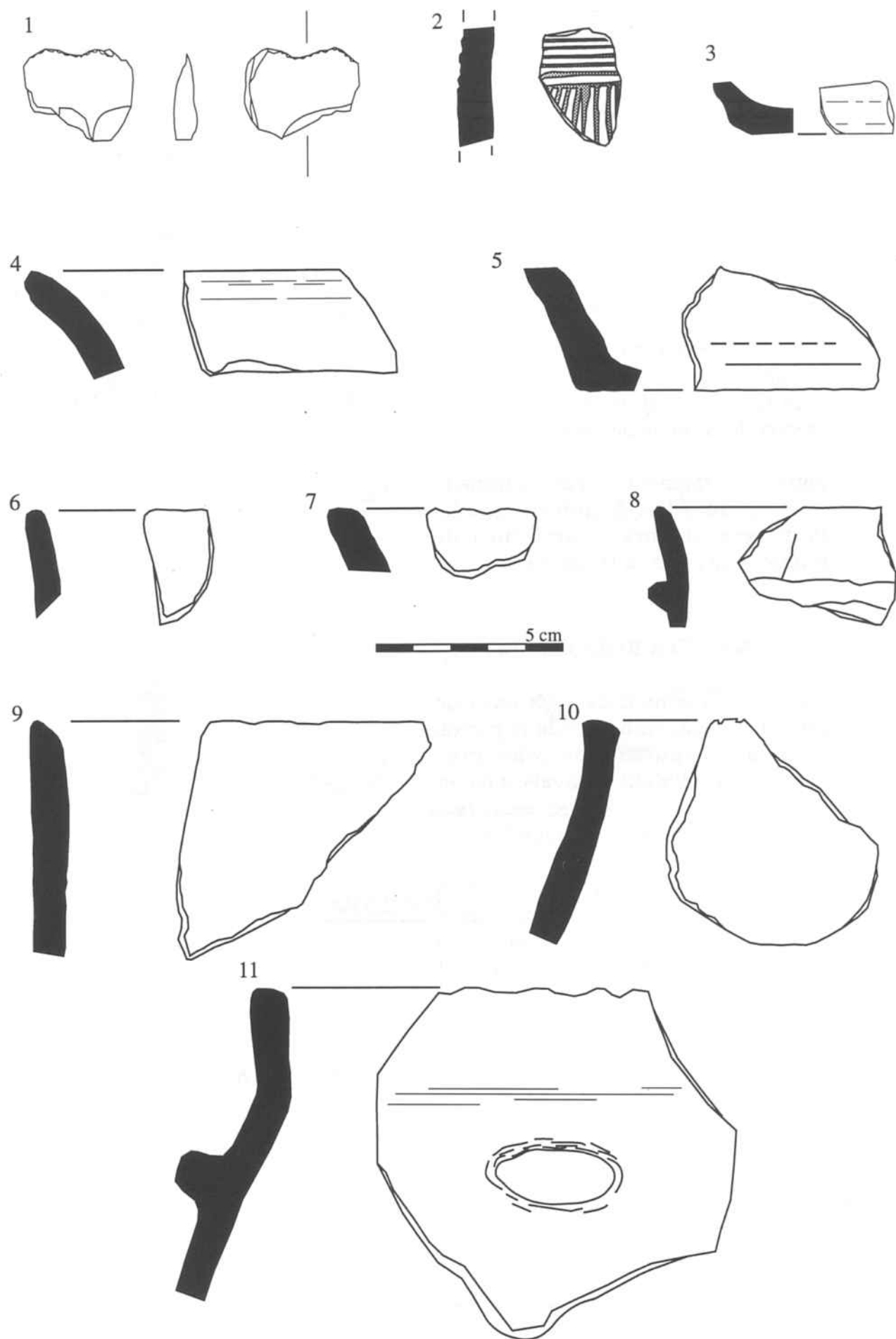
Figura 7- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi marcat per solcs transversals impressos. Pasta de color marró fosc, amb desgredant calcari i mica daurada de mida mitjana.

Figura 8- Fragment de vora lleugerament exvasada de ceràmica a mà, amb restes d'un cordó horitzontal sense impressions i de secció quadrada. Argila amb la superfície de color marró, amb el nucli de color gris fosc. Abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 9- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi bisellat a l'interior. Pasta de color gris fosc, amb un groller i abundant desgredant calcari.

Figura 10- Fragment de vora reentrant de ceràmica a mà, amb la paret còncava i el llavi convex, marcat per estries incises transversals. Pasta marronosa, amb les superfícies pulides i el nucli de color gris fosc, amb desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 11- Fragment de vora d'un gran vas de ceràmica a mà, amb una nansa horitzontal de secció el·líptica, sense foradar. Llavi amb solcs impressos transversals. Pasta reduïda, molt fosca, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

LÀMINA 31.

MAS DE MALL (núm. 24):

Figura 1- Fragment de ceràmica a torn d'una àmfora fenícia, amb carena interna doble. Pasta de color marró, amb el nucli de color gris clar. Abundant desgredant esquists i sorrenc.

Figura 2- Fragment de vora recta de ceràmica a mà. Pasta marró poc depurada, amb abundant desgredant calcari de dimensions diverses.

Figura 3- Fragment de paret carenada a torn, de filiació indeterminada. Pasta gris, depurada, amb inici de mugró o agafador a la carena.

MOLETA RODONA (núm. 6):

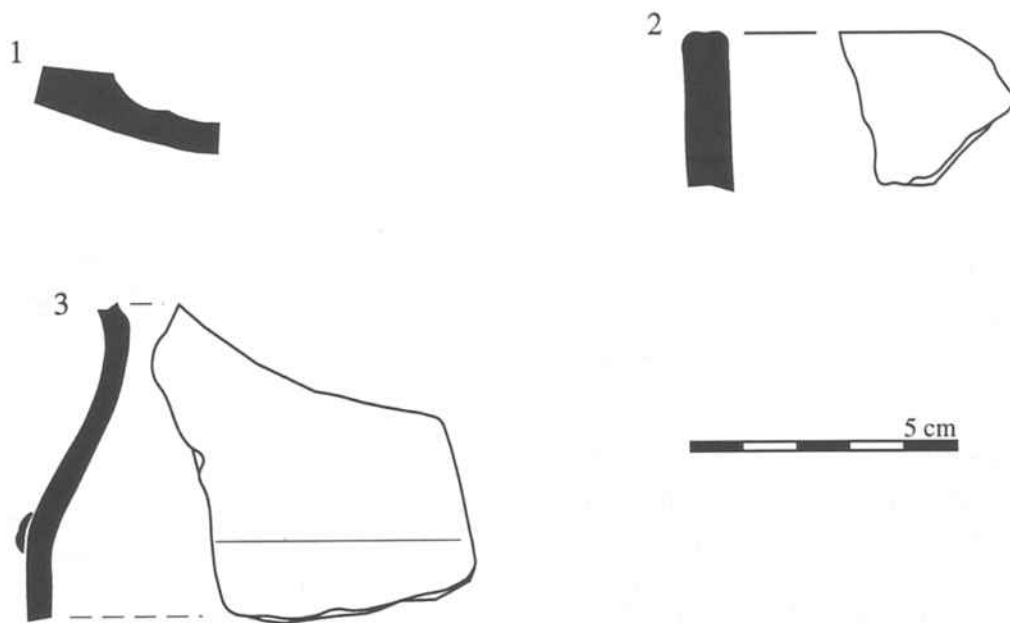
Figura 4- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb inici de la panxa. Pasta poc depurada, de color gris-negre, amb evidents senyals d'haver estat sotmesa a l'acció del foc. Desgredant calcari força abundant.

Figura 5- Fragment a mà de paret amb carena. Pasta de color gris relativament ben depurada, amb minúsculs fragments de desgredant de quarç.

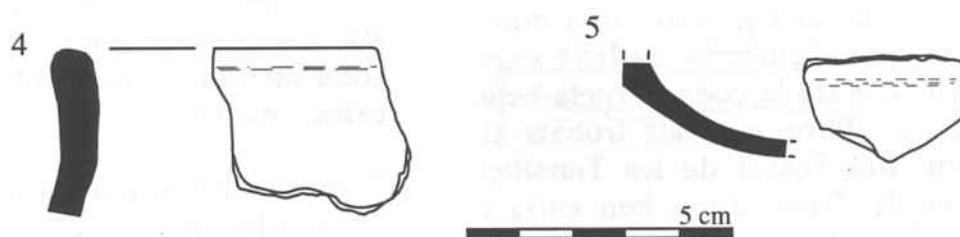
MAS DE PRADES (núm. 47):

Figura 6- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, molt petita, amb el llavi arrodonit. Argila de color gris, amb abundant desgredant calcari de mides diverses.

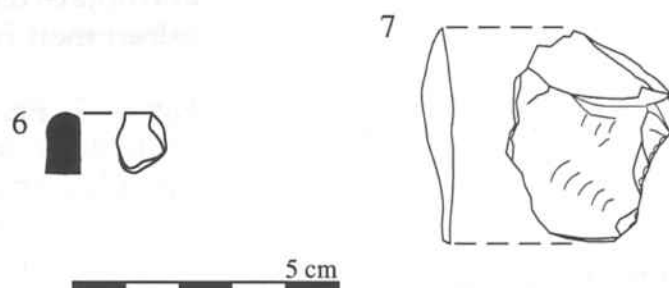
Figura 7- Sílex treballat de color blanquinós, rascadora lateral.

MAS DE MALL (24)

MOLETA RODONA (6)

MAS DE PRADES (47)

LÀMINA 32. MAS DE MOLLÓ 1

(núm. 27):

Figura 1- Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana, amb el llavi arrodonit i esquena gruixuda. Pasta oxidant, de color ataronjat, ben cuita. Abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 2- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 3- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, una mica exvasat, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 4- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 5- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, una mica exvasat, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al

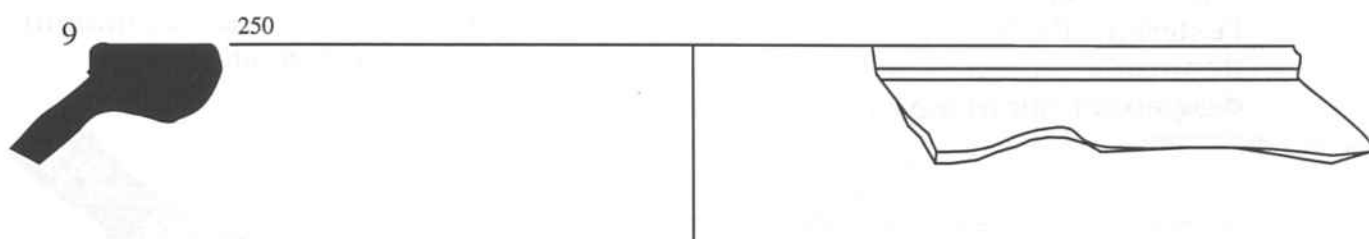
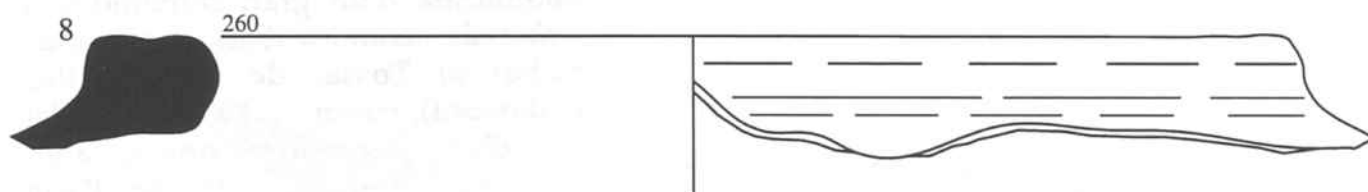
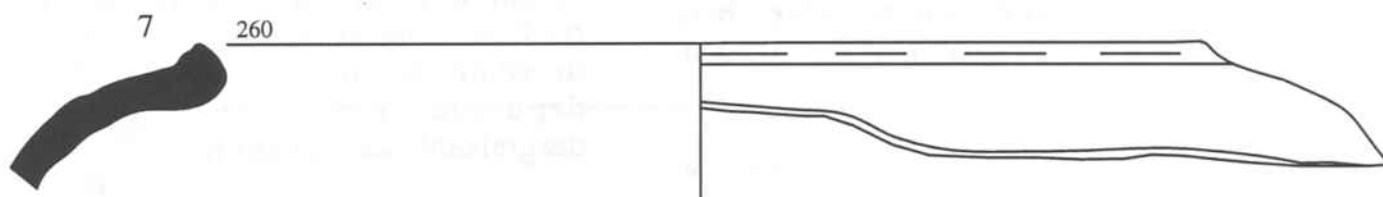
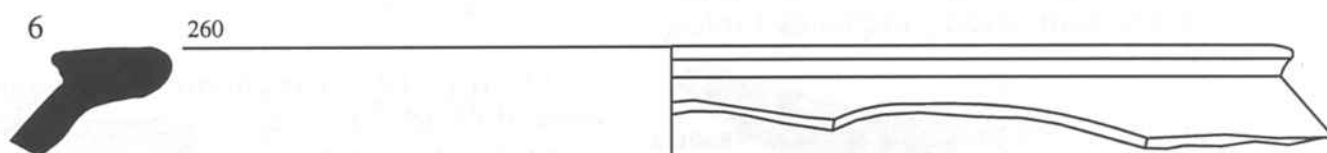
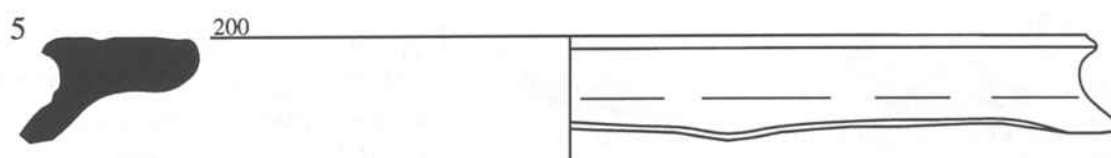
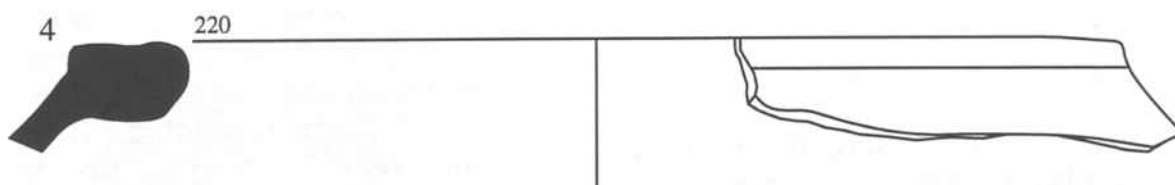
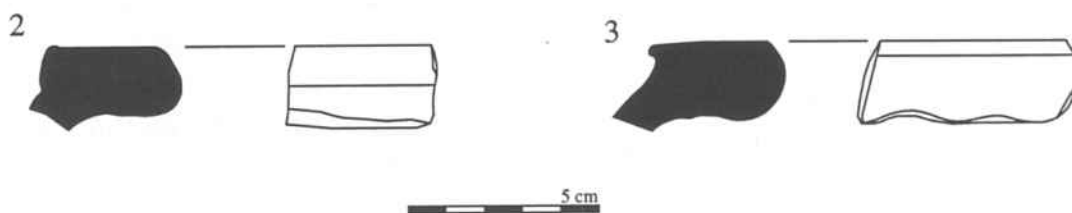
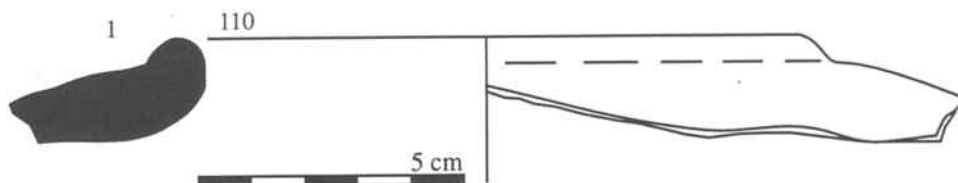
jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 6- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, una mica exvasat, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 7- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o romà, amb el llavi què és una prolongació de la paret, semblant a una àmfora ibèrica. Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 8- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

Figura 9- Fragment de vora de gran contenidor ibèric o *pithos*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre, com els trobats al jaciment del Tossal de les Tenalles (Sidamunt). Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

LÀMINA 33. MAS DE MOLLÓ 1

(núm. 27):

Figura 1- Fragment de vora d'àmfora itàlica Dressel 1A, amb el llavi curt i triangular. Pasta típica, de color ataronjat, més oxidada a l'interior i exterior reduït, amb molt desgreixant esquistós. Engalba groguenca. Crono: 135 a.C.- 50 a.C.

Figura 2- Fragment de vora exvasada d'una gerra de ceràmica ibèrica, amb el coll carenat, des d'on arrenca una nansa de secció circular. Pasta tipus sandvitx, de color més fosc a l'interior, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 3- Fragment de vora exvasada d'una gerra de ceràmica a mà, amb el llavi arrodonit. Pasta reductora, molt poc depurada, amb abundant desgreixant calcari, esquistós i micaci platejat.

Figura 4- Fragment de vora exvasada d'un plat de ceràmica ibèrica, amb el llavi lleugerament caigut i arrodonit. Pasta de color taronja clar, ben depurada, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 5- Fragment de vora exvasada d'un plat a torn. Pasta tipus sandvitx, ataronjat clar a l'exterior, més fosc al nucli. Pasta ben cuïta, amb petites partícules de desgreixant calcari i esquistós.

Figura 6- Fragment de ceràmica a torn de la base d'una pàtera o bol de ceràmica ibèrica, amb el peu bisellat a l'exterior. Pasta beige, dura i ben depurada, però amb abundant desgreixant calcari molt fi.

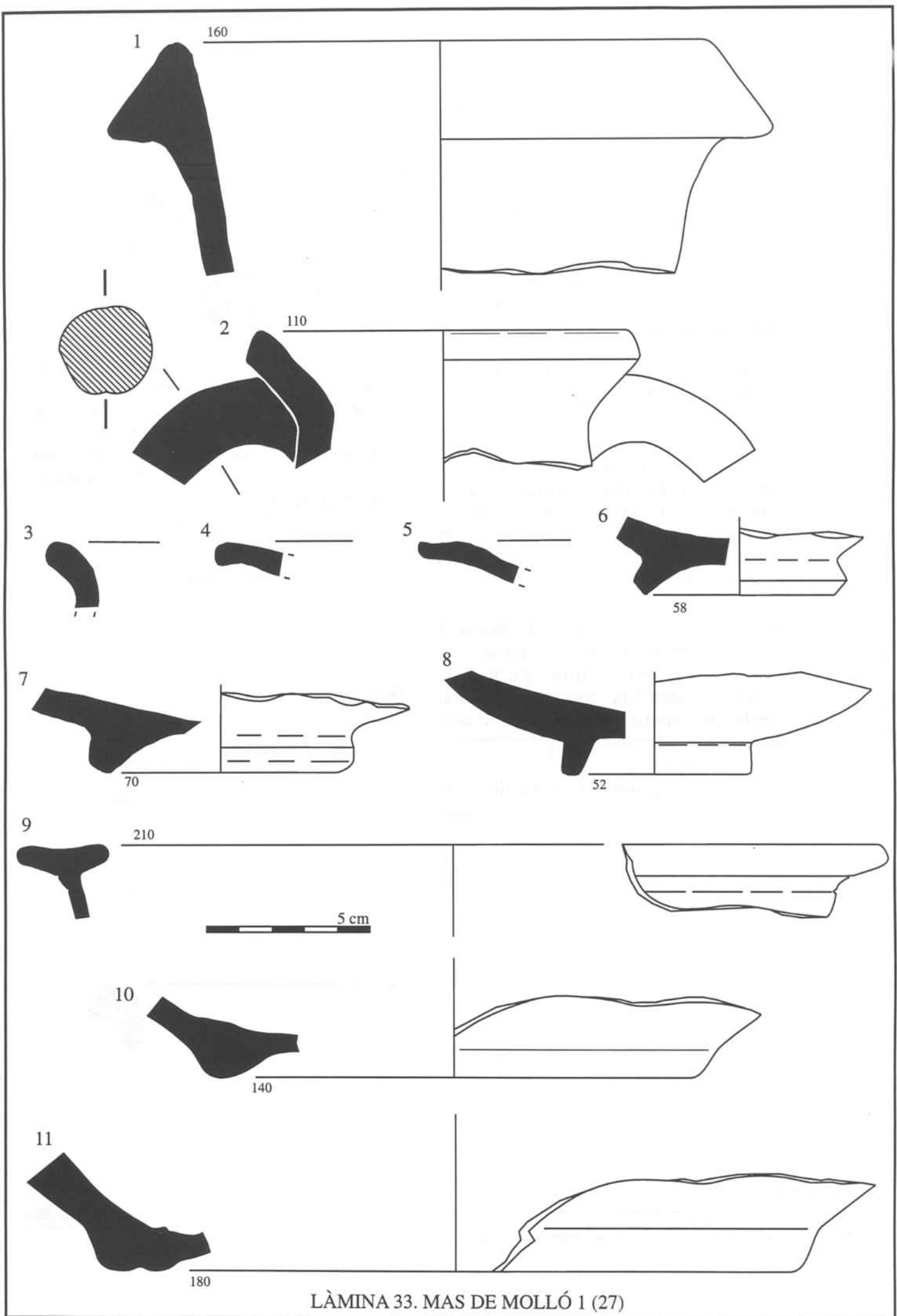
Figura 7- Fragment de base d'una pàtera o bol de ceràmica ibèrica. Pasta de color taronja clar, dura i ben depurada, amb abundant desgreixant calcari.

Figura 8- Fragment de ceràmica a torn d'una base amb el peu anular de campaniana A, possiblement una forma Lamb. 31. Pasta de color vermell amarronat, dura i ben depurada, amb el vernís de bona qualitat. Crono: 225 a.C.-75 a.C.

Figura 9- Fragment de vora de *kalathos* ibèric, amb la paret prima i lleugerament exvasada. Pasta oxidant, de color ataronjat fosc. Ben depurada, amb abundant i petit desgreixant calcari.

Figura 10- Fragment de base umbilicada d'un gran contenidor o *pithos* de ceràmica ibèrica, del tipus trobat al Tossal de les Tenalles (Sidamunt), corrent a tota la vall del riu Ebre. Base arrodonida, amb pasta de color ataronjat fosc, dura i ben depurada, però amb abundant desgreixant calcari molt fi.

Figura 11- Fragment de base umbilicada d'un gran contenidor o *pithos* de ceràmica ibèrica, del tipus trobat al Tossal de les Tenalles (Sidamunt), corrent a tota la vall del riu Ebre. Base arrodonida, amb marques de torn concèntriques. Pasta de color ataronjat fosc, dura i ben depurada, però amb abundant desgreixant calcari molt fi.

LÀMINA 33. MAS DE MOLLÓ 1 (27)

LÀMINA 34. MAS DE MOLLÓ 2

(núm. 26):

Figura 1- Fragment de vora exvasada de T. S. Africana Clara D, de forma indeterminada.

Figura 2- Fragment de vora recta de T. S. Hispànica, forma 8. Crono. segles I- IV d.C.

Figura 3- Fragment de vora de tapadora de T. S. Africana Clara A, forma indeterminada.

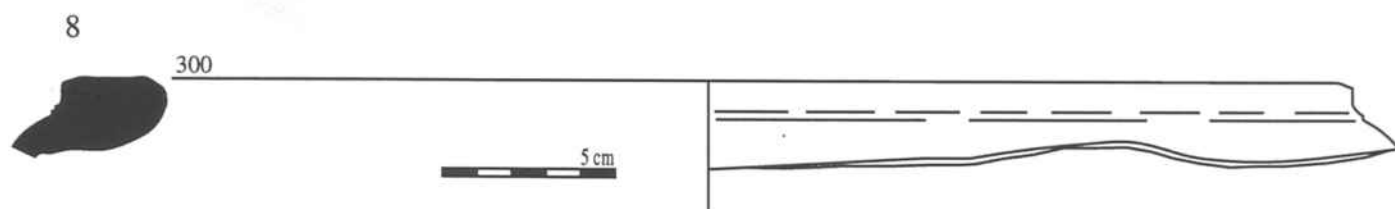
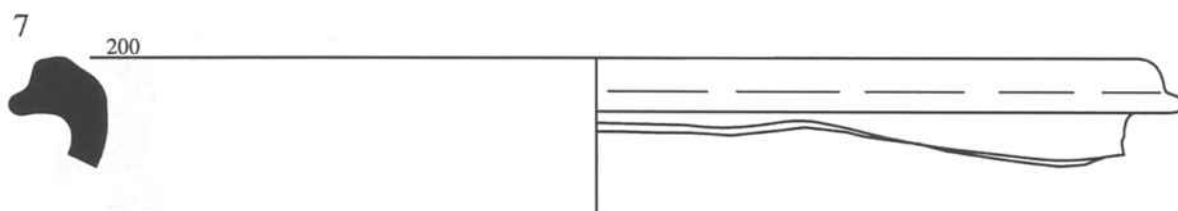
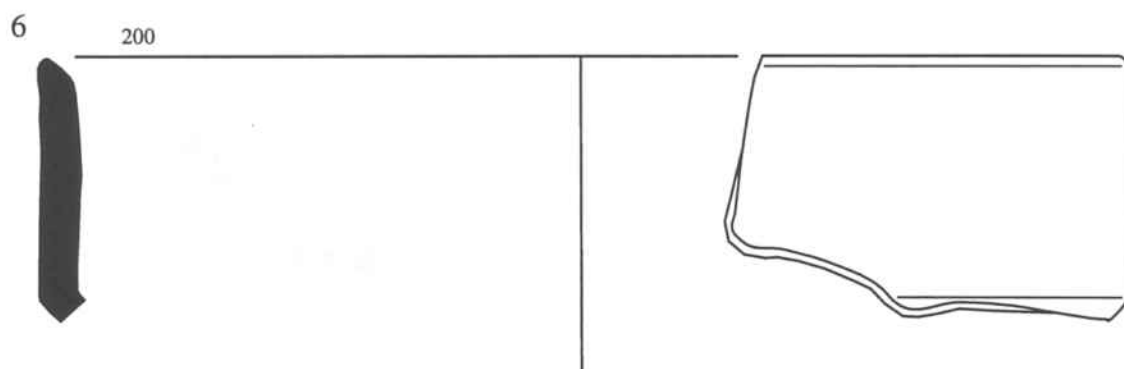
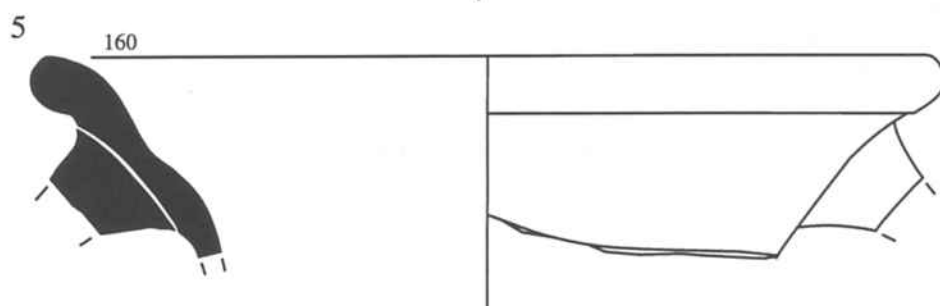
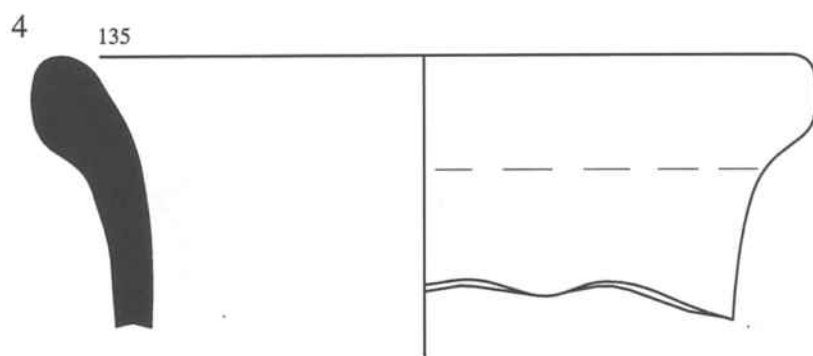
Figura 4- Fragment de vora d'una gerra de ceràmica comuna oxidada romana. Argila de color beige-ataronjat, poc cuita, amb abundant desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 5- Fragment de vora exvasada amb arrencament d'una nansa de secció circular d'una gerra de ceràmica oxidada comuna romana. Pasta ataronjada, molt dura i ben depurada.

Figura 6- Fragment de vora de T. S. Africana Clara A, forma 3b¹. Crono. 150-200 d.C.

Figura 7- Fragment de vora d'una gerra ibèrica del tipus "coll de cigne". Argila cuita, pasta ataronjada clara, amb desgredant calcari de petites dimensions.

Figura 8- Fragment de vora de gran contenidor o *dolia*, amb el llavi pla aixecat i gruixut, que segueix la tradició dels *pithoi* ibèrics de la zona ilergeta i de la vall de l'Ebre. Pasta dura, ben cuita i depurada, de color ataronjat-rosat, amb desgredant calcari molt fi.

LÀMINA 34. MAS DE MOLLÓ 2 (26)

LÀMINA 35. MAS DE MOLLÓ 2

(núm. 26):

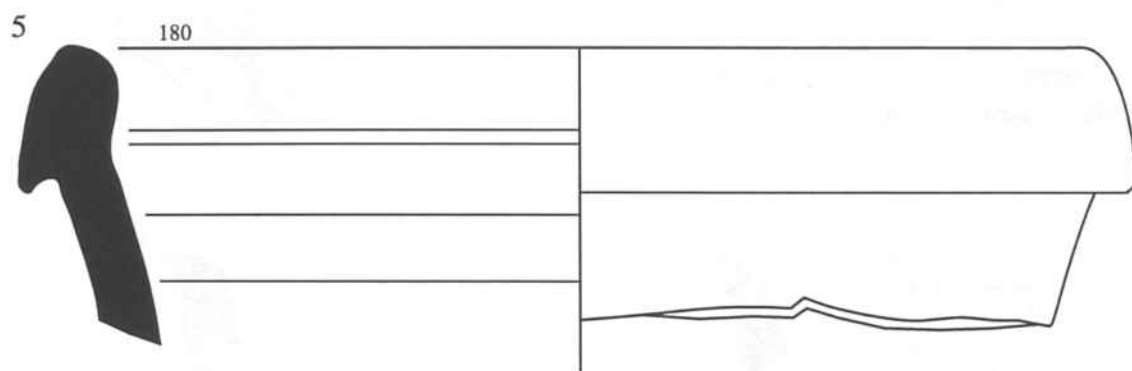
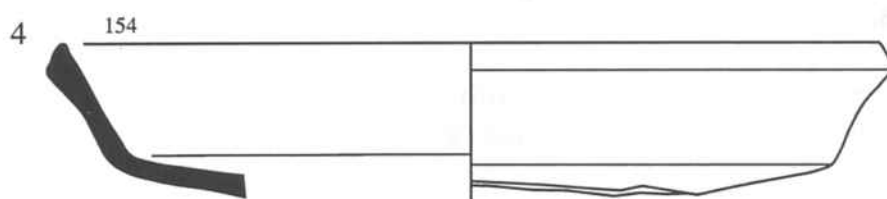
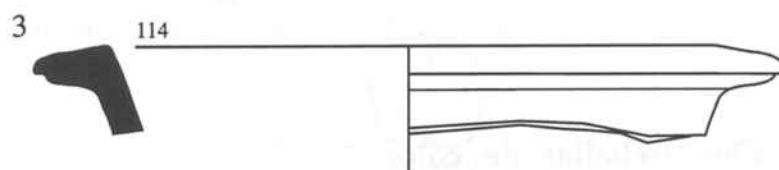
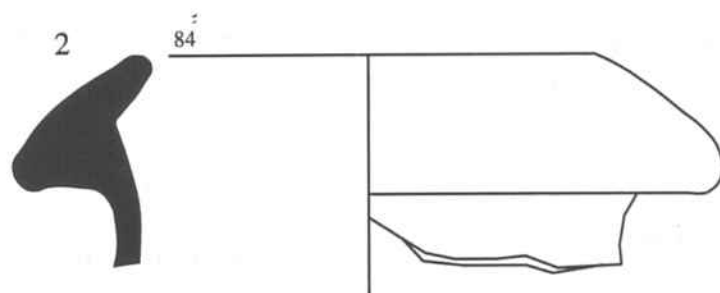
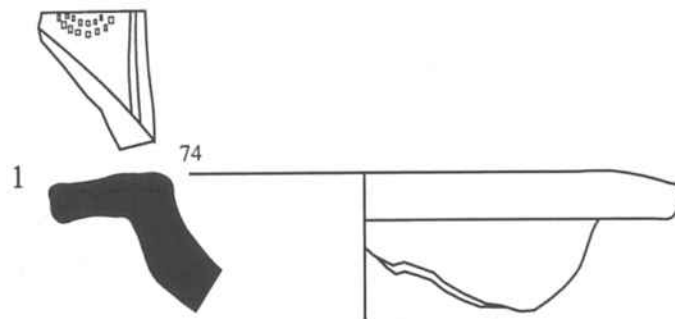
Figura 1- Fragment de vora decorada de T. S. Gris Paleocristiana, forma Rigoir 3. Crono. finals s. IV- s. V d.C. (segons ESPADALER et alii, 1983).

Figura 2- Fragment de vora d'àmfora romana africana baiximperial, forma Keay XLI. Crono. finals s. III- inicis s. IV d.C. (segons ESPADALER et alii, 1983).

Figura 3- Fragment de vora de T. S. Africana A2, forma Hayes 58B. Crono. 290/300- 375 d.C. (segons ESPADALER et alii, 1983).

Figura 4- Fragment de vora exvasada de T. S. Africana A2, possible forma Lamb. 23. Crono. finals s. II d.C.- s. III d.C. (segons ESPADALER et alii, 1983).

Figura 5- Fragment de vora d'àmfora romana africana baiximperial, forma Keay XXV de 1/2 segle IV d.C. (segons ESPADALER et alii, 1983).

LÀMINA 36. PUNT KM. 47

(núm. 21):

Figura 1- Sílex treballat de color blanquinós, ascla cortical.

Figura 2- Sílex treballat de color blanquinós, fragment d'ascla.

Figura 3- Sílex treballat de color blanquinós, possible gratador fragmentat.

Figura 4- Sílex treballat de color blanquinós, ascla.

Figura 5- Sílex treballat de color blanquinós, ascla fragmentada.

Figura 6- Sílex treballat de color blanquinós, ascla cortical.

Figura 7- Sílex treballat de color blanquinós, ascla.

Figura 8- Sílex treballat de color blanquinós, una làmina de dors fragmentada, amb retocs marginals abruptes.

Figura 9- Sílex treballat de color blanquinós, ascla retocada, retocs directes. Ascla amb reflexió.

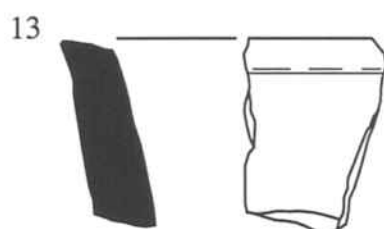
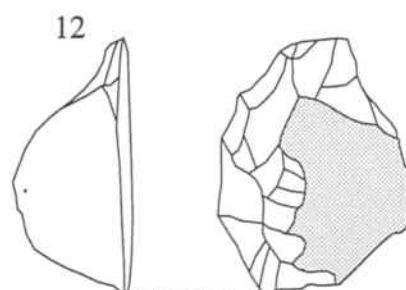
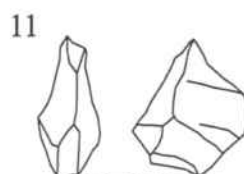
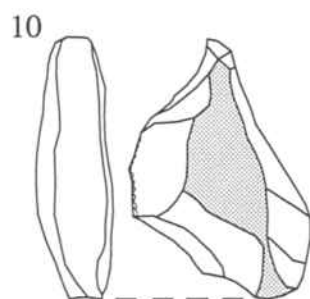
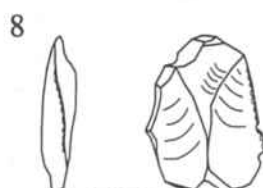
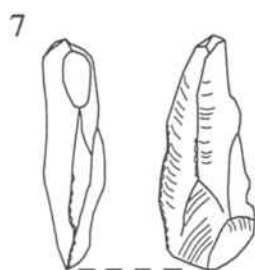
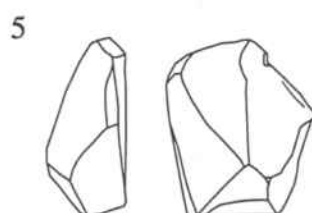
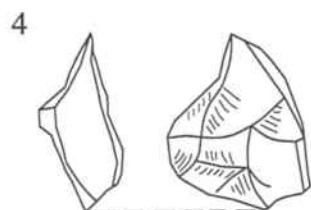
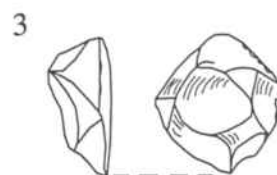
Figura 10- Sílex treballat de color blanquinós, rascadora lateral, amb restes de còrtex.

Figura 11- Sílex treballat de color blanquinós, ascla.

Figura 12- Sílex treballat de color blanquinós, gratador carenat, amb restes de còrtex. Possible atribució al Paleolític Superior- Aurinyacià, tot i que al estar descontextualitzat és difícil precisar-ho.

Figura 13- Fragment de vora de ceràmica a mà lleugerament exvasada, amb el llavi marcat. Argila de color gris, amb abundant desgredant calcari.

Figura 14- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb el llavi marcat. Pasta reduïda, de color marró fosc i nucli gris, amb desgredant calcari i de mica daurada, de mides diverses.

LÀMINA 37.

ROCA DEL SOL 1 (núm. 44):

Figura 1- Fragment de paret de ceràmica a mà, amb les restes d'una decoració plàstica de botó o bé d'arrencament de nansa. Argila cuïta, de color gris, amb desgredant calcari de mides diverses.

Figura 2- Fragment de vora de tapadora de ceràmica feta a mà. Argila de color marronós, amb desgredant calcari de diferents mides.

Figura 3- Fragment de nansa de ceràmica a mà, de secció el·líptica. Argila gris, amb desgredant calcari abundant.

Figura 4- Sílex treballat blanquinós, asclat.

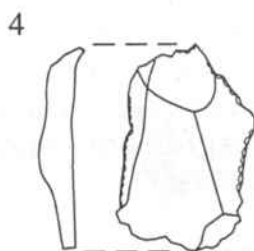
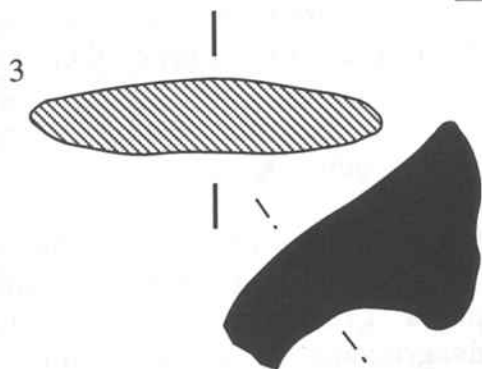
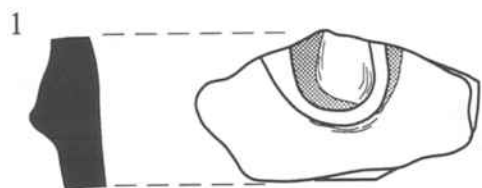
TURÓ DE LA TORRETA (núm. 52):

Figura 5- Fragment de vora exvasada de ceràmica feta a mà, amb el llavi pla i restes d'un cordó pessigat aplicat horitzontalment. Argila de color marró fosc, amb abundant desgredant calcari.

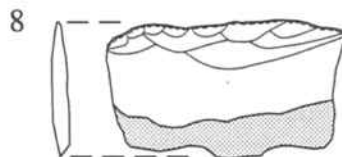
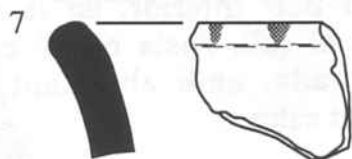
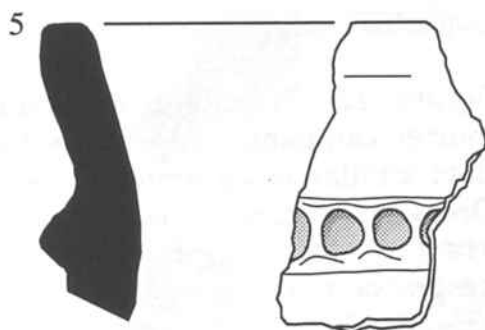
Figura 6- Fragment d'esquena amb carena del coll d'una àmfora ibèrica de boca plana, amb evidents marques del torn. Pasta tipus sandvitx, reduïda a l'interior i oxidada a l'exterior, de consistència porosa i desgredant calcari.

Figura 7- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà, amb incisions transversals paral·leles en el llavi arrodonit. Argila de color marró fosc, amb desgredant calcari de dimensions diverses.

Figura 8- Sílex treballat de color gris-rosat, làmina de dors amb troncatura distal. Retocs directes simples amb clara patina del treball de cereals.

ROCA DEL SOL 1 (44)

TURÓ DE LA TORRETA (52)

LÀMINA 38. ROCA DEL SOL 2

(núm. 43):

Figura 1- Fragment de vora d'una tapadora de ceràmica a mà. Argila de color marró fosc, amb el nucli gris. Abundant desgredixant calcari de dimensions diverses.

Figura 2- Fragment de vora recta de ceràmica feta a mà, amb el llavi bisellat a l'interior. Argila de color marró fosc, negre, amb senyals d'haver patit l'acció directa del foc. Abundant desgredixant calcari de dimensions diverses.

Figura 3- Fragment de vora recta de ceràmica a mà amb la paret gruixuda. Pasta de color marró fosc, amb abundant desgredixant calcari i partícules d'esquist negre.

Figura 4- Fragment de vora exvasada de ceràmica ibèrica a torn, d'un plat o bol obert. Argila groguenca, amb abundant desgredixant esquistós i calcari.

Figura 5- Fragment de vora exvasada i arrodonida de gerra ibèrica. Pasta groguenca, amb abundant desgredixant de petites dimensions, esquistós i calcari.

Figura 6- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, amb el llavi lleugerament engruixit. Argila de color marró, amb el nucli gris. Abundant desgredixant calcari de petites dimensions.

Figura 7- Fragment de paret de ceràmica ibèrica antiga. Pasta de color beige clar, poc cuïta i que embruta al tacte. Restes de decoració pintada de color vermell-vinós.

Figura 8- Fragment de vora de gerra ibèrica, de pasta molt depurada, color beige-rosat, amb desgredixant calcari molt fi.

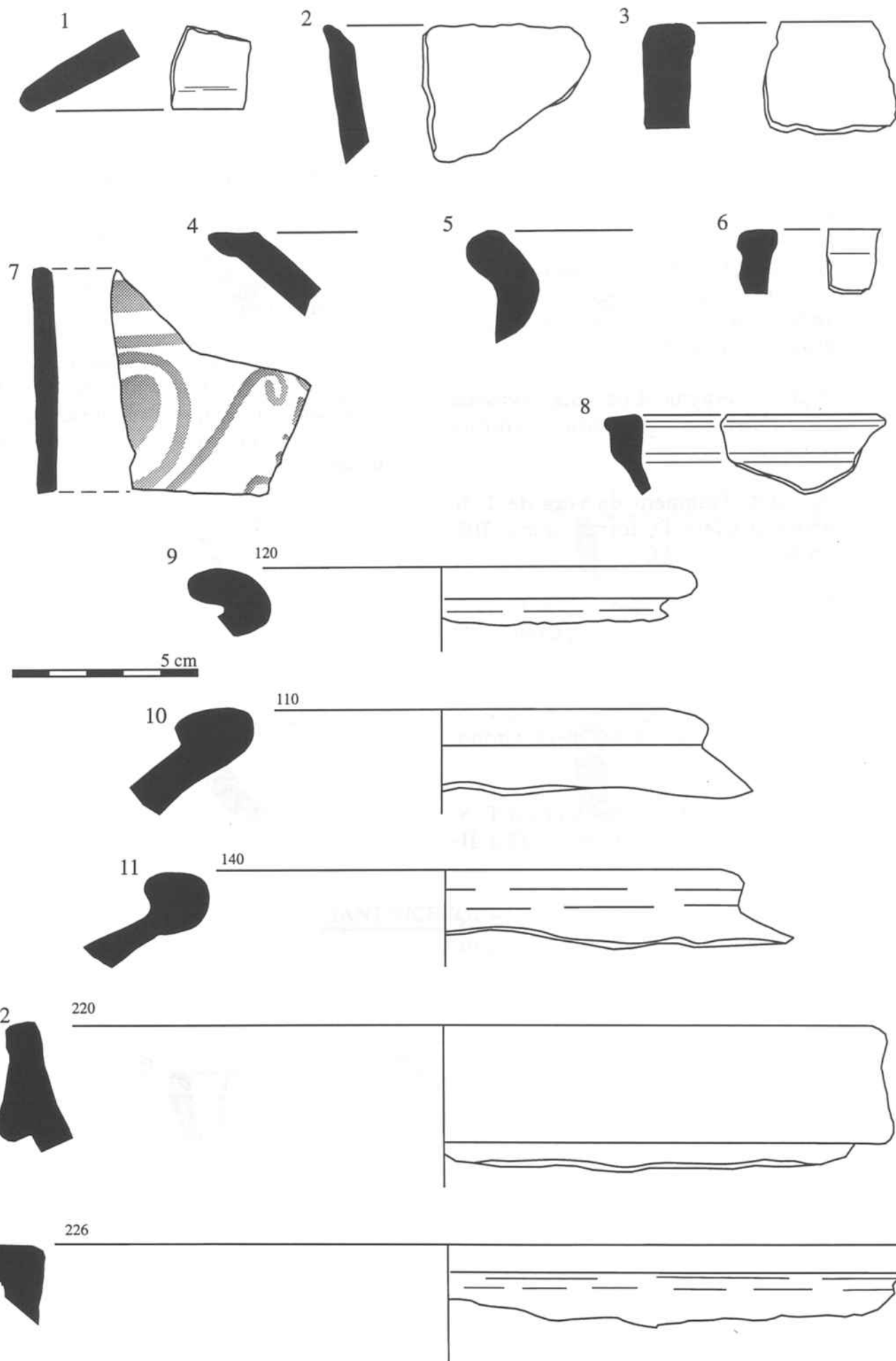
Figura 9- Fragment de vora exvasada d'una gerra de ceràmica ibèrica, amb el coll estrangulat i molt marcat. Pasta grisenc a amb abundant desgredixant calcari.

Figura 10- Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana, de pasta groguenca, amb abundant desgredixant de petites dimensions, esquistós i calcari.

Figura 11- Fragment de vora d'àmfora ibèrica de boca plana, de pasta gris i poc depurada, amb molt desgredixant de petites dimensions, esquistós i calcari.

Figura 12- Fragment de vora de morter campanià, amb el perfil del llavi similar a les àmfores itàliques Dressel 1A, curt i triangular. Pasta ataronjada, amb abundant desgredixant d'esquist negre. Crono. 135- 50 a.C.

Figura 13- Fragment de vora de *kalathos* ibèric, amb dos estries o solcs a la part inferior, en la seva unió amb el coll. Pasta marró clara, ben depurada, amb abundant i fi desgredixant calcari.

LÀMINA 39.

SANT VICENÇ (núm. 9):

Figura 1- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma indeterminada.

Figura 2- Fragment de vora recta de ceràmica a mà, de pasta marronosa, amb el nucli més fosc. Abundant desgredant calcari.

Figura 3- Fragment de vora exvasada de ceràmica oxidada comuna romana.

Figura 4- Fragment de vora de T. S. Africana Clara D, forma Lamb. 103. Crono. 500- 575 d.C.

Figura 5- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 18. Crono. 1/2 s. I-II d.C.

Figura 6- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma Drag. 15-17. Crono. segles II- III d.C.

Figura 7- Fragment de vora de T. S. Hispànica, forma 73. Crono. 1/2 s. II- III d.C.

Figura 8- Fragment de vora recta de ceràmica feta a mà. Argila reduïda, de color gris, amb abundant desgredant calcari.

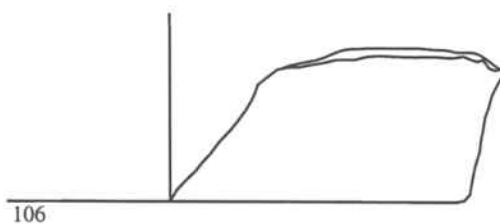
ROCA DE L'ORTIGA (núm. 48):

Figura 9- Fragment de vora exvasada de ceràmica a mà. Argila reduïda, de color marró fosc, amb abundant desgredant calcari.

Figura 10- Fragment de base plana de ceràmica a mà. Pasta reduïda, molt cuïta, de color negre, amb desgredant calcari i de mica daurada, de diverses mides.

SANT VICENÇ (9)

106

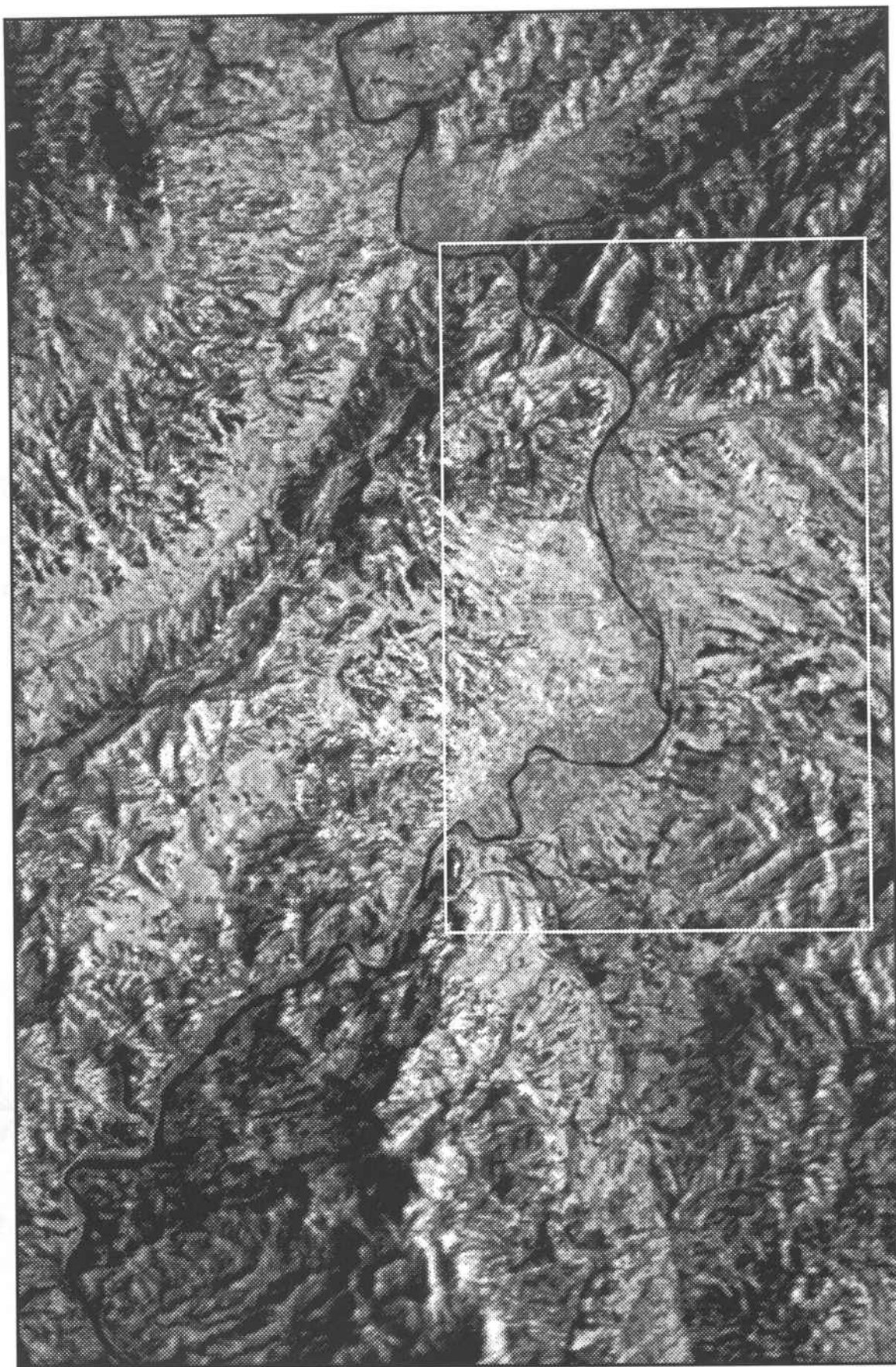

ROCA DE L'ORTIGA (48)

ANNEX II: MAPES

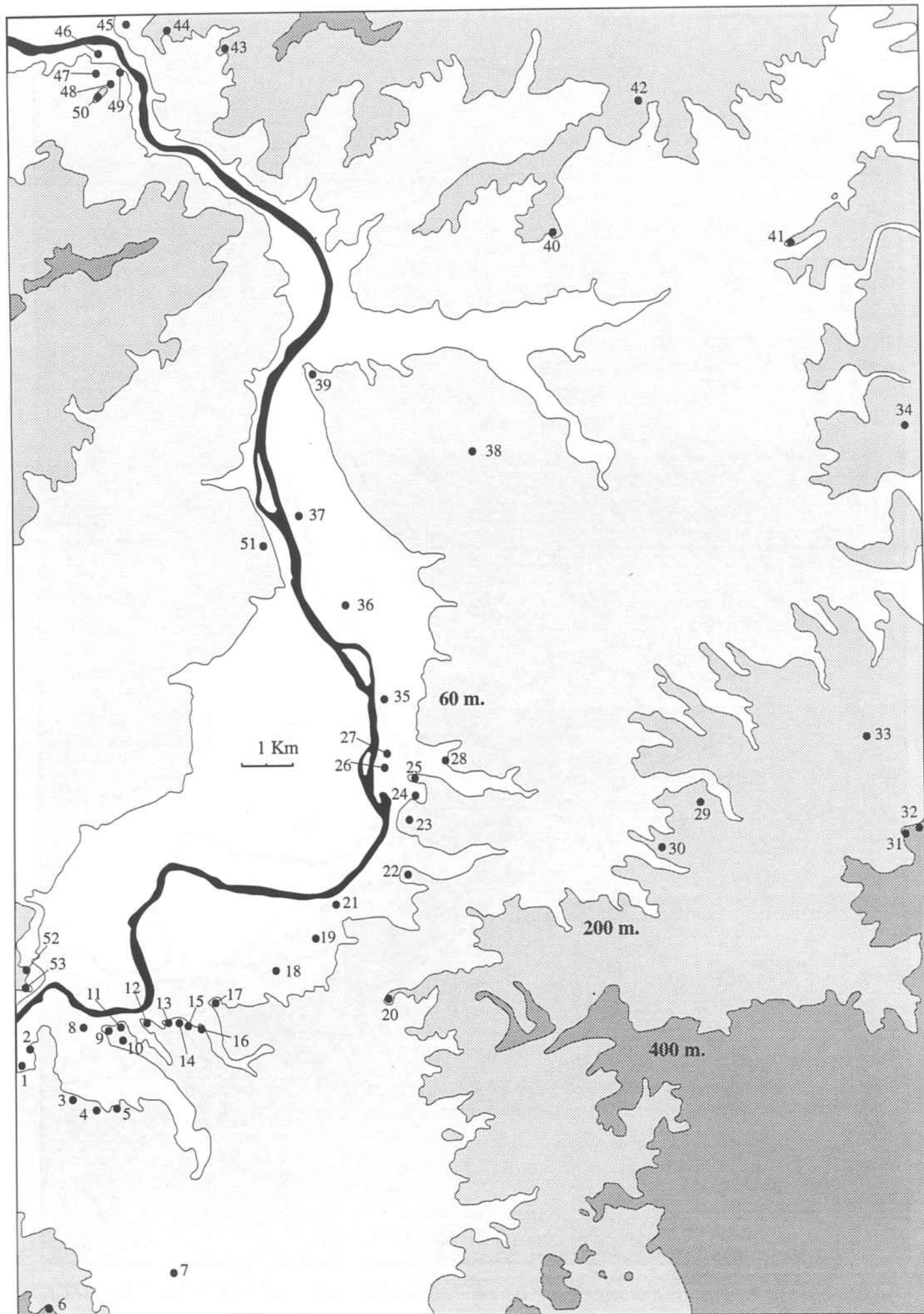
LÀMINA 40: Fotografia satèl.lit del curs inferior del riu Ebre a escala 1:100.000, amb indicació de la zona ampliada en la làmina 41.

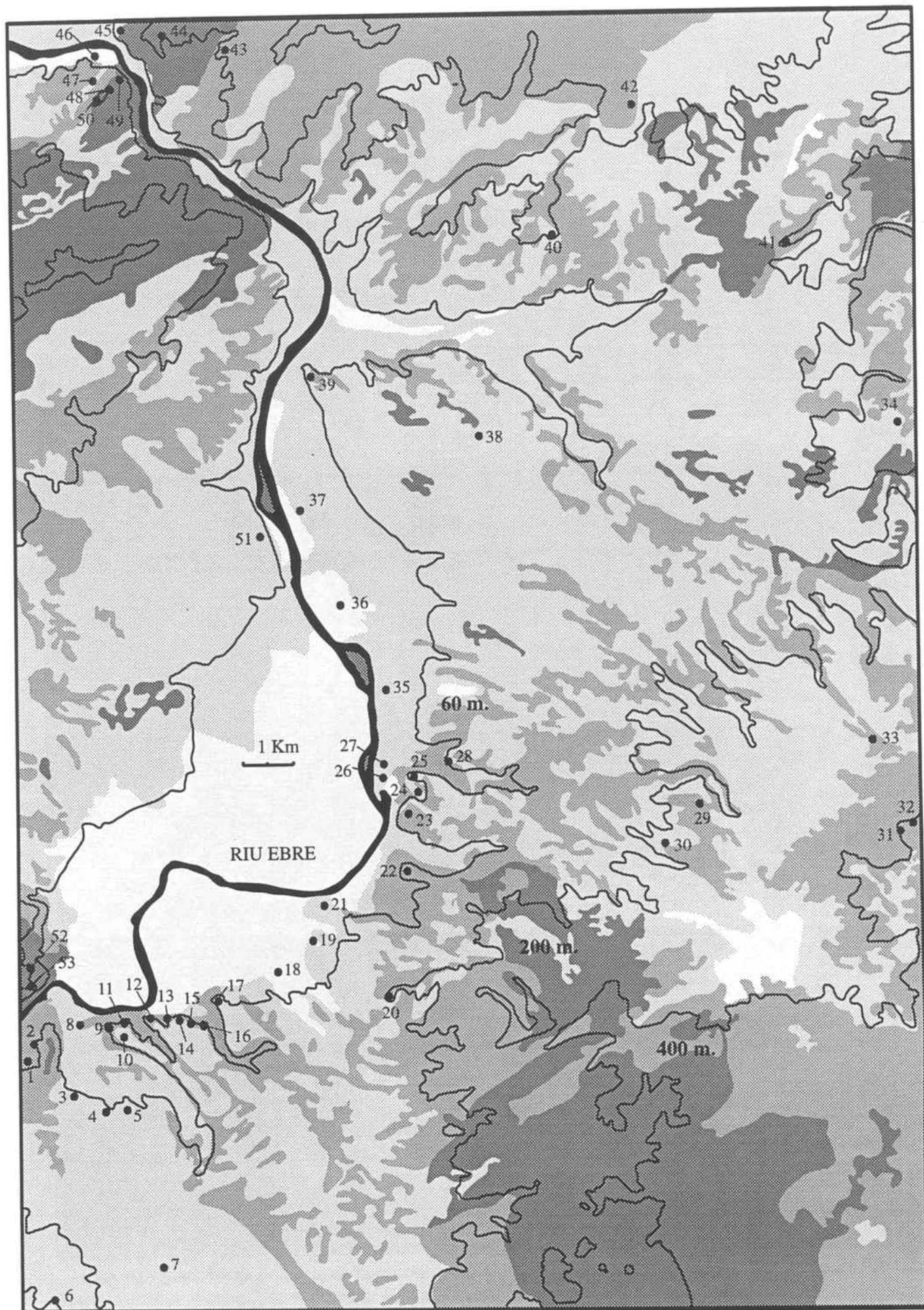
LÀMINA 41: Ampliació de la fotografia satèl.lit anterior, amb indicació de la zona d'estudi, la foia de Móra.

LLISTAT JACIMENTS

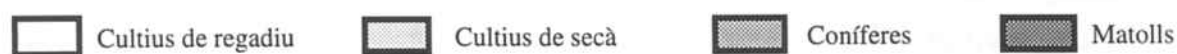
1. Barranc de Rasquera 1 (Miravet)
2. Barranc de Rasquera 2 (Miravet)
3. Barranc del Compte A (Rasquera)
4. Barranc de Comes A-B (Rasquera)
5. Barranc de Vinyes A-B (Rasquera)
6. Moleta Rodona (Rasquera)
7. Corriol de Corb (Rasquera)
8. Les Pedres (Ginestar)
9. Sant Vicenç (Ginestar)
10. Caseta de Xevarria (Ginestar)
11. Barranc de S. Antoni 2 (Ginestar)
12. Barranc de S. Antoni 1 (Ginestar)
13. Les Deveses 1 (Ginestar)
14. Les Deveses 2 (Ginestar)
15. Caseta del Flaquet (Ginestar)
16. Barranc de Gàfols 2 (Ginestar)
17. Barranc de Gàfols 1 (Ginestar)
18. Cementiri de Ginestar (Ginestar)
19. Granges de Ginestar (Ginestar)
20. Lo Quiquet (Tivissa)
21. Punt Km 47 (Ginestar)
22. Mas de Dalt (Tivissa)
23. Castellet de Banyoles (Tivissa)
24. Mas de Mall (Tivissa)
25. Mas de Boquell (Tivissa)
26. Mas de Molló 2 (Móra la Nova)
27. Mas de Molló 1 (Móra la Nova)
28. Barranc Fondo (Tivissa)
29. Ermita de Santa Anna (Tivissa)
30. L'Aumedina (Tivissa)
31. Coll Alt (Tivissa)
32. Mas d'en Peles (Tivissa)
33. Coll del Moro (Tivissa)
34. La Tosseta (Guiamets)
35. Mas d'en Serrano (Móra la Nova)
36. Mas de Giralt (Móra la Nova)
37. Les Cases Barates (Móra la Nova)
38. Les Planes (Móra la Nova)
39. Jaciment del Dipòsit (Garcia)
40. Barranc dels Buïcs (Garcia)
41. Puig Roig (Masroig)
42. El Molar (Molar)
43. Roca del Sol 2 (Garcia)
44. Roca del Sol 1 (Garcia)
45. Sant Miquel de Vinebre (Vinebre)
46. Asclines (Ascó)
47. Mas de Prades (Ascó)
48. Roca de l'Ortiga (Ascó)
49. Barber Medina (Ascó)
50. Els Mugrons (Ascó)
51. El Calvari (Móra d'Ebre)
52. Turó de la Torreta (Miravet)
53. Castell de Miravet (Miravet)

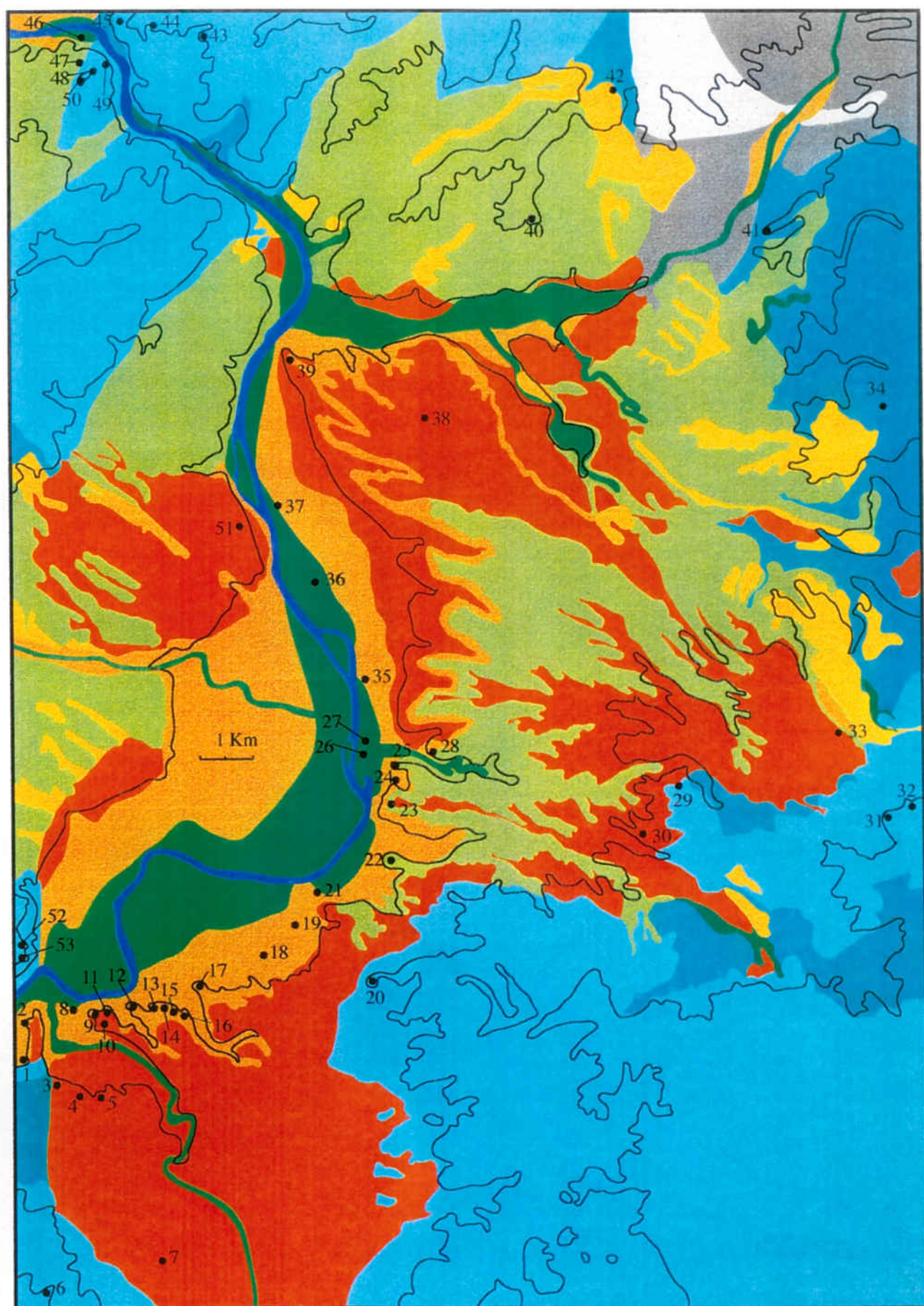

LÀMINA 42: Localització del total de jaciments documentats a la foia de Móra.

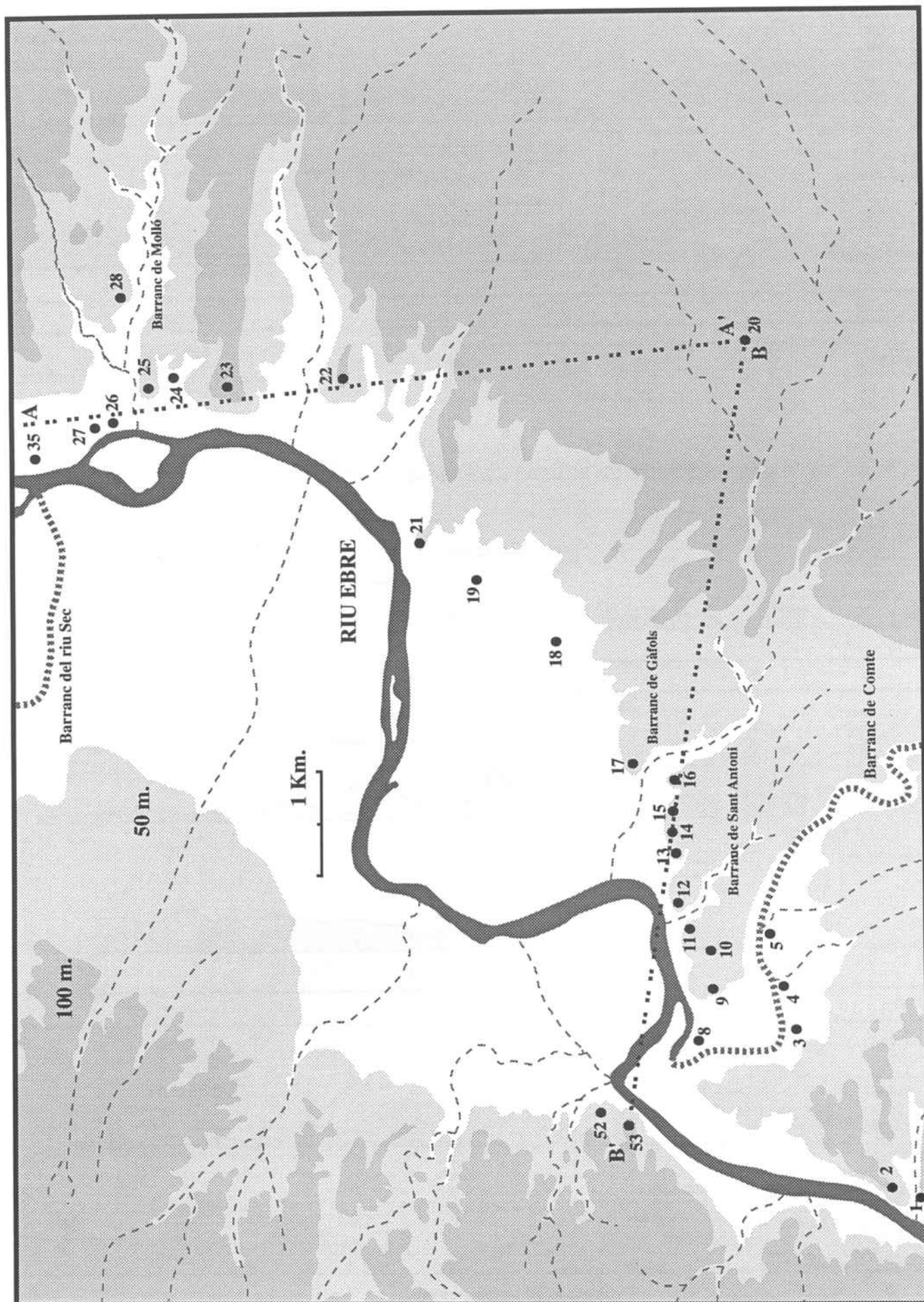
LÀMINA 43: Mapa de distribució dels tipus de vegetació actual a la foia de Móra, amb indicació dels jaciments coneguts.

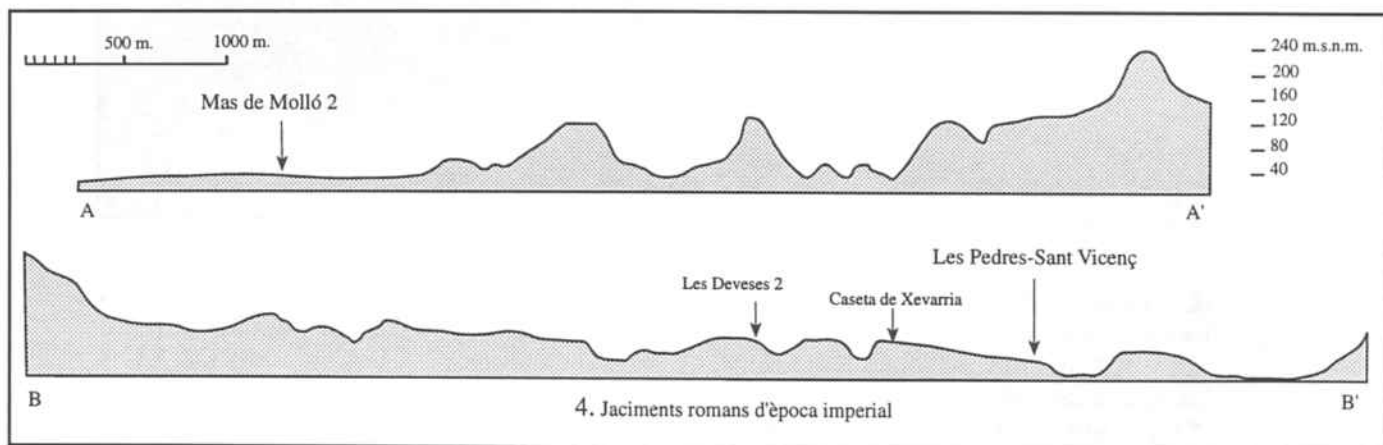
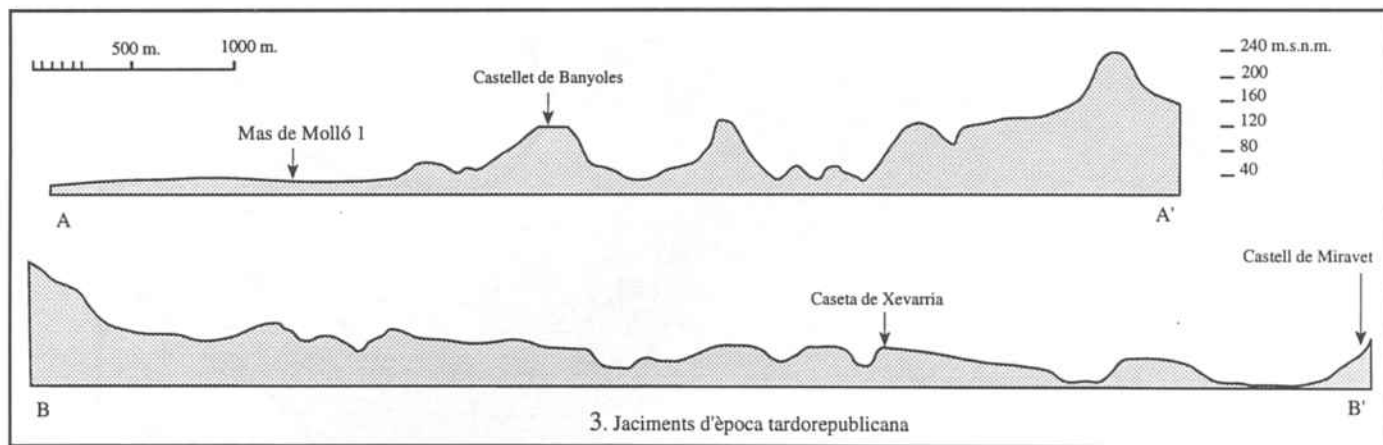
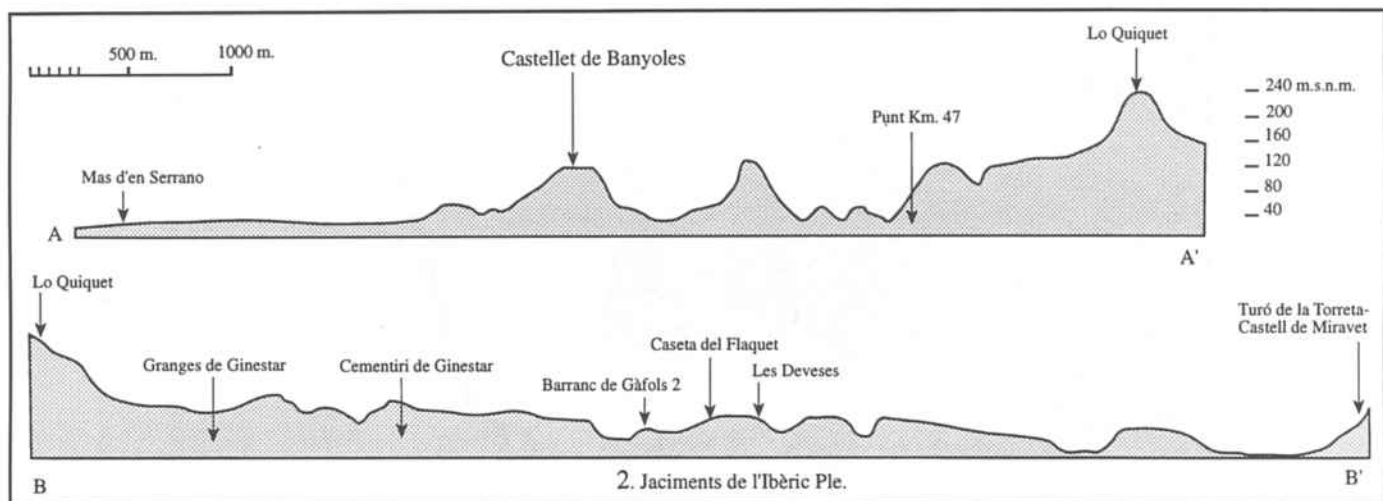
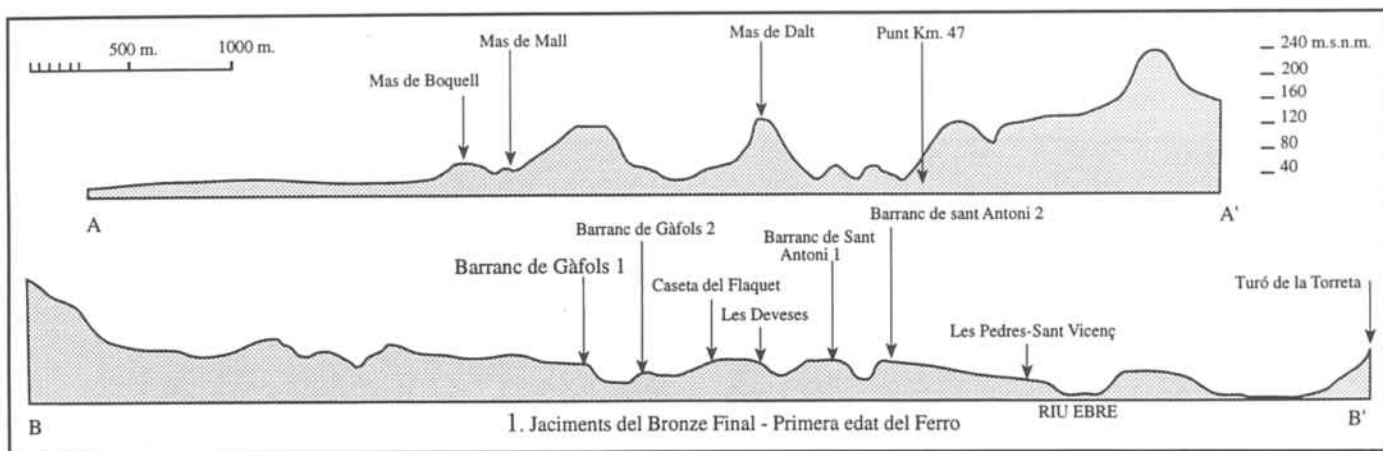

LÀMINA 44: Mapa geològic de la cubeta de Móra (*Mapa Geològic de España*, 471, Mora de Ebro).

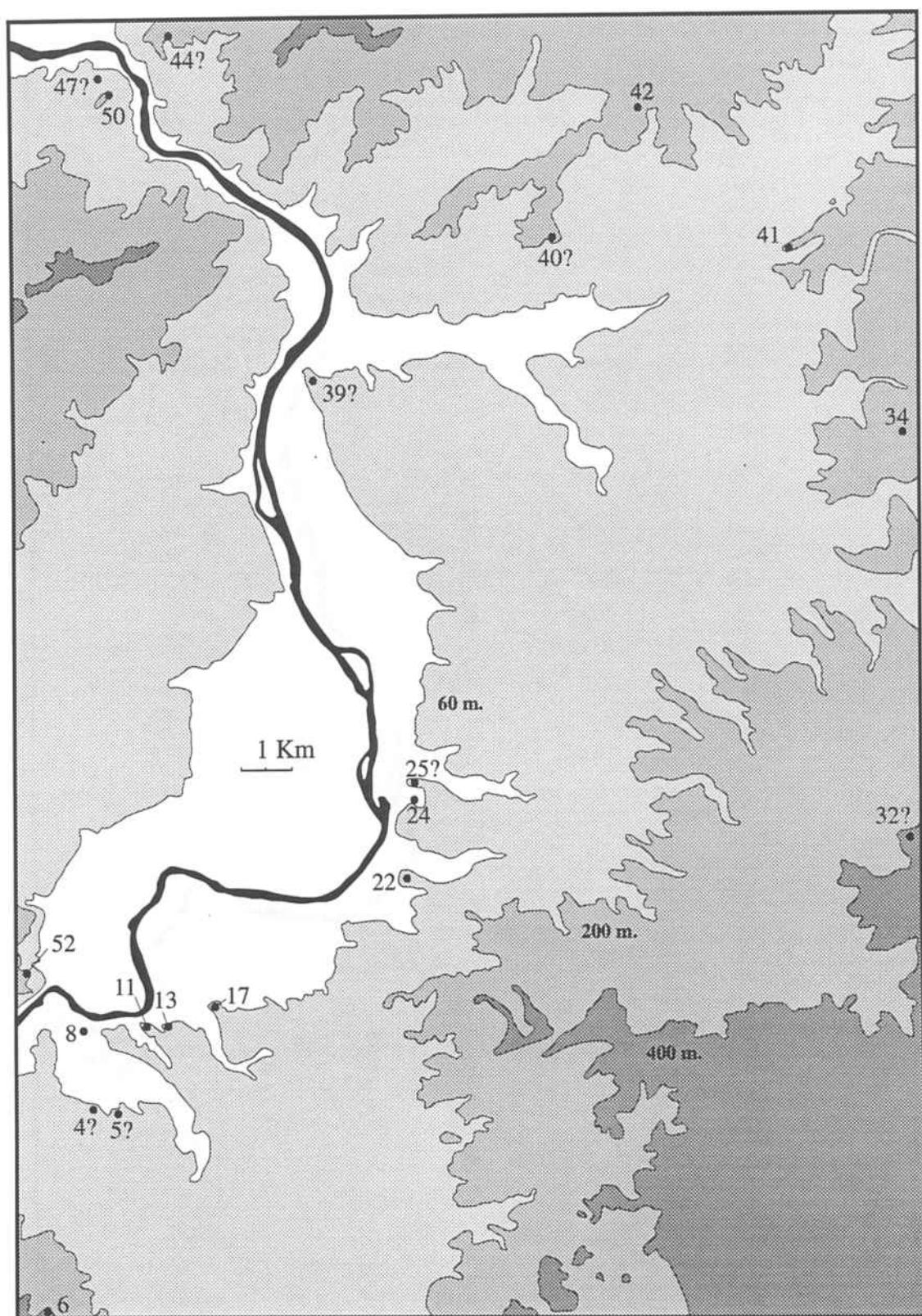
Plana al·luvial d'inundació.	Materials terciaris indiferenciats (conglomerats, margues, llims...)	Materials terciaris.
Terrasses fluvials quaternàries.	Llims, reomplint depressions.	Carbonífer, amb presència de mines de galena argentífera.
Glacis d'erosió quaternaris.	Materials juràsics, fonamentalment dolomítics.	Porfidi granític.

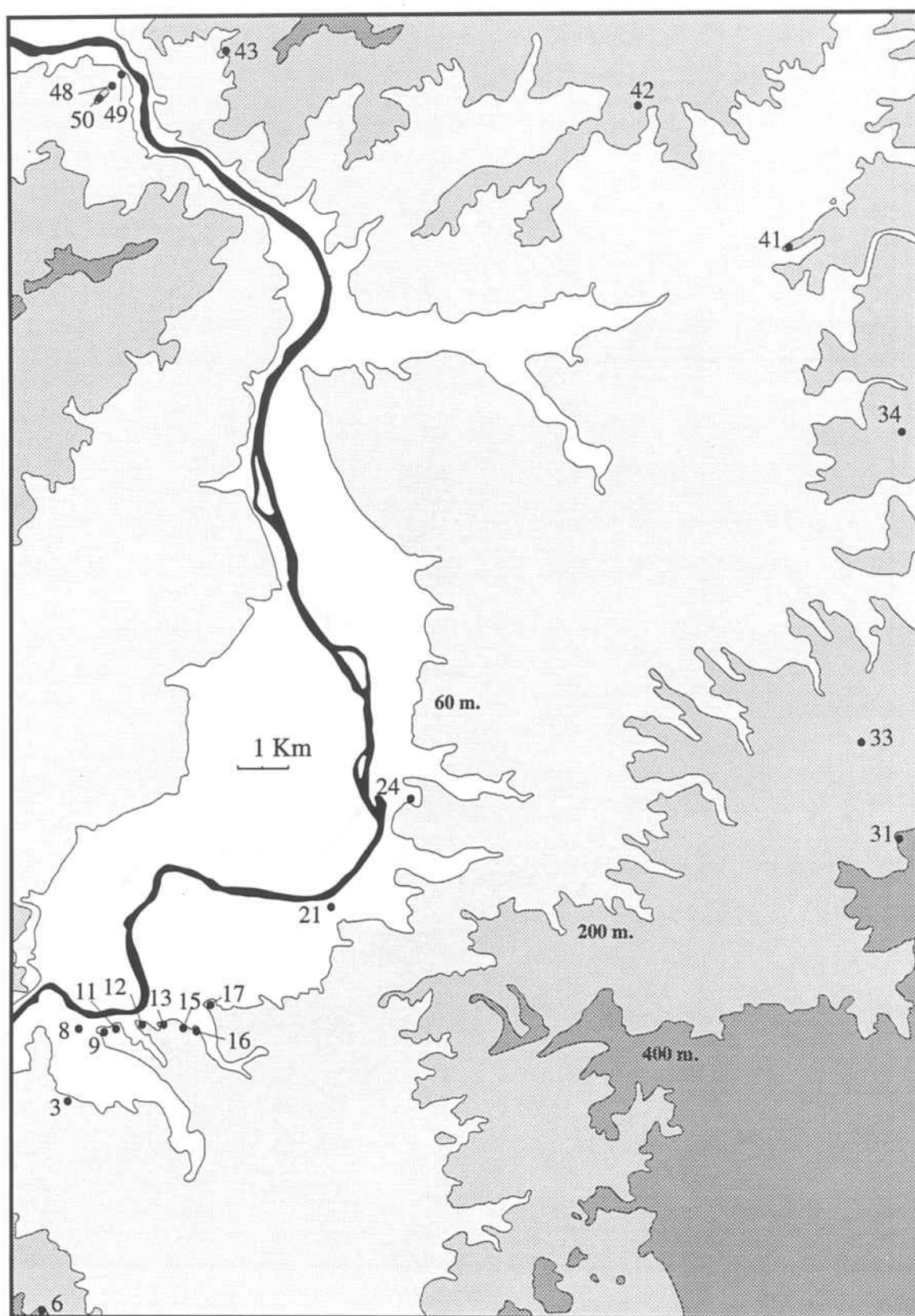
LÀMINA 45: Ampliació de la part sud de la foia de Móra, amb indicació dels jaciments coneguts i direcció teòrica dels talls topogràfics de la làmina 46.

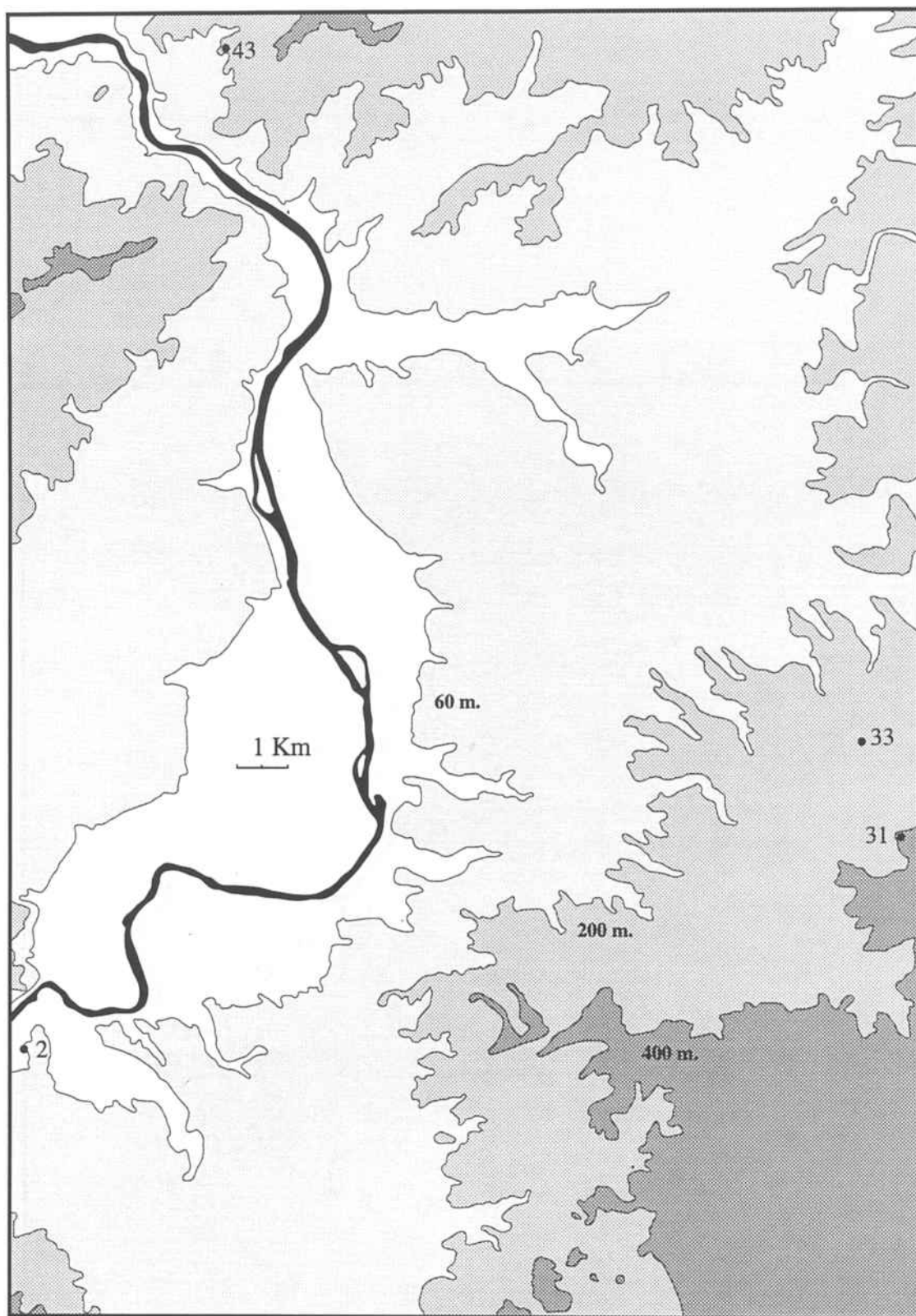
LÀMINA 46: Talls topogràfics en la zona sud de la foia de Móra (veure làmina anterior), amb indicació de la situació dels assentaments durant les diferents èpoques.

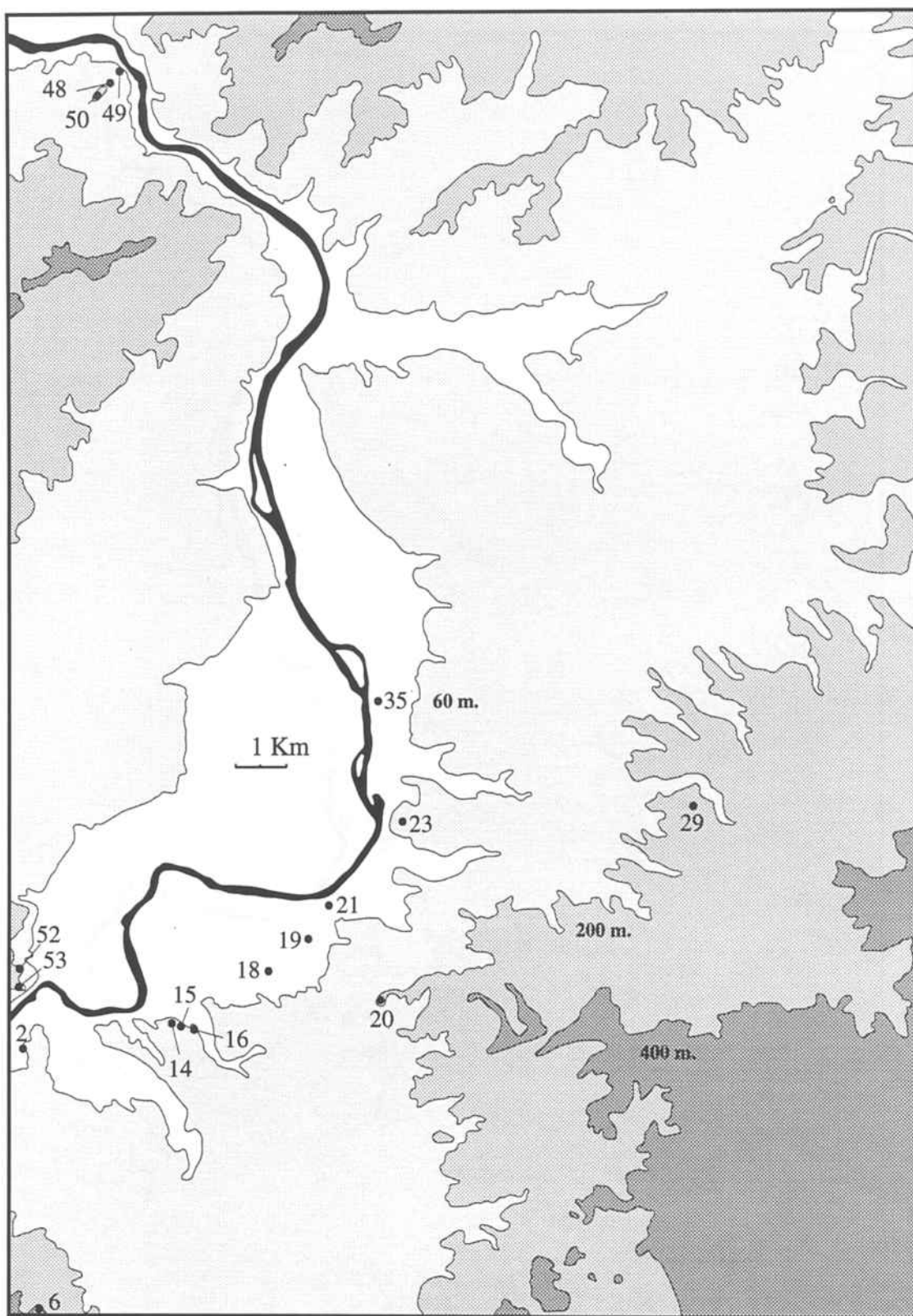
LÀMINA 47: Jaciments datables en el Bronze Final: 4, Barranc de les Comes?; 5, Barranc de les Vinyes?; 6, Moleta Rodona; 8, les Pedres; 11, Barranc de Sant Antoni 1; 13, les Deveses 1; 17, Barranc de Gàfols 1; 22, Mas de Dalt; 24, Mas de Mall; 25, Mas de Boquell?; 32, Mas d'en Peles?; 34, la Tosseta de Guiamets; 39, Jaciment del Dipòsit?; 40, Barranc dels Buïcs?; 41, Puig Roig; 42, el Molar; 44, Roca del Sol 1?; 47, Mas de Prades?; 50, els Mugrons; 52, Turó de la Torreta.

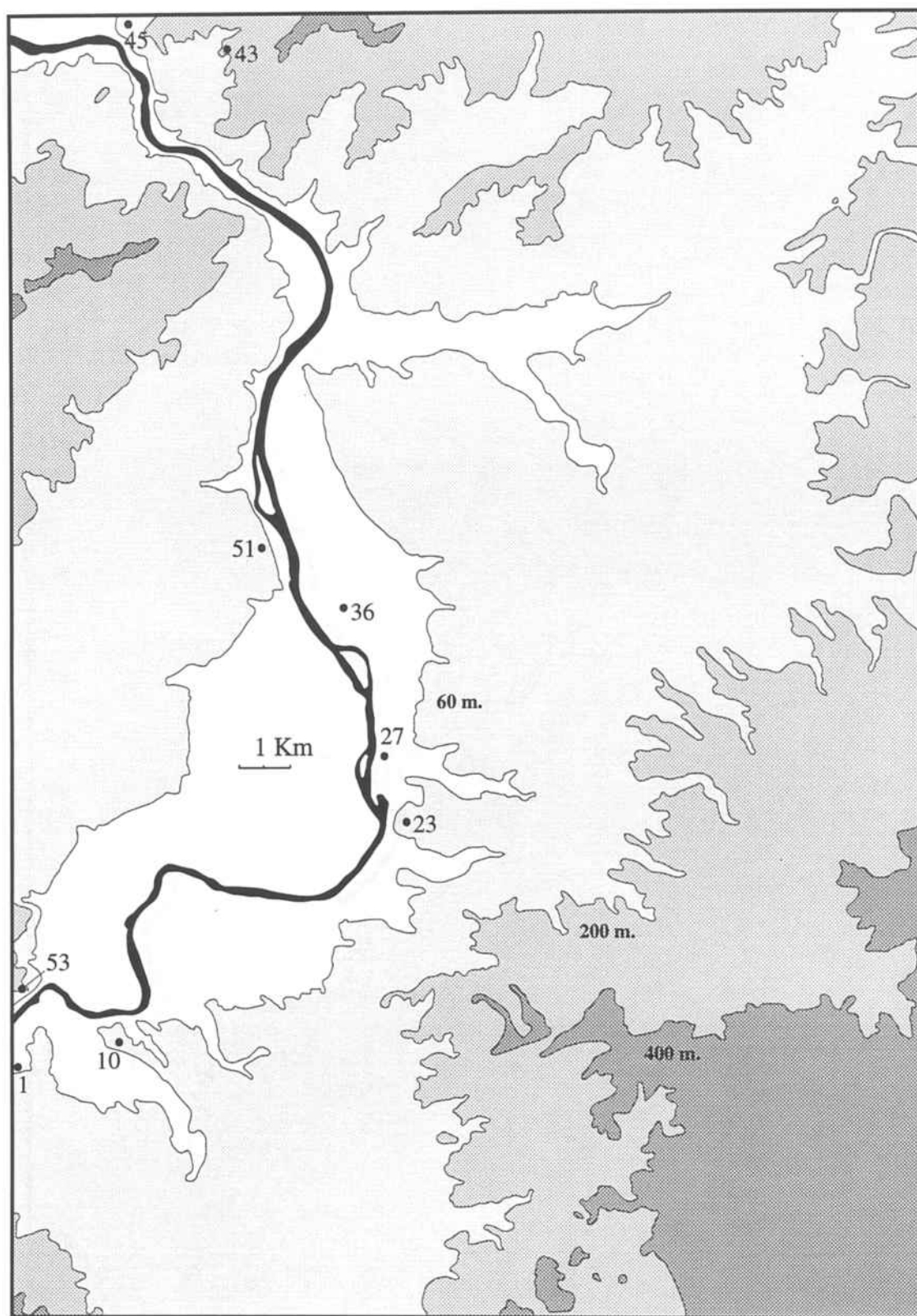
LÀMINA 48: Jaciments datables en el Primer Ferro: 3, Barranc de Comte; 6, Moleta Rodona; 8, les Pedres; 9, Sant Vicenç; 11, Barranc de Sant Antoni 1; 12, Barranc de Sant Antoni 2; 13, les Deveses 1; 15, Caseta del Flaquet; 16, Barranc de Gàfols 2; 17, Barranc de Gàfols 1; 21, Punt km. 47; 24, Mas de Mall; 31, Coll Alt; 33, Coll del Moro; 34, la Tosseta de Guiamets; 41, Puig Roig; 42, el Molar; 43, Roca del Sol 2; 48, Roca de l'Ortiga; 49, Barber Medina; 50, els Mugrons.

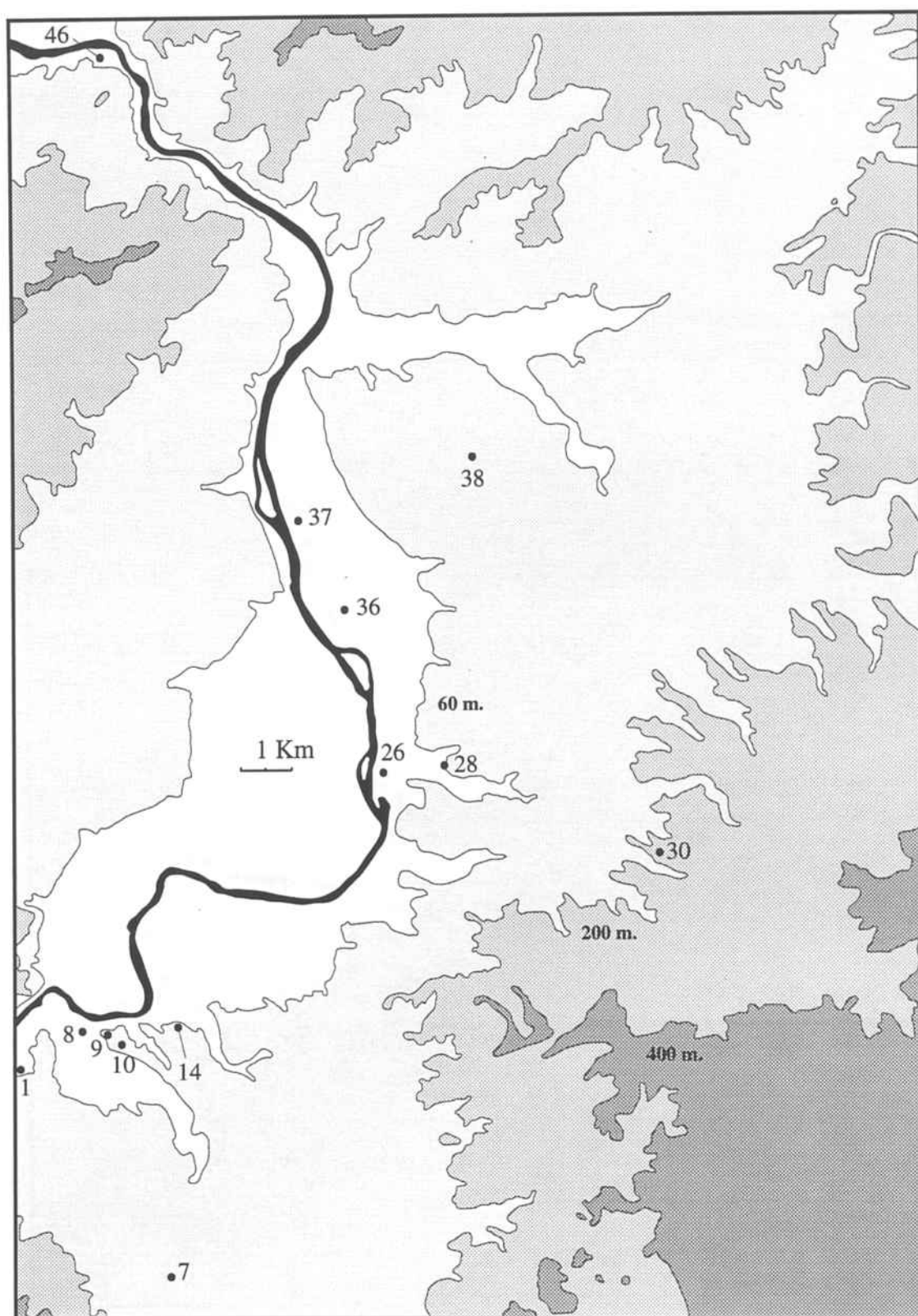
LÀMINA 49: **Jaciments datables en l'Ibèric Antic:** 2, *Barranc de Rasquera* 2; 31, *Coll Alt*; 33, *Coll del Moro*; 43, *Roca del Sol* 2.

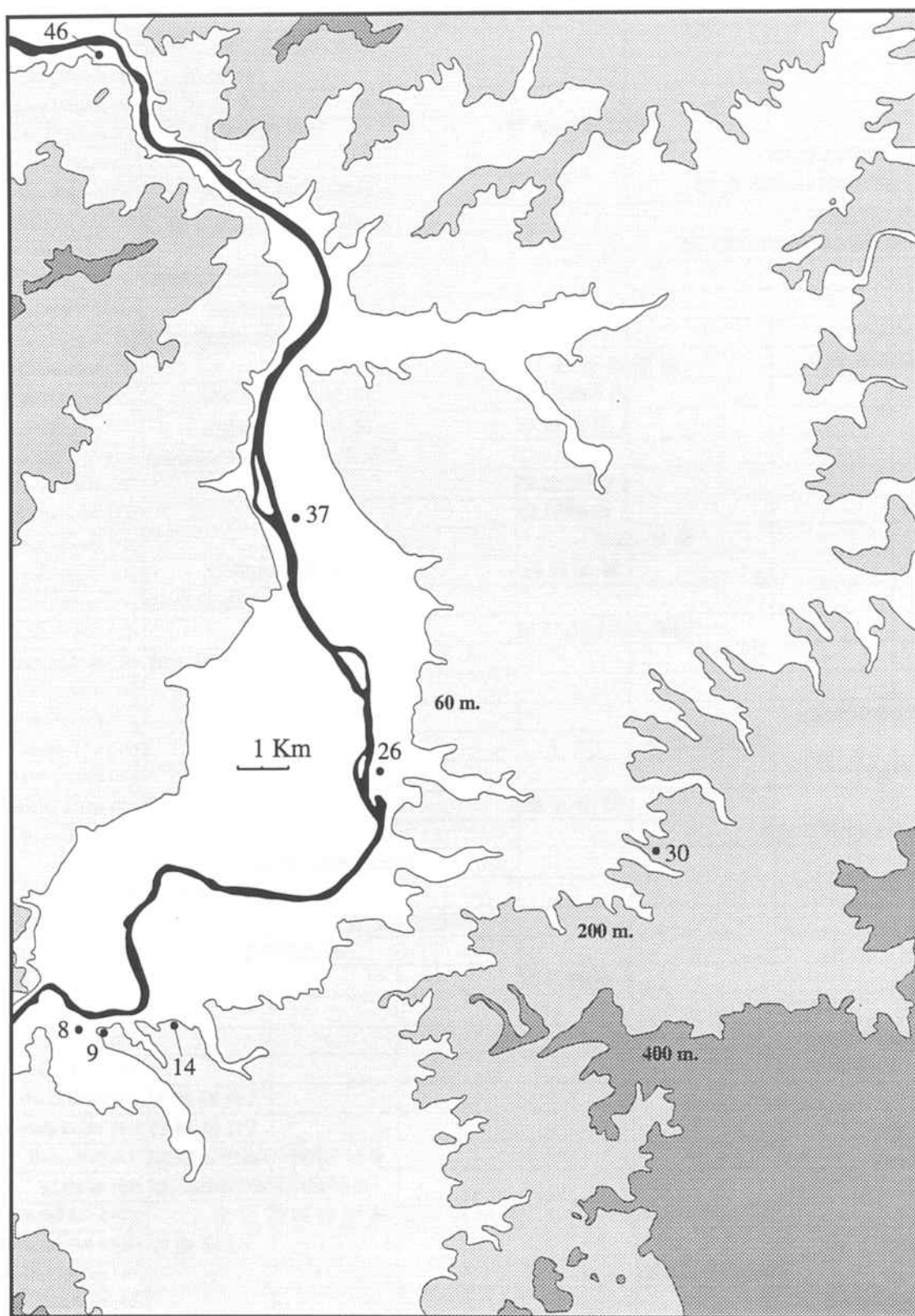
LÀMINA 50: Jaciments datables en l'Ibèric Ple:2, Barranc de Rasquera 2; 6, Moleta Rodona; 14, les Deveses 2; 15, Caseta del Flaquet; 16, Barranc de Gàfols 2; 18, Cementiri de Ginestar; 19, Granges de Ginestar; 20, lo Quiquet; 21, Punt km. 47; 23, Castellet de Banyoles; 29, Ermita de Santa Anna; 35, Mas d'en Serrano; 48, Roca de l'Ortiga; 49, Barber Medina; 50, els Mugrons; 52, Turó de la Torreta; 53, Castell de Miravet.

LÀMINA 51: Jaciments datables en època Tardorepublicana: 1, Barranc de Rasquera 1; 10, Caseta de Xevarria; 14, les Deveses 2; 23, Castellet de Banyoles; 27, Mas de Molló 1; 36, Mas de Giralt; 43, Roca del Sol 2; 45, Sant Miquel de Vinebre; 51, el Calvari; 53, Castell de Miravet.

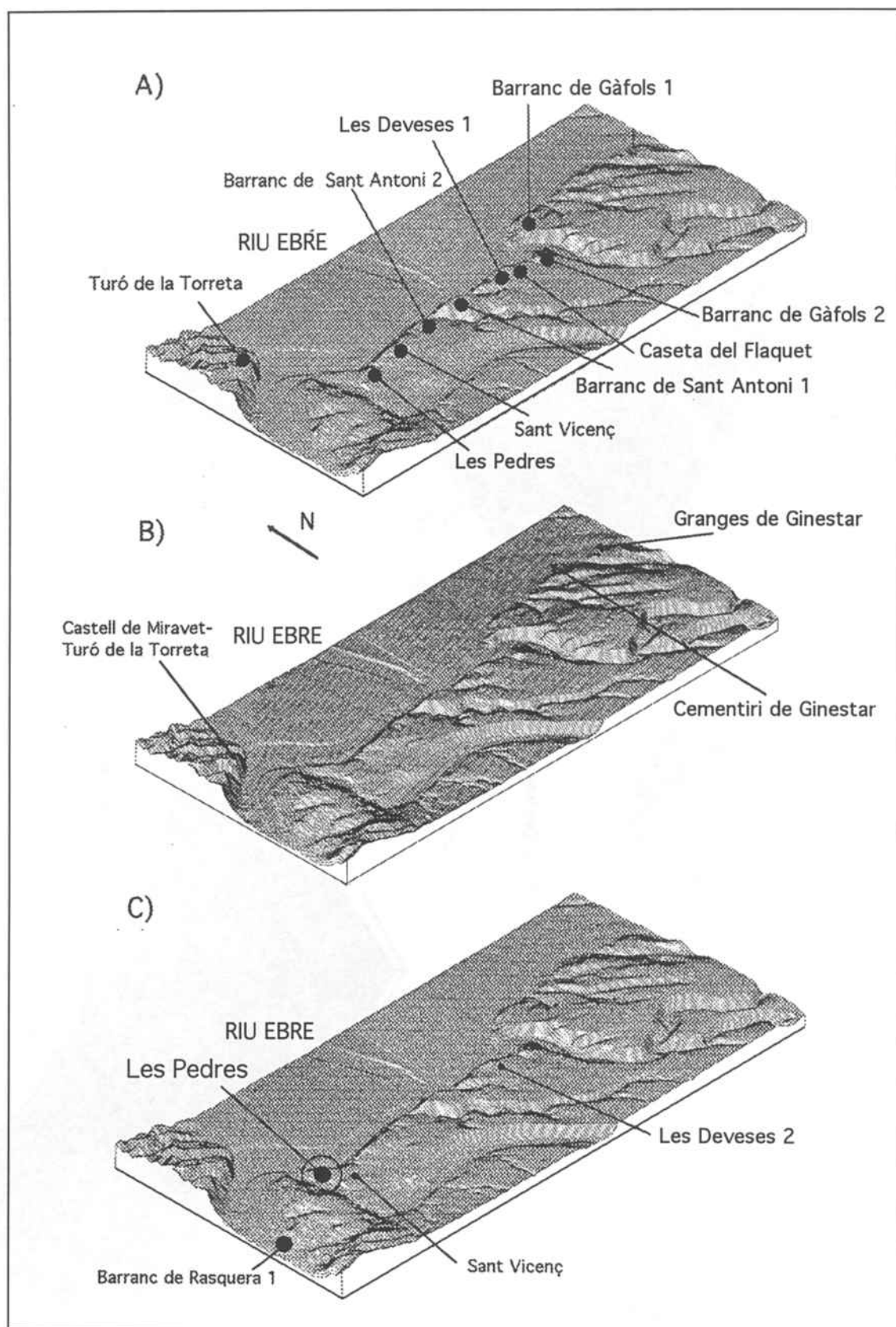
LÀMINA 52: Jaciments datables en època altimperial: *1, Barranc de Rasquera 1; 7, Corriol de Corb; 8, les Pedres; 9, Sant Vicenç; 10, Caseta de Xevarria; 14, les Deveses 2; 26, Mas de Molló 2; 28, Barranc Fondo; 30, l'Aumedina; 36, Mas de Giralt; 37, les Cases Barates; 38, les Planes; 46, Asclines.*

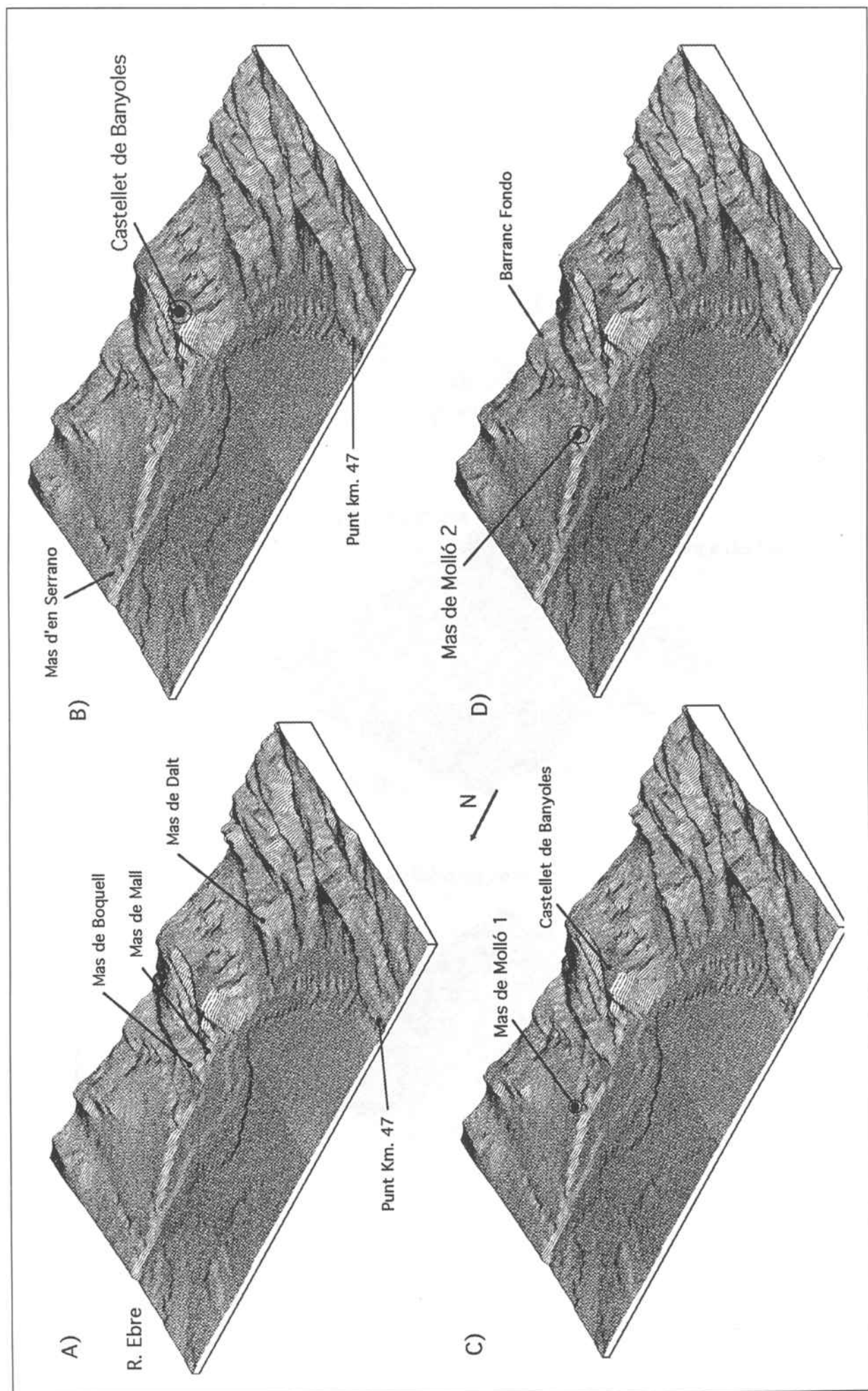
LÀMINA 53: Jaciments datables en època baix-imperial: 8, *les Pedres*; 9, *Sant Vicenç*; 14, *les Deveses* 2; 26, *Mas de Molló* 2; 30, *l'Aumedina*; 37, *les Cases Barates*; 46, *Asclines*.

JACIMENTS	Bronze Final	Primer Ferro	Ibèric Antic	Ibèric Ple	Tardorepublicà	Alt Imperi	Baix Imperi
Barranc de Rasquera 1 (1)							
Barranc de Rasquera 2 (2)							
Barranc de Comte (3)							
Barranc de les Comes (4)							
Barranc de les Vinyes (5)							
Moleta Rodona (6)							
Corriol de Corb (7)							
Les Pedres (8)							
Sant Vicenç (9)							
Caseta de Xevarria (10)							
Barranc de Sant Antoni 1 (11)							
Barranc de Sant Antoni 2 (12)							
Les Deveses 1 (13)							
Les Deveses 2 (14)							
Caseta del Flaquet (15)							
Barranc de Gàfols 2 (16)							
Barranc de Gàfols 1 (17)							
Cementiri de Ginestar (18)							
Granges de Ginestar (19)							
Lo Quiquet (20)							
Punt km. 47 (21)							
Mas de Dalt (22)							
Castellet de Banyoles (23)							
Mas de Mall (24)							
Mas de Boquell (25)							
Mas de Molló 2 (26)							
Mas de Molló 1 (27)							
Barranc Fondo (28)							
Ermita de Santa Anna (29)							
L'Aumedina (30)							
Coll Alt (31)							
Mas d'en Peles (32)							
Coll del Moro (33)							
La Tosseta (34)							
Mas d'en Serrano (35)							
Mas de Giralt (36)							
Les Cases Barates (37)							
Les Planes (38)							
Jaciment del Dipòsit (39)							
Barranc dels Buïcs (40)							
Puig Roig (41)							
El Molar (42)							
Roca del Sol 2 (43)							
Roca del Sol 1 (44)							
Sant Miquel de Vinebre (45)							
Asclines (46)							
Mas de Prades (47)							
Roca de l'Ortiga (48)							
Barber Medina (49)							
Els Mugrons (50)							
El Calvari (51)							
Turó de la Torreta (52)							
Castell de Miravet (53)							

LÀMINA 54: Cronologia aproximada dels jaciments.

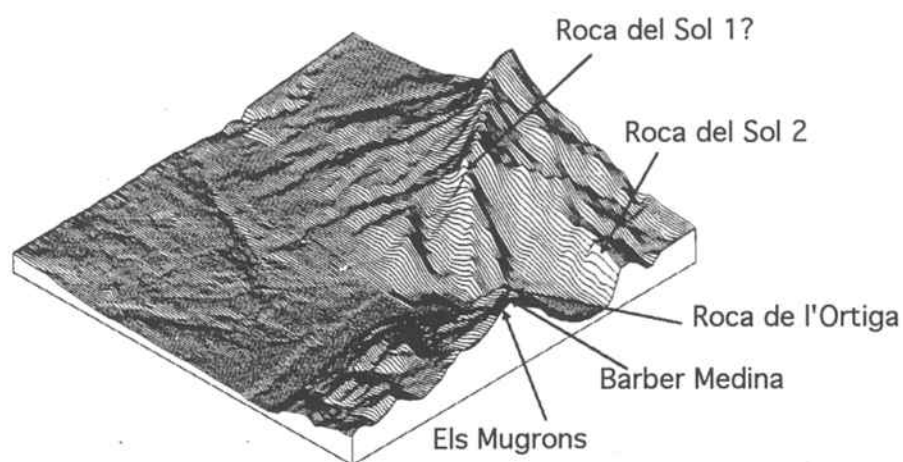

LÀMINA 55: Distribució del poblament en la zona de Ginestar durant: A) Bronze Final - Primer Ferro; B) Ibèric Ple; C) època romana imperial.

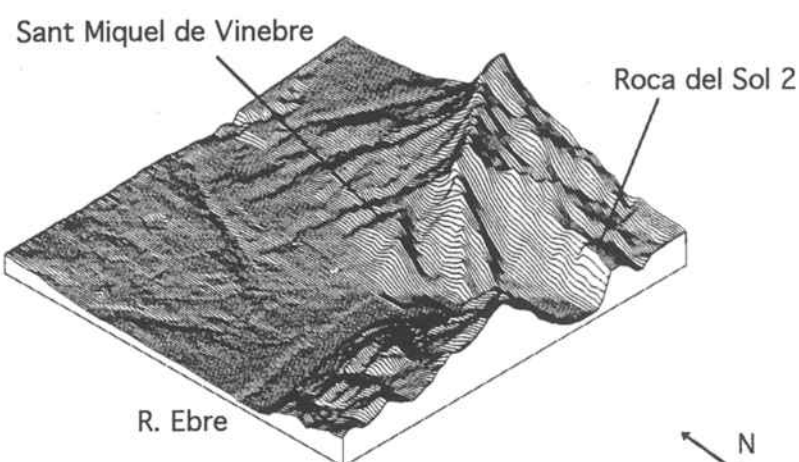

LÀMINA 56: Distribució del poblament en la zona del Castellet de Banyoles durant: A) Bronze Final - Primer Ferro; B) Ibèric Ple; C) època tardorepublicana; D) època imperial romana.

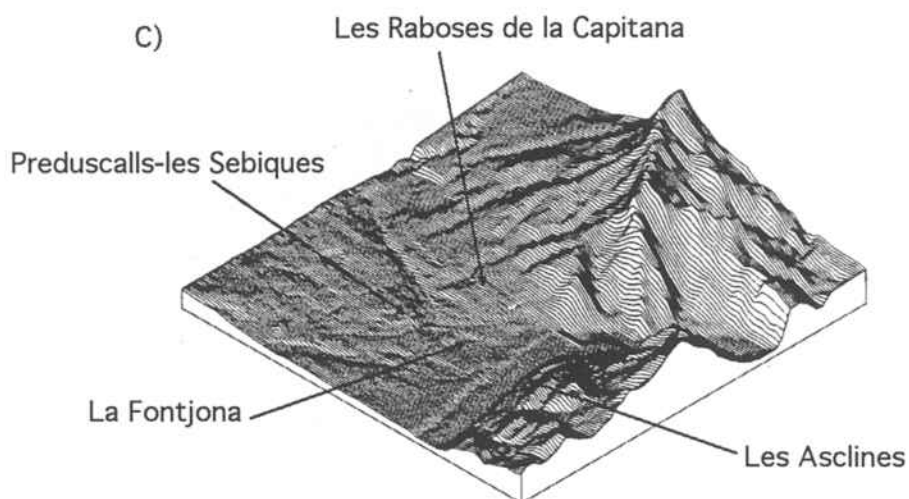
A)

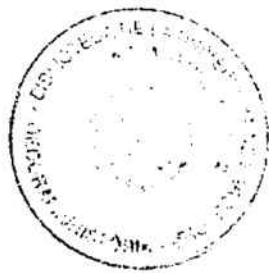
B)

C)

LÀMINA 57: Distribució del poblament en l'extrem nord del Pas de l'Ase durant: A) Bronze Final - Primer Ferro; B) època tardorepublicana; C) època imperial romana.

ANNEX III

INVENTARI DE JACIMENTS

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antròpica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: La mola de Llevateres, la qual separa el poble de Rasquera del riu Ebre.

W-E: El curs mig del barranc de Rasquera o de Masdeus.

Visibilitat Relativa:

S-N: La mola de Xesa i la muntanya de Pegna, a banda i banda de l'Ebre.

E-W: El curs de l'Ebre en l'estret de Barrufemes just davant del mas de Xesa.

Abast visual: petit

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons
mapa geològic:

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriments de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona de ribera encaixada en un terreny abrupte, amb una estreta franja de terreny pla, apte per al conreu.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 5 i 6.

CERÀMICA ATORN:

Ibèrica: Vores: - 2 frags. del tipus "coll de cigne" - 1 frag. d'àmfora.
- 4 frags. de pithos. - 1 frag. de kalathos.

Bases: - 1 frag. de pàtera o bol.

Nanses: - 3 frags. de secció arrodonida.

Informes: - 11 frags.

Romana: Vores: - 2 frags. de ceràmica comuna oxidada.

- 2 frags. de tapadores de ceràmica de cuina africana (Ostia III, 332 i Ostia II, 302)

Bases: - 1 frag. de T.S.H.

- 1 frag. de pivot d'àmfora romana indeterminada.

Informes: - 1 frag. de Camp. A, 8 frags. de T.S.H., 3 frags. de T.S. Gàl·lica i 1 frag. de ceràmica de cuina romana.

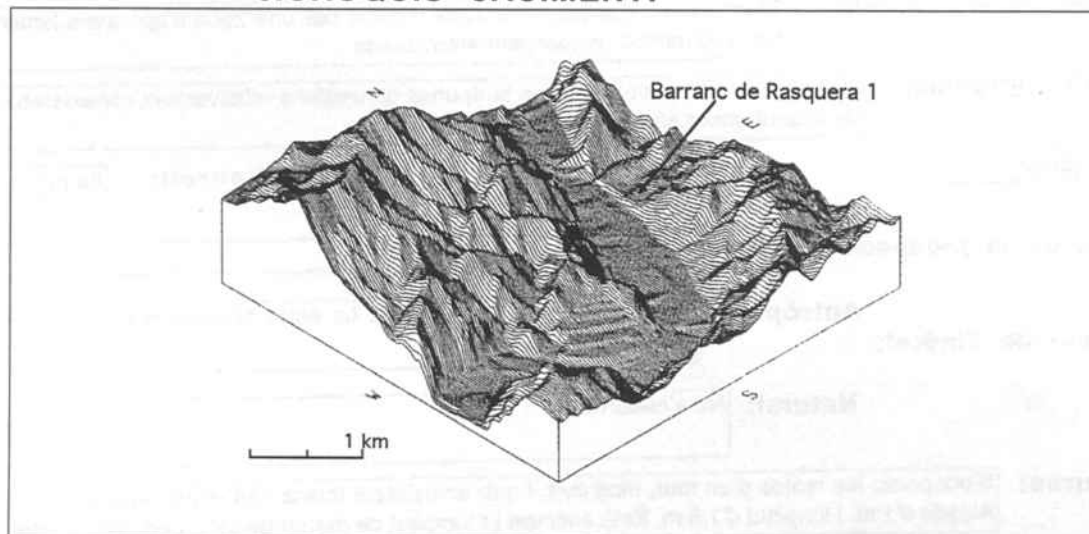
Altres: - 1 frag. de tegula.

Atribució cultural: Època Tardorepublicana i Alt Imperi.

Observacions: Possible assentament agrícola tardorepublicà, amb una curta perllongació durant els inicis d'època altimperial, però no sembla arribar a aconseguir l'entitat d'una villa.

Bibliografia bàsica: Alaminos et alii (1991); Mascort et alii (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: No. Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: La mola de Llevateres, la qual separa el poble de Rasquera del riu Ebre.

W-E: El curs mig de la riera de Masdeus o de Rasquera.

Visibilitat Relativa:

S-N: El riu Ebre al seu pas per Miravet.

E-W: El riu Ebre, el mas de Platilles i els cims que tanquen per l'est el Pas de Barrufemes.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls

Atribució segons
mapa geològic:

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Cim poc afectat per l'activitat humana, de difícil accés i amb una gran visibilitat de l'estret de Barrufemes i de part de la foia de Móra.

Geomorfologia:

Depressió: turó

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 7

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora .
- 1 frag. de base.
- 3 frags. de paret amb decoració de cordons.
- 23 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèric antic: 1 frag. de paret amb decoració de bandes pintades paral·leles.

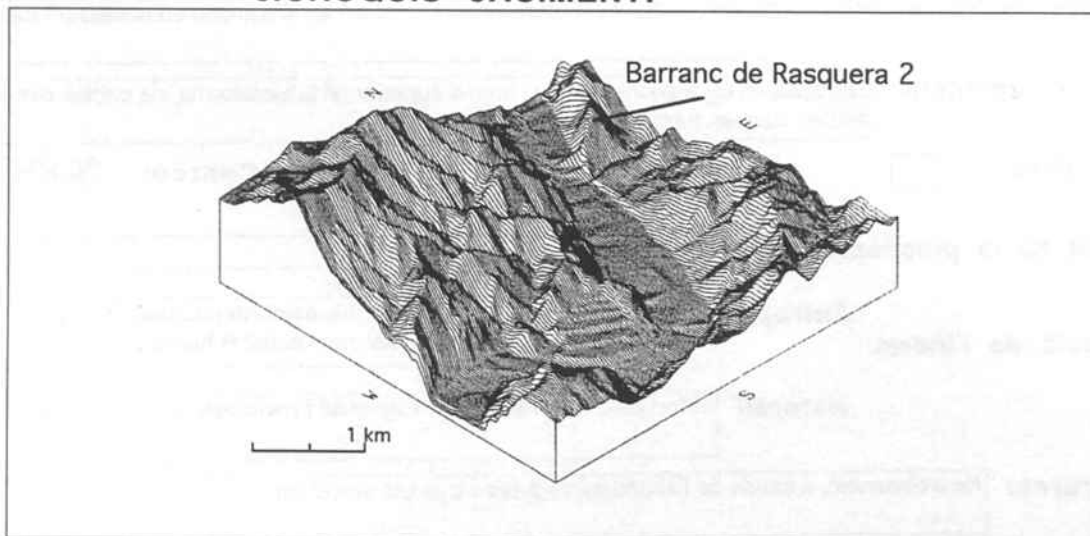
Ibèric: - 2 frags. de nanses.
- 35 frags. informes.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Antic.

Observacions: Petit assentament (de control del territori?) durant el Bronze Final-Primer Ferro, sembla que amb perduració en època ibèrica antiga.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascortet *alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: No. Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els suaus vessants aterratsats que arriben fins a la Serra de Cardó a Rasquera.

W-E: El curs inferior de la riera de Comte i la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El riu Ebre al seu pas pel poble de Miravet i l'extensió de la foia de Móra des del sud.

E-W: La muntanya de Pegna, que tanca el riu Ebre al sud del Pas de Barrufemes.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona baixa, molt conreada i de suaus pendents, formada per terrasses fluvials, en direcció al riu Ebre i tallades pel curs de la riera de Comte. Terreny sec i abanclat.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 8.

CERÀMICA A MÀ:

- 2 frags. de bases.
- 6 frags. de parets decorades amb cordons.
- 39 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

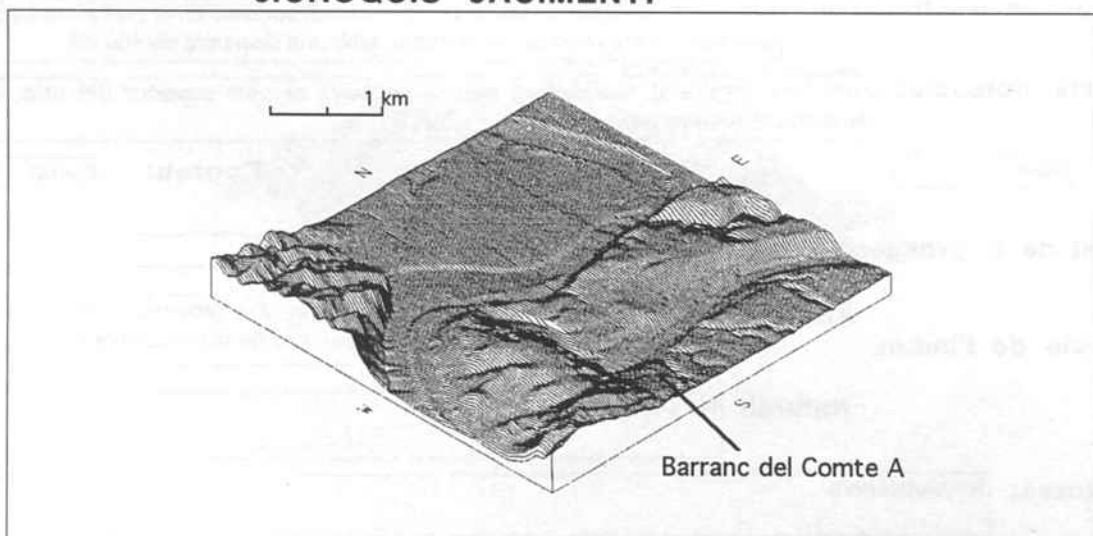
- 1 frag. informe d'àmfora fenícia amb lleugera carena interior.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro

Observacions: Petita ocupació (assentament?) durant el Bronze Final-Primer Ferro, segurament de caire ramader i/o agrícola.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els suaus vessants aterratsats que arriben fins a la Serra de Cardó a Rasquera.

W-E: El curs inferior de la riera de Comte i la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El riu Ebre al seu pas pel poble de Miravet i l'extensió de la foia de Móra des del sud.

E-W: La muntanya de Pegna, que tanca el riu Ebre al sud del Pas de Barrufemes.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per grava ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona baixa , molt conreada i de suaus pendents, formada per terrasses fluvials, en direcció al riu Ebre i tallades pel curs de la riera de Comte. Terreny sec i abanclat.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: No hi ha

CERÀMICA A MÀ:

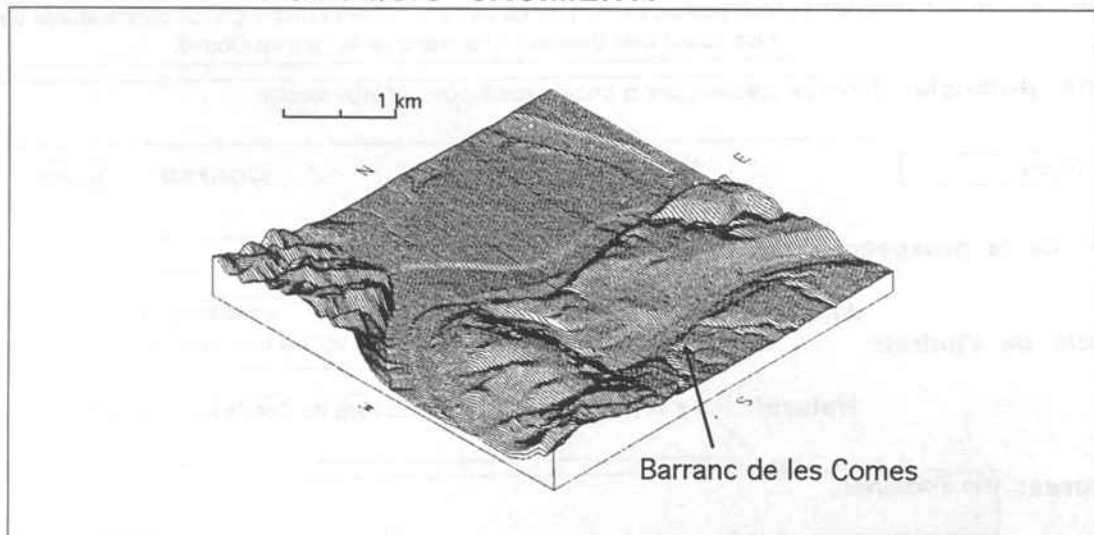
- 8 fragments informes

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro

Observacions: Indicis d'activitat durant el Bronze Final, sense gaire entitat, segurament de caire ramader i/o agrícola.

Bibliografia bàsica: Alaminos et alii (1991); Mascort et alii (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: No. Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**
Natural:

Estructures:

N-S: Els suaus vessants aterratsats que arriben fins a la Serra de Cardó a Rasquera.

W-E: El curs inferior de la riera de Comte i la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El riu Ebre al seu pas pel poble de Miravet i l'extensió de la foia de Móra des del sud.

E-W: La muntanya de Pegna, que tanca el riu Ebre al sud del Pas de Barrufemes.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per grava ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona baixa, molt conreada i de suaus pendents, formada per terrasses fluvials, en direcció al riu Ebre i tallades pel curs de la riera de Comte. Terreny sec i abanecat.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: No hi ha

CERÀMICA A MÀ:

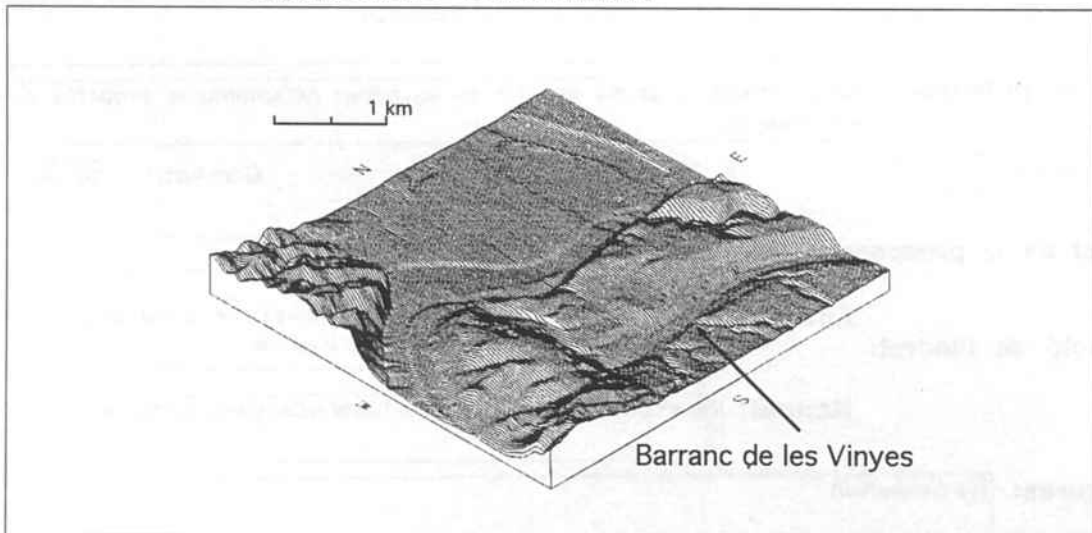
- 10 fragments informes

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro

Observacions: Indicis d'activitat durant el Bronze Final, sense gaire entitat, segurament de caire ramader i/o agrícola.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:
Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Les estribacions de la serra de Cardó fins el Perelló.

W-E: Gran panoràmica de la plana de Burgar i dels estreps de la serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: Pràcticament cap, ja que té en aquesta direcció el massís de Cardó.

E-W: Cap, ja que té en aquesta direcció el massís de Cardó.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Zona molt abrupte dels vessants de la serra de Cardó, amb afloració de la roca natural pertot arreu. Vessants pronunciats fins arribar a la plana de Burgar.

Geomorfologia:

Depressió:

Serralada:

Estreps: cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 31.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora .
- 1 frag. de paret carenada.
- 7 frags. informes (2 amb desgredant de quarç, els altres amb desgredant calcari).

CERÀMICA A TORN:

Fenícia?: - 2 frags. informes.

Ibèrica: - 43 frags. informes d'àmfora ibèrica.

ELEMENTS CONSTRUCTIUS:

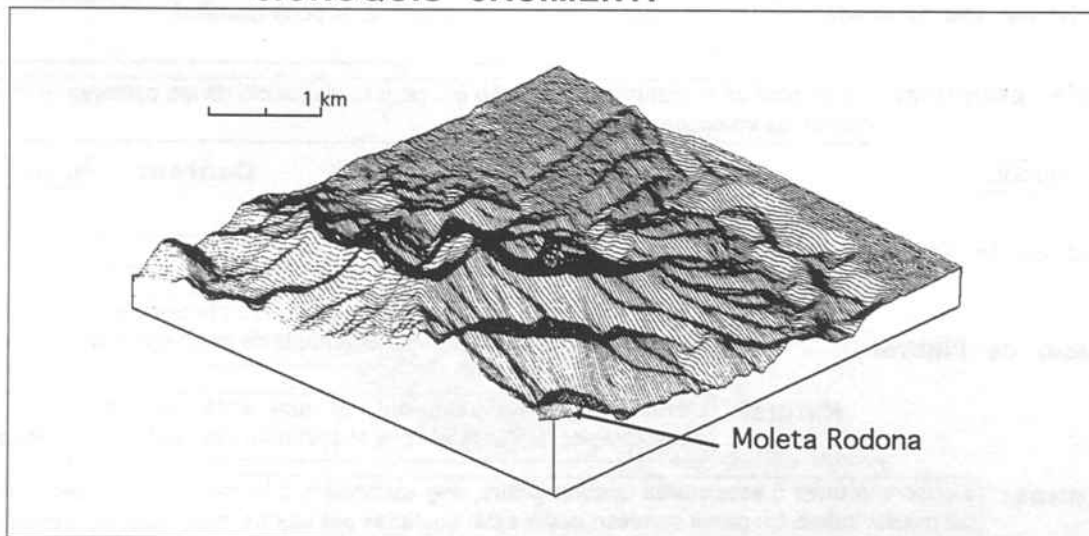
- 1 tros de morter de calç, amb fragments inclosos de ceràmica ibèrica.

Atribució cultural: Bronze Final / Ibèric Ple.

Observacions: Petit hàbitat durant el Bronze Final-Primer Ferro, que a més tindria les funcions de lloc de control del territori. Durant l'Ibèric Ple fou probablement reutilitzat com a torre de guaita.

Bibliografia bàsica: Genera *et alii* (1978a); Genera (1982); Carta Arqueològica (1987); Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els vessants que arriben fins els grans cims de la part nord-est de la Serra de Cardó.

W-E: El curs mig del barranc de la riera de Comte, la plana de Burgar i la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El curs inferior del barranc de la riera del Comte.

E-W: Els cims de la part nord de la Serra de Cardó.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Glacis d'erosió quaternària, típica superfície erosiva al peu d'elevacions en un ambient sec. Formada per graves cimentades per crostes calcàries i llims a la part superior, crostes que poden arribar als 2 metres de potència.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà de vinyes i ametllers en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Vessant nord-oest de la depressió formada per la plana de Burgar, zona molt seca i amb pocs recursos aquífers, però amb abundant conreu d'arbres de secà.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** plana

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 21.

CERÀMICA A TORN:

Romana:

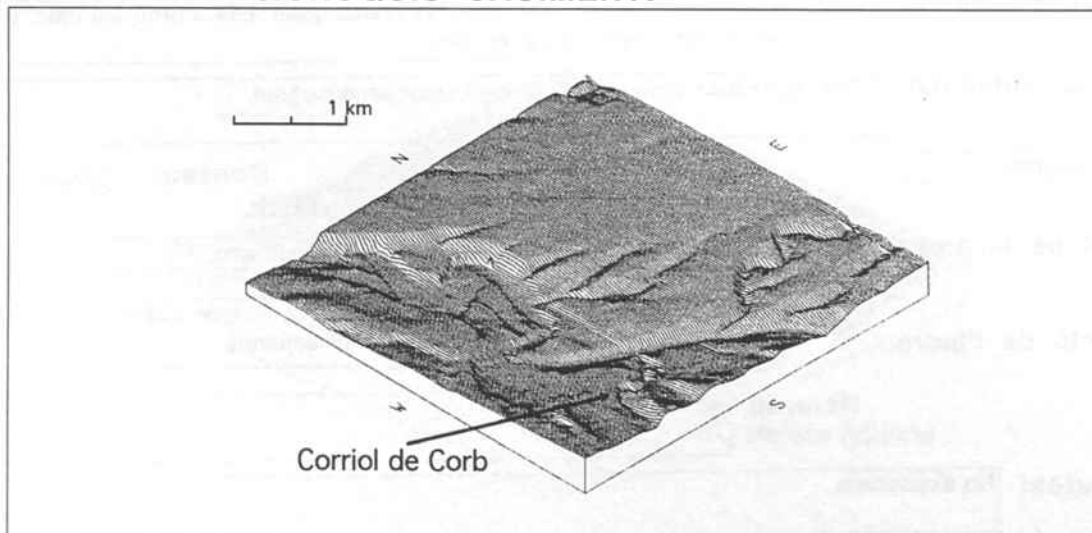
- 1 frag. de vora de dolium.
- 1 frag. ceràmic arrodonit, segurament un tap d'àmfora.
- 1 frag. de paret decorada de T.S.H., forma Drag. 29.
- 9 frags. informes de ceràmica romana comuna oxidada.

Atribució cultural: Alt Imperi.

Observacions: Petit assentament agrícola (granja?) altimperial, possiblement subordinat a la *villa* de les Pedres-Sant Vicenç.

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els vessants aterratsats que arriben fins a Rasquera, al peu de la Serra de Cardó.

W-E: La terrassa fluvial quaternària que limita l'Ebre fins el poble de Ginestar.

Visibilitat Relativa:

S-N: El curs del riu Ebre a l'entrada del Pas de Barrufemes, davant del castell de Miravet.

E-W: El promontori ocupat pel mas de Segarra, a la riba esquerra de la riera de Comte.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic:

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres i vinyes en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Està situat just en la intersecció del barranc del Comte i el riu Ebre, amb una gran densitat de conreus de secà, i amb gran domini de la plana al·luvial.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 24 i 25.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia: - 2 frags. informes d'àmfora

Ibèrica: - 1 frag. de base d'un bol o pàtera.

Romana:

- 1 frag. de vora de kalathos.

Vores:

- 2 frags. d'àmfora (1 Keay XXV i 1 Dres. 2-4)

- 1 frag. de T.S. Africana Clara D, forma Hayes 67

- 3 frags. de tapadores de cuina africana (1 Ostia II, 303 i 2 Ostia III, 332)

- 1 frag. de T.S. Africana Clara C Lamb. 40 bis.

- 2 frags. de bols de cer. de cuina africana (1 forma Tarraco 1896)

- 4 frags. de T.S. Africana Clara A (3 Lamb.3b)

- 2 frags. de T.S.H. (1 Drag. 29 i 1 Drag 37).

Bases:

- 2 frags. de pivots d'àmfora romana indeterminada.

- 1 frag.de T.S.H. Drag. 15-17. .

- 2 frags. de T.S. Africana Clara A indeterminada.

- 1 frag. fumat i estriat de ceràmica de cuina romana.

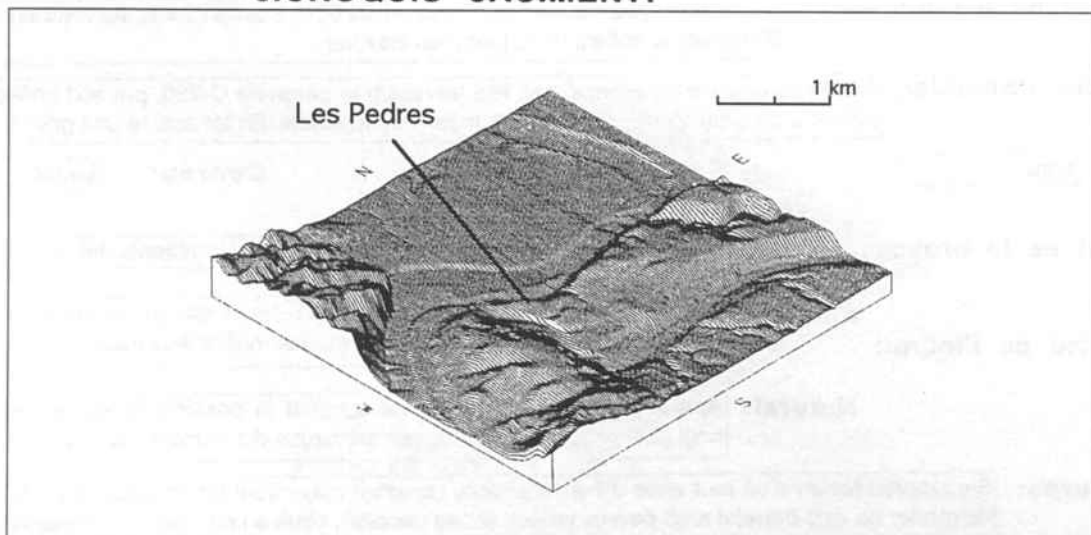
Informes: - 43 frags. d'àmfora romana indeterminada; 2 frags. de T.S.G.; 18 frags. de T.S.H.; 10 frags. de ceràmica de cuina africana; 14 frags. de T.S. Africana Clara A; 3 frags. de T.S. Africana Clara C; 4 frags. de T.S. Africana Clara D.

Atribució cultural: Bronze Final-Primer Ferro, però sobretot Alt i Baix Imperi.

Observacions: Durant el Bronze Final-Primer Ferro té una ocupació poc important, segurament de caire agrícola i/o ramader, mentre que des de finals d'època tardorepublicana va ser ocupat per una important villa.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:
Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els vessants aterassats que arriben fins a Rasquera, al peu de la Serra de Cardó.

W-E: La terrassa quaternària al sud de la foia de Móra i la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: L'extensió de la plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: El promontori ocupat pel mas de Segarra, a la riba esquerra de la riera de Comte.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per grava ben rodada de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llms groguencs. Sobre aquests un recobriment de llms salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Suau vessant de la terrassa fluvial sobre el riu Ebre, intensament conreat i actualment tallat per la carretera C-230 i pel barranc de Comte. Zona molt seca.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 39.

CERÀMICA A MÀ:

Vores: 3 frags.

Informes: 22 frags., un d'ells decorat amb cordons.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia: 3 frag. informes.

Romana: Vores: - 4 frag. de T.S.H. (de les quals 3 són formes Drag. 15-17, 18 i 73).

- 1 frag. de ceràmica comuna oxidada romana.

- 1 frag. de T.S. Africana Clara D (Lamb. 103).

Informes: - 6 frags. de T.S.H.

- 7 frags. de ceràmica comuna romana oxidada.

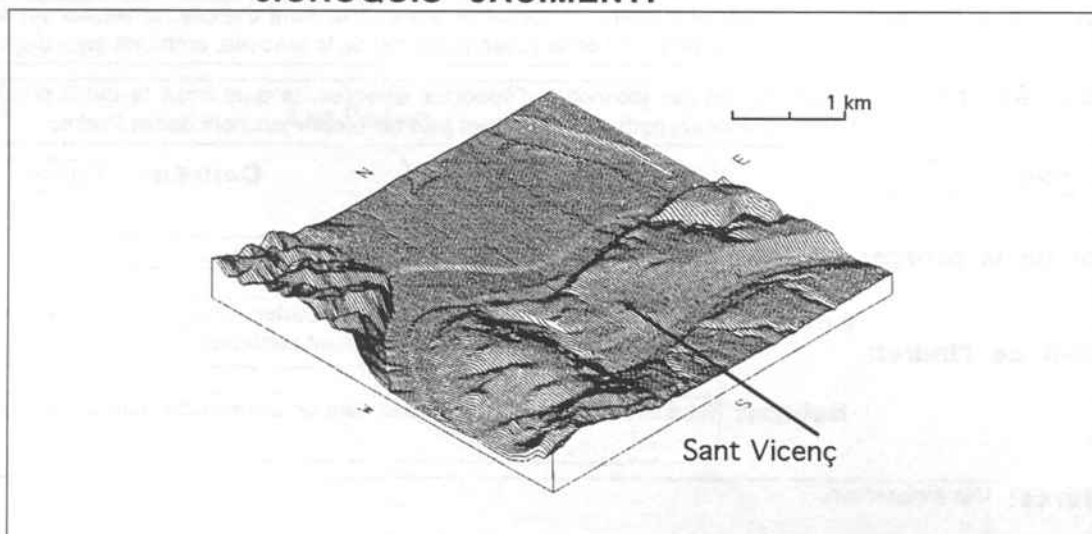
ELEMENTS LÍTICS: 3 nuclis i dos esclats de sílex blanc.

Atribució cultural: Bronze Final-Primer Ferro, però sobretot Alt i Baix Imperi.

Observacions: Aquest jaciment i el de les Pedres poden ser considerats com un de sol, tant per la seva similar cronologia com per la seva proximitat, ja que de fet només els separa, artificialment, la C-230.

Bibliografia bàsica: Genera (1982); Mascort *et alii* (1990); Alaminos *et alii* (1991).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Caseta de Xevarria N°: 10 Sigl.cer.: CX

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Ginestar

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 7233
1956- 16540/D

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 471 1:25.000= 471-3 1:5.000= 471-7-5

UTM Long. 31 T 0299050 Lat. 454950 Alçada s.n.m: 55 m.

Sobre el riu Ebre: 25 m. Accés: Fàcil. Des del camí que surt de la carretera C-230, quan aquesta abandona el riu i gira en direcció a Rasquera, surt un camí a l'esquerra que es dirigeix, passant pel mas de Sant Vicenç, fins al centre de la plataforma.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 500 m. A la ruta N. o comarcal més propera: 250 m., C-230

Veí contemporani més proper (aprox.): Les Pedres-Sant Vicenç.

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 170 m. del barranc del Comte.

4. PROSPECCIÓ:

Data: Juliol de 1988 Autors: J. Sanmartí, J. Santacana

Situació: Jaciment d'escassa entitat, situat en la part central de la plataforma delimitada pel curs del riu Ebre, el barranc de Sant Antoni i la riera de Comte, ocupant un camp plantat amb vinyes i ametllers.

Superfície prospectada: Tota la superfície del camp, d'uns 80 per 150 metres.

Estat del jaciment: Aparentment bo, malgrat que podria haver estat afectat per les reixes d'arada dels tractors i per extraccions de pedres.

Superfície de les troballes: Molt disperses, i no aclareixen els probables límits de l'assentament.

Superfície potencial: Difícil de determinar.

Llum: bona Sòl: sec Conreu: llaurat

Intensitat de la prospecció: Elevada, sobretot a la zona més propera al riu Ebre.

Degradació de l'indret: Antròpica: Intensa activitat agrícola, però no s'han construït feixes de conreu, a causa de ser un terreny molt planer.

Natural: No s'observa.

Estructures: No s'observen.

N-S: La plana de Burgar i el barranc de la riera de Comte fins el nord de la Serra de Cardó.

W-E: La terrassa quaternària al sud de la foia i les estribacions de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: El promontori ocupat pel mas de Segarra, a la riba esquerra de la riera de Comte.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres i vinyes en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Ocupa el centre d'una plataforma situada sobre la terrassa fluvial, amb escàs control de la zona baixa del riu Ebre, però amb una gran extensió de terreny de secà a l'abast.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

- 6 frags. informes, de pasta tipus sanvitx.

Romana:

- 4 frags. informes d'àmfora itàlica.

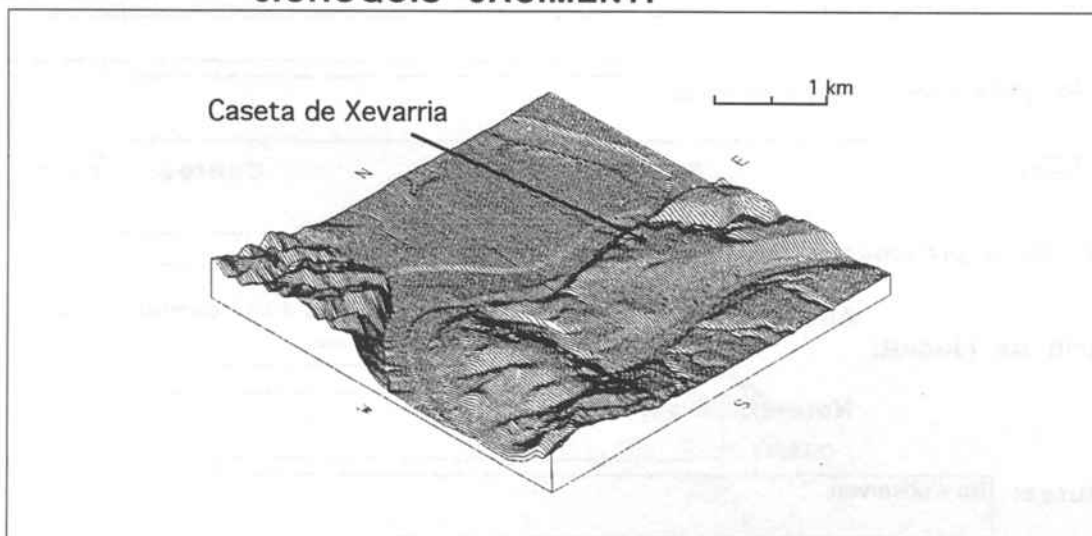
- 1 frag. de T.S.H. molt erosionat.

Atribució cultural: Època tardorepublicana i Alt Imperi.

Observacions: Petit assentament agrari romà, segurament subordinat a la villa de Sant Viceç-Les Pedres.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Les suaus terrasses fins el vessant nord de la Serra de Cardó (la plana de Bugar).

W-E: La plataforma a la riba dreta del barranc de Sant Antoni.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: La plataforma de la terrassa fins el promontori ocupat pel mas de Cap de Segarra.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons
mapa geològic:

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Punta tallada pel Barranc de Sant Antoni i per la C-230, zona amb molts pins i matolls. La part superior l'ocupa una petita casa de conreu i un dipòsit en construcció, abandonat.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

CERÀMICA A MÀ:
- 7 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:
Fenícia: - 2 frags. informes.

Ibèrica: - 1 frag. informe.

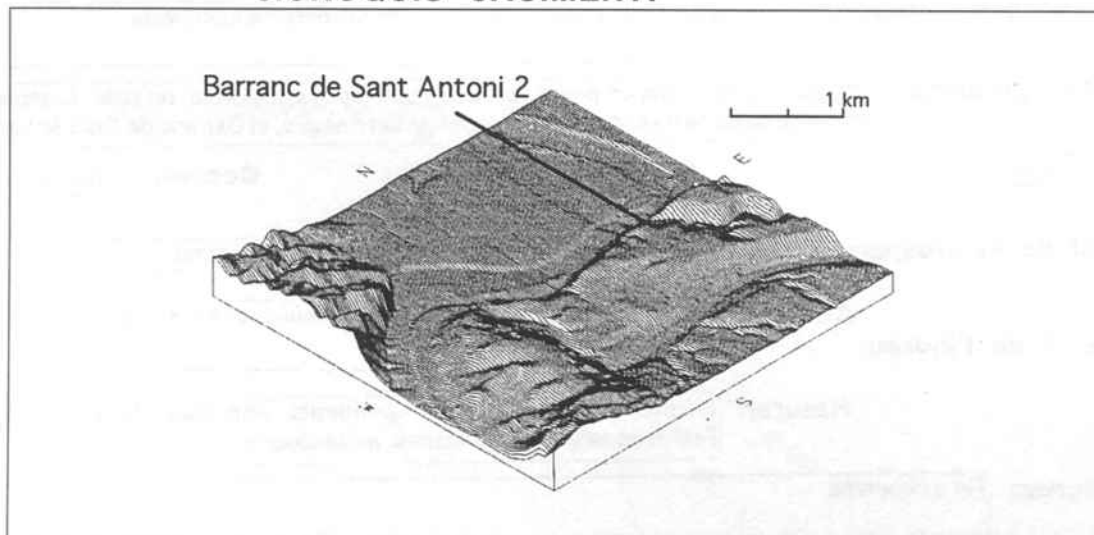
SÍLEX:
- 4 esclats de sílex blanc.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro.

Observacions: Indicis d'una petita ocupació de caire agrícola i/o ramader, segurament amb el mateix caire que en el Barranc de Sant Antoni 1.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N^o: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

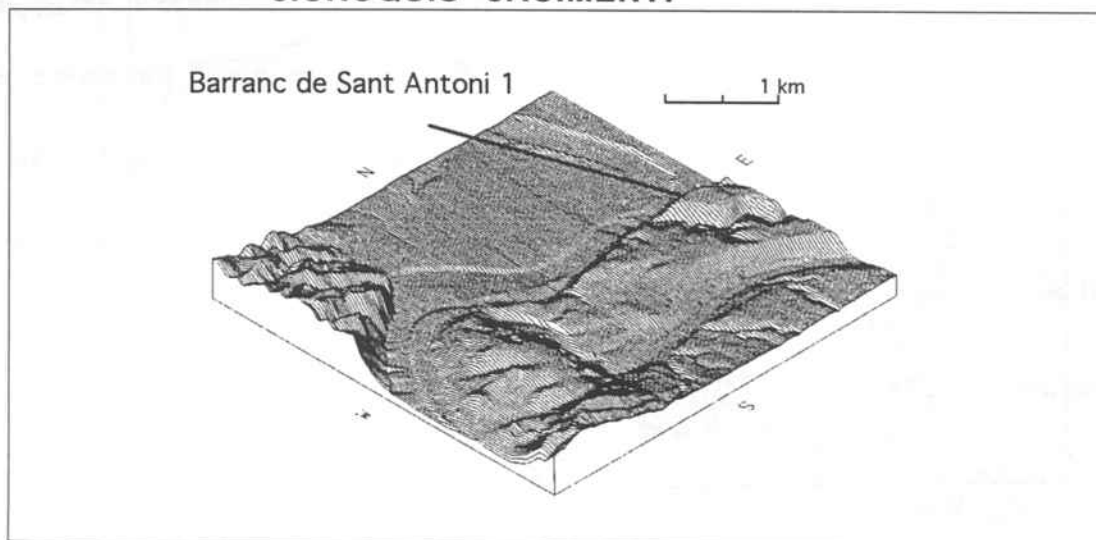
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

Aquest jaciment fou descobert gràcies a les prospeccions de 1988, i excavat per l'equip del doctor J. Sanmartí en dues campanyes dutes a terme l'any 1994, mitjançant les quals es van documentar dues estructures d'habitació que se superposen i es corresponen a dues fases cronològiques i constructives diferents.

L'habitació 1, més antiga, té una planta aproximadament rectangular (7,60 m. per 3,20 m.) construïda retallant el sòl rocallós i després adossant-hi els murs, dels quals només resten uns sòcols molt malament conservats. Aquests sòcols, d'una amplada mitjana de 30 cm., estaven formats per una única filada de pedres sense escairar i a vegades amb un farciment de còdols. Els murs semblen haver estat aixecats amb un tipus de tàpia primitiva, ja que no es van descobrir restes d'elements vegetals ni de toves.

A l'interior de l'habitació es va identificar un paviment associat a una llar ovalada, practicada retallant la roca i el mateix paviment, amb unes dimensions d'1,38 m. per 1,20 m. i amb una capa de terra rubefactada molt endurida, sota la qual s'havia construït una preparació de petits còdols. També es va documentar a l'angle nord-est una estructura quadrangular d'1,10 m. per 1,40 m., delimitada per dos murs fets amb grans pedres i amb l'interior farcit amb còdols i pedruscall, probablement una instal·lació de treball destinada a la molta.

L'habitació 2 es construeix sobre l'habitació 1, anivellant previament el terreny, amb la mateixa orientació i pràcticament amb el mateix traçat, amb unes dimensions d'uns 7,10 m. per 3,30 m. Els murs van ser construïts amb el sistema de doble parament, amb farciment intern de pedres més petites i segurament en l'alçat es va utilitzar la mateixa tècnica anterior de tàpia primitiva. El seu traçat és més irregular que en l'habitació 1, amb un estat de conservació bastant dolent.

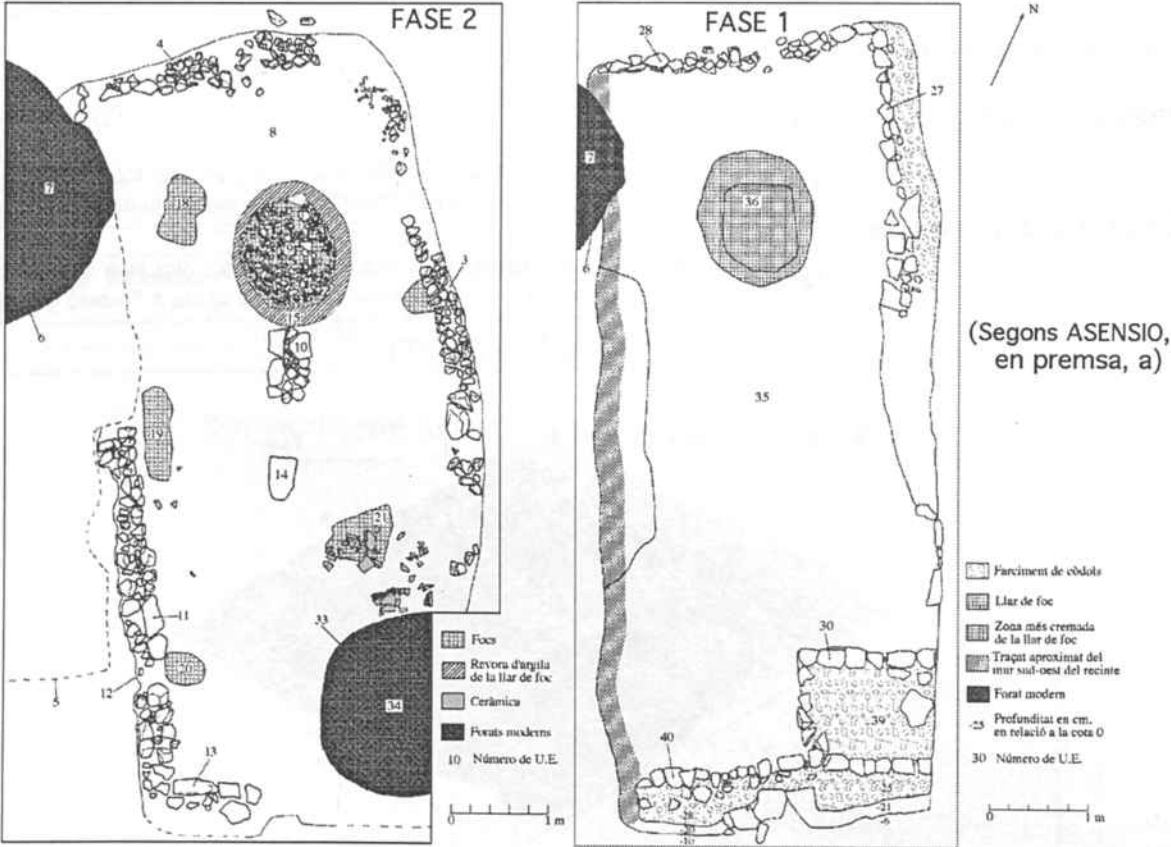
L'estructura interna consistia en un paviment d'argila groguenca amb senyals d'haver estat refet almenys en una ocasió. En la mateixa posició que la llar de la fase 1 es va construir una altra, de planta pseudocircular (105 cm. per 95 cm.) delimitada per una revora d'argila groguenca molt fina i compacta i amb una preparació de còdols i un gran nombre de fragments ceràmics. Aquesta llar presenta també senyals evidents de haver estat reparada almenys en una ocasió. Altres estructures documentades són dos basaments de pedra, un sembla que relacionat amb la llar per la seva proximitat, i que ben bé podria ser una estructura de treball; l'altra sembla ser un basament de columna, per la seva posició central. Per últim, destacar l'existència de diverses taques rogenques, possiblement relacionades amb la disposició de brases per tal de proporcionar escalfor a l'habitació.

Quant al material ceràmic recuperat, els autors consideren que els pertanyents a la fase 1 (sempre ceràmica a mà amb abundants acanalats) es corresponen amb el període I de Vilaseca, atorgant-los una cronologia entorn del segle IX a.C. Les formes i decoracions són les típiques d'aquest moment: acanalats circulars a les bases, acanalats verticals a les nanses, formant semicercles conèntrics penjant, amples incisions en forma d'espina de peix, etc. Pel que fa a la segona fase, consideren que el lapsus de temps entre aquesta i l'anterior és molt petit, i que és molt semblant a la fase I del proper jaciment del Barranc de Gàfols (excavat pels mateixos autors), llevat de l'absència en aquesta fase del Barranc de Sant Antoni de ceràmica fenícia, per la qual cosa la daten en ple segle VIII a.C., dintre del període III de Vilaseca.

Observacions: Assentament agrícola i/o ramader del Bronze Final-Primer Ferro, tot i que l'excavació encara no ha documentat estratigràficament ceràmica fenícia, malgrat haver-ho estat en les prospeccions de 1988.

Bibliografia bàsica: Alaminos et alii (1991); Asensio et alii (en premsa, a); Mascort et alii (1990).

7.PLANTA JACIMENT

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació: .

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:
Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: La plana de Burgar fins el nord-est de la Serra de Cardó.

W-E: La terrassa quaternària al sud de la foia i les estribacions de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: La plataforma de la terrassa fluvial ocupada pel jaciment del Barranc de Sant Antoni 1.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres i vinyes en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Punta de terrassa fluvial. Zona molt seca, amb un conreu abandonat des de fa molts anys. En l'extrem sud-est del camp existeix una petita casa per guardar eines i un pou.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 23

CERÀMICA A MÀ:

- 9 frags. de vores.
- 2 frags. de bases.
- 7 frags. de parets amb decoració de cordons.
- 72 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia:

- 2 frags. informes d'àmfora.

ELEMENTS LÍTICS:

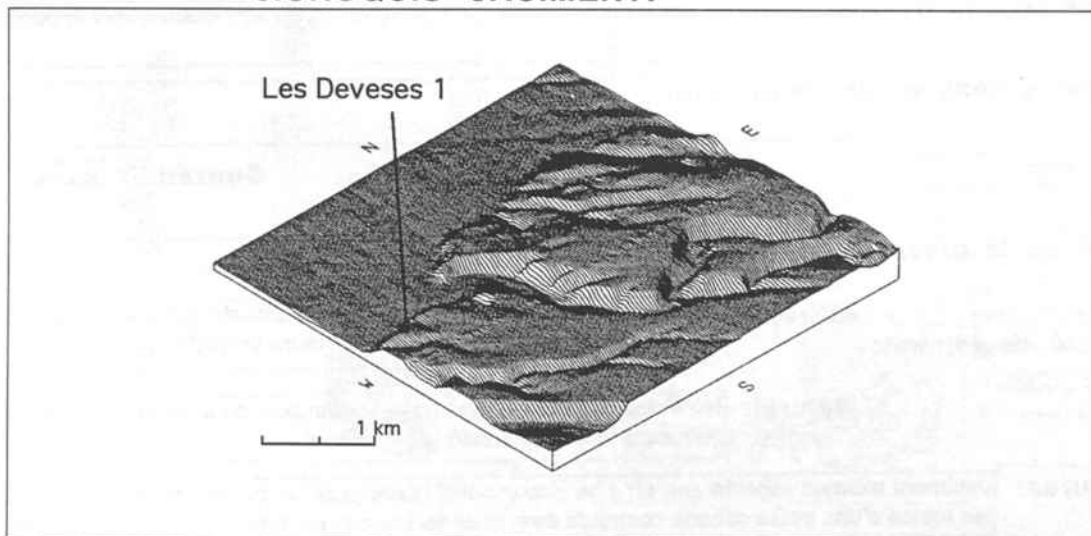
- 1 frag. de molí de granit.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro.

Observacions: Jaciment actualment excavat. Petita cabana de pastors i/o agricultors, de caire molt provisional, amb indicis d'una activitat humana molt reduïda.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N^o: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els vessants aterratsats que arriben fins els cims del nord de la Serra de Cardó.

W-E: La terrassa quaternària al sud de la foia i les estribacions de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: Els camps d'arbres de secà que ocupen la part superior d'aquesta terrassa fluvial.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres i vinyes en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Punta d'una terrassa fluvial delimitada per la construcció d'un petit muret de pedres. Zona de suaus vessants ocupada per un conreu d'arbres de secà.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 21.

CERÀMICA A MÀ:
- 8 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

- 1 frag. de vora de kalathos molt rodada.
- 1 frag. de nansa d'àmfora ibèrica.
- 1 frag. de vora exvasada molt rodada .
- 12 frags. informes.

Romana:

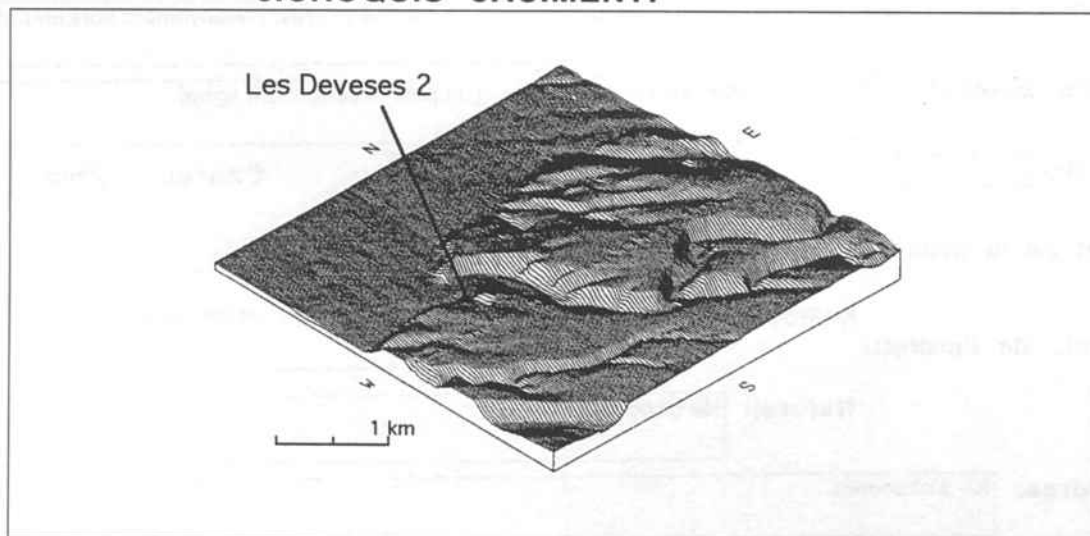
- 2 frags. de vora de ceràmica comuna oxidada .
- 2 frags. de vora de ceràmica de cuina africana, formes Ostia IV, 1 i Ostia III, 332.
- 1 frag. de base T.S.H.
- 3 frags. informes de T.S.H.

Atribució cultural: Ibèric Ple?/ Alt i Baix Imperi, amb límits indeterminats.

Observacions: Petit assentament agrari (cabana?) durant època ibèrica i romana, en aquest últim cas segurament subordinat a la *villa* de les Pedres-Sant Vicenç.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Caseta del Flaquet N°: 15 Sigl.cer.: CF

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Ginestar

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 7232
1956- 16540/D

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 471 1:25.000= 471-3 1:5.000= 471-6-7

UTM Long. 31 T 0300421 Lat. 4545085 Alçada s.n.m: 60 m.

Sobre el riu Ebre: 40 m. Accés: Fàcil. Des de la intersecció del barranc de Gàfols i la carretera C-230 surt un camí que, després de passar per un abocador, es bifurca a la dreta. Aquesta desviament segueix per la part interior de la plataforma paral·lelament a la carretera. S'ha d'arribar fins a la segona punta.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 400 m. A la ruta N. o comarcal més propera: 60 m., C-230

Veí contemporani més proper (aprox.): Les Deveses 1.

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 500 m. del barranc de Gàfols.

4. PROSPECCIÓ:

Data: Juliol de 1988 Autors: J. Sanmartí, J. Santacana

Situació: Petit jaciment situat en la part baixa d'una plataforma amb vessants suaus en direcció al riu Ebre (al nord), ocupant la punta d'aquesta, amb pendents pronunciats al nord i a l'est. Zona de cultiu d'oliveres i ametllers, formant grans bancals.

Superfície prospectada: Una petita superfície d'uns 10 metres de radi.

Estat del jaciment: Aparentment bo, malgrat que podria haver estat afectat per les reixes d'arada dels tractors i per extraccions de pedres.

Superfície de les troballes: Molt disperses, en tot cas amb una petita acumulació a la zona més propera al riu Ebre.

Superfície potencial: Difícil de precisar.

Llum: bona Sòl: sec Conreu: llaurat

Intensitat de la prospecció: Elevada.

Degradació de l'indret: Antròpica: Construcció de feixes de pedra per abancalar el terreny, ocupat per un conreu d'arbres de secà, llaurat periòdicament.

Natural: No s'observa.

Estructures: No s'observen.

N-S: Les terrasses que delimiten el curs de la riera de Comte a la plana de Burgar.

W-E: Els vessants conreats que arriben suaument fins l'oest de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana al·luvial de la foia de Móra des del sud.

E-W: Els camps d'arbres de secà que ocupen la part superior d'aquesta terrassa fluvial.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres i vinyes en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Petit camp plantat d'arbres de secà prop del límit nord de la terrassa fluvial, en un terreny caracteritzat per suaus ondulacions, prop d'una petita casa coneguda com del Flaquet.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 8.

CERÀMICA A MÀ:

- 3 frags. de parets amb decoració de cordons digitats.
- 18 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia:

- 5 frags. informes d'àmfora.

Ibèrica:

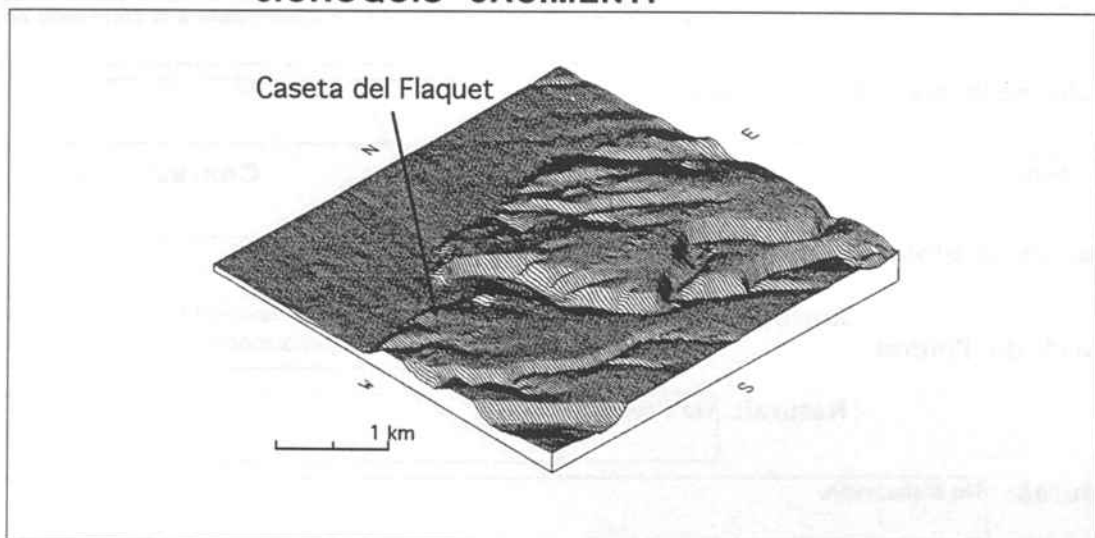
- 1 frag. de vora d'una petita gerra.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Ple.

Observacions: Indicis d'activitat humana, segurament de tipus agrícola i/o ramadera, amb ocupacions durant el Bronze Final-Primer Ferro i època Ibèrica Plena.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els camps d'oliveres i ametllers que ocupen la plana de Burgar.

W-E: El barranc de Gàfols i les estribacions de la serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El curs i la plana del riu Ebre en direcció a Móra d'Ebre.

E-W: El curs del riu Ebre en direcció a Miravet i la segona terrassa quaternària.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Terreny de suaus vessants en direcció nord, prop del límit de la terrassa, ocupat per un conreu d'arbres de secà. Just al sud-oest hi ha una petita cabana de pedra.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 20.

CERÀMICA A MÀ:

- 7 frags. de vores exvasades .
- 3 frags. de bases planes.
- 7 frags. de parets amb decoració de cordons.
- 58 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

- Fenícia:
- 1 frag. de vora d'àmfora.
 - 14 frags. informes d'àmfora.

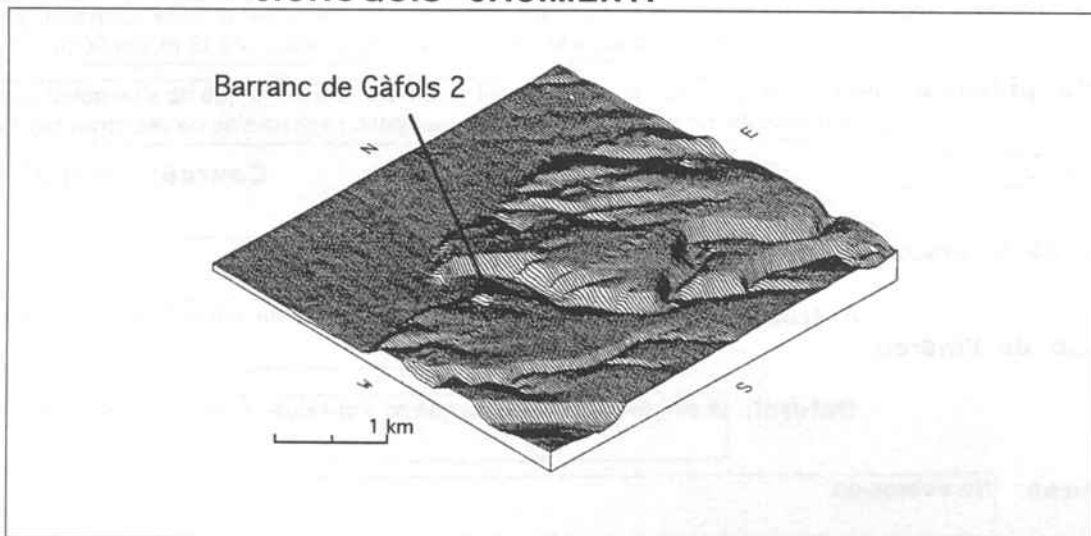
- Ibèrica:
- 1 frag. de vora d'àmfora .
 - 3 frags. informes.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro.

Observacions: Petit assentament de caire agrícola i/o ramader (granja, cabana?).

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N^o: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

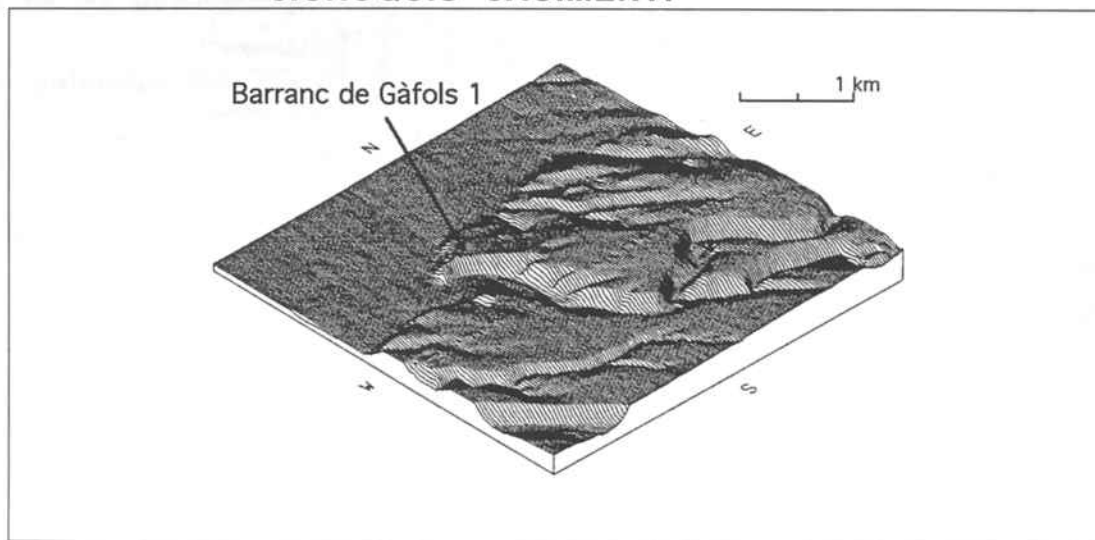
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

Aquest jaciment ha estat excavat des de l'any 1990. Bàsicament consisteix en un poblat amb una superfície que no supera els 300 m², amb dues fases d'ocupació, la darrera i més important de les quals es caracteritza per l'existència de cases agupades en bateria, separades per carrers estrets de traçat rectilini que recorden vagament un urbanisme ortogonal, per la qual cosa els excavadors el consideren un poblat de tipus protourbà, dotat a més d'una gran cisterna.

Les fases més antigues del jaciment han estat documentades en les darreres campanyes d'excavació. Consisteixen en cases aïllades, sense cap mena d'urbanisme i que podrien no ser coetànies, amb un cert caire de poblament eventual o seminòmada. Aquestes fases han estat pràcticament arrasades pels retalls constructius dels pobladors de la fase protourbanística, però semblen ser de planta i estructura molt similars a les dues fases del Barranc de Sant Antoni. Els excavadors les daten entre els segles VIII i el VII a.C., gràcies a la presència (mínima) de ceràmica fenícia arcaica.

L'última fase d'aquest jaciment es caracteritza per habitacions molt uniformes, de planta rectangular, de 2,5 m. d'amplada per quasi 8 m. de longitud. L'estratigrafia també es pot considerar bastant uniforme, ja que sota la capa de terra vegetal es va trobar una potent capa d'enderroc formada per les restes de les parets de toves, les quals, a causa del fort incendi que sembla que va destruir el poblat, en moltes ocasions es trobaven endurides i intactes. Barrejat amb l'enderroc, de fins a 40 cm. de gruix, es van recuperar nombrosos fragments ceràmics i també elements d'argila de difícil interpretació. Un cop retirat aquest últim nivell, apareixia una capa de cendres d'uns 8 cm., producte de l'incendi que va cremar el sostre i altres elements mobles. Per últim, sota aquestes cendres, apareixien els paviments de terra batuda amb les seves corresponents llars. Entre l'enderroc van aparèixer restes de revestiments de fang adossats a toves, els quals en ocasions conservaven traces de decoració pintada vermellova, formant motius aparentment geomètrics. També es va documentar el tipus de coberta, gràcies a les empremtes vegetals deixades sobre el fang cuit. Sembla que es combinaven capes de fang amb un entramat d'elements vegetals, sostingut tot el conjunt per bigues de fusta. Quant al paviment, era constituït per capes de terra molt depurada dipositada sobre la roca, o sobre una preparació de graves per anivellar les irregularitats del terreny. Aquest paviment estava retallat per una llar central, i depenent de l'habitació, amb diferents tipus de preparació.

Dintre de l'apartat d'infraestructures, cal destacar dos elements de caire comunitari molt importants. En primer lloc un forn de planta ovalada (110 per 95 cm.), construït amb terra i amb un basament de pedres de dimensions variables, i amb una capa refractària realitzada amb petits còdols, i una volta, no conservada íntegrament, feta amb terra argilosa molt depurada. En segon lloc, una gran cisterna excavada a la roca natural situada tancant el poblat per l'est.

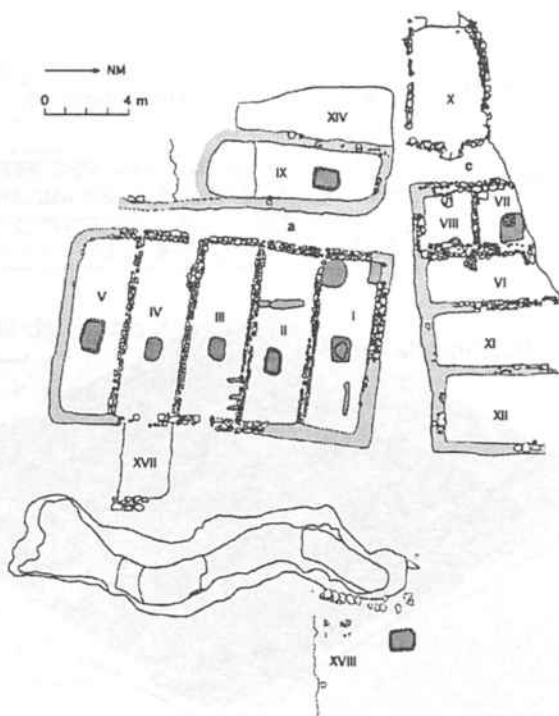
Pel que fa al material moble, la ceràmica a mà es defineix per vasos petits i mitjans, amb la superfície externa brunyida i desgredant format per mica daurada, i vasos de mitjanes i grans dimensions, generalment grans tenalles amb capacitat entre 46 i 70 l. i absència de mica. Quant a la ceràmica a torn, també es defineixen dos grans grups. El primer, numèricament poc important, el formen les ceràmiques fenícies arcaïques de l'àrea de l'Estret de Gibraltar, quasi exclusivament àmfores i pithoi de finals del VII i principis del VI a.C. El segon grup el forma un tipus inèdit, totalment absent en la fase antiga del poblat, però numèricament més important que la ceràmica fenícia anterior. Els autors assenyalen que una petita part segueix prototipus grecs i potser models en relació amb el món tartèsic i del llevant peninsular.

Observacions: Bronze Final-Primer Ferro / inicis de l'Ibèric Antic? (tot i que no s'ha recuperat cap fragment atribuïble a ceràmiques paleoibèriques, la qual cosa suggereix el final del poblat entorn del 575/550 a.C.).

Bibliografia bàsica: Asensio *et alii* (en premsa, c); Belarte *et alii* (1991, 1994 a, 1994b).

7. PLANTA JACIMENT

(Segons ASENSIO, en premsa, c)

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Estructures:

N-S: La plana al·luvial de la foia de Móra.

W-E: Els vessants de l'oest de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La primera terrassa fluvial i el riu Ebre al seu pas per la població de Benissanet.

E-W: La primera terrassa fluvial i el meandre del riu Ebre al seu pas per Ginestar.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Ametllers i oliveres en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Zona de conreu de secà molt a prop de la població de Ginestar, creuda per camins, canals de rec, etc, i amb el cementeri del poble a 30 metres al nord-est.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: No hi ha

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de nansa de secció circular, molt erosionada.
- 6 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

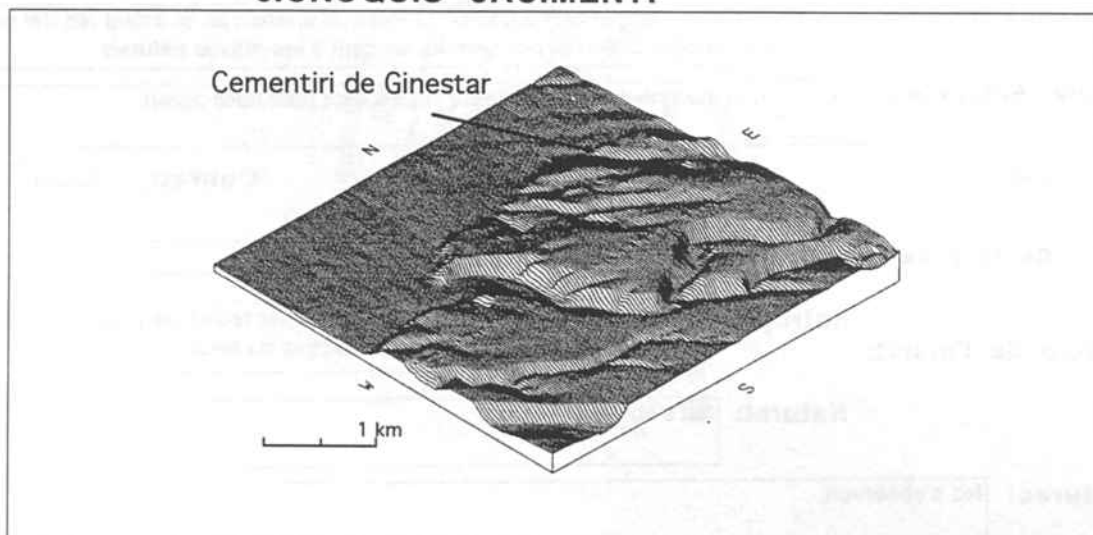
- 19 frags. informes

Atribució cultural: Ibèric Ple.

Observacions: Indicis d'una petita activitat humana, presumiblement agrícola, durant l'Ibèric Ple, clarament subordinada al Castellet de Banyoles.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: La plana al·luvial de la foia de Móra.

W-E: Els vessants de l'oest de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: La primera terrassa fluvial i el riu Ebre al seu pas per la població de Benissanet.

E-W: La primera terrassa fluvial i el meandre del riu Ebre al seu pas per Ginestar.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Ametllers i oliveres en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Camps ocupats per una granja agropecuària, envoltada per un conreu d'arbres de secà. Zona de suaus vessants en direcció al riu Ebre.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 21.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

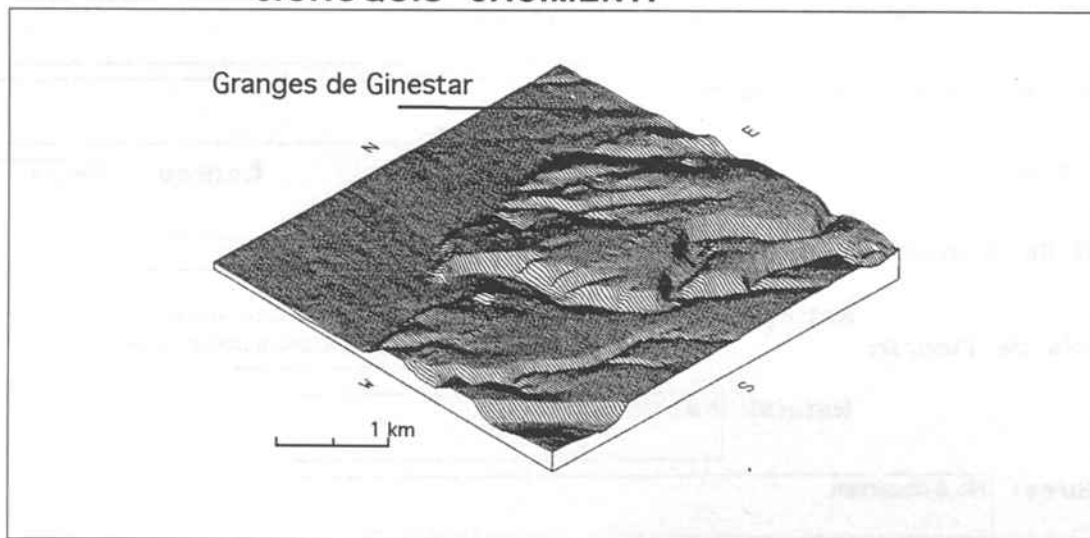
- 1 frag. de vora d'àmfora.
- 1 frag. molt rodat de coll d'àmfora .
- 2 frags. informes de grans tenalles.
- 3 frags. informes d'àmfora.

Atribució cultural: Ibèric Ple.

Observacions: Indicis d'una petita activitat humana, presumiblement agrícola, durant l'Ibèric Ple, clarament subordinada al Castell de Banyoles.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antròpica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Gran visibilitat de l'accés sud de la cubeta de Móra, la plana de Burgar.

W-E: Pràcticament nul·la, a causa dels alts contraforts de la Serra de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: Tota la foia de Móra, incloent-hi totes les terrasses, sobretot el Castellet de Banyoles.

E-W: Gran abast visual de la zona sud de la foia de Móra, fins a Miravet.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

Atribució segons mapa geològic: Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Esperó molt abrupte en una zona molt seca, sense conrear, amb afloraments rocallosos importants, entre els quals neixen alguns matolls.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 29.

CERÀMICA A MÀ:
- 4 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:
Ibèrica:
- 1 frag. d'una vora exvasada molt petita.
- 3 frags. informes.

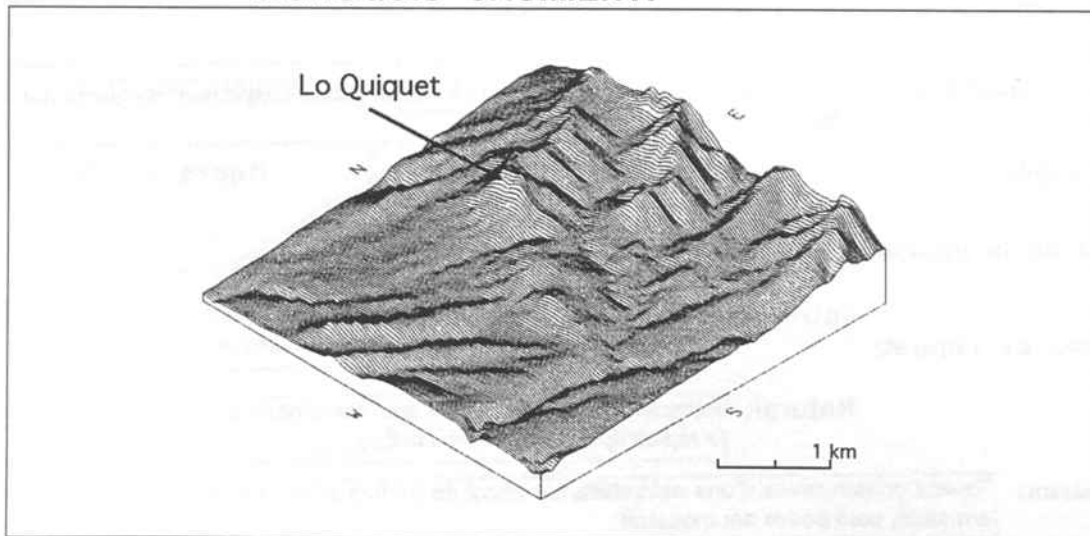
Romana:
- 1 frag. de peu de Campaniana A (Lamb. 8 o 27).
- 1 frag. informe de Campaniana A.

Atribució cultural: Finals de l'Ibèric Ple - inicis d'època tardorepublicana.

Observacions: Petita ocupació ibèrica en un punt de guaita i control del territori, sembla que únicament ocupat durant la fase final del Castellet de Banyoles.

Bibliografia bàsica: Previament desconegut.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Petita, els vessants s'enlairen fins les primeres estribacions de la Serra de Tivissa.

W-E: Escassa, ja que en aquesta zona la Serra de Tivissa s'apropa molt al curs de l'Ebre.

Visibilitat Relativa:

S-N: Visió de la plana al·luvial en el curs mig i superior de l'Ebre a la foia de Móra.

E-W: Control de la plana al·luvial en el curs inferior de l'Ebre a la cubeta.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Ametllers i oliveres en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Punta de la terrassa fluvial que s'extén en direcció est, fins al punt que obliga a l'Ebre a realitzar un meandre per vorejar-lo. Zona ocupada per un mas i per arbres de secà.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 36.

CERÀMICA A MÀ:

- 2 frags. de vores.
- 1 frag. de nansa de secció circular molt erosionada.
- 70 frags. informes a mà (un amb la superfície bruniada).

CERÀMICA A TORN:

Fenícia: 1 frag. informe

Indeterminada: 17 frags., alguns dels quals podrien ser ibèrics.

MATERIAL LÍTIC:

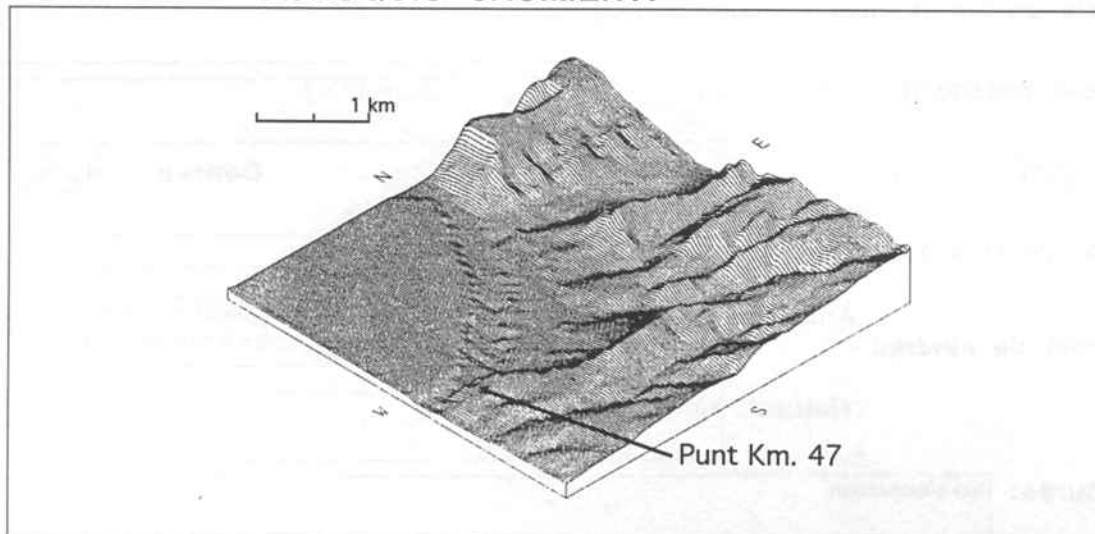
- 12 ascles de sílex blanc, amb pàtina, algunes d'elles retocades.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Ple?

Observacions: Petit assentament agrícola i/o ramader.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Limitada per altres terrasses fluvials que arriben a l'Ebre des de la Serra de Tivissa.

W-E: Pràcticament nul·la, per les estribacions de la Serra de Tivissa, molt properes al riu.

Visibilitat Relativa:

S-N: Pràcticament nul·la, ja que el Castellet de Banyoles s'aixeca en aquesta direcció.

E-W: Gran visió panoràmica del curs mig de l'Ebre a l'alçada de Benissanet.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure **Vegetació actual:** Matolls i alguns pins.

Atribució segons mapa geològic: Formacions oligocèniques terciàries que comprenen dipòsits de margues, conglomerats calcaris, arenisques i argiles, per la qual cosa és difícil separar aquests nivells a la foia de Móra, a causa dels recobriments i dels cultius. Potència molt variable, entre 20 i 200 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Esperó inaccessible menys pel seu costat est, flanquejat per profundes barrancades que han erosionat els seus vessants. Sense senyals de conreu, ocupat per pins i matolls.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 30.

CERÀMICA A MÀ:

- 7 frags. de vores.
- 4 frags. de bases.
- 1 frag. de nansa.
- 6 frags. de parets amb decoració de cordons.
- 2 frags. de parets carenades.
- 1 frag. de paret amb incisions horitzontals i verticals, epicampaniforme.

MATERIALS LÍTICS:

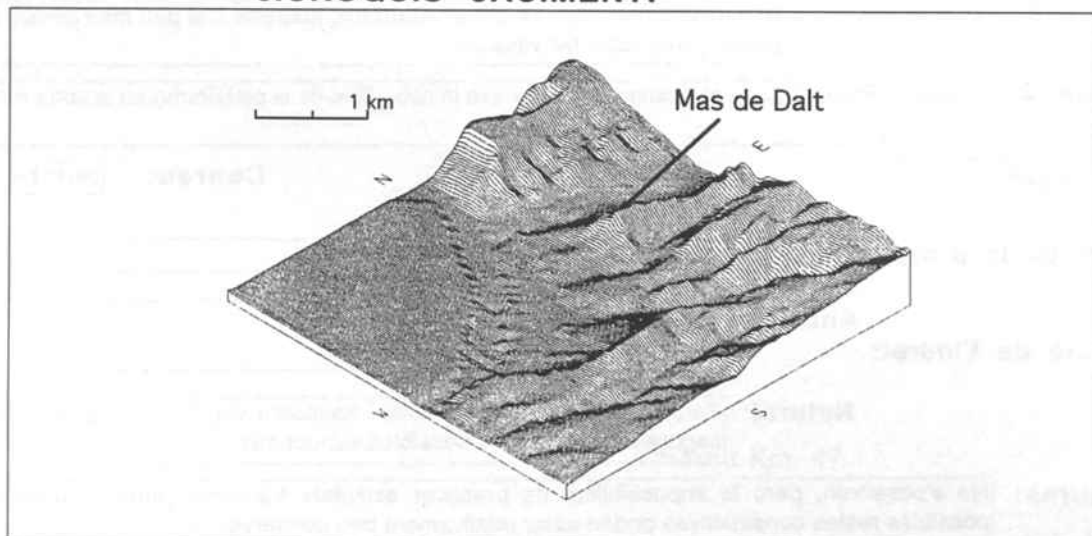
- 1 ascla treballada de sílex de color blanquinós.

Atribució cultural: Epicampaniforme i Bronze Final.

Observacions: Hàbitat del Bronze Final, d'entitat desconeguda, però sembla superior al documentat a la resta de terrasses fluvials de l'època.

Bibliografia bàsica: Alaminos *et alii* (1991); Mascort *et alii* (1990).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

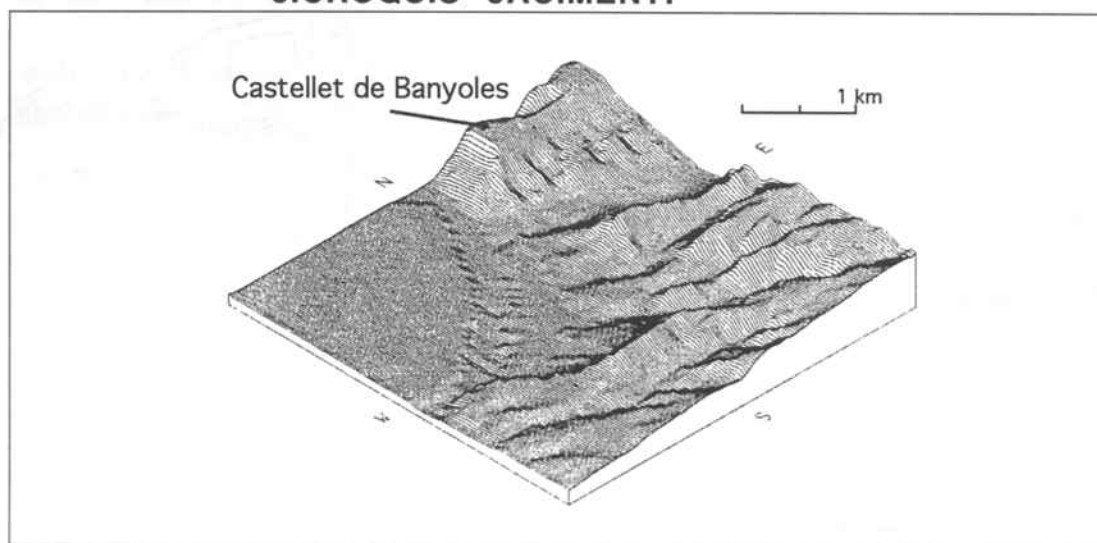
Atribució segons mapa de cultius:

Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

Les restes documentades fins aquest moment en el poblat ibèric del Castellet de Banyoles es troben situades a l'est d'una gran plataforma, en el punt on aquesta s'estreny fins arribar només a uns pocs metres d'amplada. Aquest fenomen va ser aprofitat pels pobladors per construir dues torres que controlen l'accés al poblat de manera molt efectiva, ja que és l'únic lloc per on es pot entrar. Aquestes dues torres, junt a part de la muralla i una sèrie de cases en bateria que s'extenen en direcció oest, són pràcticament les úniques estructures posades al descobert fins ara.

El poblat es va començar a excavar a causa dels continus descobriments de restes arqueològiques, sobretot tresors metàl·lics. Així l'any 1912 es va descobrir un conjunt format per monedes, braçalets, arrecades, anells, etc; l'any 1925 un parell de bous de bronze i l'any 1927 un gran conjunt de plata format per quatre pàteres, onze vasos i un braçolet, malgrat que la notícia es va divulgar amb posterioritat. Les excavacions rigoroses es van iniciar els anys 1937 i 1942-43 per part de J. de C. Serra- Ràfols, S. Vilaseca i Ll. Brull, moment en que es posen al descobert les torres i la bateria d'habitacions. Fins l'any 1978 no es van continuar les excavacions per part de R. Pallarés, limitant-se a realitzar uns sondetjos al centre de la plataforma, en els vessants nord i sud. La darrera actuació d'urgència (CODEX, 1993a) sembla confirmar la impressió que el poblament es concentra en el perímetre de la plataforma, mentre que el centre romanien desocupat.

L'estructura més notable la constitueixen les dues torres pentagonals, pràcticament bessones, aixecades aproximadament fins uns 1,70 metres amb pedres de dimensions mitjanes, sense treballar i unides mitjançant un morter de fang, per després continuar amb un mur de tovots fins una alçada indeterminada. Des de la torre sud parteix una muralla amb una longitud d'uns 60 metres, i que podria haver envoltat tot el poblat, però l'erosió dels vessants la podria haver fet desaparèixer. El traçat general del poblat ve definit per una gran zona o carrer central, el qual comença en el mateix accés. Al sud d'aquesta zona s'obren una sèrie d'habitacions de planta rectangular adosades a la muralla, en moltes ocasions compartimentades. Aquestes estructures, a l'igual que les torres, han estat bastides amb un sòcol de pedres sense escairar amb una alçada de fins a mig metre, amb un aixecament posterior de tovots. Els paviments són de terra batuda i, en ocasions, de pedres planes formant un enllosat, amb llars rodones o allargades amb preparacions de còdols o de fragments ceràmics. Finalment cal afegir l'existència d'estructures de desguàs, com per exemple una clavaguera coberta que discorre fins passada la porta d'accés.

Recentment (ASENSIO, 1996) els materials ceràmics del Castellet de Banyoles han estat reestudiats, estudi que torna a fer palesa una cronologia general entre els segles IV i II a.C., gràcies al material d'importació, *kantharos* àtic de vernís negre, àmfores púniques i grecoitàliques, però sobretot campaniana A i residualment algunes peces de campaniana B, que marquen ja un moment de reocupació després d'un parcial abandonament del poblat, potser produït com a conseqüència dels enfrontaments de la Segona Guerra Púnica i que podria haver quedat reflectit en un gran i uniforme nivell d'incendi del jaciment.

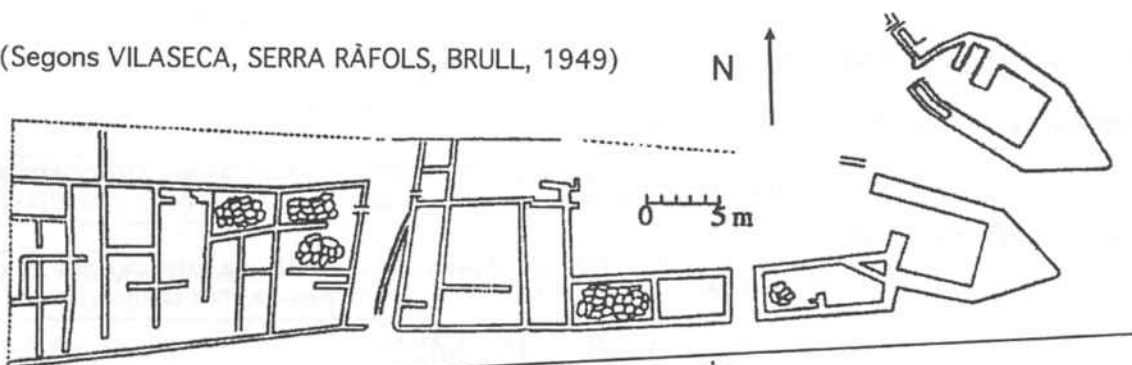
Sens dubte, aquest poblat ibèric, per la seva posició geoestratègica, per les seves potents defenses i per ser l'únic en una ampla zona, devia constituir un dels més importants bastions de l'àrea ilerlavona.

Observacions: Ibèric Ple. Amb tota probabilitat aquest poblat representa el grau més elevat de centralització i jerarquització del territori.

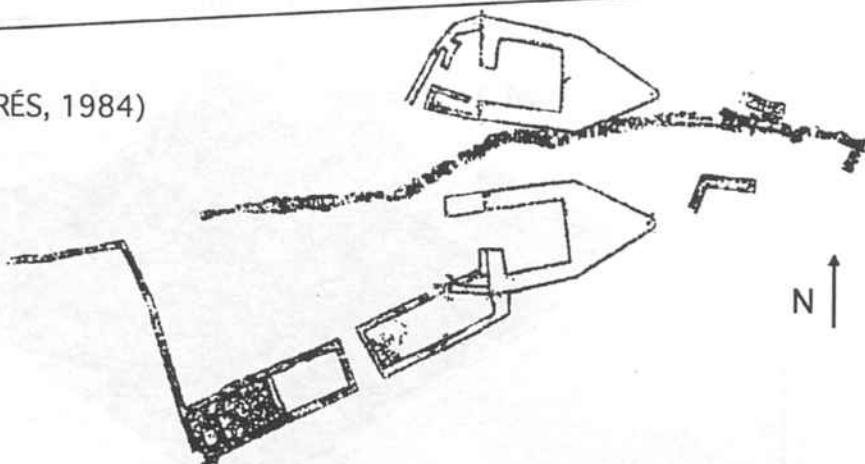
Bibliografia bàsica: Asensio (en premsa d); Pallarés (1984); Sanz (1973-74); Vilaseca *et alii* (1949).

7. PLANTA JACIMENT

(Segons VILASECA, SERRA RÀFOLS, BRULL, 1949)

(Segons PALLARÉS, 1984)

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N^o: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Escassa, ja que el turó del mas de Boquell obstaculitza la visibilitat.

W-E: Escassa, a causa de la superior alçada del Castellet de Banyoles.

Visibilitat Relativa:

S-N: Bona visibilitat de la plana al·luvial i del curs del riu Ebre fins al Punt Km. 47.

E-W: El curs del riu Ebre i la cubeta de Móra entre Benissanet i Móra d'Ebre.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: En el poc que resta, matolls.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Zona molt antropitzada. La construcció de la carretera i els abundants camins han aïllat el turó, i l'han convertit en un turó testimoni.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 31.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora.
- 1 frag. de paret carenada amb inici d'un mugró o agafador a la carena.
- 1 frag. de nansa plana amb restes de la paret.
- 6 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia:

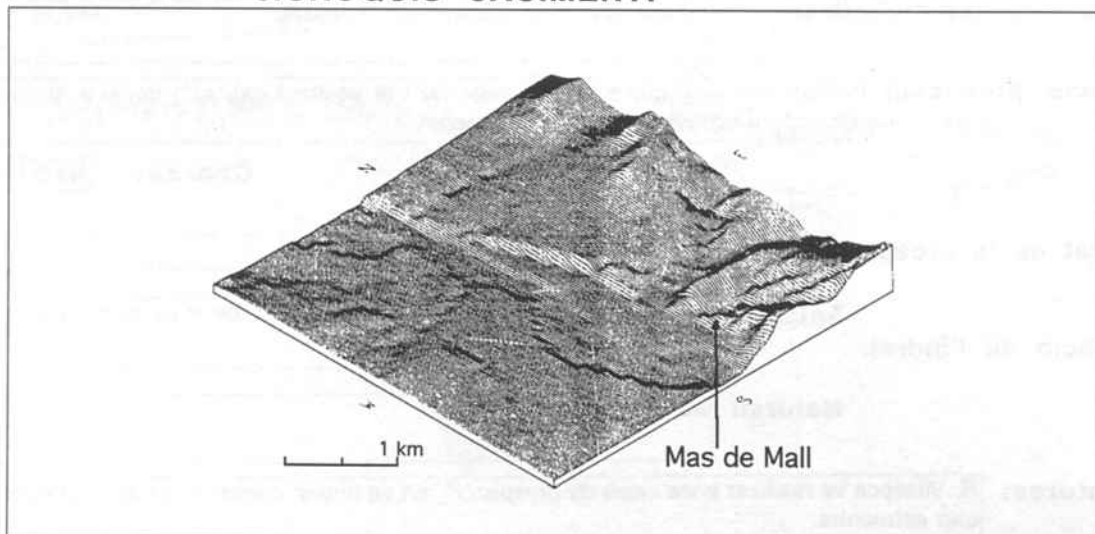
- 1 frag. d'àmfora amb carena interna doble.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro

Observacions: Petit hàbitat, segurament amb les mateixes característiques que el Barranc de Sant Antoni 1, però per l'abundància de restes descobertes abans de la seva destrucció podria ser més important.

Bibliografia bàsica: Vilaseca (1954); Genera (1982); Vilaseca (1973) i Carta Arqueològica (1987).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:
Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**
Natural:

Estructures:

N-S: Pràcticament nul·la, ja que el Castellet de Banyoles s'aixeca en aquesta direcció.

W-E: Limitada a la part final de la C-233 i del barranc del Molló.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran control visual de l'accés per la C-233 i de la plana al·luvial al nord de la cubeta.

E-W: Gran visió panoràmica del curs mig de l'Ebre entre Benissanet i Móra d'Ebre.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Pins i matolls, però oliveres i ametllers a l'est.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonsats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Pins a la punta de la terrassa i arbres fruiters a l'interior.

Descripció de l'entorn: Extrem occidental d'una plataforma sobre la riba esquerra de l'Ebre, ocupada per un espès bosc de pins i matolls. La part oriental està ocupada per conreus i per un mas.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

CERÀMICA A MÀ:

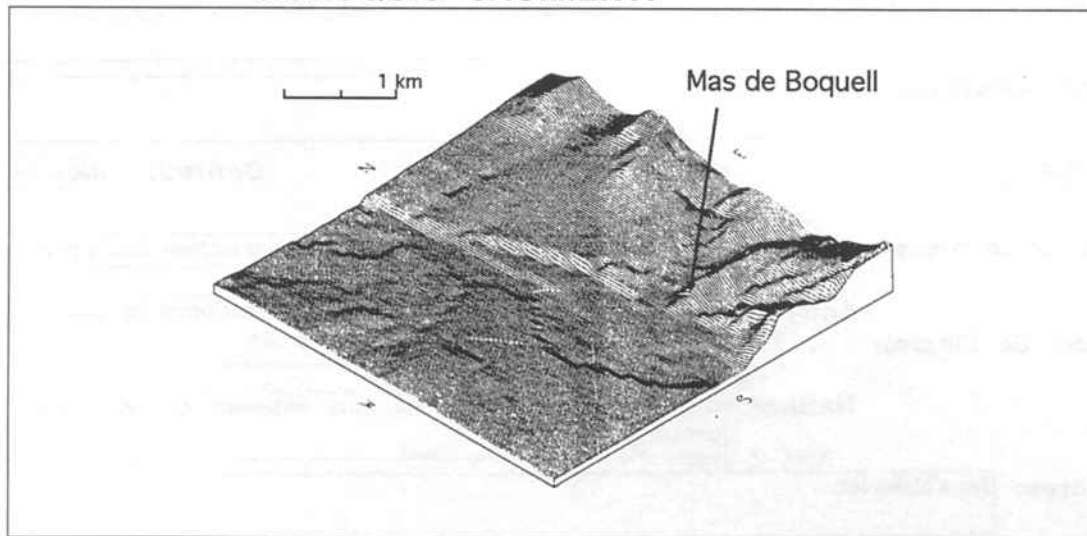
- 7 frags. informes.
- 1 frag. de paret carenada.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro ?

Observacions: Indicis poc significatius d'activitat durant el Bronze Final, segurament de caire agrícola i/o ramader.

Bibliografia bàsica: Previament desconegut.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**

Natural:

Estructures:

N-S: El sud de la foia de Móra i el curs del riu Ebre, fins al Punt km. 47, on aquest es desvia.

W-E: Poca, però controla l'accés per carretera des de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El nord de la foia de Móra, i el curs del riu Ebre, fins quasi Móra d'Ebre.

E-W: La plana al·luvial que hi ha entre Benissanet i Móra d'Ebre.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona baixa de la plana, amb conreu de secà, amb el riu ben a l'abast. El mas de Molló es situa en la zona sud, quasi a nivell del riu.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 34 i 35.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

- 1 frag. de vora de gerra amb la forma de "coll de cigne".
- 1 frag. infome.

Romana:

- 2 frags. de vores de T.S. Africana Clara A (1 de tapadora, l'altra una forma 3b1).
- 2 frags. de vores de T.S. Africana Clara A2 (una Hayes 58 B, l'altra una possible Lamb. 23).
- 1 frag. de vora decorada de T.S. Gris Paleocristiana, Rigoir 3.
- 1 frag. de vora de T.S. Africana Clara D, indet.
- 2 frags. de vores d'àmfora, formes Keay 25 i 41.
- 1 vora de T.S.H., forma 8.
- 1 frag. de vora de dolia.
- 2 frags. de vores de ceràmica comuna oxidada.
- 3 frags. de bases de ceràmica de cuina romana indet.
- 2 frags. de bases de T.S. Africana Clara A, indet.
- 3 frags. de nanses (una d'àmfora itàlica, les altres dues bífides).

Informes:

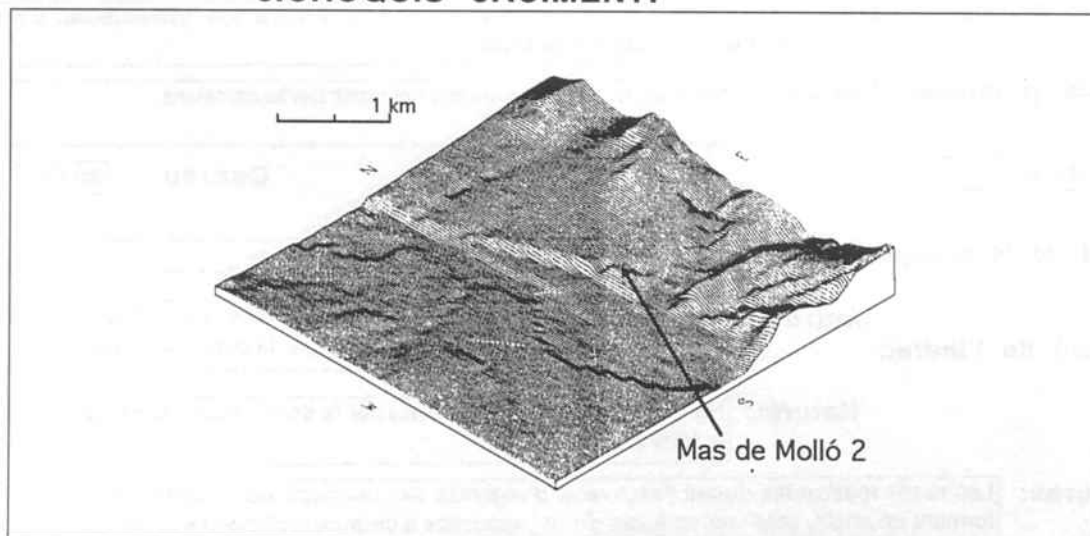
- 7 frags. d'àmfora romana indeterminada.
- 2 frags. de T.S. Gàl·lica.
- 2 frags. de T.S.H.
- 9 frags. de T.S. Africana Clara A.

Atribució cultural: Alt i Baix Imperi.

Observacions: Important *villa* romana, corroborada per una intervenció d'urgència, que va donar materials des d'època neolítica fins a època ibèrica i romana.

Bibliografia bàsica: Espadaler *et alii* (1983); CODEX (1993b).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**

Natural:

Estructures:

N-S: El sud de la foia de Móra i el curs del riu Ebre, fins al Punt Km. 47, on aquest es desvia.

W-E: Poca, però controla l'accés per carretera des de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: El nord de la foia de Móra, i el curs del riu Ebre, fins quasi Móra d'Ebre.

E-W: La plana al·luvial existent entre Benissanet i Móra d'Ebre.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Oliveres en cultiu de secà.

Descripció de l'entorn: Zona baixa amb conreu de secà, amb el riu al costat. El mas de Molló es situa en la zona sud, quasi al nivell del riu. Cruïlla de carreteres en el sector oriental.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 32 i 33.

CERÀMICA A MÀ:

- 2 frags. informes.

CERÀMICA ATORN:

Ibèrica: Vores: - 1 frag. d'àmfora de boca plana.

- 8 frags. de grans contenidors o pithos.

- 2 frags. de gerres amb el llavi arrodonit.

- 2 frags. de plats de vora exvasada arrodonida.

- 1 frag. de kalathos.

Bases: - 1 frag. d'una pàtera.

- 2 frags. de grans contenidors o pithos.

Informes: - 32 frags. d'àmfora o pithos

- 20 frags. de ceràmica comuna ibèrica.

Romana: Vores: - 1 frag. d'àmfora itàlica Dressel 1A.

Bases: - 1 frag. de peu anular de Campaniana A (Lamb. 31?).

Informes: - 1 frag. de Campaniana A.

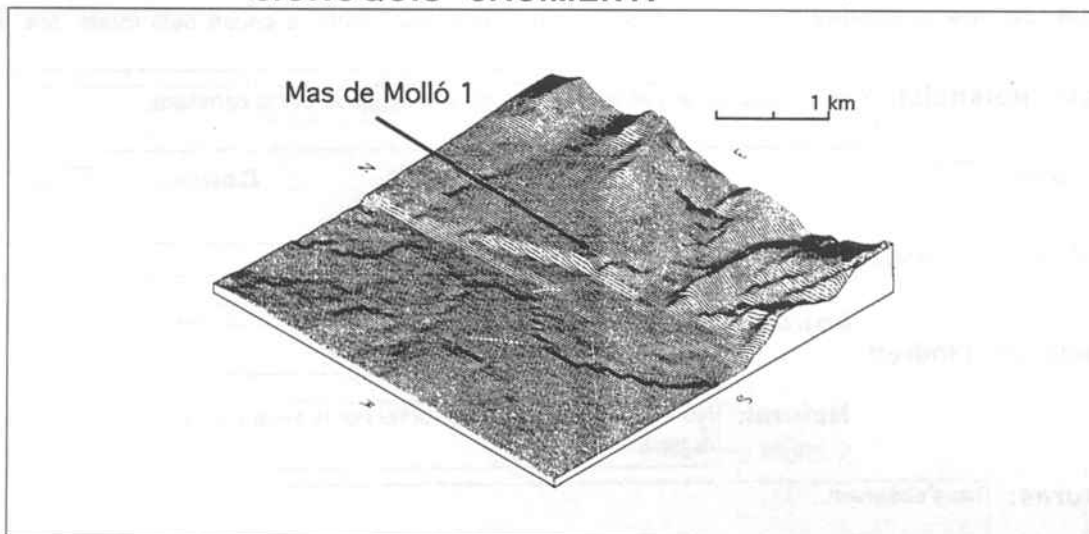
- 6 frags. d'àmfora itàlica.

Atribució cultural: Època Tardorepublicana.

Observacions: Important assentament agrari tardorepublicà (*villa*?), molt a prop d'una *villa* posterior d'època imperial.

Bibliografia bàsica: Vilaseca (1954); Pallarés *et alii* (1987); Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Limitada per la gran estructura de la terrassa fluvial del Castellet de Banyoles.

W-E: Limitada pels vessants aterratsats que pugen suament fins el poble de Tivissa.

Visibilitat Relativa:

S-N: Limitada per la mateixa part superior de la terrassa fluvial en la qual està situada.

E-W: El tram final de la C-233 i la desembocadura del barranc del Molló a l'Ebre.

Abast visual: petit

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Vessant orientat en direcció sud, al nord de la carretera en direcció a Hospitalet de l'Infant, ocupat per un terreny aterratsat.

Geomorfologia:

Depressió: vessant Serralada: Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 8.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. informe.

CERÀMICA A TORN:

Romana: Vores: - 1 frag. de comuna romana oxidada.

- 2 frags. de ceràmica de cuina africana, forma Lamb. 10A.

- 1 frag. de T.S.H., forma 8?

Bases: - 1 frag. de T.S. Africana Clara A.

Nanses: - 2 frags. d'àmfora romana indeterminada.

Infomes: - 2 frags. de dolia.

- 3 frags. de comuna romana oxidada.

- 3 frags. de T.S.H.

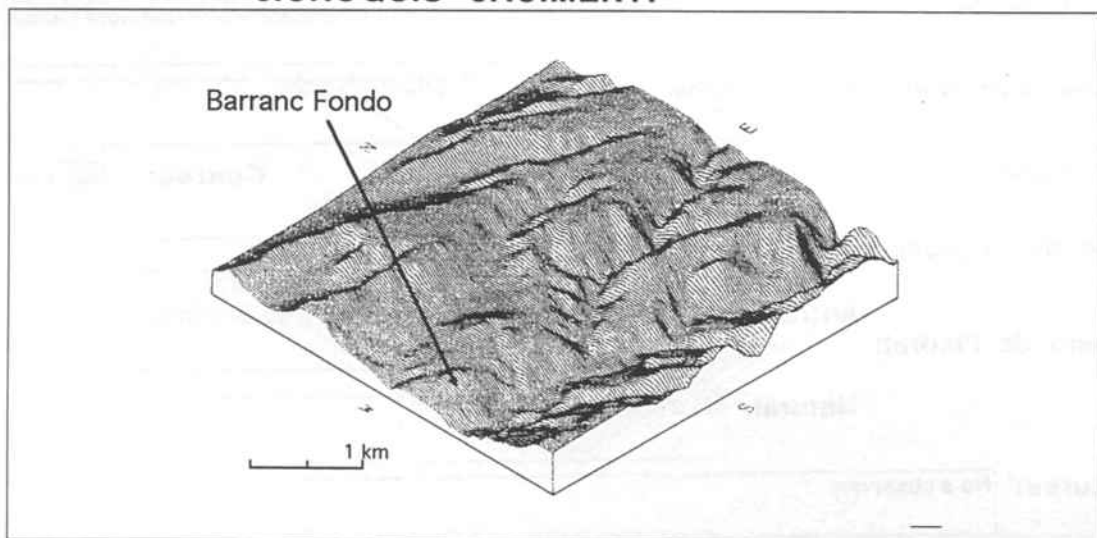
- 2 frags. de T.S. Africana Clara A.

Atribució cultural: Alt Imperi i principis Baix Imperi.

Observacions: Assentament agrícola imperial, segurament subordinat a la villa del Mas de Molló 2 i/o al centre productor de l'Aumedina.

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antròpica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Limitada pels contraforts de la Serra de Tivissa, però controlant l'accés per la C-233.

W-E: Limitada pels contraforts de la Serra de Montalt.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran visió panoràmica de la part final de la conca del riu Siurana

E-W: Visió de la part mitja del curs de l'Ebre a la cubeta, entre Benissanet i Móra d'Ebre.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Pins i matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Vessant meridional d'un puig ocupat per una ermita envoltada per un bosc de pins i matolls, al nord de la carretera en direcció a Hospitalet de l'Infant.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** cim

5.MATERIAL:

Sense materials dibuixables.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

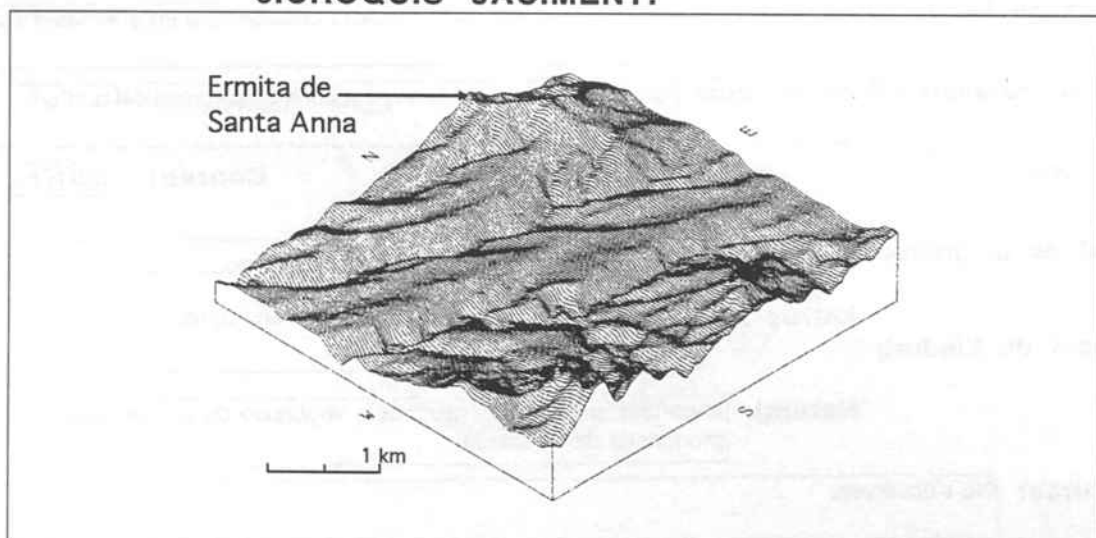
- 7 frags. informes, un d'ells amb restes molt malmeses de decoració pintada en bandes horitzontals, de color vermellós.

Atribució cultural: IbèricPle.

Observacions: Es difícil saber si es tracta d'un petit hàbitat enlairat o d'un lloc de control del territori, tot i que segurament és una combinació de les dues característiques.

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

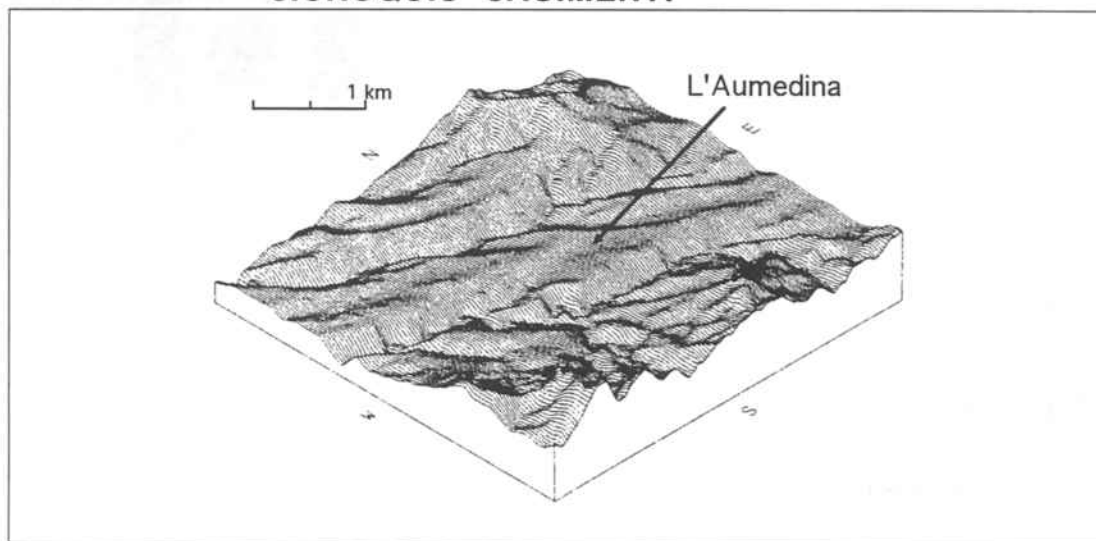
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

El jaciment de l'Aumedina va ser objecte de dos actuacions arqueològiques: les campanyes d'excavació de 1977 i 1978 a càrrec de R. Pallarés i la campanya de V. Revilla l'any 1986. En conjunt van aparèixer una sèrie d'estructures molt afectades per la construcció de la carretera i per les activitats agràries. Aquestes instal·lacions formaven part d'un alfar romà i d'una estructura de transformació vinària o premsa, totes dues relacionables amb l'existència d'una vil·la romana dedicada a l'elaboració i distribució de vi de la Tarraconense.

El conjunt descobert era constituït per:

- Dos forns: El forn A conservava pràcticament intacta la infraestructura, ja que estava situada en un rebaix del terreny, però la superestructura (laboratori o càmara de cocció) havia desaparegut totalment. Així es conservava el conducte d'alimentació o *prae-furnium* (de 3 m. de longitud i 1,30 m. d'amplada interior) i la cambra de combustió, circular (amb diàmetre intern de 3,80 m.), amb el seu pilar central. Cal destacar la construcció d'aquest forn mitjançant grans quantitats de fragments d'àmfora, majoritàriament Oberaden 74.

El forn B, a 15 m. al nord-est de l'anterior, està molt mal conservat, ja que només resten tres murs i part del paviment de la cambra de combustió. És difícil de precisar, però sembla de dimensions més reduïdes que l'anterior.

- Un abocador, situat uns 11 m. a l'oest del forn A, en el qual es van recuperar una gran quantitat de material amfòric amb defectes de cocció, sobretot Oberaden 74, però també fragments de *tegulae*, morter, ceràmica comuna, etc.

- Restes d'una instal·lació de premsat, al costat de dos grans dipòsits per emmagatzemar líquids que ocupaven una superfície rectangular de 10,5 m. per 7,8 m. delimitada per murs de pedra calcària de 0,84 m. de gruix i amb una capacitat per a uns 11.000 l. Aquestes estructures es situen a uns 25 m. del forn A, amb una superfície total d'uns 90 m², malgrat que aquesta podria ser superior, ja que durant la campanya de 1986 es van localitzar restes de dos dipòsits més. L'estructura de premsat consistia en un tipus molt comú durant la antiguitat, mitjançant la pressió d'una gran biga, recolzada en un punt fix i amb un contrapès a l'altre extrem.

- Altres estructures, de funció desconeguda a causa del seu estat de conservació, consistents en una zona pavimentada, i un parell d'estructures (D i E), amb senyals evidents de l'acció del foc, per la qual cosa el seu excavador considera que es podrien considerar com restes molt degradades de petits forns.

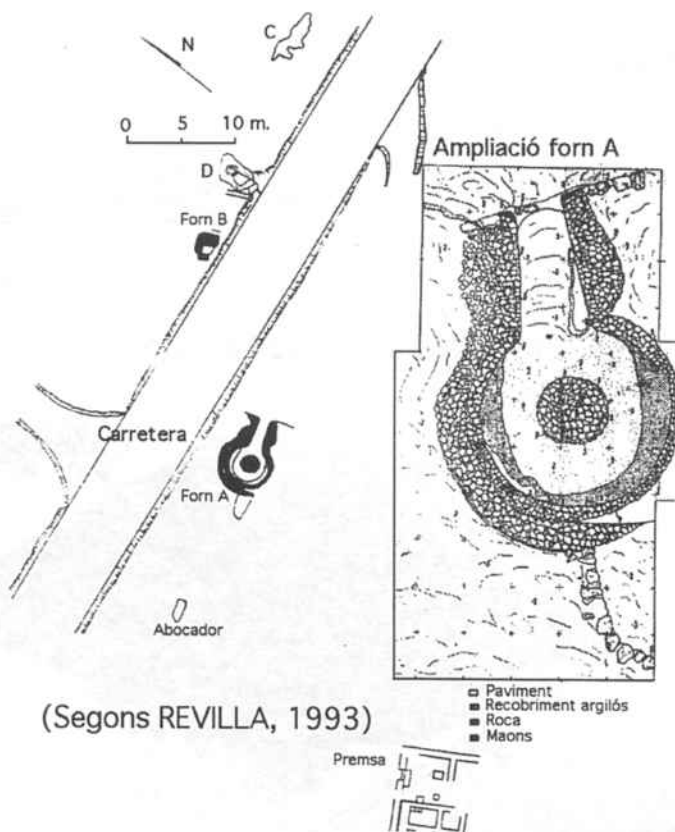
Aquest conjunt es va dedicar a la producció d'àmfores tipus Pascual 1, Dressel 2-4, Oberaden 74 i Dressel 7-11, dintre de les quals segurament s'envasava el vi produït a la zona. Alguns fragments presentaven les marques SEX DOMITI i TIBISI, amb difusió per tot el Mediterrani occidental.

Cronològicament, el moment àlgid d'aquest jaciment sembla situar-se entre el segle I a.C. i el I d.C. (materials provinents del forn A i de la instal·lació de premsat), malgrat que s'ha identificat una continuïtat d'ocupació fins el segle IV d.C., gràcies al material recollit en superfície (T.S. Clara D, ceràmica lucente, etc).

Observacions: Final època Tardorepublicana / Alt Imperi / inicis del Baix Imperi.

Bibliografia bàsica: Pallarés (1984); Pallarés *et alii* (1987); Revilla (1993).

7. PLANTA JACIMENT

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Coll Àlt N°: 31 Sigl.cer.: CA

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Tivissa

Altres topònims: Coll Redó, partida de Les Moles. Fotografia: Sí. Fot. aèrea: 1982- 5256
1956- 16536/D

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 471 1:25.000= 471-2 1:5.000= 471-11-6

UTM Long. 31 T 0312354 Lat. 4548050 Alçada s.n.m: 504 m.

Sobre el riu Ebre: 484 m. Accés: Fàcil. Des de la carretera C-230, a 2,5 Km. de l'encreuament a Pratdip, surt un camí asfaltat amb ciment, prop del Mas d'en Peles. Es segueix aquest camí recte, fins que després de 2 Km. s'arriba al peu del cim.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 9 Km. A la ruta N. o comarcal més propera: 2 Km., C-233

Veí contemporani més proper (aprox.): Mas d'en Peles

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 500 m. del barranc Fono.

4. PROSPECCIÓ:

Data: oct./nov. 1987 Autors: A. Alaminos, M. Ojuel i V. Revilla.

Situació: Es troba en el cim més alt de la partida de Les Moles, a uns 500 m. d'alçada. Sobre la plantació aterassada d'oliveres i ametllers, i travessant un petit bosc, s'arriba a la part més alta del turó, encerclada per un petit mur modern. Des d'aquí es domina l'accés a la foia de Móra per la carretera de l'Hospitalet de l'Infant.

Superfície prospectada: Tota la part superior del cim, uns 150 m².

Estat del jaciment: Aparentment bo, malgrat uns quants forats amb amuntegaments de ceràmica al costat, realitzats per excavadors clandestins.

Superfície de les troballes: Especialment abundant en tota la part superior i en menor quantitat en les dues últimes terrasses superiors de conreu.

Superfície potencial: Probablement tota la vessant superior, uns 200 o 300 m².

Llum: bona Sòl: sec Conreu: No hi ha.

Intensitat de la prospecció: Elevada, va cobrir tota l'extensió del cim.

Antropica: Molt escassa, ja que les feixes no ocupen la part superior del cim, encara que l'abundància de material fa pensar en l'activitat de furtius.

Natural: Poca, ja que el jaciment ocupa una clariana enmig del bosc, a l'esguard de les arrels, i limitant amb un mur modern.

Estructures: No s'observen, però existeixen alguns afloraments de pedres que podrien ser la part superior de les estructures arquitectòniques conservades sota el sediment.

N-S: Limitada per les mateixes estribacions de la serra de Tivissa.

W-E: Poca, però es controla perfectament la ruta cap el nord, el pas pel barranc de Capsir.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran abast i control de l'accés a la foia de Móra a través de Tivissa per la C-233.

E-W: Panoràmica del sector S.E. de la foia de Móra.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Pins i matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Ametllers i coníferes.

Descripció de l'entorn: Zona de boscos, amb poques explotacions agràries. En la vessant sud-est existeix un cultiu aterratssat d'ametllers, la resta és un bosc tancat, excepte en el cim.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 9, 10, 11 i 12.

CERÀMICA A MÀ:

- 25 frags. de vores.	- 12 frags. de bases.
- 4 frags. de parets amb arrencament de nansa.	- 4 frags. de parets decorades amb cordons.
- 6 frags. de parets carenades.	- 4 frags. de nanses.
- 2 frags. informes.	

CERÀMICA A TORN:

Fenícia:

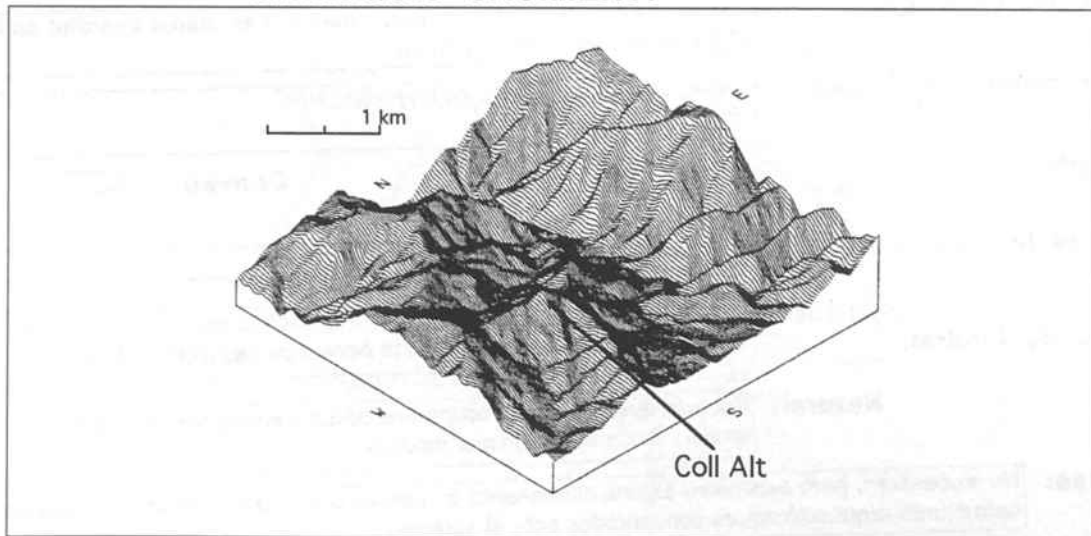
- 1 frag. de nansa d'àmfora .
- 4 frags. informes d'àmfora (3 semblen imitacions).

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Antic?

Observacions: Important poblat situat en un punt estratègic de pas, sembla que perdura fins inicis de l'Ibèric Antic.

Bibliografia bàsica: Barberà *et alii* (1976-78).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Nul·la, ja que passada la carretera s'enlairen els cims més alts de la serra de Tivissa.

W-E: Nul·la, ja que té al seu darrere un cim més elevat.

Visibilitat Relativa:

S-N: Poca, encara que controla el barranc de Capsir.

E-W: La partida de les Moles, on està situat el Coll Alt, però no es veu més enllà.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic:

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Zona molt afectada per l'acció de l'home, ja que els camins, la carretera, el gaseoducte i l'instal·lació de la xarxa elèctrica han afectat l'entorn. Zona de bosc i matolls.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 29.

CERÀMICA A MÀ.

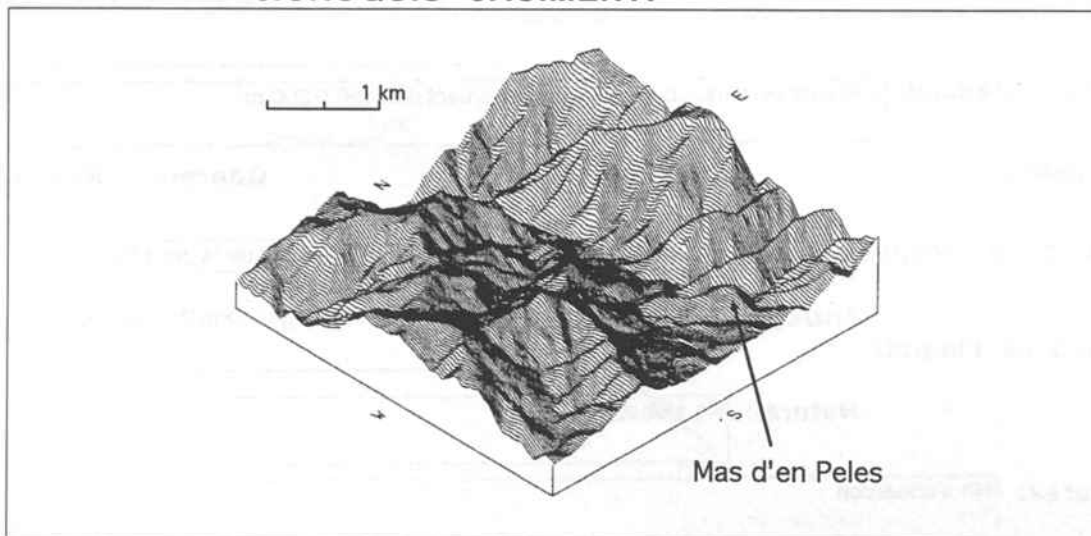
- 1 frag. de vora.
- 3 frags. informes.

Atribució cultural: Bronze Final.

Observacions: Probablement el jaciment ha desaparegut, per la qual cosa és molt difícil intentar definir les seves característiques.

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Coll del Moro N^o: 33 Sigl.cer.: SAL

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Tivissa

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 5256
1956-16536/D

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 471 1:25.000= 471-2 1:5.000= 471-10-5

UTM Long. 31 T 0311750 Lat. 4548750 Alçada s.n.m: 380 m.

Sobre el riu Ebre: 355 m. Accés: Difícil. Des de la Serra d'Almos surt un camí que porta fins el Mas d'Alarany. Una mica més endavant està el Mas de Gabdà. Des d'aquest surt un petit camí que puja pel vessant nord, travessant matolls i bancals de conreu abandonats, i que porta fins al cim.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 8,250 Km. A la ruta N. o comarcal més propera: 1 Km., TV-3031

Veí contemporani més proper (aprox.): Coll Alt.

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 500 m. del barranc de Montalt.

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic: Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

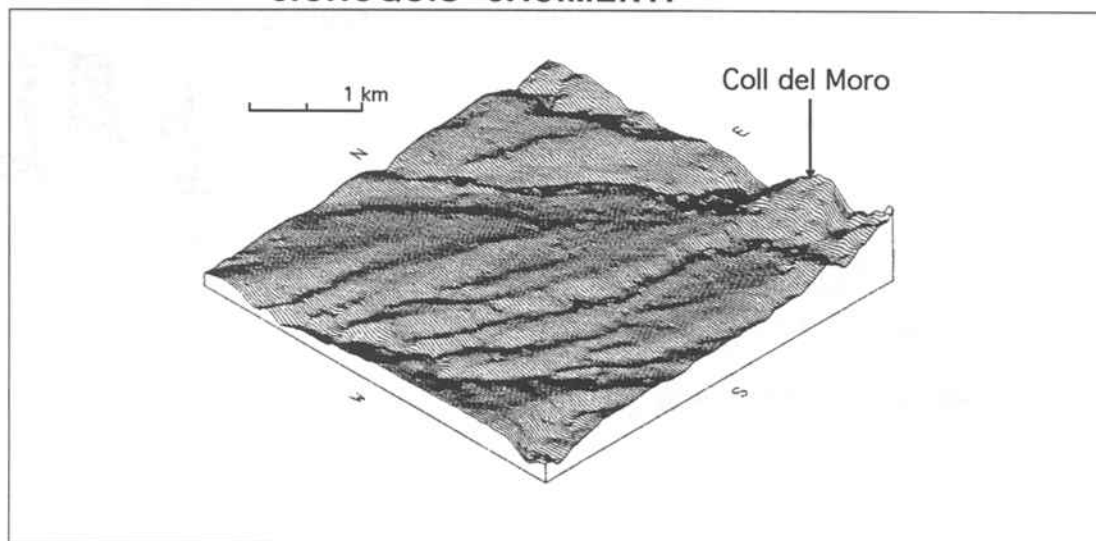
Vegetació actual: Pins i matolls.

Antròpica: Molt important, ja que els excavadors furtius foraden constantment el jaciment. Cal afegir l'antiga explotació de vinya en el vessant sud.

Degradació de l'indret:

Natural: Forta erosió gravitacional a conseqüència dels forts pendents, ajudada pel fet de ser un lloc molt exposat a l'acció meteòrica.

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

El Coll del Moro, turó situat al sud-est de la població de la Serra d'Almos, és un esperó de la serra de Tivissa que domina les terres del Baix Priorat i part de la Ribera d'Ebre, aprofitat pels antics habitants per construir un petit poblat que ressegueix la petita carena i part del vessant sud-oest. Aquest poblat va ser excavat i publicat per S. Vilaseca l'any 1953.

En realitat no sembla que les estructures documentades, una sèrie de petits compartiments rectangulars de 1 per 2 metres formin part de murs d'habitacions, sinó que potser són dipòsits o magatzems situats sota les veritables vivendes del poblat. Dintre d'aquests departaments es van recuperar, en un únic nivell estratigràfic, grans fragments de vasos a mà amb decoració de cordons digitats i fragments de ceràmica a torn, a vegades pintats amb franjes vermelloses, i acompanyats ocasionalment d'objectes de bronze, com ara una fíbula de doble ressort.

A l'extrem est del poblat es va documentar un enterrament poc habitual, un túmul de pedres i terra en desordre, col·locat sobre les ruïnes de dos petits departaments, en l'interior de les quals es va trobar un esquelet humà envoltat d'ofrenes, i pel que sembla, amb senyals evidents d'haver sofert una certa cremació. Dintre del túmul es van diferenciar dos nivells successius. El primer era el format pels materials corresponents al nivell d'abandonament del poblat, exclusivament amb grans vasos a mà decorats amb cordons. El material del segon nivell el formava l'abundant aixovar dipositat en el túmul, constituït per ceràmica a mà i a torn. Dins la ceràmica a mà cal destacar una tassa troncocònica amb la vora decorada amb mugrons o una tapadera amb solcs acanalats. Les formes a torn, segons Ruiz Zapatero (1985: 181), es corresponen a ceràmiques ibèriques antigues de la segona meitat del segle VI a.C. o a àmfores del tipus "grecopúnic". Cal destacar el *kylix* àtic de principis del segle V a.C. Entre el material metàl·lic és important ressaltar l'aparició dels primers elements de ferro, bàsicament ganivets afalcatats, destrals i aixades. Entre el material de bronze recuperat en el túmul hi havia anells, penjolls i sobretot una fíbula de doble ressort amb el pont quadrangular i un recipient de bronze amb decoració incisa. Per últim, l'aixovar es completava amb destrals de basalt, un ullal de porc senglar i fusaïoles i *pondera*, peces que porten a pensar que l'enterrament podria correspondre a una persona del sexe femení.

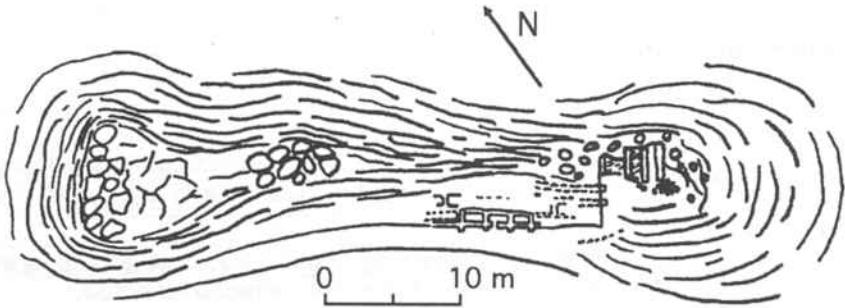
Tot aquest material permet una aproximació cronològica entorn del segle VI a.C. pel túmul, amb un *terminus ante quem* marcat per la presència del *kylix* àtic (500- 475 a.C.), mentre que el poblat sembla que va romandre ocupat entre la segona meitat del segle VI i potser els primers anys del segle V a.C., per la qual cosa no va existir gaire temps entre l'abandonament del poblat i l'erecció del túmul funerari. És evident la importància d'aquest poblat, ja que és un dels pocs que presenta una estratigràfia datable en el període ibèric antic, sense remocions i destruccions degudes al poblament de l'ibèric ple.

Actualment el jaciment està molt malmès per l'acció dels excavadors furtius, que han foradat determinats punts del jaciment, on sembla que encara resta un cert sediment arqueològic, per la qual cosa es recull en prospecció un gran nombre de fragments ceràmics de grans dimensions, sobretot en el vessant sud, cosa que fa pensar que una campanya d'excavacions encara podria obtenir resultats satisfactoris.

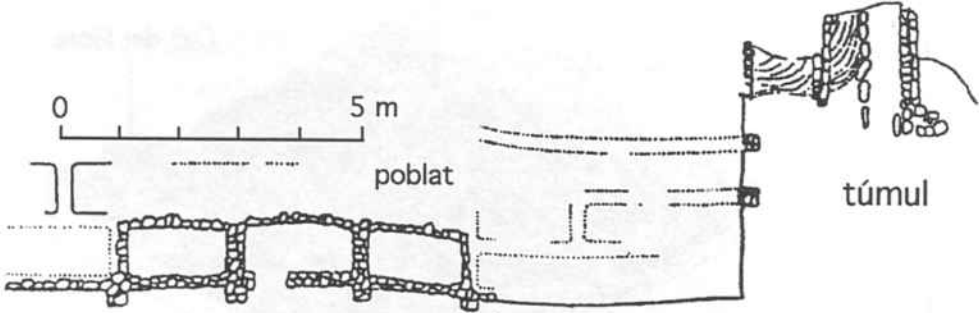
Observacions: Primer Ferro / Ibèric Antic. Material de les prospeccions de 1988: Làmines 13, 14, 15, 16 i 17. Fora aconsellable una revisió dels materials del museu de Reus i també l'acondicionament del jaciment.

Bibliografia bàsica: Asensio *et alii* (en premsa, c); Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre; Vilaseca (1953b).

7.PLANTA JACIMENT

Planta general, segons VILASECA, 1953b: 15

Detall de les construccions documentades, segons VILASECA, 1953b:23 i 29.

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

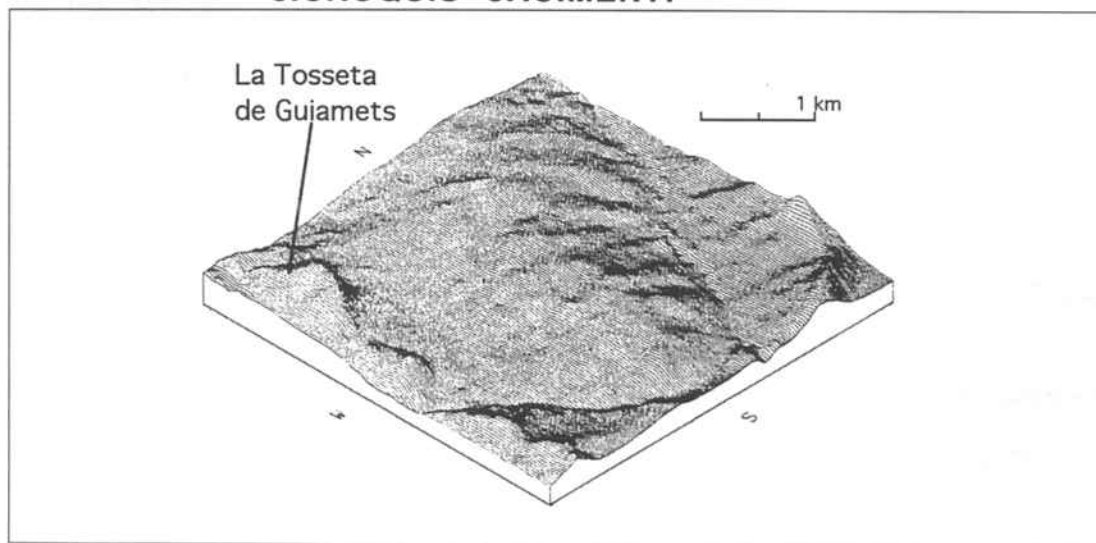
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

Aquesta necròpoli d'incineració fou totalment destruïda en llaurar el camp on era situada, per la qual cosa no existeix cap planta del jaciment. A més, els seus descobridors van trencar pràcticament totes les urnes i es van quedar amb les restes metàl·liques, amb l'esperança que fossin d'or. Salvador Vilaseca va aconseguir reunir gran part del material espoliat i també va excavar una petita part (dos enterraments) encara conservada de la necròpolis.

A causa de totes aquestes circumstàncies els materials han estat ordenats cronològicament en relació a una altra necròpolis d'incineració molt semblant, la de Molà.

Així, sembla existir una primera fase o Tosseta I, poc representada, caracteritzada per urnes amb decoració d'acanalats en el coll i braçalets oberts de bronze amb secció planoconvexa amb decoracions incises, la qual es podria correspondre a la fase Ib de Molà, entorn del segle VIII a.C.

Les lloses de pedra calcària amb restes d'impressions de les vores de les urnes, utilitzades com a tapadores, han de relacionar-se amb urnes de les dues fases.

La fase Tosseta II concentra la major part dels materials. Les urnes es caracteritzen per formes bicòniques amb peus alts i colls diferenciats, o formes globulars amb la base umbilicada, en general sense decoració, encara que a vegades presenten decoració de mugrons a la panxa. El material metàl·lic de bronze el constitueixen fíbules de doble ressort, torques helicoïdals i un de filiforme decorat amb incisions, braçalets, botons i un ganivet, mentre que l'únic element de ferro és un altre ganivet de fulla llarga i estreta. Aquesta fase es correspon amb la segona fase de Molà, amb cronologia entorn del segle VII a.C.

Observacions: Necròpoli de camps d'urnes del Bronze Final / Primer Ferro.

Bibliografia bàsica: Ruiz Zapatero (1985); Vilaseca (1956).

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Estructures:

N-S: El curs mig de l'Ebre a Benissanet, fins els contraforts de la Serra de Tivissa.

W-E: Limitada per la presència de la segona terrassa fluvial, sobre la carretera C-230.

Visibilitat Relativa:

S-N: La línia de la primera terrassa fluvial i el curs superior del riu Ebre fins Móra la Nova.

E-W: Panoràmica del curs mig del riu Ebre a la foia entre Móra d'Ebre i Benissanet.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

Atribució segons mapa geològic: Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà ocupat per vinyes.

Descripció de l'entorn: Límit occidental de la terrassa quaternària entre la carretera de Móra a Ginestar i l'Ebre. Zona plana amb intensa activitat agrícola, amb un mas en direcció nord.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa **Serralada:** **Estreps:**

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

CERÀMICA ATORN:

Ibèrica:

- 35 frags. informes.

ELEMENTS LÍTICS:

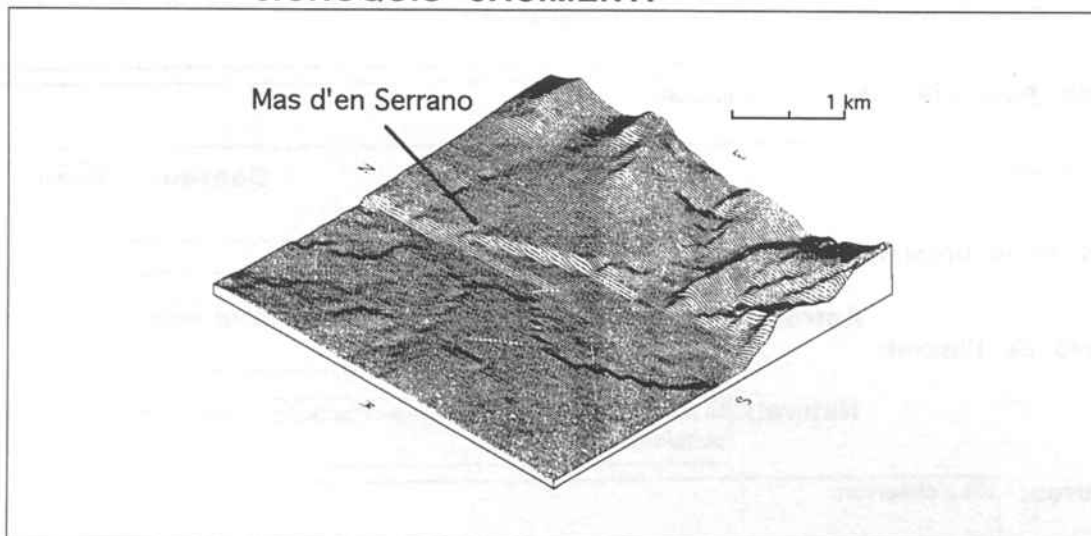
- 1 fragment de molí de granit.

Atribució cultural: Ibèric Ple.

Observacions: La fragmentació, dispersió i escassa representativitat de les restes han fet pensar que potser es tracta de terres transportades des d'algun altre lloc.

Bibliografia bàsica: Previament desconegut.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: El curs mig de l'Ebre, fins els contraforts de la Serra de Tivissa.

W-E: Limitada per la presència de la segona terrassa fluvial, sobre la carretera C-230.

Visibilitat Relativa:

S-N: La línia de la primera terrassa fluvial i el curs superior del riu Ebre fins Móra la Nova.

E-W: Panoràmica del curs mig del riu Ebre a la foia entre Móra d'Ebre i Benissanet.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà de vinyes i ametllers en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Límit de la terrassa fluvial. Zona amb intensa activitat agrícola, amb cultiu d'arbres de secà, menys a la part més occidental. El límit a llevant el marca el traçat de la C-230.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 29.

CERÀMICA A MÀ: - 18 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica: - 1 frag. de vora de kalathos.

- 13 frags. informes.

Romana: **Vores:** - 1 frag. de morter itàlic Dramont 2.

Bases: - 1 frag. molt rodat de T.S.H.

Nanses: - 1 frag. de gerra de ceràmica comuna oxidada.

Informes: - 1 frag. de vernís negre campanià.

- 3 frags. d'àmfora itàlica.

- 1 frag. informe de T.S.H.

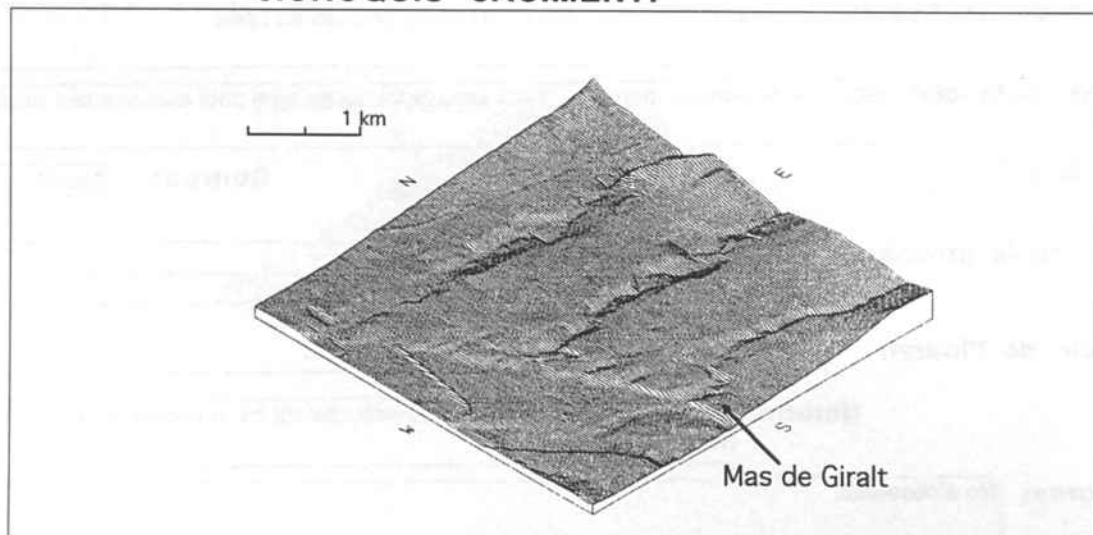
- 1 frag. de tegula.

Atribució cultural: Finals d'època tardorepublicana / inicis de l'Alt Imperi.

Observacions: Assentament agrícola, probablement subordinat a la *villa* altimperial de les Planes i a la producció vitivinícola.

Bibliografia bàsica: Previament desconegut.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: El terreny al·luvial situat en el meandre que fa el riu entre Móra d'Ebre i Benissanet.

W-E: Limitada per la presència de la segona terrassa fluvial, a uns 70 m. per sobre.

Visibilitat Relativa:

S-N: La part nord del curs del riu entre Garcia i Móra d'Ebre.

E-W: El curs del riu Ebre i la línia de terrasses fluvials al nord de la població de Móra d'Ebre.

Abast visual: petit

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Nucli urbà, però encara resten oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà de vinyes i ametllers en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Zona urbana perifèrica al nord de Móra la Nova, malgrat encara es conservin alguns camps de conreu amb arbres de secà.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 22.

CERÀMICA A TORN:

Romana: Vores: 1 frag. de T.S.H. indeterminada.

1 frag. de ceràmica de cuina romana, forma Ostia III, 267B.

1 frag. de comuna oxidada amb arrencament de nansa.

2 frags. de T.S. Africana Clara A (una és una possible Lamb. 3b1).

1 frag. molt erosionat de T.S. Africana Clara D indeterminada.

1 frag. d'àmfora romana Keay LXII.

Bases: 2 frags. de T.S.H. determinats, un d'ells molt rodat.

Informes: 2 frags. de T.S.H.

5 frags. de ceràmica comuna oxidada.

1 frag. de dolia o gran contenidor - 8 frags. d'àmfora romana indet.

3 frags. de T.S. Africana Clara A.

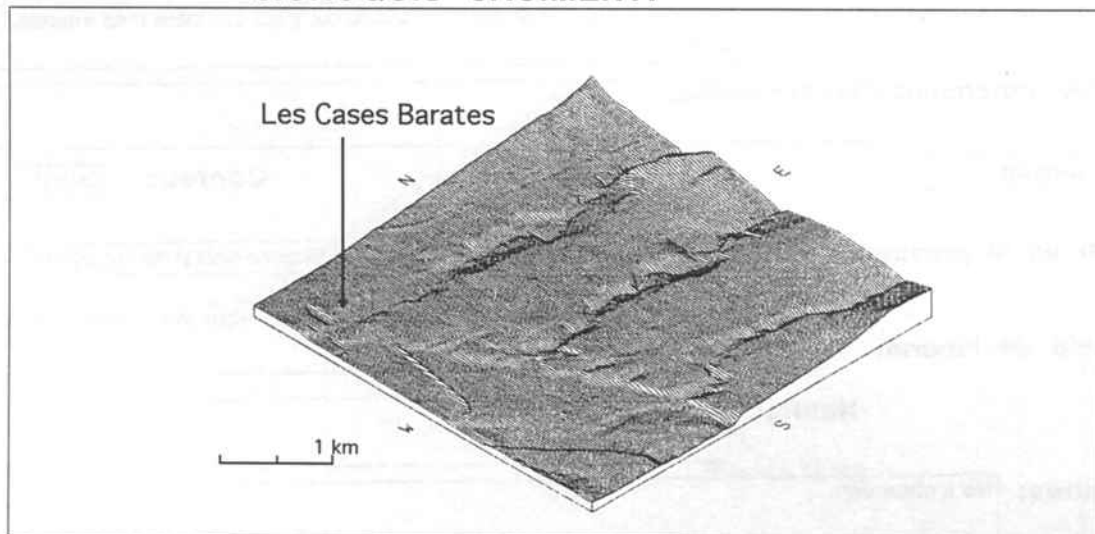
2 frags. de tegula.

Atribució cultural: Alt i Baix Imperi.

Observacions: Assentament agrícola imperial, podria tractar-se d'una *villa*, però per la gran erosió degut a estar dintre d'un nucli urbà no permet assegurar-ho.

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Limitada, ja que es troba situat en una fondalada enmig d'una extensa plataforma.

W-E: Limitada, ja que es troba situat en una fondalada enmig d'una extensa plataforma.

Visibilitat Relativa:

S-N: Limitada, ja que es troba situat en una fondalada enmig d'una extensa plataforma.

E-W: Limitada, ja que es troba situat en una fondalada enmig d'una extensa plataforma.

Abast visual: petit

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Glacis d'erosió quaternària, típica superfície erosiva al peu d'elevacions en un ambient sec. Formada per graves cimentades per crostes calcàries i llims a la part superior, crostes que poden arribar als 2 metres de potència.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà ocupat per vinyes.

Descripció de l'entorn: Extensa depressió del terreny, de poca fondària enmig d'una gran plataforma, per on passa la carretera en direcció a Falset, i que travessa camps de conreus de secà.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** plana

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 26, 27 i 28.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica: Vores: 1 frag. de kalathos , 1 frag. d'una gerra, 1 frag. d'un plat, 1 frag. d'àmfora de boca plana.

Informes: - 3 frags. de paret.

Romana:

Vores:

- 1 frag. d'àmfora Dressel 7-11.

- 4 frags. de gran contenidor o dolia.

- 6 frags. de gerra de comuna oxidada.

- 6 frags. de T.S.H.(1 forma 4, 1 forma 73, 1 Drag. 35 i 3 Drag. 37).

- 3 frags. de T.S. Itàlica (1 Goudineau 31, 1 Godineau 29-32a i 1 forma C-2b-48).

- 2 frags. de T.S.Gàl·lica (una Drag. 24/25 i una 37a decorada) - 1 frag. de ceràmica de cuina africana (Lamb. 10A)

Bases: - 1 frag. amb arrencament de paret de ceràmica de cuina romana (forma Lamb. 10A o 10B).

- 3 frags. de T.S.H. (dos indeterminades i una possible Drag. 15-17).

Nanses: - 2 frags. de comuna oxidada (una bífida).

Informes: - 1 frag. de Campaniana B.

- 15 frags. de comuna oxidada.

- 11 frags. d'àmfora o dolia.

- 12 frags. de T.S.H. (dos decorats).

- 6 frags. de T.S. Itàlica.

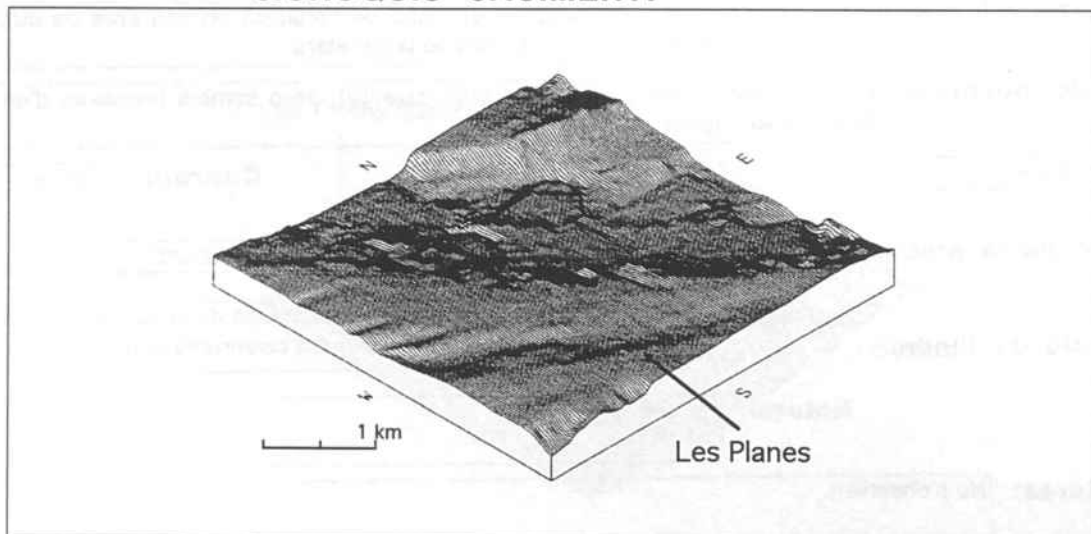
- 2 frags. de T.S. Gàl·lica.

Atribució cultural: Finals època Tardorepublicana / Alt Imperi.

Observacions: Sembla una important estructura agrícola imperial (una villa dedicada a l'explotació vitivinícola?).

Bibliografia bàsica: Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:
Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**
Natural:

Estructures:

N-S: Gran visió de la plana al·luvial i del curs del riu Ebre en tota l'extensió de la cubeta.

W-E: Limitada a la part inferior de la conca del riu Siurana.

Visibilitat Relativa:

S-N: La confluència dels rius Ebre i Siurana, davant de Garcia.

E-W: En primer pla el riu Ebre, després molt limitada pels contraforts de la Serra de la Torre.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Pins i matolls, amb oliveres i ametllers a la zona SE

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per graves ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonsats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà de vinyes i ametllers en un percentatge variable.

Descripció de l'entorn: Petita elevació en forma d'esperó amb suaus pendents, ocupada actualment per un petit bosc, verdissa, un gran dipòsit i una petita explotació d'ametllers i oliveres.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

Les prospeccions de 1987 no van recuperar cap resta material, però malgrat tot, cal mencionar les restes documentades per Salvador Vilaseca, ja que de moment són les úniques que ens permeten mencionar aquest jaciment com a tal.

"- 1 vas realitzat a mà, de mitjanes dimensions , de coll cilíndric, una mica estrangulat i amb la panxa hemisfèrica, de pasta poc depurada de color vermell intens.

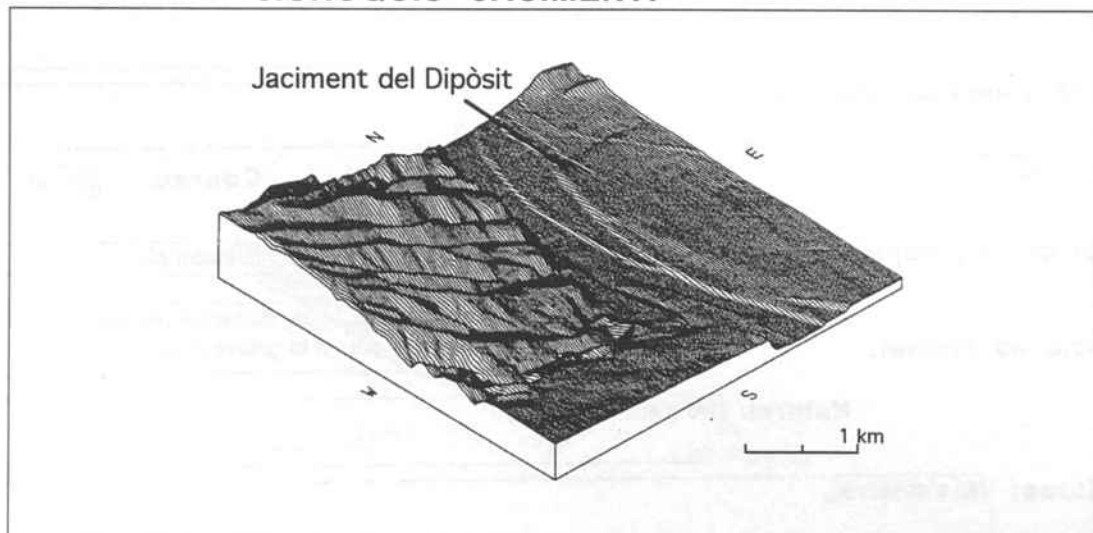
- Un nombre indeterminat de fragments informes de ceràmica a mà.
- 8 peces de sílex, 4 d'elles treballades" Vilaseca (1953a: 254).

Atribució cultural: Bronze Final ?

Observacions: Tal vegada s'hauria de prospectar remuntant el curs del Siurana, seguint la terrassa fluvial, ja que el lloc reuneix totes les condicions necessàries per haver estat ocupat durant la protohistòria.

Bibliografia bàsica: Vilaseca (1953a); Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica:
Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Gran visió de la part mitja de la conca del riu Siurana.

W-E: Limitada pels cims que tanquen el curs del riu Siurana a la seva entrada en el Priorat.

Visibilitat Relativa:

S-N: Limitada pels contraforts de la Serra del Tormo.

E-W: El curs inferior del riu Siurana fins la seva desembocadura en l'Ebre.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls i pins.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions oligocèniques terciàries que comprenen dipòsits de margues, conglomerats calcaris, arenisques i argiles, per la qual cosa és difícil separar aquests nivells a la foia de Móra, a causa dels recobriments i dels cultius. Potència molt variable, entre 20 i 200 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Zona amb abundant vegetació de pins i matolls, amb vessants erosionats.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** vessant

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

CERÀMICA A MÀ:

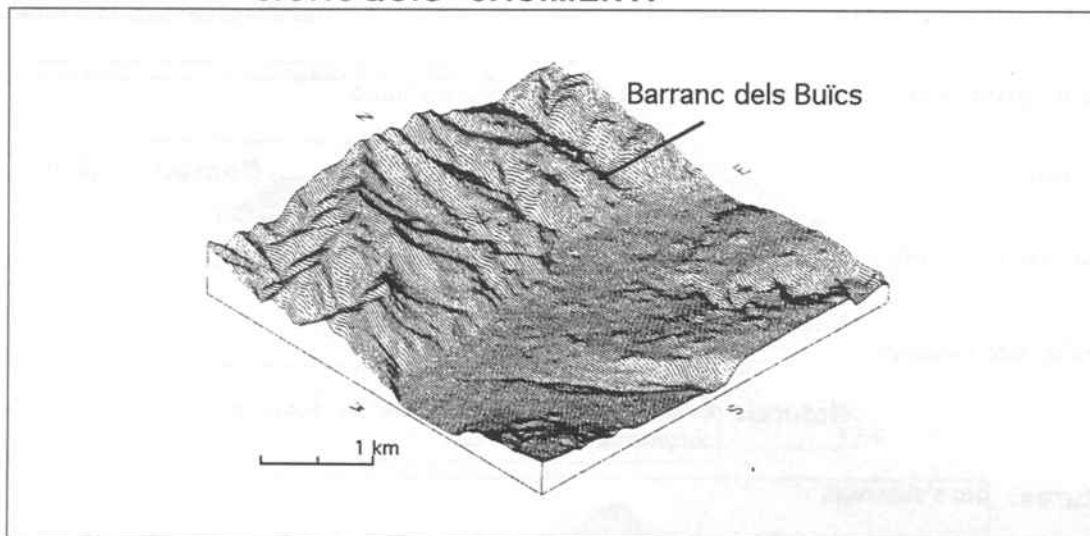
- 11 frags. informes.

Atribució cultural: Bronze Final ?

Observacions: Assentament d'entitat desconeguda amb un gran control sobre el curs inferior del riu Siurana.

Bibliografia bàsica: Vilaseca (1953a); Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:
3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

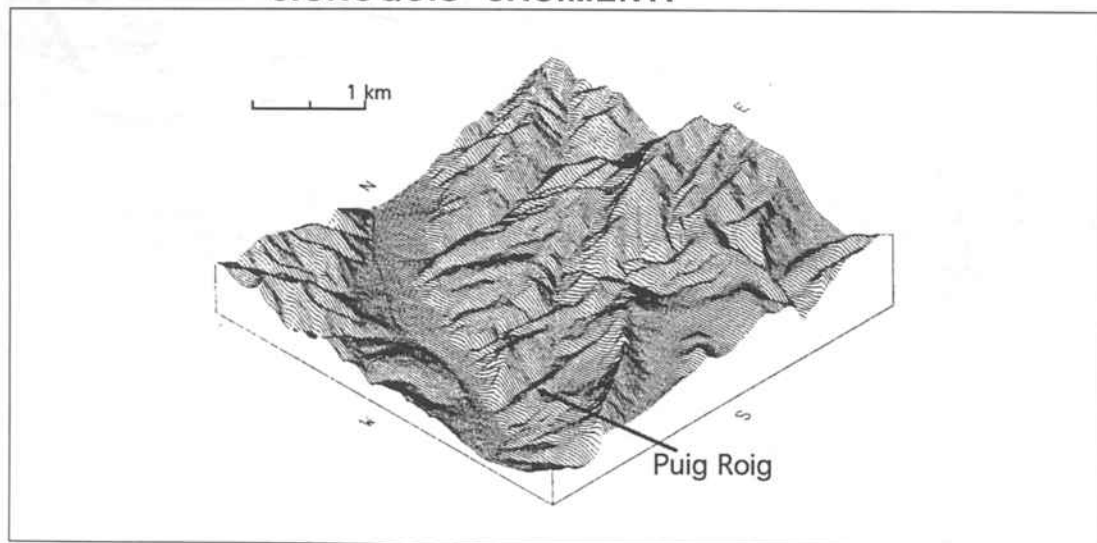
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

El poblat del Puig Roig ocupa tota la part superior d'un turó de forma el·líptica, amb una superfície aproximada de 1200 m², situat en un punt de fàcil defensa, molt ben comunicat i a prop de les mines de la conca del riu Siurana. L'urbanisme del poblat es caracteritza per estar dividit per un carrer central de 1,5 metres d'amplada amb cases a totes dues bandes, aliniades en bateria i compartint la paret mitgera, menys a la zona est, on només hi ha una alineació de cases, a causa de ser l'àrea més estreta. A la zona nord existeix un ample mur de contenció, amb dues parets perpendiculars com a contraforts.

Les habitacions són de planta rectangular (1,6 per 7 metres), en ocasions excavades a la roca natural, amb un sòcol de pedres de gres roig sense escairar, unides amb un morter de fang. Sobre aquests sòcols s'aixecava una paret de tovots, amb unes dimensions mitjanes de 50 cm. de llargada, 20 cm. d'amplada i 16 cm. d'alçada, molt sovint amb impressions de dits per millorar la capacitat d'adherència de l'argamassa que els unia. Finalment, la teulada sembla que era formada per un entramat d'elements vegetals recobert per una capa de fang per conferir-li resistència.

Estratigràficament es poden diferenciar quatre capes, de composició molt similar al jaciment del Barranc de Gàfols:

- Una primera capa superficial de sediment natural.
- Una capa molt potent composta per l'enderroc de les parets de tovots, els quals, a conseqüència de l'incendi que sembla va destruir el poblat, es van endurir i van quedar conservats.
- Una capa de cendres, carbons i argiles que es correspon amb l'incendi dels materials del sostre de les habitacions.
- El paviment o sòl de les habitacions, realitzat amb terres i argiles depurades i piconades, sota de les quals a vegades existia un nivell de còdols per nivellar les irregularitats del terreny.

L'autora no menciona l'existència de cap mena de llar en tot el poblat, però es de suposar que alguna mena d'estructures per coure aliments havien d'existir a l'interior de les habitacions.

Cal fer esment d'una ocupació anterior, confirmada per l'existència de forats de pal disseminats per tot el poblat, i que segurament es relacionen amb estructures de cabanes, i per la reutilització de molins de granit com a material de construcció de les cases de l'última fase. Quant al material recuperat, cal distingir tres tipus ben diferenciats:

- Ceràmica a mà de grans i mitjanes dimensions, sobretot grans tenalles d'emmagatzematge, de pasta poc depurada, amb abundant desgredant i que sovint contenen mica. Són habituals les decoracions amb grans cordons afegits.
- Ceràmica a mà brunyida, molt sovint amb decoració d'acanalats, alguns dels quals tenen un caire antic, dels primers moments dels Camps d'Urnas. El fet que aquestes ceràmiques hagin estat trobades en els estrats inferiors permet suposar que estarien relacionades amb els pobladors de les fases més antigues.
- Ceràmica a torn de procedència fenícia, sobretot àmfores de la zona de l'Estret de Gibraltar, a vegades pintades. Cal dir, però, que també es van recuperar formes indígenes a mà que imiten ceràmiques fenícies.

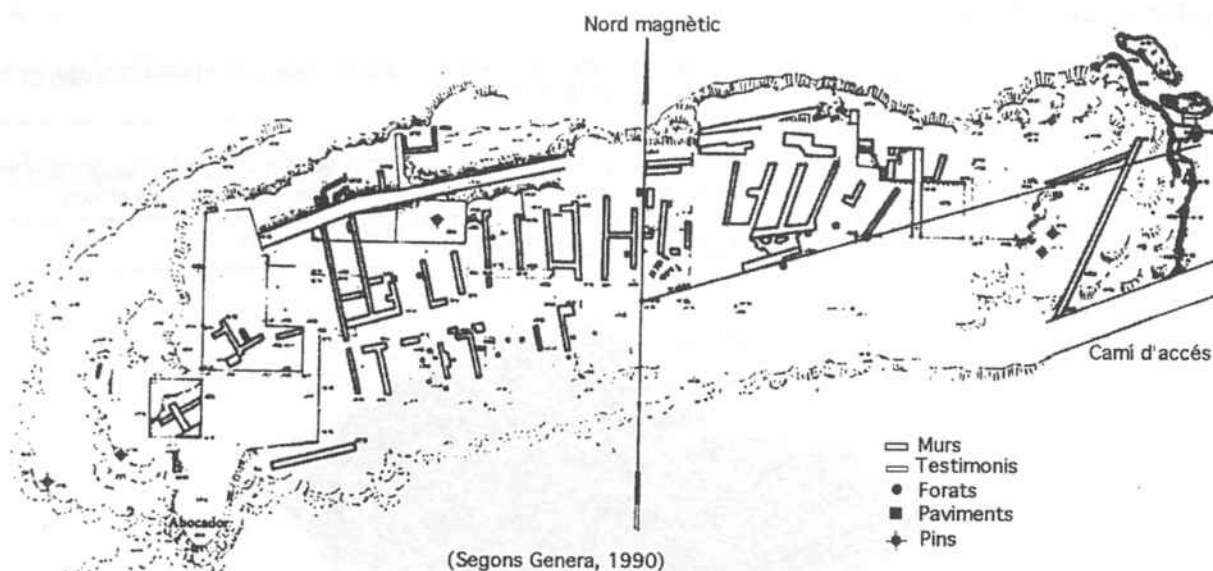
Els pocs materials metàl·lics recuperats són en la seva major part de bronze i només un de ferro, un ganivet. També es van trobar restes metal·lúrgiques de caire domèstic, com alguns motlles de fundició i restes de gal·lena i de plom fos.

La cronologia comprén els segles VIII i VII a.C., però probablement podria allargar-se una mica per tots dos extrems.

Observacions: Bronze Final-Primer Ferro.

Bibliografia bàsica: Genera (1985-86); Genera (1993b).

7. PLANTA JACIMENT

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N^o: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés: Fàcil. Al nord del poble surt la carretera T-730 en direcció a la Figuera, i a uns 400 m. surt un camí a l'esquerra que, després d'uns 350 metres, arriba a un dipòsit d'aigua situat a uns 50 metres a l'oest del jaciment.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic: Formació terciària, del Muschelkak Inferior. La principal característica geològica de l'indret és que ha passat un procés de dolomitització secundària molt intensa que ha transformat gran part dels materials calcàris. Tant en aquests com en les dolomies són habituals els nòduls de sílex, al atzar o aliniats segons l'estratificació. Potència aprox. de 90 a 160 m.

Atribució segons mapa de cultius:

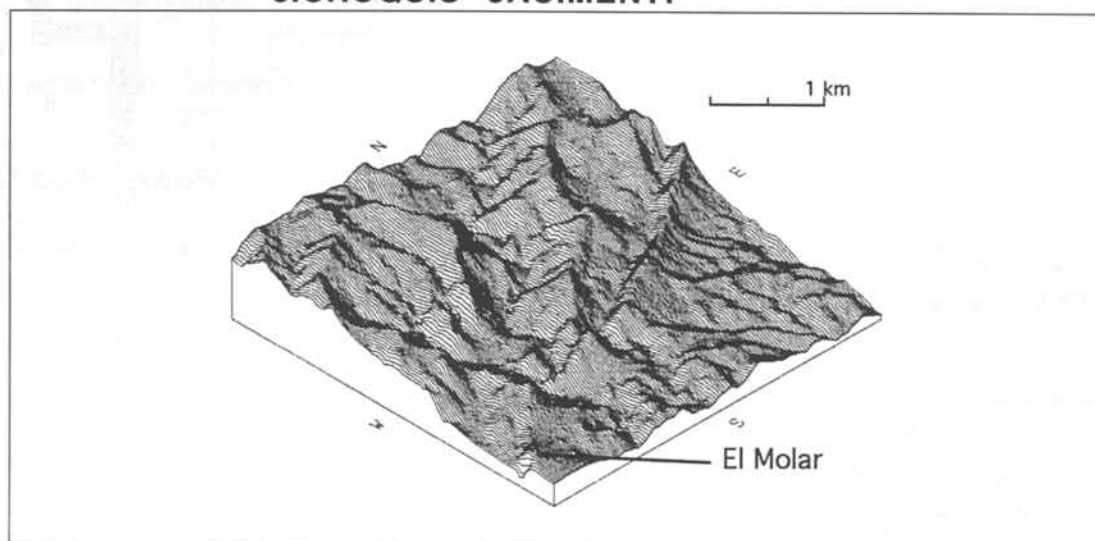
Vegetació actual:

Antròpica: La proximitat del poble, la construcció del camí i del dipòsit i l'estat d'abandonament del jaciment han actuat negativament sobre aquest.

Degradació de l'indret:

Natural: El vessant sud és més suau, però amb gran concentració de pins; el vessant nord és més pronunciat, amb forats i grans quantitats de pedres.

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

En aquest jaciment cal diferenciar, en primer lloc, el poblat de la necròpolis:

La necròpolis està situada a uns 1500 metres del poble del Molar, en el vessant sud-est del turó del Calvari, el mateix que ocupa el poblat, del qual dista uns 60 metres en direcció nord-oest. Ocupava uns 250 m², ocupats per 172 urnes enterrades individualment, a uns 50 cm. de fondària.

La fase més antiga o Molar IA es datada per Vilaseca i Ruiz Zapatero en el segle VIII a.C., caracteritzada per urnes bitroncocòniques amb carenes suaus, acanalats horitzontals, bases planes i vores convexes. Però el grup d'urnes més nombros, i que segurament pertany al moment més important del poblat correspon a la fase Molar IB, caracteritzada per urnes bicòniques sense acanaladures o amb acanaladures horitzontals situades en un ampli coll i amb el peu anular, associades a elements metàl·lics, de ferro, fet que permet assignar-li un moment final a mitjans segle VII a.C. La fase II de la necròpolis del Molar es caracteritza per urnes bitroncocòniques i globulars llises, amb peus alts i colls diferenciats, sense decoració acanalada, encara que en ocasions presenten incisions. Els aixovars metàl·lics són més nombrosos que en les fases anteriors, amb fíbules de doble ressort, anelles de bronze, etc., però amb relativament pocs elements de ferro. Aquest moment de la necròpolis ha de correspondre amb l'últim moment de vida en el poblat, datant-se a finals del segle VII o inicis del segle VI a.C.

El poblat ocupa la part superior del turó conegut com el Calvari, actualment en mal estat de conservació. Es situa en una zona molt rica en minerals de coure i de plom argentífer i en una cruïlla important de camins.

En el moment de l'excavació es van documentar una sèrie d'habitacions adosades a un mur comú de grans dimensions, separades per parets mitgeres, amb portes que s'obrien a un carrer central i amb l'alçat de les parets realitzat amb un sòcol de pedres sense escairar, per continuar amb tovots d'uns 20 cm. de longitud. En total només va ser excavada una zona d'aproximadament uns 72 m².

Aquest esquema organitzatiu de distribució de l'espai és semblant als poblats del Puig Roig i del Barranc de Gàfols, la qual cosa permet pensar que, com aquests, es tracta d'un poblat amb una estructura protourbanística (si més no, la fase documentada) i amb una cronologia similar, entorn de finals del segle VII a principis del segle VI a.C.

Quant al material ceràmic recuperat, S. Vilaseca indica que es tracta de ceràmica a mà que s'allunya molt de la descoberta en la necròpolis, com petits vasos sense decoració o grans tenalles d'emmagatzematge amb decoracions de cordons, incisions, mugrons, etc, material molt similar a l'aparegut en el Barranc de Gàfols i en el Puig Roig, ja que també va aparèixer un fragment de fang cuit destinat a suport de les grans tenalles d'emmagatzematge.

Els objectes de bronze consisteixen en braçalets llisos, anelles, etc, destacant una punta de fletxa i el que Vilaseca menciona com una llanceta quirúrgica. Finalment cal fer esment de material de tipus arcaïtzant (sílex, destrals de basalt...) trobat en superfície, i que segurament s'ha de relacionar amb els primers pobladors que es van assentar a la zona, segurament amb una vida de caire semisedentari.

Observacions:

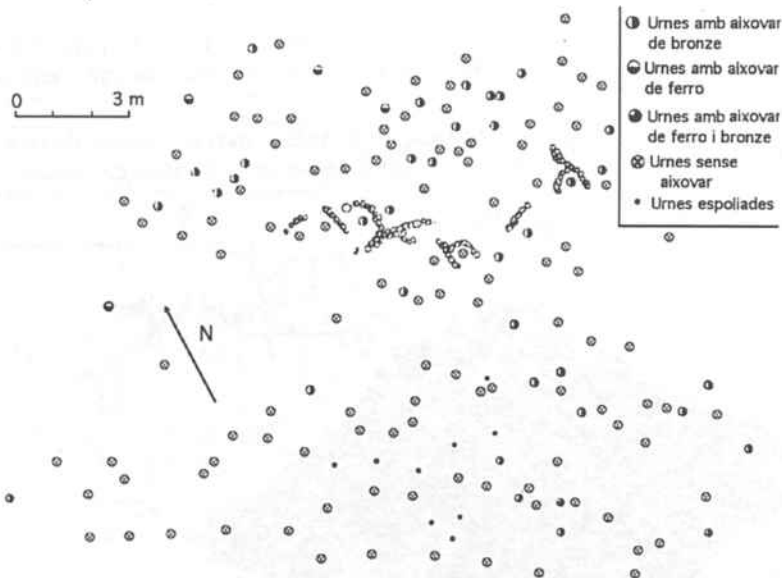
Poblat i necròpoli del Bronze Final/Primer Ferro. Material de les prospeccions de 1988: Làmina 18. Ceràmica a mà, però també ceràmiques fenícies i imitacions, no reconegudes per Vilaseca.

Bibliografia bàsica:

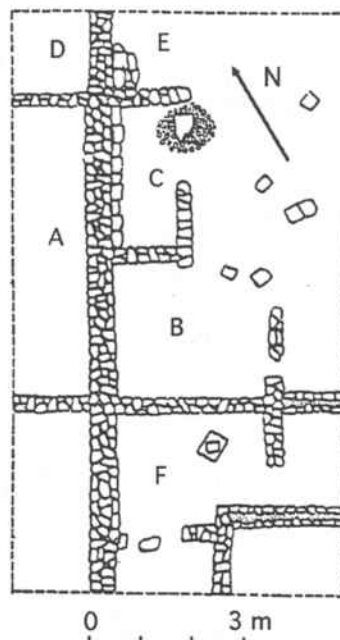
Castro (1994); Ruiz Zapatero (1985); Vilaseca (1943).

7. PLANTA JACIMENT

Necròpolis de Molà

(Segons Vilaseca, 1943)

Sector excavat del poblat de Molà

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antròpica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Control del Pas de l'Ase i dels meandres de l'Ebre en aquest estretament.

W-E: Molt limitada per la pròpia alçada de la Serra del Tormo.

Visibilitat Relativa:

S-N: Panoràmica de la plana al·luvial de Vinebre, una mica limitada per la Serra del Tormo.

E-W: Control del Pas de l'Ase i dels cims a l'altra banda del riu, com els Mugrons, etc.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, terreny molt sec i subjecte a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Petit replà enmig d'una important formació calcàrea, amb vessants molt pronunciats al nord i al sud, ocupat per matolls i amb gran visibilitat.

Geomorfologia:

Depressió:

Serralada: altiplà

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 38.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora de tapadora.

- 2 frags. de carenes, una amb inici del coll i decorada amb botons.

- 3 frags. de vores exvasades.

- 1 frag. de nansa de secció arrodonida.

CERÀMICA A TORN:

Fenícia: - 2 frags. informes.

Ibèrica: Vores: - 1 frag. d'un plat o bol.

- 3 frags. de gerres.

- 2 frags. d'àmfora de boca plana.

- 1 frag. de kalathos.

Nanses: - 6 frags. de nansa, dos d'elles de doble tendó.

Informes: - 9 frags. de paret, un d'ells carenat.

- 1 frag. de paret de ceràmica ibèrica antiga, amb restes de pintura.

Romana: Vores: - 1 frag. de morter itàlic.

Informes: - 1 frag. d'àmfora o morter itàlic.

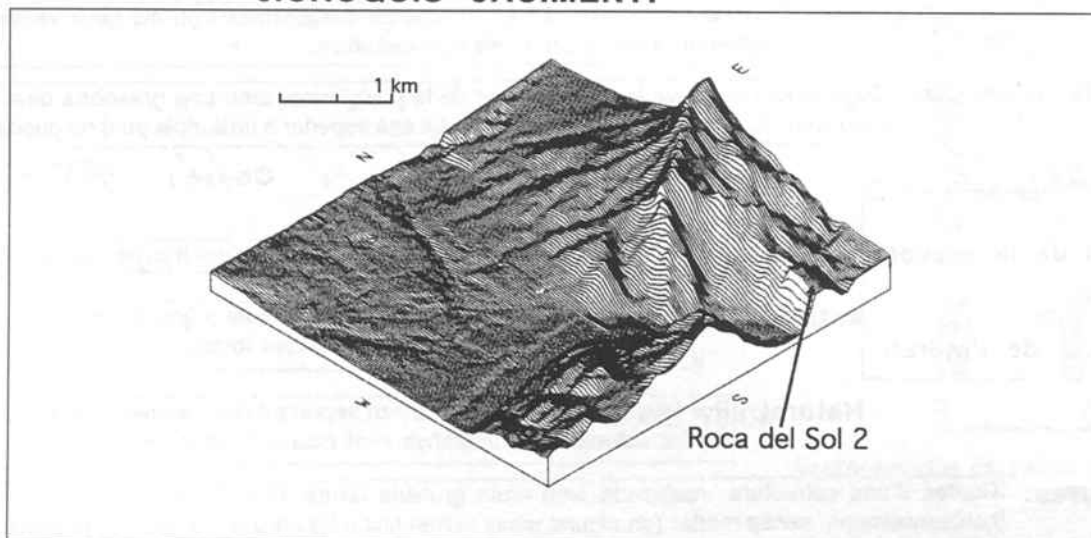
- 2 frags. de ceràmica de cuina itàlica.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Antic / Època tardorepublicana.

Observacions: Durant el Bronze Final-I Ferro i l'Ib. Antic no hi ha indicis de les seves característiques, mentre que en època tardorepublicana sembla més un hàbitat (per motius defensius?), que una torre de guaita.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Control del Pas de l'Ase i dels meandres de l'Ebre en aquest estretament.

W-E: Molt limitada per la pròpia alçada de la Serra del Tormo.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran panoràmica de la plana al·luvial des d'Ascó a la Torre de l'Espanyol.

E-W: Control del Pas de l'Ase i dels cims a l'altra banda del riu, com els Mugrons, etc...

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, zona molt seca i subjecta a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Ocupa una plataforma muntanyosa totalment erma, amb vessants molt pronunciats, des de la qual es controlen les zones baixes (Pas de l'Ase, depressió de Vinebre- Ascó...)

Geomorfologia:

Depressió:

Serralada: replà

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 37.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora de tapadora.
- 1 frag. de paret amb decoració de botó o bé arrencament de nansa.
- 1 frag. de nansa, de secció el·líptica.
- 11 frags. informes.

ELEMENTS LÍTICS:

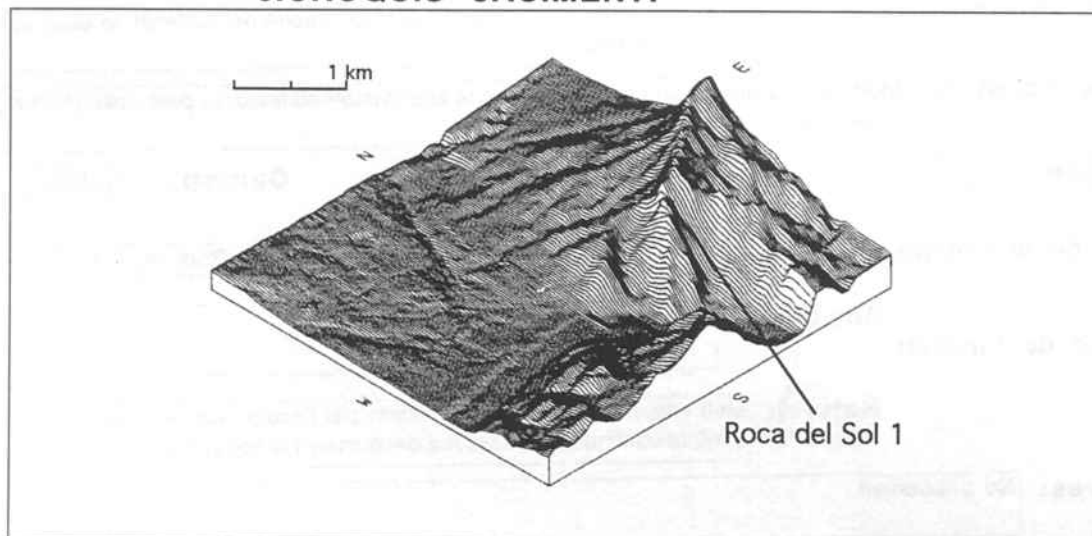
- 1 ascla retocada de sílex blanc.
- 2 esclats de sílex vermell-blanquinós.

Atribució cultural: Bronze Final ?

Observacions: Petit jaciment situat en un lloc molt alt, bastant inaccessible i de petites dimensions, potser produït per l'activitat de petits grups humans en moviment (de l'Edat del Bronze?).

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE JACIMENT EXCAVAT A LA FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. GEOMORFOLOGIA:

Atribució segons mapa geològic:

Atribució segons mapa de cultius:

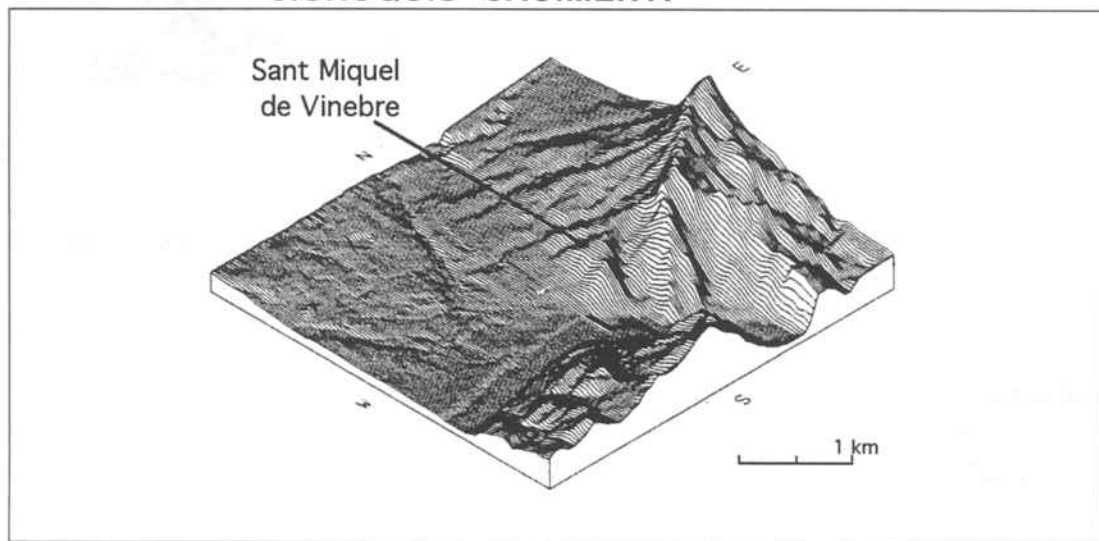
Vegetació actual:

Antròpica:

Degradació de l'indret:

Natural:

5.CROQUIS JACIMENT:

6. EXCAVACIÓ:

El poblat de Sant Miquel de Vinebre està situat a l'entrada nord del Pas de l'Ase, en un turó d'uns 100 metres d'alçada que forma part dels contraforts de la Serralada Prelitoral, a poca distància de la riba esquerra del riu Ebre i a 1,5 km. al sud de la població de Vinebre.

El jaciment ocupa la part superior del cim, una plataforma d'uns 8.000 m², des de la qual es domina una àmplia panoràmica. Ha estat excavat en una sèrie de campanyes successives, des de l'any 1977 fins l'actualitat, per M. Genera.

El traçat urbanístic és difícil de precisar, a causa de l'erosió i de les contínues remocions (agrícoles, trinxeres de la guerra civil, furtius...), i més tenint en compte que la planta general no és completa, ja que el jaciment no ha estat excavat en extensió, sinó per una sèrie de quadrícules. Malgrat tot, es pot concloure que l'assentament ressegueix la topografia de la plataforma, ocupant dos sectors situats a diferents nivells i units amb unes escales excavades directament a la roca. El conjunt forma una àrea estructurada per un carrer central que travessa el jaciment en sentit NE-SO, amb una sèrie d'habitacions adossades a un mur que sembla que envolta el cim d'aquest puig. Les parets, de pedra i en ocasions amb grans fragments de dolia, s'aixequen directament sobre la roca natural, la qual a vegades ha estat retallada. Les pedres utilitzades no estan escairades ni unides amb cap mena de fang o morter, i se suposa un alçat posterior amb toves. És important destacar la documentació d'una indústria de producció de vi, ja que s'ha descobert una premsa i un possible dipòsit, que senyalaria els inicis de la producció vitivinícola de la Tarraconense.

Es tracta d'un poblat ibèric tardà, com ho demostren els abundants materials d'època tardorepublicana, bàsicament vernís negre, tipus campaniana A tardana i sobretot campaniana B (a vegades amb grafit ibèrics), acompanyats de ceràmica de parets fines i àmfores itàliques. Amb les lògiques reserves, cal afegir la probable presència d'àmfores púniques dels tipus 8.1.2.1, 12.1.1.1 i altra de la sèrie 7 de J. Ramon (SANZ, 1979: 39-40), fet que permetria allargar la cronologia fins a finals del segle III a.C.

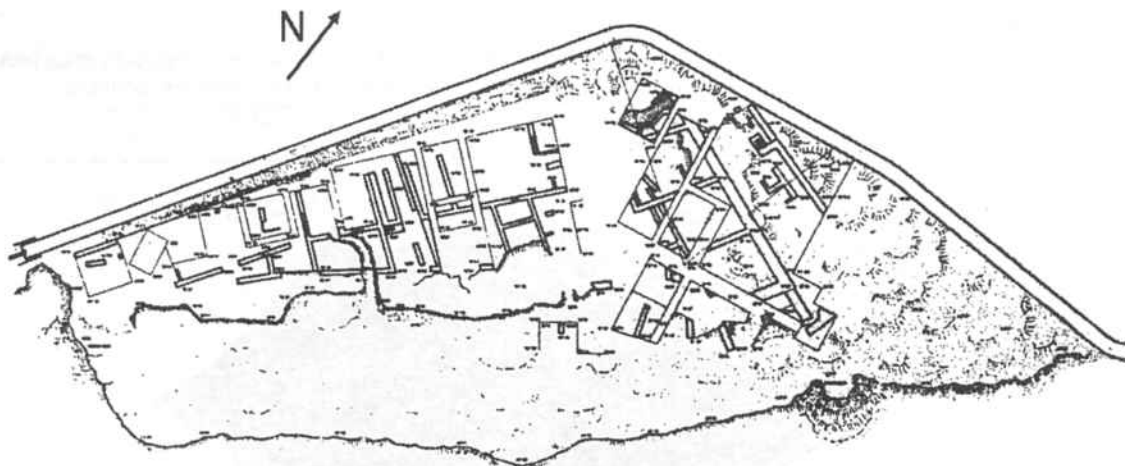
Al costat de aquest material es documenta una massiva presència de ceràmica ibèrica a mà i a torn. La ceràmica a mà té totes les característiques de ser una ceràmica de cuina, amb pasta poc depurada amb abundant desgredant de quars i mica, en la majoria dels casos amb una cocció reductora molt dolenta. Quant a la ceràmica a torn, es tracta de vasos molt ben cuits, sovint pintats, entre els quals destaquen els kalathos, les olles amb vores de coll de cigne, pàteres, bols, ceràmica grisa emporitana, àmfores i abundants tenalles d'emmagatzematge... Afegir la presència de quatre exemplars de gresol fragmentats, de tres figuretes antropomorfes de terracota i diverses restes de metall de ferro, bronze i plom.

Finalment, cal ressaltar les 21 monedes recuperades; 19 ibèriques, una de la seca d'Eivissa i l'altra un denari de la república romana, circulació monetària assimilable als segles II-I a.C., i totalment en concordància cronològica amb el material ceràmic.

Observacions: Poblat ibèric d'època tardorepublicana.

Bibliografia bàsica: Genera (1978b i 1993a); Sanmartí (1978); Sanz (1979).

7.PLANTA JACIMENT

(Segons GENERA, 1993a).

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret: **Antròpica:**

Natural:

Estructures:

N-S: Nul·la, ja que té just al costat el cim dels Mugrons.

W-E: Quasi nul·la, a causa de la Serra del Tormo, però es veu Sant Miquel de Vinebre.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana d'inundació del riu Ebre a Vinebre i les muntanyes que l'envolten.

E-W: El poble d'Ascó i les estribacions muntanyoses que delimiten la Ribera d'Ebre

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Secà, oliveres i ametllers.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Primera terrassa quaternària fluvial situada a uns 10 metres sobre el curs actual del riu Ebre, formada per grava ben rodada de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de gra gruixut i amb intercalacions de sorres i llims groguencs. Sobre aquests un recobriment de llims salmonats que no supera els dos metres de espessor. Potència total d'uns 15 metres.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà, amb vinyes i ametllers.

Descripció de l'entorn: Terrassa fluvial orientada al nord, sobre el llit al·luvial de l'Ebre, zona agrícola de regadiu i secà, amb la via del ferrocarril, un antic camí i un mas molt a prop.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmines 1, 2 i 3.

CERÀMICA A TORN:

Romana:

Vores: - 4 frags. d'àmfora (Oberaden 74, Pascual 1, Dressel 2-4 i Keay 23).

- 3 frags. de T.S. Africana Clara A (Lamb. 1B, 23, 10B).

- 2 frags. de ceràmica de cuina africana (Lamb. 9A i 10B).

- 1 frag. de tapadora de cuina africana, Ostia III, 170.

- 4 frags. de T.S. Africana Clara D (Hayes 61A, 73A, 91; Atlante XLVI, 9).

Bases: - 1 frag. de ceràmica comuna africana.

- 1 frag. de base sense peu marcat d'una T.S.H. tardana.

Nanses: - 1 frag. d'àmfora romana indeterminada.

Informes: - 1 frag. de T.S. Gàl·lica

- 41 frags. de T.S.H.

- 31 frags. d'àmfora indeterminada

- 4 frags. de T.S. Africana Clara A

- 8 frags. de ceràmica de cuina africana

- 7 frags. de T.S. Africana Clara D.

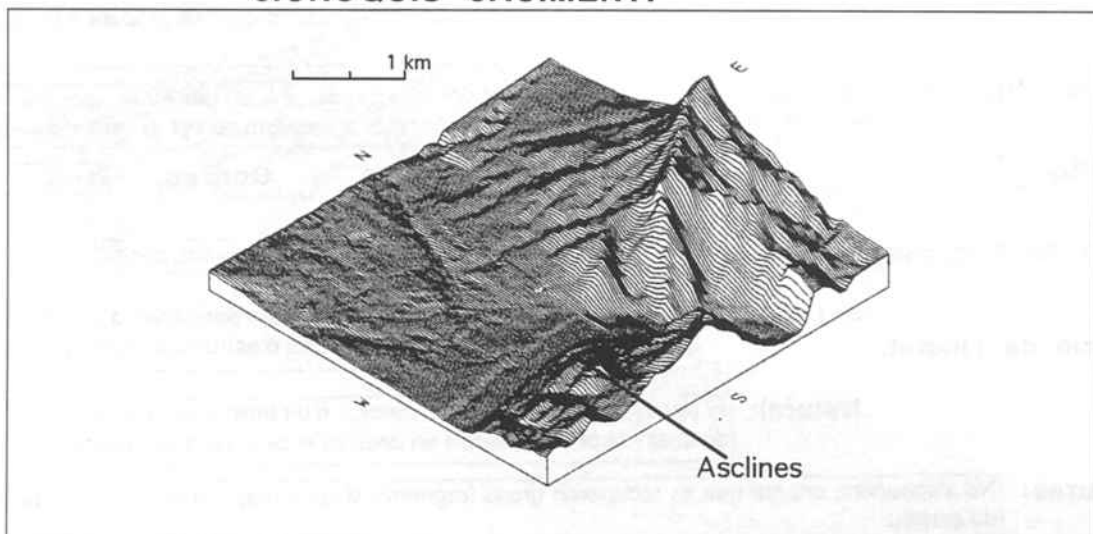
Altres: 3 frags. de morter de calç amb fragments ceràmics. - 1 nucli amb còrtex i senyals d'extracció de sílex vermellós.

Atribució cultural: Finals d'època tardorepublicana / Alt i Baix Imperi.

Observacions: Assentament agrícola, potser unavilla, en tot cas connectada amb una sèrie de jaciments imperials a l'altra costat del riu, un gran conjunt que constituïria una important explotació agrària romana.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Mas de Prades N^o: 47 Sigl.cer.: MPR

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Ascó

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 5197
1956- 15756/A

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 444 1:25.000= 444-3 1:5.000= 444-5-8

UTM Long. 31 T 0299033 Lat. 4560337 Alçada s.n.m: 140 m.

Sobre el riu Ebre: 110 m. Accés: Difícil. S'arriba des de l'antic camí de Móra d'Ebre a Ascó. Just quan aquest arriba al peu del Pas de l'Ase (aprox. en el Km. 522 de la via fèrrea) s'ha pujar pel vessant NO, paral·lel al riu, durant uns 200 metres, fins arribar al vessant nord dels Mugrons.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 300 m. A la ruta N. o comarcal més propera: 2,5 Km., N-230

Veí contemporani més proper (aprox.): Roca del Sol 1.

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 300 m. del riu Ebre.

4. PROSPECCIÓ:

Data: Juliol de 1988 Autors: J. Sanmartí, J. Santacana.

Situació: Jaciment situat en un petit replà del vessant nord de la muntanya dels Mugrons, a mig camí de la Roca de l'Ortiga.

Superfície prospectada: Un radi d'uns 15 metres.

Estat del jaciment: Molt erosionat i ple de matolls.

Superfície de les troballes: Molt poques i fragmentades.

Superfície potencial: Difícil de determinar.

Llum: bona Sòl: sec Conreu: No hi ha.

Intensitat de la prospecció: Poc elevada, a causa de la gran quantitat de matolls en aquesta zona.

Antropica: No s'observa.
Degradació de l'indret:

Natural: Forta erosió gravitacional, unida al fort vent habitual en aquesta comarca, sobretot en l'embut del Pas de l'Ase.

Estructures: No s'observen.

N-S: Nul·la, ja que està situat en el vessant nord del cim dels Mugrons.

W-E: Quasi nul·la, a causa de l'orientació del vessant, encarat en direcció nord-oest.

Visibilitat Relativa:

S-N: La plana d'inundació del riu Ebre a Vinebre i les muntanyes que l'envolten.

E-W: Molt limitada per la perllongació de la Serra de la Torre.

Abast visual: mitjà

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Pins i matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Zona de coníferes, bàsicament pi carrasc.

Descripció de l'entorn: Vessant septentrional de la muntanya dels Mugrons, obaga ocupada per una zona de pi i matolls, amb restes d'aterassaments antics molt abandonats.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** vessant

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 31.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora arrodonida.
- 4 frags. informes.

ELEMENTS LÍTICS:

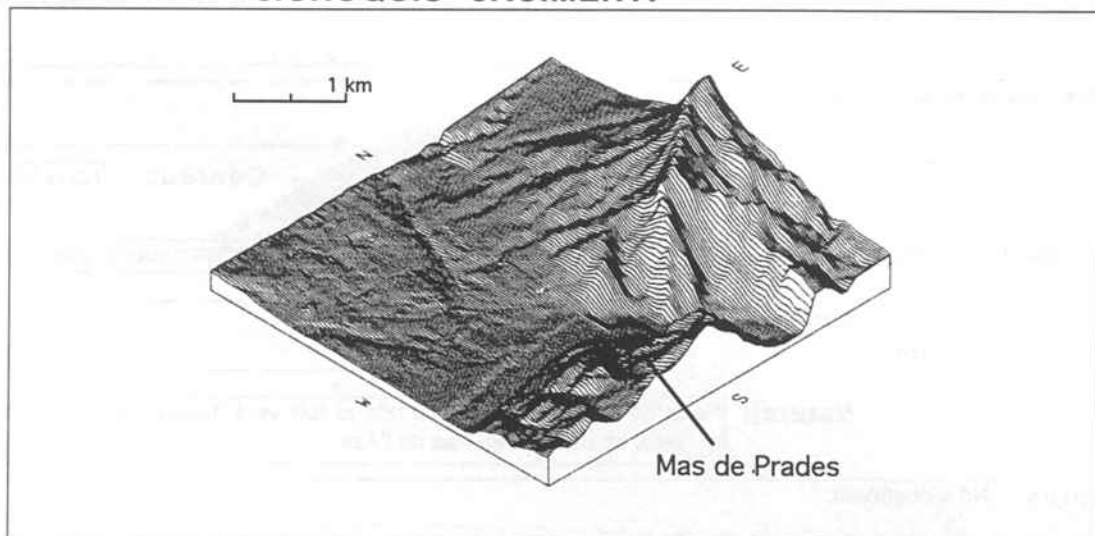
- 1 esclat de sílex blanc.
- 1 ascla treballada de sílex de color blanquinós.

Atribució cultural: Bronze Final ?

Observacions: Les restes recuperades podrien no formar part de cap jaciment, sinó que podrien provenir del jaciment dels Mugrons- Barber Medina, situat més amunt.

Bibliografia bàsica: Previament desconegut.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Estructures:

N-S: Curs del riu Ebre en el Pas de l'Ase en direcció a la foia de Móra.

W-E: El Pas de l'Ase, la Serra de la Torre i els jaciments de la Roca del Sol 1 i 2.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran panoràmica de la plana d'inundació del riu entre Vinebre i Ascó.

E-W: Molt limitada per les estribacions de la pròpia Serra de la Torre.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, zona molt seca i subjecta a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Esperó rocós sobre la riba dreta de l'Ebre, que controla els meandres que fa el riu al Pas de l'Ase.

Geomorfologia:

Depressió: **Serralada:** **Estreps:** cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 39.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. de vora.
- 1 frag. de base.
- 2 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

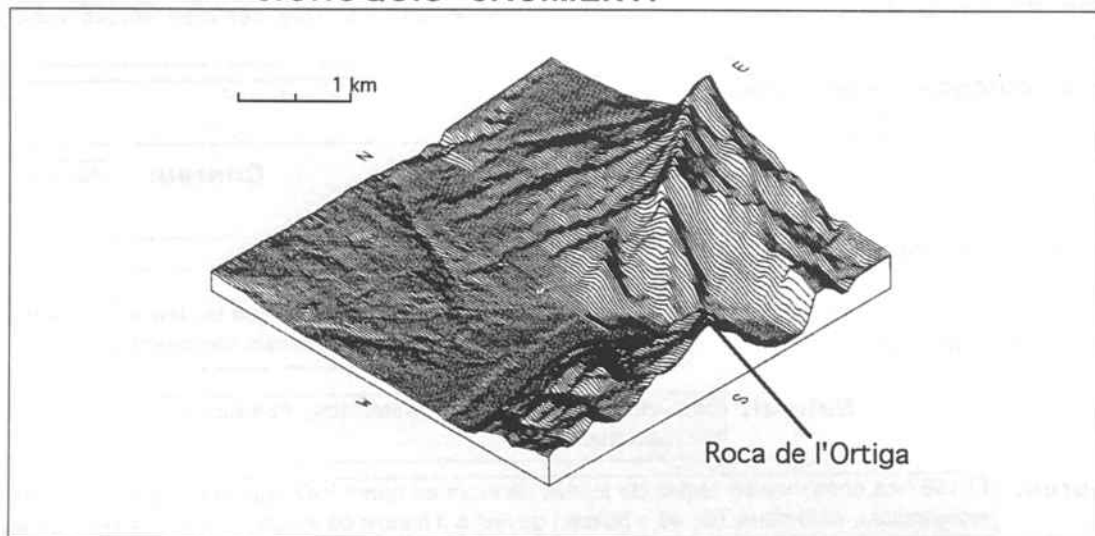
- 1 frag. informe.

Atribució cultural: Bronze Final / Ibèric Plè?

Observacions: Les estructures observades per M. Genera i pels realitzadors de la Carta Arqueològica actualment no s'observen amb claretat.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Barber Medina N°: 49 Sigl.cer.: BM

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Ascó

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 5198
1956- 15756/A

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 444 1:25.000= 444-3 1:5.000= 444-5-8

UTM Long. 31 T 0299172 Lat. 4560343 Alçada s.n.m: 160 m.

Sobre el riu Ebre: 130 m. Accés: Molt difícil. S'arriba des de l'antic camí de Móra d'Ebre a Ascó. Just quan aquest arriba al peu del Pas de l'Ase (aprox. en el Km. 522 de la via fèrrea) s'ha pujar per un fort pendent paral·lel al riu, fins arribar al peu d'una elevació de sis promontoris rocallosos, els Mugrons.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 170 m. aprox. A la ruta N. o comarcal més propera: 3,5 Km.; N-230.

Veí contemporani més proper (aprox.): Els Mugrons

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): Ebre (170 m.) i Barranc dels Barbers (500 m.)

4. PROSPECCIÓ:

Data: oct./nov. 1987 Autors: A. Alaminos, M. Ojuel i V. Revilla.

Situació: Elevació rocallosa sobre el Pas de l'Ase, just en el vessant est de les elevacions conegudes com els Mugrons, on es situa un altre jaciment contemporani del qual podria formar part. Està a una distància d'uns 80 metres de la punta de la roca que cau just a sobre del riu Ebre, coneguda com Roca de l'Ortiga, on es situa un altre jaciment.

Superfície prospectada: Es pot dir que s'ha prospectat tot el jaciment, i, encara que es difícil de precisar, sembla molt petit, uns 20 m², malgrat que també es va prospectar una zona vessant avall.

Estat del jaciment: Molt dolent, ja que el fort pendent i el tipus de terreny, amb moltes pedres, provoca una erosió continuada, fet que provoca l'arrossegament de tot tipus de material vessant avall.

Superfície de les troballes: Els materials, ceràmica i sílex, es van trobar en la zona superior del jaciment i vessant avall, retingut per petites escletxes del terreny i per matolls.

Superfície potencial: Aproximadament coincideix amb la zona superior, al peu dels Mugrons, on s'observa una petita zona més plana, d'uns 20 m².

Llum: bona Sòl: sec Conreu: No hi ha.

Intensitat de la prospecció: Molt intensa, es va recórrer durant força temps tota la zona i els seus vessants.

Antropica: No s'observa, malgrat que en el vessant sud existeixen moltes feixes de pedres, actualment abandonades, que podrien haver reaprofitat material.

Degradació de l'indret:

Natural: El fort pendent, el potent vent predominant a la comarca i el tipus de terreny, poc apropiat per retenir el sòl, fan que aquest desapareixi muntanya avall.

Estructures: No s'observen, encara que existeixen grans amuntegaments de pedra, però podrien ser provocats per la mateixa descomposició de la roca.

N-S: Curs del riu Ebre en el Pas de l'Ase en direcció a la foia de Móra.

W-E: El Pas de l'Ase, la Serra de la Torre i els jaciments de la Roca del Sol 1 i 2.

Visibilitat Relativa:

S-N: Panoràmica de la plana d'inundació del riu entre Vinebre i Ascó.

E-W: Limitada per les estribacions de la Serra de la Torre.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls

Atribució segons mapa geològic:

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Matolls i pins.

Descripció de l'entorn: Zona als peus del vessant oriental dels promontoris rocallosos coneguts com els Mugrons, ocupada per matolls i verdissa i on la roca aflora molt fàcilment.

Geomorfologia:

Depressió:

Serralada: cim

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 4.

CERÀMICA A MÀ:

- 10 frags. de vores .
- 5 frags. de parets carenades.
- 1 frag. de base.
- 14 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

- 1 frag. de carena d'àmfora ibèrica .
- 2 frags. informes d'àmfora ibèrica .

Indeterminada:

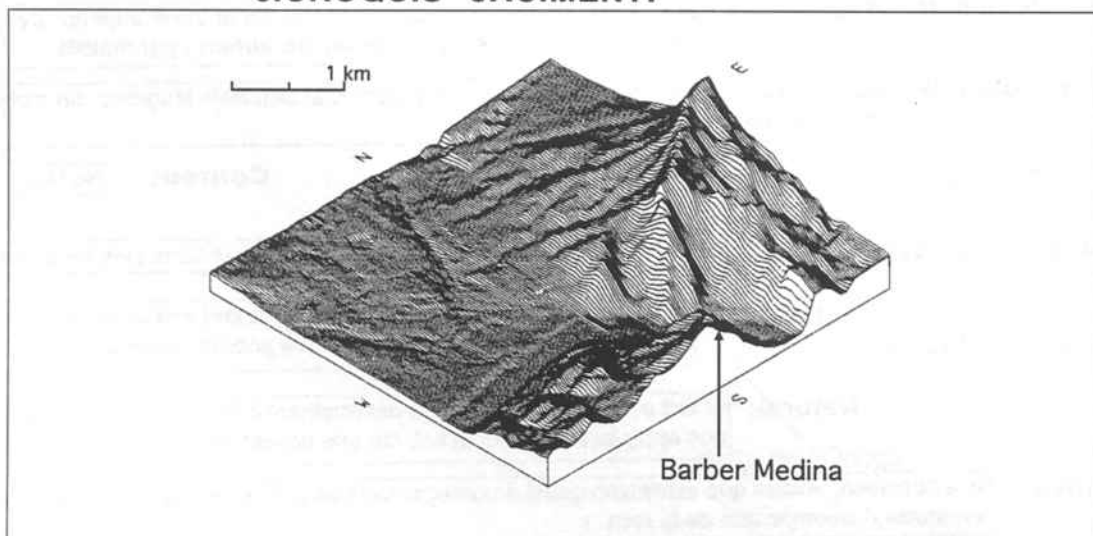
- 2 frags. informes, un dels quals podria pertànyer a una àmfora fenícia.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Ple?

Observacions: Quant al Bronze Final-Primer Ferro, aquest jaciment i el dels Mugons probablement s'han de considerar coms un de sol, ja que estan pràcticament al costat i tenen la mateixa cronologia.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Antropica: Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: Els meandres del riu Ebre en el Pas de l'Ase en direcció sud, a la foia de Móra.

W-E: El Pas de l'Ase, la Serra de la Torre i els jaciments de la Roca del Sol 1 i 2.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran panoràmica de la plana d'inundació del riu entre Vinebre i Ascó.

E-W: Les estribacions de la pròpia Serra de la Torre.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, constituïdes per dolomies gris clar, amb una potència aproximada de 40 metres. Les estructures primàries més comunes fan pensar en un mitjà de plataforma marina molt proximal amb eventuais períodes d'emersió.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, zona molt seca i subjecta a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Cims rocallosos en direcció est-oest sobre la riba dreta del riu Ebre, en el Pas de l'Ase, amb vessants abruptes, amb pins i matolls en el septentrional i erm en el meridional.

Geomorfologia:

Depressió:

Serralada: cim

Estreps:

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 19.

CERÀMICA A MÀ:

- 7 frags. de vores (una d'una gran tapadora) .
- 5 frags. de base .
- 2 frags. de parets carenades.
- 7 frags. de parets decorades amb cordons.
- 1 frag. de nansa plana.
- 115 frags. informes.

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica: - 1 frag. de vora d'àmfora. - 3 fragments informes.

Fenícia: - 2 frags. informes d'àmfora.

ELEMENTS LÍTICS:

Sílex: - 1 nucli, 3 ascles treballades i 7 frags. de restes de talla.

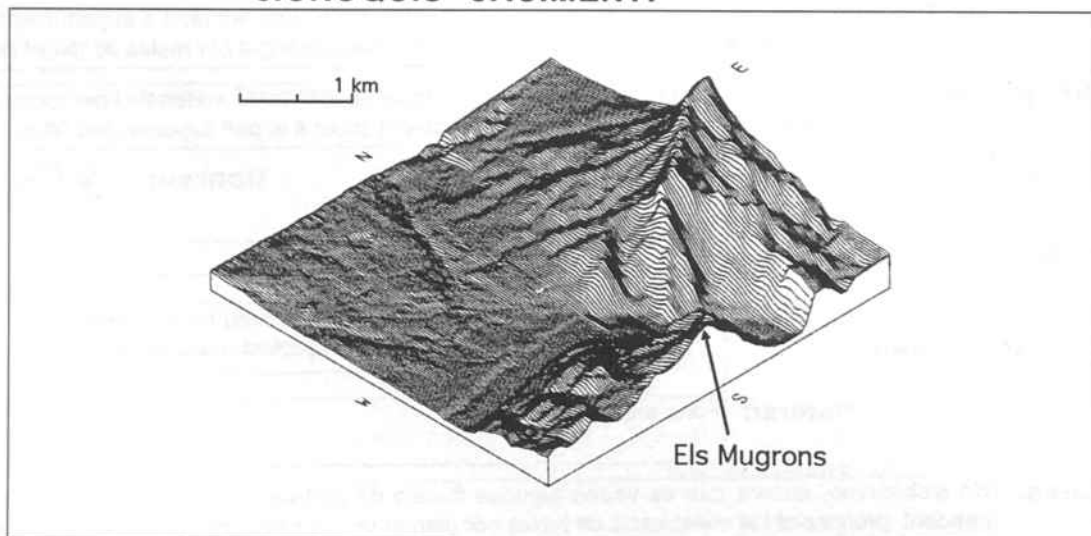
-1 frag. de molí de granit.

Atribució cultural: Bronze Final / Primer Ferro / Ibèric Ple?

Observacions: Quant al Bronze Final-Primer Ferro, aquest jaciment i el de Barber Medina probablement s'han de considerar coms un de sol, ja que estan pràcticament al costat i tenen la mateixa cronologia.

Bibliografia bàsica: Genera (1982) i Carta Arqueològica (1987): Ribera d'Ebre.

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Natural:

Estructures:

N-S: La plana al·luvial i les terrasses fluvials de la cubeta de Móra des del nord.

W-E: Visió de la gran plataforma formada per la terrassa fluvial en direcció a Falset.

Visibilitat Relativa:

S-N: L'Ebre i els cims i terrasses que l'envolten al nord de la foia de Móra.

E-W: Els vessants aterratsats que s'enliren suaument fins la Serra del Tormo.

Abast visual: gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Nucli urbà (hospital de Móra).

**Atribució segons
mapa geològic:**

Segona terrassa quaternària a uns 25 metres sobre el curs actual del riu Ebre, constituïda fonamentalment per grava ben rodades de composició calcària, dolomítica, amb matriu sorrenca de tamany gruixut. Intercalacions de sorres i llims groguencs. La capa superior la formen llims salmonats d'uns 3 metres d'espessor. La potència de la terrassa es d'uns 30 m.

Atribució segons mapa de cultius: Cultiu de secà amb ametllers.

Descripció de l'entorn: Ocupa el límit de la terrassa fluvial a la dreta de l'Ebre, entre camps de conreu d'arbres de secà i el nucli urbà de Móra d'Ebre.

Geomorfologia:

Depressió: terrassa

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

CERÀMICA A MÀ:

- 1 frag. informe.

CERÀMICA ATORN:

Ibèrica:

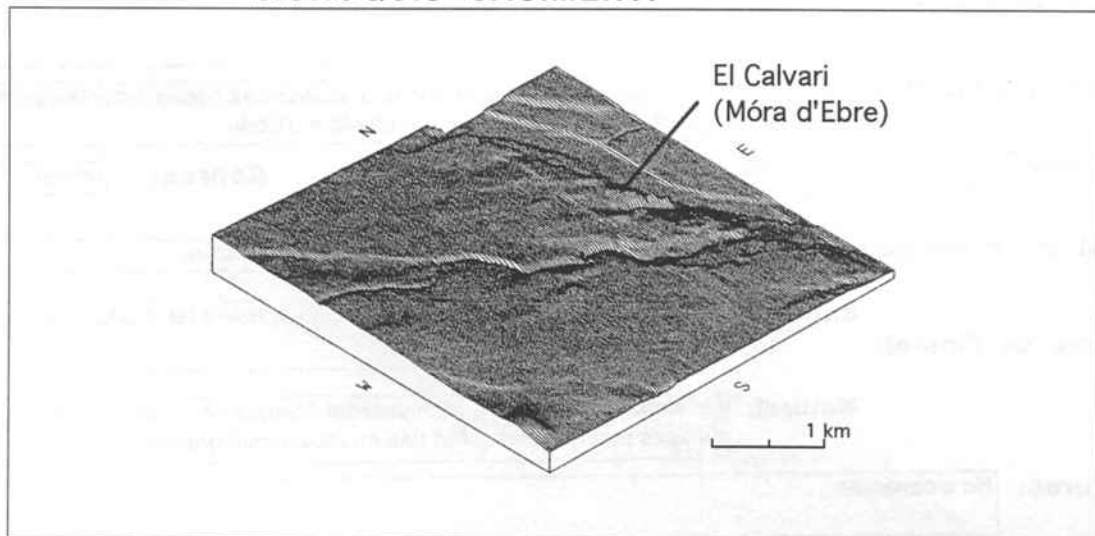
- 4 frags. informes.

Atribució cultural: Ibèric Ple ? / Època tardorepublicana.

Observacions: Sembla un hàbitat ibèric tardà, ja que M. Sanz va recollir, abans de desaparèixer el jaciment, ceràmica ibèrica comuna, a mà i a torn, àmfora ibèrica i fragments de tegula i àmfora romana.

Bibliografia bàsica: Sanz (1973-74).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: Turó de la Torreta N^o: 52 Sigl.cer.: TT

Comarca: Ribera d'Ebre Municipi: Miravet

Altres topònims: Fotografia: Sí Fot. aèrea: 1982- 7233
1956- 16540/D

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 471 1:25.000= 471-3 1:5.000= 471-5-7

UTM Long. 31 T 0298080 Lat. 4545753 Alçada s.n.m: 100 m.

Sobre el riu Ebre: 80 m. Accés: Fàcil, ja que s'arriba pel mateix camí asfaltat que condueix al castell de Miravet i que surt des del mateix poble. En el tercer revolt, quan el camí d'accés retalla la roca, i on s'observen les restes d'una torre medieval.

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: 100 m. A la ruta N. o comarcal més propera: 250 m., TV-3023

Veí contemporani més proper (aprox.): Castell de Miravet.

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.): 100 m. del riu Ebre.

4. PROSPECCIÓ:

Data: oct./nov. 1987 Autors: A. Alaminos, M. Ojuel i V. Revilla.

Situació: Escarpat turó en forma d'esperó, just en el costat nord del castell de Miravet, separat d'aquest per un vessant suau. En el costat est, el més abrupte del turó, es conserven les restes d'una torre d'època medieval que li dona nom. El vessant nord-est és molt més suau, ja que fins i tot permet baixar fins el riu.

Superfície prospectada: El triangle format per la zona compresa des del camí d'accés al castell de Miravet, la torre medieval i el mas situat a la base del vessant nord-est del turó, uns 450 m².

Estat del jaciment: Bastant dolent, sobretot a causa del fort pendent i de la intensa activitat antròpica.

Superfície de les troballes: Situades sobretot a l'oest de la torre medieval, amb més intensitat en el vessant nord-est, probablement a causa de l'esllavissament dels materials pel pendent.

Superfície potencial: Segurament ocupava la zona més plana del turó, situada a les rodalies de la torre medieval, amb una extensió relativament petita, en cap cas superior als 200 m².

Llum: bona Sòl: sec Conreu: No hi ha.

Intensitat de la prospecció: Mol elevada, sobretot en el temps dedicat.

Degradació de l'indret: Antròpica: Intensa, a conseqüència de la construcció de la torre medieval i de feixes de conreu modernes, segurament aprofitant restes anteriors.

Natural: Els forts vessants del turó i les característiques geològiques del terreny han ajudat a l'erosió del jaciment, molt pedregós i abrupte.

Estructures: No s'observen.

N-S: Control de l'entrada del riu Ebre en l'estret de Barrufemes.

W-E: Panoràmica de la part sud de la foia de Móra i del seu accés S.O., la plana de Bugar.

Visibilitat Relativa:

S-N: Panoràmica de tota la foia de Móra des del sud.

E-W: Limitada per les estribacions muntanyoses que s'enlairen en aquesta direcció.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Matolls.

Atribució segons mapa geològic:

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, terreny molt sec i subjecte a a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Petit turó al peu del castell de Miravet. En la meitat del seu vessant occidental hi ha les restes d'una torre medieval. Les cases del poble de Miravet comencen a la base del turó.

Geomorfologia:

Depressió: Serralada: Estreps: cim

5.MATERIAL:

Material dibuixable: Làmina 37.

CERÀMICA A MÀ:

- 2 frags. de vores.
- 1 frag. de base, molt erosionat.
- 12 frags. de paret amb restes de decoració de cordons.
- 15 frags. informes (dos d'ells brunyits).

CERÀMICA A TORN:

Ibèrica:

- 1 frag. d'esquena amb carena del coll d'una àmfora de boca plana. - 13 frags. informes.

ELEMENTS LÍTICS:

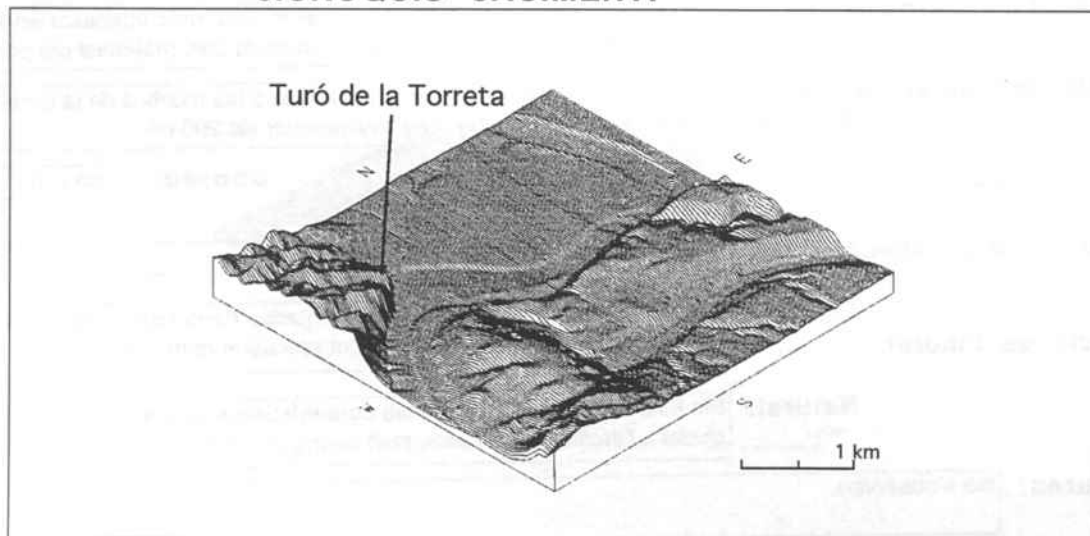
- 1 ascla de sílex treballat de color gris-rosat, amb restes de còrtex. - 1 frag. de molí granític barquiforme.

Atribució cultural: Bronze Final / Ibèric Ple.

Observacions: Segurament aquest jaciment va formar part, en un període determinat (segurament durant època ibèrica), del jaciment documentat en un turó contigu, actualment ocupat pel castell de Miravet.

Bibliografia bàsica: Garola (1980).

6.CROQUIS JACIMENT:

FITXA DE PROSPECCIÓ FOIA DE MÓRA

1. IDENTIFICACIÓ:

Topònim: N°: Sigl.cer.:

Comarca: Municipi:

Altres topònims: Fotografia: Fot. aèrea:

2. SITUACIÓ TOPOGRÀFICA:

Referència mapes: 1:50.000= 1:25.000= 1:5.000=

UTM Long. Lat. Alçada s.n.m:

Sobre el riu Ebre: Accés:

3. DISTÀNCIES:

Al riu Ebre: A la ruta N. o comarcal més propera:

Veí contemporani més proper (aprox.):

Nom i distància al curs d'aigua més proper (aprox.):

4. PROSPECCIÓ:

Data: Autors:

Situació:

Superfície prospectada:

Estat del jaciment:

Superfície de les troballes:

Superfície potencial:

Llum: Sòl: Conreu:

Intensitat de la prospecció:

Degradació de l'indret:

Estructures:

N-S: Gran control de l'entrada del riu Ebre en l'estret de Barrufemes.

W-E: Panoràmica de la part sud de la foia de Móra i del seu accés S.O., la plana de Bugar.

Visibilitat Relativa:

S-N: Gran panoràmica de tota la foia de Móra des del sud.

E-W: Limitada per les estribacions muntanyoses que s'enlairen en aquesta direcció.

Abast visual: molt gran

Configuració: aire lliure

Vegetació actual: Edificat.

**Atribució segons
mapa geològic:**

Formacions juràsiques del Lias Inferior, nivell dolomític amb escletxes en el conglomerat homogeni massiu, amb una potència mitja de 150 m. Es caracteritza per tenir moltes fàcies, tant en sentit lateral com vertical. És habitual que el contacte entre els diferents trams estigui erosionat.

Atribució segons mapa de cultius: Bàsicament matolls, zona molt seca i subjecta a fenòmens erosius.

Descripció de l'entorn: Zona ocupada per les ben conservades restes del castell medieval de Miravet, el qual ocupa una zona molt abrupta i erma, des d'on es divisa una gran panoràmica.

Geomorfologia:

Depressió: turó

Serralada:

Estreps:

5.MATERIAL:

Sense material dibuixable.

Atribució cultural: Ibèric Ple? / Època tardorepublicana.

Observacions: El castell templer de Miravet abans havia estat una fortalesa musulmana. Les cales realitzades durant la seva excavació demostren una ocupació ibèrica anterior, de caire desconegut.

Bibliografia bàsica: Garola (1980); Genera (1982).

6.CROQUIS JACIMENT:

